

NICULESCU

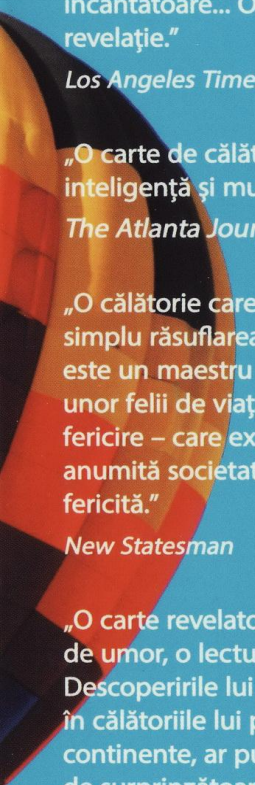

geografia fericirii

În căutarea
celor mai
fericite
locuri
din lume

ERIC WEINER

„O carte seducătoare, fascinantă,
încântătoare... O adevărată
revelație.”

Los Angeles Times

„O carte de călătorii scrisă cu
inteligentă și mult umor.”

The Atlanta Journal-Constitution

„O călătorie care îți taie pur și
simplu răsuflarea... Eric Weiner
este un maestru al dezvăluirii
unor felii de viață – crâmpie de
fericire – care explică de ce o
anumită societate ar putea fi
fericită.”

New Statesman

„O carte revelatoare și plină
de umor, o lectură minunată...
Descoperirile lui Eric Weiner,
în călătoriile lui pe patru
continente, ar putea să fie la fel
de surprinzătoare pentru cititori
pe cât au fost și pentru autor...
În fiecare pagină a acestei cărți
pline de duh veți găsi aspecte
interesante, iar lectura ei
vă va face pur și simplu fericiți.”

St. Petersburg Times

Citim. Stim.

De același autor:

*GEOGRAFIA GENIULUI. Cele mai creative locuri din lume:
de la Atena antică la Silicon Valley*

Eric Weiner

GEOGRAFIA FERICIRII

*În căutarea celor mai fericite
locuri din lume*

Traducere: Silvia Palade

NICULESCU

Prescrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României

© 2008 by Eric Weiner

© 2009 by Eric Weiner (Afterword)

This edition published by arrangement with Grand Central Publishing, New York, New York, USA. All rights reserved.

Titlu original: *THE GEOGRAPHY OF BLISS.*

One Grump's Search for the Happiest Places in the World, by Eric Weiner.

© Editura NICULESCU, 2018

Bd. Regiei 6D, 060204 – București, România

Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 312 97 83

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro

Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro

Comenzi telefonice: 0724 505 385, 021 312 97 82

Redactor: Anca Natalia Florea

Tehnoredactor: Lucian Curteanu

Coperta: Carmen Lucaci

ISBN 978-606-38-0153-3

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU. Orice neatenție la avertismentul prevăzut conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener și distribuitor oficial OXFORD UNIVERSITY PRESS în România.

E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

Pentru Sharon

*În aceste vremuri, bântuite de războaie și de zvonuri de război,
nu ați visat oare niciodată la un ținut în care să vă bucurați de pace
și de siguranță, în care viața să nu mai fie o luptă, ci o veșnică desfătare?*

– ORIZONTUL PIERDUT, ÎN REGIA LUI FRANK CAPRA, 1937

CUPRINS

<i>Introducere</i>		11
Capitolul 1	Olanda	15
	Fericirea este un număr	
Capitolul 2	Elveția	34
	Fericirea este plictiseală	
Capitolul 3	Bhutan	54
	Fericirea este o politică	
Capitolul 4	Qatar	97
	Fericirea este un bilet de loterie câștigător	
Capitolul 5	Islanda	136
	Fericirea este eșecul	
Capitolul 6	Republica Moldova	175
	Fericirea este în altă parte	
Capitolul 7	Thailanda	206
	Fericirea înseamnă să nu gândești	

Capitolul 8	Marca Britanie	228
	Fericirea este o operă în curs de desfășurare	
Capitolul 9	India	255
	Fericirea este o contradicție	
Capitolul 10	America	284
	Fericirea este acasă	
<i>Epilog</i>	Am ajuns deja acolo?.....	297
<i>Postfață</i>		301
<i>Mulțumiri</i>		306
<i>Bibliografie selectivă</i>		309

INTRODUCERE

AVEAM BAGAJELE FĂCUTE și proviziile erau încărcate. Eram pregătit să pornesc în aventură. Și uite așa, într-o după-amiază târzie de vară, l-am înșfăcat pe ezitantul meu prieten, Drew, ca să explorăm împreună noi lumi și, speram eu, să găsim puțină fericire pe parcurs. Întotdeauna am crezut că fericirea se află imediat după colț. Șmecheria e să găsești colțul potrivit.

La scurt timp după ce am pornit în călătorie, Drew a început să dea semne de neliniște. M-a rugat să facem cale întoarsă, însă eu am insistat să ne continuăm aventura, mânat fiind de o irezistibilă curiozitate. Ce urma să descopăr de-a lungul călătoriei? Pericole? Magie? Vroiam să știu, și până în ziua de azi sunt convins că așa fi ajuns acolo unde încercam, dacă Poliția din Baltimore nu ar fi tras concluzia, pe care eu am considerat-o pripită la vremea respectivă, că o autostradă intens circulată nu este locul cel mai indicat pentru doi puști de cinci ani.

Unii oameni dobândesc virusul călătoriei. Alții se nasc cu el. După expediția eșuată alături de prietenul meu Drew, patima mea, dacă o pot numi așa, s-a domolit o bună bucată de vreme. Însă s-a reaprins cu și mai multă ardoare după ce am terminat facultatea. Îmi doream cu disperare să văd lumea, de preferat pe banii altora. Dar cum puteam să o fac? Nu aveam niciun fel de abilități „vandabile”, niciun simț al moralității prea dezvoltat și eram o fire cam posacă. Am hotărât să devin jurnalist.

În calitate de corespondent extern pentru National Public Radio (*Postul Național de Radio*) am călătorit în țări precum Irak, Afganistan și Indonezia: țări nefericite. Într-un fel, era perfect logic. În mod inconștient, respectam prima

regulă a scrisului: „Scrie despre ceea ce știi.” Și astfel, cu carnetul de notițe și cu reportofonul în mână, am colindat lumea spunând poveștile oamenilor triști și nefericiți. Adevărul este că oamenii nefericiți, care trăiesc în țări profund nefericite, inspiră povești bune. Ne ating coarda sensibilă a sufletului și ne emoționează. Dar pot să ne și dezamăgească.

Atunci mi-am zis: ce-ar fi dacă, timp de un an, aș călători pe tot globul, nu în căutarea celor mai cunoscute zone de conflict, ci, mai curând, în căutarea locurilor fericite, care nu se află în centrul atenției tuturor? Locuri care posedă, din abundență, unul sau mai multe dintre ingredientele pe care le considerăm esențiale pentru dobândirea fericirii: bani, plăcere, spiritualitate, familie și ciocolată, printre altele. De jur împrejurul lumii, o mulțime de „cum ar fi dacă” sunt lansate în fiecare zi. Cum ar fi dacă ai trăi într-o țară fabulos de bogată, în care nimeni nu plătește taxe? Cum ar fi dacă ai trăi într-o țară în care eșecul *este* o opțiune? Cum ar fi dacă ai trăi într-o țară atât de democratică, încât să votezi de șapte ori pe an? Cum ar fi dacă ai trăi într-o țară în care excesul de gândire este descurajat? Atunci ai fi fericit?

Tocmai acest lucru am încercat să-l aflu, iar rezultatul acestui experiment, ce-i drept nebunesc, este cartea pe care o țineți acum în mâini.

M-am născut în „Anul lui *Smiley Face*”: 1963. Este anul în care un grafician din Worcester, Massachusetts, pe nume Harvey Ball, a inventat de-acum omniprezentul semn grafic galben și zâmbăreț. Inițial, creația lui Ball a fost concepută pentru a înveseli oamenii care lucrau într-o companie de asigurări, însă, de atunci, a devenit sinonimă cu spumosul brand, esențialmente american, al fericirii.

Simbolul vesel creat de Ball nu a avut niciodată vreun efect asupra mea. Nu sunt o persoană fericită, nu am fost niciodată. În copilărie, personajul meu preferat din *Winnie-the-Pooh* („Winnie cel de pluș”) era Eeyore. Dacă aș fi trăit în Antichitate sau chiar în epocile mai recente ale istoriei omenirii, aș fi fost considerat un ins normal. Pe vremuri, fericirea în această lume, pe acest pământ, era o recompensă rezervată zeilor și celor câtorva muritori norocoși. În zilele noastre, fericirea este la îndemâna oricui și, mai mult, a devenit chiar un imperativ. De aceea, eu împreună cu milioane de alți oameni suferim de această maladie modernă pe care istoricul Darrin McMahon o numește „nefericirea de a nu fi fericit”. Nu e deloc o glumă.

Și astfel, ca mulți alții, am încercat să rezolv problema. Nu am întâlnit nicio carte motivațională care să nu-mi placă. Biblioteca mea personală este un falnic

monument închinat angostei existențiale, plin ochi cu cărți care mă informează că fericirea zace în adâncul meu. Dacă nu sunt fericit, îmi explică autorii acestor cărți, atunci înseamnă că nu am săpat suficient de adânc în interiorul meu.

Această axiomă a industriei dezvoltării personale este atât de adânc înrădăcinată, încât devine de la sine înțeleasă. Singura problemă este că ea nu este adevărată. Fericirea nu se află în interiorul nostru, ci undeva în exterior. Sau, ca să fiu mai exact, linia de demarcație dintre exterior și interior nu este atât de clar definită precum credem noi.

Filozoful de origine britanică Alan Watts, într-una dintre minunatele sale prelegeri despre filozofia răsăriteană, a folosit această analogie: „Dacă desenez un cerc, cei mai mulți oameni, atunci când sunt întrebați ce am desenat, vor spune că am desenat un cerc, un disc sau o minge. Foarte puțini vor spune că am desenat o gaură în perete, fiindcă cei mai mulți oameni se gândesc mai întâi la aspectul interior, mai curând decât la cel exterior. Dar, de fapt, aceste două aspecte sunt strâns legate – nu poți avea ceea ce este *în interior* fără să ai ceea ce este *în exterior*.”

Cu alte cuvinte, *unde* ne aflăm este esențial pentru *cine* suntem.

Prin *unde*, nu mă refer doar la mediul fizic, ci și la cel cultural. Cultura este marea în care înotăm – atât de atotcuprinzătoare, atât de devoratoare, încât îi observăm existența de-abia atunci când ieșim din ea. Cultura are o importanță mult mai mare decât ne închipuim.

Prin cuvintele noastre, îmbinăm, în mod subconștient, geografia cu fericirea. Vorbim despre căutarea fericirii, despre găsirea mulțumirii, ca și când acestea ar fi niște puncte pe atlas, niște locuri reale pe care le-am putea vizita, dacă am avea harta potrivită și aptitudinile de navigație necesare. Oricine a mers în vacanță pe o insulă din Caraibe, spre exemplu, și a fost străfulgerat de neașteptatul gând „Aș putea fi fericit aici?!” știe la ce mă refer.

Evident că din umbră ne pândește acel concept ispititor și alunecos pe care îl numim paradis. Ne tot ademenește pe noi oamenii de ceva timp. Platon și-a imaginat Insulele celor fericiți sau Câmpiile Elizee, un loc unde fericirea curgea precum apele calde ale Mediteranei. Până în secolul al XVIII-lea, oamenii au crezut că Paradisul biblic, Grădina Edenului, este un loc real. Apărea pe hărți – situat, în mod ironic, la confluența fluviilor Tigru și Eufrat, pe teritoriul Irakului de azi.

Exploratorii europeni s-au pregătit pentru expedițiile în căutarea Paradisului învățând aramaica, limba pe care o vorbise Iisus. Am pornit și eu în călătoria mea, în căutarea Paradisului, vorbind nu aramaica, ci o altă limbă obscură, liturghia

modernă a fericirii vorbită de noii apostoli ai științei emergente a fericirii. Mi-am reamintit termeni precum „afectivitate pozitivă” și „adaptare hedonică”. Nu port cu mine Biblia, ci doar câteva ghiduri *Lonely Planet* și convingerea că, așa cum spunea Henry Miller, „Destinația noastră nu este niciodată un loc anume, ci un nou mod de a vedea lucrurile.”

Și astfel, într-o zi caniculară și umedă, specifică pentru Miami (care pentru unii întruchipează însuși conceptul de paradis), îmi fac bagajele și pornesc în ceea ce știu prea bine că are puține șanse de izbândă, la fel de puține ca și expediția în care m-am lansat pe când aveam cinci ani. Așa cum menționa Eric Hoffer, „Căutarea fericirii este una dintre sursele principale de nefericire.” Nu e nicio problemă. Sunt deja nefericit. Nu am nimic de pierdut.

OLANDA

Fericirea este un număr

ȚINE DE NATURA UMANĂ faptul că ne face plăcere să-i privim pe alții angrenați în acțiuni agreabile. Astfel se explică popularitatea de care se bucură două domenii de activitate: pornografia și cafenelele. Americanii excelează în primul domeniu, însă europenii se pricep mai bine la cel de-al doilea. Mâncarea și cafeaua aproape că nici nu mai contează. Am auzit odată de o cafenea din Tel Aviv unde nici nu se mai serveau mâncăruri și băuturi; clienții primeau farfurii și cești goale, pentru care însă trebuiau să plătească.

Cafenelele sunt un soi de teatre în care clientul este atât spectator, cât și actor. Găsesc o cafenea splendidă în apropierea hotelului unde sunt cazat, în centrul Rotterdamului. Este spațioasă, păstrând totuși senzația de intimitate, este elegantă, dar cu un aspect învechit. Parchetul este frumos, dar arată de parcă nu ar fi fost lustruit de ani de zile. Este genul de local în care ai putea să petreci ore în șir doar cu o bere în față – și bănuiesc că mulți clienți chiar asta și fac.

Toți fumează, așa că le urmez și eu exemplul și îmi aprind o țigară. Locul te îndeamnă la contemplare, și încep să conștientizez până și cele mai mici detalii. Observ o femeie stând pe un scaun de bar, cu picioarele așezate perpendicular, sprijinindu-se de o balustradă din apropiere și formând astfel un mic pōd basculant, pe care ea îl ridică și îl coboară în timp ce oamenii trec pe acolo.

Comand ceva ce se cheamă *bere trapistă*. E caldă. În general, nu beau berea caldă, însă berea aceasta îmi place. În jurul meu aud zumzetul plăcut al limbii

olandeze. Îmi sună oarecum familiar, deși nu-mi dau seama de ce. Apoi îmi pică fisa. Olanda sună exact ca engleza vorbită invers, de la coadă la cap. Știu asta fiindcă am auzit o mulțime de cuvinte în engleză, rostite de la coadă la cap. În epoca predigitală, îmi editam înregistrările reportajelor pe care le realizam pentru postul de radio NPR pe un magnetofon de mărimea unui televizor. În mod invariabil, eram obligat să rulez segmente de bandă de la coadă la cap. În timp ce stau în cafenea, cu țigara în mână și cu berea trapistă în față, mă întreb dacă aș înregistra pe cineva vorbind olandeză și aș rula banda de la coadă la cap, oare ar suna ca engleza obișnuită?

După cum ați bănuț, fără îndoială, sunt un om care are mult timp la dispoziție. Foarte mult timp. Dar tocmai acesta este rostul unei cafenele europene: să lanțezești fără absolut nicio muștrare de conștiință. Nu e de mirare faptul că cei mai mulți dintre marii filozofi ai lumii au fost europeni. Își făceau veacul prin cafenele și își lăsau mintea să umble creanga până când nășcoceau o școală complet nouă de filozofie – existențialismul, de pildă. Eu nu am venit aici să inventez o nouă școală de filozofie, ci să vânez fericirea, adică ceea ce francezii numesc *la chasse au bonheur*.

Mai precis, prada mea este un profesor olandez, pe nume Ruut Veenhoven: părintele cercetării în domeniul fericirii. Veenhoven deține o bază de date universală cu privire la fericire. Nu este o glumă. Veenhoven a colectat toate informațiile posibile despre ceea ce ne face și nu ne face fericiți, și, lucrul care mă interesează în mod deosebit pe mine, care sunt cele mai fericite locuri din lume. Dacă există într-adevăr o hartă rutieră a fericirii, un atlas al fericirii, atunci Ruut Veenhoven trebuie să știe.

Părăsesc cafeneaua, cu părere de rău, și mă îndrept spre hotel ca să iau cina. Rotterdam nu este un oraș frumos. Este cenușiu și posomorât, cu puține atracții. Totuși, amestecul de olandezi nativi și imigranți, mulți dintre ei musulmani, duce la juxtapuneri interesante. Cleopatra Sex Shop, în a cărei vitrină este etalată o menajerie de penisuri artificiale îngrijorător de veridice, se află doar la câțiva metri distanță de Centrul Islamic Pakistanez. La un colț de stradă, adulmec un iz de marijuana, aroma înmiresmată a toleranței olandeze. La celălalt colț de stradă, văd un bărbat cocoțat pe o scară și atârând un sabot galben uriaș pe fațada unui magazin, în timp ce, pe trotuar, doi bărbați din Orientul Mijlociu se sărută pe obraji, în semn de salut. Nu știu exact de unde sunt, dar unii dintre imigranții de aici provin din țări în care alcoolul este interzis, iar femeile sunt acoperite din creștet până la tălpi. În țara lor adoptivă, marijuana este legală, la fel ca și

prostituția. Nu e de mirare că simt tensiunea plutind în aer, amestecându-se cu cannabisul.

Restaurantul hotelului este mic și primitiv. Olandezii se pricep de minune să creeze o atmosferă plăcută. Comand supă de sparanghel. E bună. Ospătarul ia bolul de supă de pe masă, după care îmi spune:

— Iar acum, poate că doriți un *intercourse**?

— Poftim?

— *Intercourse*. Puteți comanda *intercourse*.

Tocmai îmi ziceam în sinea mea, Dumnezeu, olandezii ăștia chiar sunt un popor tolerant, când îmi dau seama că, de fapt, ospătarul se referea la complet altceva. *Inter course*. Adică, între feluri.

— Da, spun eu, ușurat. Sigur că doresc.

Și asta și fac. *Inter course*, chiar acolo, în restaurantul Hotelului Van Walsum. Îmi face mare plăcere această experiență culinară făcută pe îndelete. Sorb din paharul de bere, privesc în gol și, în linii mari, nu fac nimic – până când ospătarul îmi aduce somonul la grătar, precizându-mi că momentul meu de *inter course* a luat sfârșit.

A doua zi de dimineață, iau metroul și pornesc în căutarea Sfântului Graal: Baza de Date Universală a Fericirii. În mod normal, nu asociez lingvistic „fericirea” și „baza de date”, însă acum este o situație diferită. Baza de Date Universală a Fericirii reprezintă varianta laică a locurilor sfinte, Vatican, Mecca, Ierusalim și Lhasa, toate la un loc. Aici poți accesa, printr-un simplu clic, tainele fericirii. Taine care nu se bazează pe revelații efemere dezvăluite într-un oarecare deșert din Antichitate, ci pe știința modernă; taine care nu sunt scrise pe pergament, ci pe hard disk-uri; nu în aramaică, ci în limbajul epocii noastre, codul binar.

Ies din metrou, fac câțiva pași și mă simt imediat dezamăgit. Campusul universitar unde se află Baza de Date Universală a Fericirii arată mai curând ca o zonă de birouri suburbană decât ca un centru al fericirii absolute, în care este depozitat tot ce cunoaște omenirea în materie de fericire. Încerc să-mi alung acest sentiment. La urma urmelor, la ce mă așteptam? La Vrăjitorul din Oz? La Willy Wonka și la Oompa Loompa, sărind în sus de bucurie și strigând frenetic: „L-am

* Pe lângă sensul de „element intermediar”, termenul *intercourse* poate avea și semnificația de „relație sexuală”. (*n. trad.*)

găsit, l-am găsit, secretul fericirii”? Nu, cred că nu, însă speram totuși să fie ceva mai puțin steril. Mai multă fericire și mai puține date.

Traversez un coridor greu de definit și bat la o ușă la fel de greu de descris. Un bărbat cu un accent olandez strigă la mine să intru. Iată-! Domnul *Feelgood* în persoană. Ruut Veenhoven este un bărbat suplu, de vreo șaizeci de ani, cu o barbă grizonantă și cu niște ochi pătrunzători. E îmbrăcat în negru – un negru elegant, nu morbid. Mi se pare că îl cunosc de undeva și imediat îmi dau seama de ce: seamănă cu Robin Williams, are aceeași energie clocotitoare și același zâmbet ștrengăresc. Se ridică iute de pe scaun și îmi întinde mâna, precum și o carte de vizită pe care scrie: „Ruut Veenhoven, profesor și cercetător în domeniul fericirii”.

Biroul lui arată ca cel al oricărui profesor: cărți și hârtii peste tot – nu este foarte dezordonat, dar nici cel mai ordonat birou pe care l-am văzut în viața mea. În mod surprinzător, nu se zărește nicio față zâmbitoare. Veenhoven îmi toarnă o ceașcă de ceai verde. Apoi păstrează tăcerea și așteaptă ca eu să vorbesc.

Nu știu ce să spun. Ca jurnalist, am luat sute de interviuri. Am intervievat regi, președinți, prim-miniștri, ca să nu mai vorbesc de șefi ai unor organizații teroriste, precum Hezbollah. Însă, acum, când stau aici, în fața acestui profesor olandez amabil, care seamănă cu Robin Williams, mă simt blocat. O parte din mine, acea parte care tânjește cu disperare după liniștea sufletească, vrea să strige: „Domnule Veenhoven, ați studiat fericirea de-a lungul întregii dumneavoastră vieți profesionale; vă rog, dați-mi afurisita aia de formulă a fericirii!”

Însă nu spun asta. Nu pot să arunc peste bord toți acei ani de antrenament care îmi spun să păstrez distanța față de persoana intervievată și să nu dezvălui niciodată prea multe despre propria mea persoană. Sunt precum un polițist în afara orelor de serviciu, care iese cu familia în oraș, însă nu se poate abține să nu scaneze cu privirea restaurantul, în căutarea unor potențiali răufăcători.

Așa că, în loc să-mi descarc sufletul, apelez la un vechi truc folosit de jurnaliști și de femei pentru detensionarea unei situații.

— Domnule Veenhoven, spun eu în cele din urmă, vorbiți-mi despre dumneavoastră. Cum ați intrat în afacerea asta cu fericirea?

Veenhoven se lasă pe speteaza scaunului, încântat că-mi poate fi de ajutor. A intrat la facultate prin anii 1960. Toți colegii lui de școală fumau marijuana, purtau tricouri cu Che Guevara și vorbeau despre societățile bune. Veenhoven fuma și el marijuana, însă nu purta niciun tricou cu Che Guevara; cât despre acele „societăți bune”, adică țările din blocul comunist răsăritean, Veenhoven le considera

nesatisfăcătoare. În loc să judece o societate în funcție de sistemul ei, se gândea el, de ce să nu o judece în funcție de rezultate? Erau cetățenii acelei societăți fericiți? Eroul lui Veenhoven nu era Che Guevara, ci un jurist și reformator socialist englez din secolul al XIX-lea, pe nume Jeremy Bentham, creatorul celebrului principiu utilitarist, „o cât mai mare fericire pentru cât mai mulți oameni”. Veenhoven ar fi purtat bucuros un tricou cu Jeremy Bentham, dacă ar fi existat un asemenea lucru.

Veenhoven studia sociologia – un domeniu care, la vremea respectivă, presupunea doar studierea societăților bolnave, disfuncționale. Psihologia, disciplină înrudită cu sociologia, studia mințile bolnave. Dar nu și tânărul Ruut. El era interesat de mințile sănătoase și de locurile fericite. Într-o bună zi, ușor timid, dar totuși hotărât, Veenhoven a bătut la ușa îndrumătorului său și l-a întrebat dacă poate studia fericirea. Îndrumătorul său, un om sobru, cu o formație academică solidă, i-a spus, cât se poate de limpede, să tacă din gură și să nu mai pomenească în veci acel cuvânt. Fericirea nu era un subiect serios.

Veenhoven a părăsit biroul profesorului, aspru muștrat, dar mulțumit în sinea lui. Intuia că a descoperit o temă de cercetare fascinantă. Tânărul absolvent nu știa la vremea aceea, nu avea de unde să știe, că în lumea largă cercetătorii în domeniul științelor sociale începeau să fie tot mai interesați de o nouă disciplină: studiul fericirii. Astăzi, Veenhoven este vârful de lance într-un domeniu care produce sute de lucrări științifice în fiecare an. Se organizează conferințe pe tema fericirii, există chiar și un *Jurnal al studiilor pe tema fericirii* (editat de către Veenhoven). Studenții de la Universitatea din Claremont, California, pot face un masterat sau chiar un doctorat în domeniul psihologiei pozitive – adică în domeniul fericirii.

Câțiva dintre colegii lui Veenhoven încă mai cred că fostul lui îndrumător de la facultate a avut dreptate, că studiul fericirii este o prostie. Însă nu pot să-l ignore. Cercetările lui Veenhoven sunt un fapt obiectiv, fiind citate în presă și în lumea academică, ceea ce înseamnă că ele contează.

Contemplarea fericirii nu este, desigur, un lucru nou. Grecii și romanii din Antichitate au fost foarte preocupați de acest subiect. Aristotel, Platon, Epicur și alții și-au pus eternele întrebări. Ce înseamnă să ai o viață bună? Plăcerea este același lucru cu fericirea? Când o să inventăm instalația de apă curentă pentru locuință?

Mai târziu, grecilor și romanilor li s-au alăturat și alții, fețe palide din ținuturi mai nordice, care petreceau excesiv de mult timp în cafenele, meditând la dilemele

de nepătruns ale vieții. Bărbați precum Kant, Schopenhauer, Mill, Nietzsche, iar mai apoi, Larry David. Și ei au avut câte ceva de spus în legătură cu fericirea.

Și apoi este religia. Ce este religia dacă nu un ghid către fericire? Orice religie îi călăuzește pe credincioși pe calea fericirii, fie ea în această viață, fie în cea de dincolo, fie prin supunere, fie prin meditație, devoțiune sau pocăință.

Toate acestea pot fi de mare ajutor, însă nu sunt adevăruri științifice. Sunt doar opinii despre fericire. Opinii erudite, fără îndoială, dar totuși opinii, iar în lumea de azi nu prețuim prea mult opiniile, poate doar cu excepția propriilor opinii. Ceea ce respectăm azi este știința, mai ales științele naturii sau, cel puțin, pe cele sociale. Și mai presus de orice, iubim studiile științifice. Agențiile de știri știu, în mod instinctiv, că cea mai bună metodă de a capta atenția publicului este prin aceste cuvinte: „Un nou studiu științific arată că...”. Aproape că nici nu mai contează ce urmează. Un nou studiu științific arată că vinul roșu este bun pentru sănătate/dăunează grav sănătății. Un nou studiu arată că temele pentru acasă încetinesc/îmbunătățesc funcțiile creierului. Ne plac mai ales studiile care ne confirmă propriile teorii, cum ar fi: „Un nou studiu științific arată că oamenii dezordonați sunt mai deștepti.” sau „Un nou studiu științific arată că flatulența zilnică moderată favorizează longevitatea.”

Prin urmare, pentru ca această nouă știință a fericirii să fie luată în serios, era nevoie de studii științifice. Dar, mai întâi, avea nevoie de un vocabular, de un jargon serios. Cuvântul „fericire” nu era cătuși de puțin satisfăcător. Suna prea frivol, era prea ușor de înțeles, ceea ce reprezenta o mare problemă. De aceea, specialiștii în științe sociale au inventat un concept bizar: „bunăstarea subiectivă”. Perfect. Nu doar că erau termeni plurisilabici și practic impenetrabili pentru neinițiați, ci puteau fi condensați într-un acronim încă și mai enigmatic: SWB*. Chiar și azi, dacă vrei să găsești cele mai recente studii în domeniul fericirii, trebuie să cauți pe Google „SWB”, nu „fericire”. Apoi au urmat alte piese ale acestui puzzle terminologic. „Afectivitatea pozitivă” este atunci când simți ceva bun; „afectivitatea negativă” este – ați ghicit – atunci când simți ceva rău.

Apoi, noua știință a fericirii avea nevoie de date. De numere. Căci, ce este știința dacă nu numere, preferabil numere mari, cu o mulțime de zecimale. Și cum obțin oamenii de știință aceste numere? Măsoară lucrurile.

Oh, nu. Blocaj major. Cum se poate măsura fericirea? Fericirea este un sentiment, o stare de spirit, o perspectivă asupra vieții. Fericirea nu poate fi măsurată.

* SWB este acronimul conceptului *subjective well-being* („bunăstare subiectivă”). (n. trad.)

Sau poate fi măsurată? Specialiștii în domeniul neuroștiințelor de la Universitatea din Iowa au identificat regiunile din creier care sunt asociate cu starea de bine și cu starea de rău. Subiecții interesați să participe la acest studiu științific (studenți dornici să câștige câțiva bani de buzunar) au fost conectați la un aparat de rezonanță magnetică, iar apoi li s-au arătat câteva imagini. Atunci când li se prezintă oamenilor imagini plăcute – peisaje bucolice, delfini jucăuși – sunt activate părți ale lobului prefrontal. Atunci când li se prezintă imagini neplăcute – o pasăre cu penele îmbibate de petrol, un soldat mort cu chipul desfigurat – se activează părțile mai primitive ale creierului. Cu alte cuvinte, sentimentele fericite sunt înregistrate în acele regiuni ale creierului care au evoluat mai recent. Ceea ce ridică o întrebare interesantă: sub raportul evoluției speciei umane, dacă nu sub raport personal, ne îndreptăm cu pași lenți înspre fericire?

Cercetătorii s-au jucat și cu alte metode de măsurare a fericirii: hormonii de stres, activitatea cardiacă și ceva ce se numește „codul facial” – de câte ori zâmbim, de exemplu. Toate aceste tehnici sunt promițătoare și, într-o bună zi, oamenii de știință ar putea, într-adevăr, să fie în stare să ne măsoare gradul de fericire, așa cum, în ziua de azi, un medic ne ia temperatura.

Cu toate acestea, modalitatea principală prin care cercetătorii măsoară fericirea este cu ajutorul unei tehnici mult mai puțin sofisticate și destul de evidente, dacă stăm să ne gândim bine. Îi întreabă pe oameni cât de fericiți sunt. Chiar așa. „Cât de fericit ați spune că sunteți în acest moment?” Aceasta este, în linii generale, întrebarea pe care, de vreo patruzeci și ceva de ani, cercetătorii o adresează oamenilor din întreaga lume.

Ruut Veenhoven și colegii săi susțin că răspunsurile sunt incredibil de exacte.

— Poți să ai o boală și să nu știi acest lucru, îmi spune Veenhoven, însă nu poți fi fericit fără să știi acest lucru. Prin definiție, dacă ești fericit, știi că ești fericit.

Poate că așa este, însă nu trebuie subestimată capacitatea de autoamăgire a oamenilor. Suntem într-adevăr capabili să ne măsurăm propria noastră fericire? De pildă, pe când aveam șaptesprezece ani, credeam că sunt foarte fericit și mulțumit, fără să am absolut nicio grijă pe lumea asta. Privind retrospectiv, se dovedește că, de fapt, la vremea respectivă eram sub influența drogurilor. Și cred că și a berii.

Un alt obstacol pe drumul către fericire: oamenii definesc fericirea în mod diferit. Ceea ce crezi tu despre fericire poate să fie diferit de ceea ce cred eu. Definiția mea preferată asupra fericirii a dat-o un om nefericit pe nume Noah Webster. Când a întocmit primul dicționar american, în 1825, el a definit fericirea

ca fiind „senzația agreabilă care se naște atunci când te bucuri de un lucru bun”. Asta spune totul. Este vorba despre o „senzație agreabilă”, fericirea fiind așadar un sentiment. Hedoniștii ar fi în culmea fericirii la auzul acestor cuvinte. Definiția vorbește și despre bucurie, ceea ce înseamnă că fericirea este mai mult decât pură plăcere animalică. Și să te bucuri de ce? De „un lucru bun”, o sintagmă pe care cred că Webster ar fi trebuit să o scrie cu majuscule. Vrem să ne simțim bine, însă având motivațiile corecte. Aristotel ar fi fost de acord cu acest lucru. „Fericirea este o activitate virtuoasă a sufletului.”, a spus el. Cu alte cuvinte, o viață virtuoasă este o viață fericită.

Noi oamenii suntem ființe ale ultimelor cinci minute. Într-un studiu, oameni care au găsit o monedă pe trotuar, cu câteva minute înainte să fie întrebați în legătură cu nivelul lor de fericire, au declarat un grad mai mare de satisfacție față de viața lor în general decât cei care nu au găsit o monedă pe trotuar. Cercetătorii au încercat să explice această ciudățenie a psihicului uman cu ajutorul unei metode care se bazează pe colectarea experiențelor. Subiecții sunt bombardați cu întrebări de cel puțin zece ori pe zi. Ești fericit în clipa asta? Dar acum? Aici intră în acțiune principiul incertitudinii formulat de Heisenberg. Simplul fapt de a observa un lucru îl modifică. Cu alte cuvinte, toată această insistență poate afecta nivelul de fericire al subiecților.

Pe de altă parte, cei mai mulți oameni vor să arate lumii că sunt fericiți. Astfel se explică de ce aceștia declară un nivel mai mare de fericire când sunt întrebați în cadrul unor sondaje față în față, decât atunci când sunt chestionați prin e-mail. Și declarăm un nivel chiar mai mare de fericire dacă operatorul de interviu este de sex opus. În mod instinctiv, știm că a fi fericit înseamnă a fi sexy.

Totuși, cercetătorii în domeniul fericirii se străduiesc să-și apere opera. Cert este că răspunsurile oamenilor sunt, de-a lungul timpului, consecvente. De asemenea, cercetătorii coroborează aceste răspunsuri cu declarațiile prietenilor și rudelor lor. „Vi se pare că Joe este o persoană fericită?”. Se pare că aceste evaluări exterioare tind să corespundă cu propria percepție asupra nivelului nostru de fericire. De altfel, oamenii de știință măsoară nivelul de inteligență și atitudinile față de chestiuni precum rasismul, care sunt și ele subiective. De ce să nu măsoare și nivelul de fericire? Sau, așa cum afirma Mihály Csíkszentmihályi, un gigant în domeniul cercetării fericirii: „Când o persoană spune că este «destul de fericită», nu avem dreptul să-i ignorăm afirmația sau să o interpretăm în sens contrar.”

Așadar, presupunând că aceste studii în legătură cu fericirea sunt suficient de exacte, ce au descoperit ele? Cine este fericit? Și cum îi găsim pe acești oameni? Aici intră în acțiune Ruut Veenhoven și baza lui de date.

Veenhoven mă conduce într-o încăpere la fel de impersonală și greu de descris ca și restul campusului. Înăuntru se află vreo șase computere la care lucrează câțiva voluntari. Niciunul dintre ei nu pare să aibă un aer extrem de fericit. Încerc să trec peste această neconcordanță; chiar și un medic supraponderal poate să dea sfaturi bune despre dietă și exerciții fizice.

Rămân o clipă pe gânduri. În memoria acestor computere, care se află chiar în fața mea, este acumulată întreaga cunoaștere a umanității cu privire la fericire. După ce, timp de decenii, acest subiect a fost practic ignorat, specialiștii în științe sociale recuperează acum timpul pierdut, producând studii într-un ritm amețitor. Fericirea, am putea spune, este noua tristețe.

Rezultatele cercetărilor sunt evidente și, în același timp, greu de imaginat, sunt așteptate și, în același timp, surprinzătoare. În multe cazuri, descoperirile confirmă ceea ce spuneau marii gânditori ai veacurilor trecute – de parcă anticii greci mai au nevoie de vreo confirmare. Iată câteva dintre descoperiri, enumerate în ordine aleatorie.

Extravertiții sunt mai fericiți decât introvertiții; optimiștii sunt mai fericiți decât pesimiștii; oamenii căsătoriți sunt mai fericiți decât cei singuri, deși cuplurile care au copii nu sunt mai fericite decât cele fără copii; republicanii sunt mai fericiți decât democrații; oamenii care participă la slujbele religioase sunt mai fericiți decât cei care nu participă; oamenii cu diplomă universitară sunt mai fericiți decât cei fără, deși oamenii cu diplomă de studii aprofundate sunt mai puțin fericiți decât cei care au doar diplomă de licență; oamenii cu o viață sexuală activă sunt mai fericiți decât cei fără; femeile și bărbații sunt fericiți în egală măsură, deși femeile au o mai mare profunzime emoțională; o aventură amoroasă te va face fericit, însă nu va compensa nefericirea adâncă pe care o vei resimți atunci când soțul/soția va afla și te va părăsi; oamenii sunt cel mai puțin fericiți atunci când fac naveta la serviciu; oamenii ocupați sunt mai fericiți decât cei care au prea puține lucruri de făcut; oamenii bogați sunt mai fericiți decât cei săraci, dar numai într-o mică măsură.

Plecând de la aceste concluzii, ce ar trebui să facem? Să ne căsătorim, dar să nu mai avem copii? Să începem să mergem la biserică în mod regulat? Să nu ne mai înscriem la doctorate? Totuși, e mai bine să nu ne grăbim. Oamenii de știință se străduiesc din răputeri să clarifice ceea ce ei numesc „cauzalitate inversă” și

ceea ce noi, profanii, numim problema „oul sau găina”. De pildă, oamenii sănătoși sunt mai fericiți decât cei nesănătoși; sau poate că oamenii fericiți tind să fie mai sănătoși? Oamenii căsătoriți sunt fericiți; sau poate că oamenii fericiți sunt mai înclinați să se căsătorească? Este greu de spus. Cauzalitatea inversă reprezintă piatra de încercare a oricărui proiect de cercetare.

Însă, ceea ce aș vrea eu cu adevărat să știu nu este cine e fericit, ci locul în care se află cei ce sunt fericiți – și de ce. Veenhoven oftează când îi pun această întrebare și își toarnă încă o ceașcă de ceai. Aici, calculele devin ceva mai complicate. Putem spune într-adevăr care țări, care popoare sunt mai fericite decât altele? Să se fi încheiat oare călătoria mea, în căutarea celor mai fericite locuri din lume, înainte de a fi început?

În toate culturile există cel puțin un cuvânt care exprimă ideea de fericire, dacă nu chiar mai multe cuvinte. Însă, cuvântul *happiness* din limba engleză înseamnă oare același lucru ca *bonheur* din limba franceză ori *felicidad* din limba spaniolă ori *sahaada* din limba arabă? Cu alte cuvinte, fericirea poate fi tradusă? Există dovezi că răspunsul este afirmativ. Elvețienii declară același nivel de fericire, indiferent dacă sunt chestionați în franceză, germană ori italiană, cele trei limbi oficiale ale țării.

Toate culturile prețuiesc fericirea, însă nu în același grad. Țările din Asia de Est tind să pună un accent mai mare pe armonie și pe împlinirea obligațiilor sociale decât pe satisfacția individuală; poate că nu este o coincidență faptul că în aceste țări există un nivel mai scăzut de fericire, ceea ce a fost numit Decalajul de Fericire Est-Asiatic, ceea ce mie îmi sună ca un fel de Marele Canion Chinezesc. Apoi mai este și problema influenței exercitate de societate, în sensul că oamenii nu răspund la întrebările referitoare la fericire așa cum le dictează inima, ci potrivit cutumelor societății în care trăiesc. Japonezii, de pildă, sunt proverbiali pentru discreția lor, nedorind cu niciun chip să iasă cumva în evidență; nici în ceea ce privește averea lor, nu sunt foarte fericiți. Am locuit mulți ani în Japonia, dar nu m-am putut obișnui niciodată cu imaginea femeilor japoneze care își acoperă gura atunci când râd sau zâmbesc, de parcă s-ar rușina de bucuria lor.

Noi, americanii, dimpotrivă, ne afișăm fericirea fără nici cea mai mică rezervă, iar uneori avem tendința de a exagera puțin din dorința de a impresiona. Iată ce i-a mărturisit un cetățean polonez, care trăiește în Statele Unite, scriitoarei Laura Klos Sokol, cu privire la americani: „Când americanii spun că a fost excelent, eu știu că a fost bine. Când ei spun că a fost bine, eu știu că a fost OK. Când ei spun că a fost OK, eu știu că a fost rău.”

Am de îndeplinit o misiune dificilă. Atlasul fericirii, dacă există așa ceva, nu va fi ușor de citit. Seamănă cu harta aceea mototolită pe care o ținem în torpedoul mașinii. Însă eram hotărât să merg mai departe, fiind convins că, deși nu putem percepe acele nuanțe fine ale fericirii care diferă de la o țară la alta, totuși putem spune, cu siguranță, că unele țări sunt mai fericite decât altele.

Veenhoven îmi oferă acces nelimitat la baza lui de date și îmi urează succes, însă mai întâi mă previne:

— S-ar putea să nu vă placă ce veți descoperi.

— Ce vreți să spuneți?

Cele mai fericite locuri, îmi explică el, nu corespund neapărat ideilor noastre preconceptuate. Unele dintre cele mai fericite țări din lume – Islanda și Danemarca, de pildă – sunt omogene, contrazicând astfel convingerea americanilor că există putere și fericire în diversitate. O descoperire recentă a lui Veenhoven nu a fost primită cu prea mult entuziasm de către colegii lui sociologi. El a descoperit că distribuția venitului nu reflectă în mod direct gradul de fericire. Țări cu mari discrepanțe între bogați și săraci nu sunt mai puțin fericite decât țări în care bogăția este distribuită mai echitabil. Uneori, ele sunt mai fericite.

— Colegii mei nu sunt prea încântați de această descoperire, îmi spune Veenhoven. Inechitățile sociale reprezintă o afacere importantă pentru Departamentul de sociologie. Cariere întregi s-au construit pe baza lor.

Îi accept sfatul cu politețe, însă îmi imaginez că probabil exagerează în legătură cu pericolele pe care le am de înfruntat. Mă înșel. Căutarea celor mai fericite locuri din lume poate să facă nefericit pe oricine – sau, cel puțin, să-i dea o cumplită durere de cap. Cu fiecare clic, întâlnesc lucruri greu de înțeles și contradicții evidente. Cum ar fi aceasta: multe dintre cele mai fericite țări din lume au o rată crescută a sinuciderilor. Sau aceasta: oamenii care participă la slujbele religioase se declară mai fericiți decât cei care nu participă, însă națiunile cele mai fericite din lume sunt secularizate. Cât despre Statele Unite, cea mai bogată și cea mai puternică țară din lume, nu reprezintă câtuși de puțin o superputere în domeniul fericirii. Multe alte națiuni sunt mai fericite decât suntem noi.

Șederea mea la Rotterdam se desfășoară conform unei rutine plăcute. Iau micul dejun la hotel, mă răsfăț uneori cu puțin *inter course*, după care merg cu metroul acolo unde se află Baza de Date Universală a Fericirii. Apoi cercetez tot felul de studii și de date, în căutarea misteriosului meu atlas al fericirii. Serile, merg la

cafenea (nu reușesc să-i țin minte numele), unde beau bere caldă, fumez țigări scurte și cuget la natura fericirii. Este o rutină care implică multă contemplație, o cantitate moderată de băuturi alcoolice și foarte puțină muncă. Este, cu alte cuvinte, o rutină foarte europeană. Încep să devin de-al casei.

Fără vreun motiv anume, iau hotărârea să încep cercetarea la baza piramidei fericirii și să merg în sus. Care țări sunt cel mai puțin fericite? Nu mă surprinde faptul că multe națiuni africane se înscriu în această categorie. Tanzania, Rwanda și Zimbabwe se află chiar la baza piramidei. Doar câteva țări africane, cum ar fi Ghana, reușesc să atingă un nivel mediu de fericire. Motivele par suficient de clare. Sărăcia extremă nu poate duce la fericire. Mitul sălbaticului nobil și fericit este doar un mit. Dacă nu ne sunt satisfăcute nevoile elementare, este puțin probabil că vom fi fericiți.

În mod straniu, descopăr un alt grup de națiuni aflat la baza piramidei fericirii: fostele Republici Sovietice – Belarus, Moldova, Ucraina, Uzbekistan și altele.

Democrațiile sunt mai fericite decât dictaturile? Nu neapărat. Multe dintre fostele Republici Sovietice sunt cvasi-democrații; cu siguranță că sunt mai libere decât erau în epoca sovietică, dar, cu toate acestea, nivelul lor de fericire a scăzut după căderea Uniunii Sovietice. Ron Inglehart, profesor la Universitatea din Michigan, și-a petrecut cea mai mare parte din carieră studiind relația dintre democrație și fericire. El crede că relația cauzală funcționează în sens invers: democrațiile nu stimulează fericirea, însă națiunile fericite sunt mai înclinate spre democrație – ceea ce, desigur, nu e valabil în cazul Irakului.

Dar cum stau lucrurile în țările calde și însorite, în acele paradisuri tropicale pe care le asociem cu fericirea și pentru care plătim bani buni ca să ne petrecem vacanța? Se pare că nu sunt chiar atât de fericite. Fiji, Tahiti, Bahamas – toate aceste locuri se află în zona mediană pe scara fericirii. Țările fericite tind să fie cele din zonele cu climă temperată, iar printre cele mai fericite – Islanda, spre exemplu – se află în zonele polare.

Vă vine să credeți sau nu, cei mai mulți oameni spun că sunt fericiți. Aproape fiecare țară din lume înregistrează undeva între cinci și opt puncte pe o scară de zece puncte. Există câteva excepții: morocănoșii moldoveni obțin în mod constant un scor de 4,5, iar pentru o scurtă perioadă, în 1962, cetățenii Republicii Dominicane au reușit să obțină doar 1,6 puncte, cel mai scăzut nivel de fericire înregistrat vreodată pe planetă. Dar, așa cum spuneam, acestea sunt rare excepții. Cea mai mare parte a lumii este fericită.

Dar de ce suntem oare atât de surprinși de acest rezultat? Cred că vina o poartă două tipuri de oameni: jurnaliștii și filozofii. Presa, din care fac și eu parte, prezintă, de regulă, doar știrile rele: războaie, foamete, divorțuri ale starurilor de la Hollywood. Nu vreau să minimizez nenorocirile care se întâmplă în lumea largă și, ca jurnalist, Dumnezeu știe că am trăit bine de pe urma acestor știri, însă noi, jurnaliștii, avem tendința să prezentăm o realitate distorsionată.

Dar adevărații vinovați sunt filozofii – gânditorii europeni, cei care se îmbrăcau doar în negru, fumau prea mult și nu prea reușeau să-și găsească iubite. Așa că își duceau veacul singuri, prin cafenele, observau universul și – surpriză! – au tras concluzia că universul este un loc nefericit. Sigur că este. Adică, dacă se întâmplă să fii un bărbat singur, palid la față și înclinat spre meditație. Oamenii fericiți din Heidelbergul veacului al XVIII-lea, de pildă, erau preocupați să fie fericiți, nu să scrie diatribe lungi și întortocheate, cu intenția de a tortura vreun student încă nenăscut de la Bloomington, care trebuie să-și dea examenul de filozofie pentru a absolvi facultatea.

Dar cel mai rău dintre toți a fost Freud. Deși nu era el chiar un filozof pursânge, Freud a contribuit din plin la formarea concepțiilor noastre despre fericire. El a spus odată: „Intenția ca Omul să fie fericit nu este în planul Creației.” Aceasta este o afirmație remarcabilă, mai ales că ea vine de la omul ale cărui idei se află la temelia sistemului nostru de sănătate mintală. Să ne imaginăm că un medic din Viena începutului de secol XX ar fi declarat: „Intenția ca Omul să aibă un corp sănătos nu este în planul Creației.” Probabil că l-am fi băgat la închisoare sau, cel puțin, i-am fi interzis dreptul de a mai profesa ca medic. Cu siguranță că nu ne-am fi bazat întregul nostru sistem medical pe ideile sale. Și totuși, exact lucrul acesta l-am făcut în cazul lui Freud.

Și totuși, cei mai mulți oameni sunt fericiți? Nu mi se pare în regulă. Și eu sunt o persoană, dar nu sunt tocmai fericit. Ceea ce m-a pus pe gânduri; unde mă plasez eu în constelația datelor fericirii alcătuită de Veenhoven? Dacă sunt onest, și cred că sunt, din moment ce îmi dau silința să scriu aceste rânduri, aș spune că mă aflu pe poziția a șasea, ceea ce înseamnă că sunt mult mai puțin fericit decât concetățenii mei americani, însă, potrivit Bazei de Date Universale a Fericirii, m-aș simți ca acasă în Croația.

Sunt înclinat să fiu de acord cu lingvista Anna Wierzbicka, care, confruntată cu aceeași afirmație potrivit căreia cei mai mulți oameni sunt destul de fericiți, a replicat printr-o întrebare simplă: „Cine *sunt* acei oameni care spun că sunt fericiți?”

Într-adevăr, cine sunt. Simt că îmi plesnește capul. Să fi pornit oare într-o misiune inutilă de găsire a celor mai fericite locuri din lume? Dar apoi observ că o anumită țară se plasează destul de sus pe scara fericirii – nu chiar numărul unu, dar foarte aproape. Se întâmplă să fie tocmai țara pe care o vizitez în acest moment.

Mă retrag la cafeneaua mea, comand o bere și meditez la fericirea olandeză. De ce ar fi atât de fericită Olanda, o țară plată și fără nimic special? Păi, în primul rând, olandezii sunt europeni, ceea ce înseamnă că ei nu trebuie să-și facă griji dacă își pierd asigurarea de sănătate și, implicit, slujba. Statul va avea grijă de ei. Primesc o grămadă de săptămâni de concediu în fiecare an și, fiind europeni, sunt îndreptățiți, fără vreun cost suplimentar, să aibă o atitudine ușor superioară față de americani. Automulțumirea duce oare la fericire? Îmi pun această întrebare, sorbind din berea mea trapistă. Nu, trebuie să fie vorba despre altceva.

Toleranța! Aceasta este prima națiune care a pus în practică ideea de toleranță. O națiune în care se pare că adulții sunt plecați din oraș, iar adolescenții au preluat conducerea. Și nu doar în weekend. Tot timpul.

Olandezii tolerează absolut orice, până și... intoleranța. În ultimele decenii, au primit, cu brațele deschise, imigranți din toată lumea, inclusiv pe cei care aparțin unor națiuni care nu tolerează lucruri precum libertatea religioasă sau femeii care muncesc, conduc un autoturism sau își arată fața. Toleranța olandeză are totuși un preț, așa cum a scos în evidență asasinarea regizorului de film Theo van Gogh de către un extremist musulman. Însă cercetările lui Veenhoven arată că oamenii toleranți tind să fie mai fericiți.

Dar cum se prezintă toleranța olandeză în viața de zi cu zi? Îmi vin în minte trei lucruri: drogurile, prostituția și ciclismul. În Olanda, aceste trei activități sunt legale. Toate trei pot conduce ușor către fericire, cu condiția să fie luate anumite măsuri de precauție. Cum ar fi, spre exemplu, să porți o cască de protecție în timp ce mergi cu bicicleta.

Se impunea să investighez mai în amănunt una dintre aceste activități, ca să ajung la miezul fericirii olandeze. Însă pe care dintre ele? Ciclismul merită, cu siguranță, toată atenția și știm prea bine cât de mult își iubesc olandezii bicicletele, însă era frig afară, prea frig ca să ies cu bicicleta. Prostituția? Această activitate se desfășoară, de obicei, în interior, așadar nu este influențată de vreme. Și, în mod evident, îi face pe unii oameni fericiți. Dar, aici se iva o problemă: soția mea. Ea era de acord cu cercetarea mea pe tema fericirii, până la un punct, și ceva îmi

spunea că apelarea la serviciile unei prostituate olandeze trecea dincolo de acel punct.

Așadar, îmi mai rămânea opțiunea drogurilor. Drogurile ușoare, marijuana și hașișul, sunt legale în Olanda. Ele sunt servite în cafenele, care nu sunt nicidecum cafenele, ci mai degrabă spelunci unde se consumă droguri. Dar, desigur, „cafenele” sună mai respectabil decât „spelunci”.

Însă pe care să o aleg? Sunt atât de multe. În Rotterdam, se pare că unul din trei sau unul din patru localuri publice este o „cafenea”. Sunt tentat să intru într-una numită *Sky High*, însă denumirea pare prea... evidentă. Altele par prea sofisticate. Nu am mai consumat droguri ușoare din primul meu an de studenție. Nu aș vrea să mă fac de râs.

Și atunci o zăresc. Cafeneaua *Alpha Blondie*. Este locul perfect. Pe lângă numele ei irezistibil, *Alpha Blondie* oferă și ventilație, o fereastră deschisă, ceea ce reprezintă un avantaj considerabil. Apăs pe o sonerie și apoi urc pe o scară îngustă. Înăuntru se află o masă de fotbal și un aparat frigorific plin cu Fanta de portocale și Coca-Cola, precum și cu o grămadă de dulciuri Snicker și M&M, pentru puștani, fără îndoială. Mă surprinde să văd un espresso în această cafenea, dar arată de parcă nu ar fi fost folosit de luni de zile. E doar pentru decor, trag eu concluzia.

Se aude cam tare o muzică proastă, din anii 1970. Pe un perete, observ un tablou care pare să fi fost făcut de către un copil talentat de clasa a șasea. În prim-plan este pictată o mașină care tocmai s-a înfipt într-un copac, iar niște urme de derapaj se pierd în zare. Dedesubt stă scris: „Unele drumuri există doar în mintea drogaților.” Nu sunt sigur dacă acest mesaj reprezintă un avertisment cu privire la aceste drumuri sau o promovare a lor.

Toți cei de aici par să fie de-ai casei, desigur, cu excepția mea. Instantaneu, gândul îmi zboară în trecut, parcă mă văd din nou în camera mea de la căminul Universității din New Jersey, încercând să fiu *cool*, să intru și eu în rândul lumii, însă eșuând în mod lamentabil.

Un bărbat cu tenul măsliniu vine spre mine și, într-o engleză stricată, îmi prezintă meniul. Astăzi se servește marijuana thailandeză, spune el, ca și când ar fi descris supa zilei, precum și două feluri de hașiș: marocan și afgan.

Mă simt pierdut. Așa că fac așa cum procedez întotdeauna atunci când meniul se dovedește a fi copleșitor. Îl întreb pe chelner ce îmi recomandă.

— Preferăți ceva puternic sau mai ușor? mă întreabă el.

— Mai ușor.

— Atunci vă recomand cu căldură hașișul marocan.

Îi întind o bancnotă de cinci euro, iar el îmi dă o punguță cu o substanță maronie de mărimea unui timbru poștal.

Nu am nici cea mai vagă idee ce trebuie să fac cu ea.

Pentru o clipă, sunt tentat să-l sun pe fostul meu coleg de cameră de la facultate, Rusty Fishkind. Rusty ar ști ce să facă. El era întotdeauna tipul *cool*. Sunt sigur că acum Rusty este un avocat corporatist, că locuiește într-un cartier mărginaș și că are patru copii, dar totuși, pun pariu că ar ști cum să procedeze cu bucățica asta de hașiș marocan.

Parcă o și aud pe Linda Ronstadt cântându-mi la ureche: *You're no good, you're no good, baby, you're no good*. („Nu ești bun de nimic, iubito, nu ești bun de nimic.”)

Îmi trece repede prin minte ideea să înghit hașișul și să-l sting cu un Pepsi, dar mă răzgândesc și încerc să par cât mai neajutorat cu putință, ceea ce nici nu este prea greu, având în vedere împrejurările. În cele din urmă, unui bărbos îmbrăcat într-o jachetă de piele i se face milă de mine. Fără să rostească un cuvânt, ia hașișul în palme și îl fărâmițează ca pe o brânză feta. Apoi, desface o țigară obișnuită și pune hașișul în interior. După ce amestecă bine pulberea, rulează la loc țigara, o presează temeinic și îmi întinde țigara care este acum infuzată cu hașiș.

Îi mulțumesc și aprind țigara.

Câteva observații. În primul rând, recomand cu căldură hașișul marocan. Este într-adevăr un drog blând. În al doilea rând, jumătate din plăcerea de a întreprinde o activitate ilegală o reprezintă partea ilegală și nu activitatea în sine. Cu alte cuvinte, a fuma hașiș legal la Rotterdam nu este nici pe departe la fel de amuzant ca atunci când fumezi ilegal, în camera ta din căminul facultății, împreună cu Rusty Fishkind, știind că ai putea fi prins în orice moment.

Totuși, mă simt bine. Nu am nicio durere. Și, în timp ce marocanul se instalează în cortexul meu cerebral, mă întreb: Cum ar fi dacă aș sta așa tot timpul? Oare nu aș fi fericit tot timpul? Aș putea să-mi închei călătoria în căutarea celor mai fericite locuri chiar aici, la cafeneaua Alpha Blondie din Rotterdam. Poate că acesta este cel mai fericit loc din lume.

Filozoful Robert Nozick a avut ceva de spus pe această temă. Nu despre Alpha Blondie, pe care mă îndoiesc că a frecventat-o, nici despre hașișul marocan, pe care poate că l-a fumat sau poate că nu l-a fumat. Însă Nozick a meditat îndelung și profund la relația dintre hedonism și fericire. A conceput chiar și un experiment mental denumit Mașina Experienței.

Închipuiți-vă că specialiștii în neuropsihologie au descoperit un mod de a stimula creierul unei persoane, astfel încât să-i fie induse experiențe plăcute. Nu există absolut niciun pericol, niciun risc de defecțiune și nu este dăunător sănătății. Ați putea în felul acesta să experimentați o plăcere constantă pentru tot restul vieții. Ați face o asemenea încercare? V-ați conecta la Mașina Experienței?

Dacă nu, spune Nozick, atunci tocmai ați dovedit că viața înseamnă ceva mai mult decât plăcere. Dorim să ne dobândim fericirea și nu doar să o experimentăm. Poate că ne dorim chiar să experimentăm nefericirea sau, cel puțin, să lăsăm deschisă posibilitatea nefericirii, pentru a aprecia cu adevărat fericirea.

Îmi pare rău, dar mă văd nevoit să îi dau dreptate lui Nozick. Nu m-aș conecta la Mașina Experienței și, prin urmare, nu voi mai reveni la cafeneaua Alpha Blondie. Ceea ce e mare păcat. V-am spus cumva cât de plăcut este hașișul marocan?

În dimineața zilei următoare, cu mintea limpede, eliberată de sub efectul hașișului marocan, îmi fac plimbarea zilnică la Baza de Date Universală a Fericirii. Îi povestesc lui Veenhoven despre micul meu experiment. Este de acord cu mine, desigur. De fapt, când i-am explicat că multe dintre activitățile pe care olandezii le fac în mod regulat, cum ar fi prostituția și drogurile, m-ar duce direct la arest în Statele Unite, el a zâmbit ironic și mi-a răspuns: „Știi. Bucurați-vă de ele!”

Veenhoven îmi spune că baza de date ar putea oferi unele răspunsuri la eterna întrebare: Plăcerea este același lucru cu fericirea? După câteva căutări prin fișierele digitale, dau peste o lucrare scrisă de Veenhoven însuși. Este intitulată „Hedonism și fericire”. Citesc rezumatul acesteia.

„Relația dintre fericire și consumul de substanțe stimulatoare descrie o curbă în formă de clopot. Cei care consumă în exces sunt mai puțin fericiți decât consumatorii de ocazie.” Cu alte cuvinte, așa cum sfătuiau grecii antici, cu câteva mii de ani în urmă: totul cu moderație. Citesc mai departe și aflu că mai multe studii au observat o corelație pozitivă între atitudinile permissive față de sex și fericirea personală. Probabil că acești oameni toleranți și fericiți nu sunt aceiași oameni fericiți care merg la biserică în mod regulat. Cât despre droguri, un studiu din anul 1995 arată că – nicio surpriză – folosirea drogurilor puternice conduce, în timp, la scăderea fericirii. Dar drogurile ușoare, cum ar fi, să spunem, hașișul marocan? Se pare că s-au făcut destul de puține cercetări pe această temă.

Ia te uită, mă gândesc eu, ridicându-mi privirea de pe monitor. Seara trecută, la cafeneaua Alpha Blondie, chiar la începutul călătoriei mele, eram implicat într-o cercetare complet inovatoare. Cine ar fi crezut?

Este ultima mea zi în Rotterdam. Un oraș ușor de uitat, dar care totuși îmi va lipsi. Este timpul să-mi iau rămas-bun de la Veenhoven, iar eu nu prea sunt priceput când vine vorba de despărțiri. Îi mulțumesc pentru ajutorul dat, pentru toate datele despre fericire. Apoi, îmi trece un gând prin minte, mă opresc în pragul ușii și îi spun:

— Cred că este minunat să lucrezi în domeniul studiilor despre fericire.

Veenhoven pare nedumerit.

— Ce vreți să spuneți?

— Vreau să spun că aveți probabil o încredere nețărmurită în capacitatea oamenilor de a fi fericiți.

— Nu, nu tocmai.

— Dar ați studiat fericirea și ați analizat-o toată viața.

— Da, însă pentru mine nu contează dacă oamenii sunt sau nu fericiți, atâta vreme cât unii oameni sunt mai fericiți decât alții. Eu doar analizez cifrele.

M-a lăsat fără cuvinte. Eu îmi închipuiam că Veenhoven este un tovarăș de drum în căutarea fericirii, însă se dovedea că el nu este un jucător în acest joc al fericirii, ci este arbitrul, cel care ține scorul. Și, ca orice bun arbitru, pentru el nu contează câtuși de puțin cine câștigă partida. Fericire sau deznădejde, pentru el înseamnă același lucru. Atâta vreme cât una dintre echipe învinge.

Presupun că aici este sensul acestei noi discipline imparțiale a fericirii. Veenhoven și ceilalți specialiști în fericire și-au dorit cu disperare realizarea unor studii academice pentru ca disciplina lor să fie luată în serios, iar ei să nu fie considerați doar niște excentrici de tipul New Age. Au reușit să obțină ce și-au propus, însă mă întreb cu ce preț. În lumea lor, fericirea se reduce la o simplă statistică, la niște date care trebuie tranșate, rumegate, analizate, introduse în computer, sfârșind, în mod inevitabil, într-un biet tabel Excel. Și nu-mi pot imagina ceva mai puțin fericit decât un tabel Excel.

Îmi dau seama că vizita mea la Baza de Date Universală a Fericirii a fost un început bun, însă unul incomplet. Printre cele opt mii de studii și lucrări științifice, nu am găsit nici măcar o singură mențiune cu privire la fericirea pe care o națiune o dobândește din arte sau despre plăcerea care se naște la auzul unui poem minunat, recitat așa cum trebuie, sau în timpul vizionării unui film bun, ronțăind dintr-o pungă de pop-corn fără unt. Baza de date nu dezvăluie absolut nimic nici despre firele invizibile care leagă o familie. Unele lucruri nu pot fi măsurate.

Așadar, îmi construiesc atlasul beatitudinii, harta rutieră a fericirii, bazându-mă parțial pe baza de date a lui Ruut Veenhoven și parțial pe propriile intuiții. Bogat sau sărac, căldură sau frig, democrație sau dictatură, nu contează. Voi merge pe urmele fericirii, oriunde mă vor conduce.

Cu atlasul în mână, mă urc în tren în Gara Centrală din Rotterdam. După ce trenul se pune în mișcare și peisajele olandeze încep să se deruleze, mă cuprinde un sentiment de neașteptată ușurare. Chiar de eliberare. Eliberare din ce? Nu-mi dau seama. Vizita a fost plăcută. Am băut bere bună, am fumat hașiș și am aflat câte ceva despre fericire.

Și atunci mă străfulgeră un gând. Eliberare de toată această... libertate. Toleranța este minunată, însă ea poate să alunece ușor înspre indiferență, iar asta nu este deloc ceva amuzant. În plus, eu nu pot trăi într-un asemenea huzur. Sunt prea slab. Nu aș ști când să mă opresc. Dacă m-aș muta în Olanda, probabil că m-ați găsi, câteva luni mai târziu, acoperit de un nor de hașiș marocan și braț la braț cu două prostituate.

Nu, stilul de viață olandez nu mi se potrivește. Poate că următoarea destinație este cea potrivită pentru mine. Mă îndrept către o țară unde trenurile ajung la timp, străzile sunt curate, iar toleranța, ca toate celelalte lucruri, este distribuită cu moderație. Mă îndrept către Elveția.

ELVEȚIA

Fericirea este plictiseală

PRIMII ELVEȚIENI PE CARE I-AM ÎNTÂLNIT în viața mea m-au scos din sărite cum nici nu vă puteți închipui. Știu la ce vă gândiți. Cum, elvețienii? Elvețienii aceia drăguți, neutri, care poartă briceag și ceas de mână și care mănâncă ciocolată? Da, elvețienii aceia.

S-a întâmplat pe la sfârșitul anilor 1980, pe când mă aflam în Tanzania. Eram la un safari cu buget restrâns, împreună cu prietena mea și cu alți patru turiști: doi norvegieni dezinvolti și un cuplu de elvețieni tăcuți.

Șoferul nostru era un tanzanian pe nume Good Luck*. Ne-am gândit că este o întâmplare. De-abia mai târziu aveam să aflăm că numele lui reprezenta o dorință și nu o realitate concretă. Însă atunci era deja prea târziu, iar lucrurile începuseră să meargă într-o direcție complet greșită. Mai întâi, o piatră a ricoșat de sub roțile unui camion și ne-a izbit cu putere parbrizul mașinii, făcându-l țândări. Nu a fost nimeni rănit, dar am pierdut următoarele două zile oprind în fiecare sat din Tanzania și încercând în zadar să-l înlocuim. Apoi s-a pornit ploaia, cu toate că nu era sezonul ploios. Prietena mea și cu mine am reușit să ne montăm cortul, dar după câteva minute s-a prăbușit, lăsându-ne uzi learcă, plini de noroi și nefericiți. Cortul norvegienilor de-abia se mai ținea în picioare.

* În limba română, se traduce prin cuvântul *noroc*. (*n. trad.*)

Dar al elvețienilor? Cortul lor era geodezic și la fel de neclintit ca Muntele Matterhorn. Netulburați de ploaia torențială și de vânturile puternice, pun pariu că elvețienii își sorbeau ciocolata caldă în cortul lor. Să-i ia naiba, mi-am zis eu la vremea respectivă, să-i ia naiba pe elvețienii ăștia eficienți și competenți.

Păstrez încă vie în minte această amintire, în timp ce trenul plecat din Rotterdam traversează Germania și intră în Elveția. Sunt aici pentru un motiv, iar acest motiv nu are nicio legătură cu răzbunarea, jur. Se pare că elvețienii ocupă un loc aproape de vârful piramidei fericirii lui Ruut Veenhoven. Un loc privilegiat. Da, elvețienii se pricep foarte bine la asta – ticăloșii ăștia fericiți.

Trenul meu are o întârziere de optsprezece minute, ceea ce stârnește o consternare de proporții la Basel, orașul de graniță unde trebuie să schimb trenul pentru a ajunge la Geneva. Mersul trenurilor se dă complet peste cap. Pasagerii, și eu printre ei, se bulucesc afară din trenul german sosit cu o mică întârziere și aleargă să prindă trenul elvețian sosit la fix. Uimitor, mă gândesc eu, gâfâind și pufâind în sus pe scări, doar elvețienii sunt în stare să-i facă pe germani să pară delăsători.

Ok, așadar stereotipul este adevărat. Elveția este eficientă și punctuală. Este bogată și cu aproape zero șomaj. Și, desigur, aerul este foarte curat. Străzile sunt aproape imaculate. Și să nu uităm ciocolata, care este delicioasă și din abundență. Dar fericirea? Nu am văzut bucurie pe chipurile celor doi elvețieni din Africa. Doar satisfacție tăcută, cu o ușoară tentă de îngâmfare.

Pentru a rezolva acest mister, ne întoarcem încă o dată la acei filozofi nefericiți din trecut. Cel mai nefericit dintre ei a fost Arthur Schopenhauer. Dacă fericirea este într-adevăr absența suferinței, așa cum credea el, atunci elvețienii au toate motivele să fie fericiți. Dar, dacă fericirea înseamnă mai mult decât atât, dacă fericirea presupune bucurie, atunci fericirea elvețiană rămâne un mister la fel de adânc și de întunecat ca o tabletă de ciocolată Lindt.

De ce elvețienii ocupă un loc fruntaș în clasamentele fericirii, depășindu-i întotdeauna pe italieni și pe francezi, două națiuni care posedă grămezi de *joie de vivre*? Ce naiba, doar francezii au inventat practic termenul de *joie de vivre*.

Toate aceste gânduri mi se învâlmășesc în minte, până când taxiul în care mă aflu ajunge la apartamentul din Geneva al prietenei mele Susan. Susan este o scriitoare din New York, o femeie care spune fără ocolișuri ceea ce gândește, în engleză și franceză. Franchetea ei se lovește în mod constant de reținerea specifică elvețienilor. Susan se plânge de faptul că elvețienii sunt „constipați din punct de vedere cultural” și „zgârciți cu informațiile”. Chiar dacă informația respectivă este vitală, cum ar fi „Trenul tău pleacă acum.” sau „Ți-au luat foc hainele.”, elvețienii

nu-ți vor spune niciun cuvânt. A vorbi deschis este considerat a fi ceva insultător, fiindcă implică ignoranță din partea celeilalte persoane.

Stilul newyorkez al lui Susan, de a spune verde în față ceea ce gândește, nu este întotdeauna apreciat de către corpul diplomatic din Geneva – mii de bărbați și femei cu bune intenții, care se agită în permanență pentru rezolvarea problemelor lumii. Iar acest lucru îl fac în ținută elegantă și, ori de câte ori este posibil, la un dineu. Sau, în cazuri extreme, în cadrul unor conferințe. Europeanii iubesc conferințele. Dacă se întâlnesc trei europeni, sunt șanse destul de mari să se desfășoare o conferință. Nu este nevoie decât de acele mici ecusoane și de mulți, mulți litri de apă minerală Perrier.

Se spune că Geneva este un oraș minunat în care să locuiești, dar nu și pe care să-ți dorești să-l vizitezi. Există ceva adevăr în această afirmație. Elvețienii consideră că Geneva este plictisitoare, iar dacă elvețienii consideră plictisitor un oraș, atunci știi sigur că acesta este foarte anost. Totuși, mie nu mi se pare deloc așa. De la fereastra apartamentului lui Susan se zărește un labirint de străzi și de alei înguste. Geneva, la fel ca majoritatea orașelor europene, este construită la scară umană, iar acest lucru o face deosebit de interesantă.

Nici măcar Susan nu are o percepție complet negativistă despre Geneva. Consideră că unele aspecte ale vieții în acest oraș sunt încântătoare – politețea, de pildă. Ești în autobuz și vezi cum un adolescent cu creastă de mohican, încălțat cu bocanci militari și afișând un aer dur, oferă politicos locul unei doamne mai în vârstă. „În New York, nu s-ar clinti nimeni de pe locul lui”, spune Susan uimită.

Îmi desfac bagajele. Evident că am luat cu mine și briceagul elvețian. Al meu este un model mai vechi – în ziua de azi, bricegele elvețiene au stick de memorie încorporat – și mi-e foarte drag. Îl iau cu mine peste tot. Măcar de-ar fi orice armată din lume cunoscută pentru ceva precum briceagul elvețian. Din câte știu, nu s-au purtat războaie cu bricege elvețiene și nici nu s-au stabilit comisii internaționale pentru a discuta proliferarea lor periculoasă.

În această parte a Europei, primăvara sosește ceva mai târziu, însă atunci când vine, își ia o revanșă încântătoare. Cât ai clipi, la prima adiere călduță, oamenii încep să se dezbrace, iar costumele de baie răsar ca ciupercile după ploaie de-a lungul Lacului Geneva. Este, într-adevăr, o zi splendidă, așa că Susan și cu mine facem singurul lucru european rezonabil: ne îndreptăm spre o cafenea.

Susan urmează să-mi prezinte niște elvețieni în carne și oase. Punem stăpânire pe o masă mare și ne instalăm, așa cum fac europenii, de parcă nu am bea doar

câteva pahare, ci ca și când ne-am muta aici pentru câteva luni. Se comandă beri, se aprind țigări și se sărută obraji.

La masa noastră este o adunătură eclectică. Mai întâi e Tony, un bancher bogat care se descrie pe sine însuși ca fiind „englez din punct de vedere cultural, însă elvețian din punct de vedere geografic”. Gândesc în sinea mea, dar nu rostesc cu voce tare: „Ce naiba înseamnă asta?”. După această unitate de măsură, și eu sunt elvețian din punct de vedere geografic, din moment ce, din perspectivă geografică, mă aflu în Elveția în acest moment. Apoi e Dieter, care este elvețian din punct de vedere geografic și din toate celelalte puncte de vedere. El este doctor, cu o bogată podoabă capilară și o încredere în sine la fel de consistentă. Lângă el se află soția lui americană, Caitlin, fost agent la Hollywood și care locuiește în Elveția de zece ani. Observ că ea este singura de la masă cu un BlackBerry, pe care îl mânuiește cu nervozitate în răstimpul pauzelor din conversație.

Toți se arată surprinși când află că cercetarea mea m-a adus în Elveția. Elvețienii fericiți? Trebuie să fie vreo greșală. Nu, insist eu, așa mi-a spus un olandez care seamănă cu Robin Williams. Și ceea ce mi-a spus el este confirmat de numeroase studii științifice. Îi întreb pe toți cei care se află la masă. În linii generale, cât de fericiți sunteți în momentul de față? Rezultatele sunt: opt și nouă de jur împrejur și un șapte de la americană. Elvețienii de la masă par surprinși, ca și când și-ar zice: „Hmmm. Poate că *suntem* fericiți. Cine ar fi crezut?”

— Iar acum că am stabilit că sunteți într-adevăr fericiți, care este sursa fericirii elvețiene? Întreb eu.

— Curățenia, spune Dieter. Ați văzut toaletele noastre publice? Sunt foarte curate.

Pe moment îmi închipui că glumește, dar exclud imediat această posibilitate, fiindcă elvețienii nu glumesc. Niciodată.

Are dreptate. Toaletele elvețiene sunt într-adevăr curate. Mă întreb dacă Ruut Veenhoven și colegii lui au realizat vreun studiu în care să facă legătura dintre fericirea unei națiuni și curățenia toaletelor. Pun pariu că rezultatele ar fi revelatoare.

Nu doar toaletele sunt curate în Elveția, ci totul este așa. În unele țări, ar fi sinucidere curată să bei apă de la robinet. În Elveția, este o practică obișnuită. Orașul Zürich chiar se mândrește în fața turiștilor cu calitatea apei de la robinet.

Pe drumurile elvețiene nu există gropi. Totul funcționează ireproșabil. Elveția este o societate extrem de bine organizată, și chiar dacă acest lucru poate să nu

fie o sursă de bucurie sau de fericire, totuși sunt eliminate o mulțime de motive de nefericire.

Imaginea Elveției este atât de atrăgătoare, fiind văzută ca o societate prosperă, curată și bine organizată, încât alte țări își închipuie că sunt Elveția regiunii din care fac parte. Singapore este Elveția Asiei, Costa Rica este Elveția Americii Centrale. Însă eu mă aflu acum în ceea ce se poate numi, pe bună dreptate, Elveția Europei. Elveția autentică.

Însă, uneori chiar și originalul poate să nu se ridice la nivelul propriilor așteptări. Uneori, lucrurile nu merg chiar atât de bine în Elveția. Dieter îmi spune că, „dacă un tren are douăzeci de minute întârziere, oamenii devin extrem de tensionați”. În urmă cu câțiva ani, îmi povestește el, timp de optsprezece ore, întregul sistem feroviar nu a funcționat, aruncând națiunea într-o perioadă de profundă neliniște existențială.

— Așadar, care este sursa fericirii elvețienilor, pe lângă toaletele curate și trenurile care sosesc la timp?

— Invidia.

— De aceea sunteți fericiți?

Nu, explică el, elvețienii sunt fericiți pentru că se străduiesc din răspuțeri să nu stârnească invidia altora. Elvețienii știu din instinct că invidia este marele dușman al fericirii, iar ei fac totul pentru a-l nimici.

— Deviza noastră, spune Dieter, sorbind din paharul cu bere, este să nu stai prea mult în lumina reflectoarelor dacă nu vrei să fii împușcat.

Elvețienii detestă să vorbească despre bani. Preferă să vorbească despre afecțiunile lor genitale, mai curând decât să dezvăluie câți bani câștigă. Am întâlnit câțiva elvețieni care nici măcar nu puteau să pronunțe cuvântul care începe cu „b”; doar își frecau degetele pentru a semnală că vorbesc despre bani. La început, această atitudine a lor mi s-a părut ciudată, dat fiind că economia Elveției se bazează pe activitatea bancară – o profesie care, din câte îmi amintesc, are o oarecare legătură cu banii. Însă elvețienii știu că banii, mai mult decât orice altceva, stârnesc invidia.

Atitudinea americanilor este: dacă îi ai, fălește-te cu ei. Atitudinea elvețienilor este: dacă îi ai, ascunde-i. Un elvețian mi-a mărturisit: „Nu te îmbraci și nici nu te porți ca și când ai fi bogat. Chiar dacă ai un espresso de patru mii de dolari în apartamentul tău.”

Îl întreb pe Dieter care este motivul acestui subterfugiu.

Un elvețian bogat, îmi explică el, nu își etalează bogăția fiindcă nu este nevoie să o facă. Toată lumea știe că este bogat, pentru că elvețienii știu totul despre vecinii lor. De fapt, dacă un elvețian bogat începe dintr-odată să arunce cu banii în stânga și în dreapta – ca de pildă, să-și cumpere o mașină de lux –, oamenii bănuiesc că ceva este în neregulă, că persoana respectivă are niște probleme financiare.

În America, lucrul cel mai rău care ți se poate întâmpla este să fii un ratat. În Elveția, lucrul cel mai rău care ți se poate întâmpla este să fii un îmbogățit peste noapte, un *nouveau riche*. „Un lucru îngrozitor”, îmi spunea un elvețian despre noii îmbogățiți, de parcă îmi vorbea despre o boală cumplită.

Filozoful Martin Heidegger definea, la un moment dat, plictiseala ca fiind „răsuflarea fierbinte a nimicului pe care o simți în ceafă”. În Elveția, această răsuflare fierbinte se simte pretutindeni. Plutește în aer. Elvețienii au făcut pentru plictiseală ceea ce au făcut francezii pentru vin și germanii pentru bere: au perfecționat-o, au produs-o pe scară industrială.

Elvețienii trăiesc o viață diluată. Se mișcă lent, satisfăcuți, fără să coboare vreodată sub un anumit prag, dar și fără să atingă vreodată pragul de sus. Un elvețian nu ar descrie niciodată ceva ca fiind minunat sau extraordinar, ci doar *c'est pas mal* („Nu e rău!”). Să fie oare acesta secretul fericirii, o viață caracterizată de acest *c'est pas mal*? Sau poate că elvețienii consideră ca fiind minunate multe aspecte ale vieții, dar știu, în subconștient, că asemenea superlative diminuează experiența. Dacă descrii un lucru ca fiind extraordinar, atunci el încetează să mai fie așa.

Cercetătorii în domeniul fericirii au descoperit că, din punct de vedere statistic, elvețienii știu ei ce știu. Mai bine să trăiești în această zonă mediană decât să oscilezi în permanență între urcușuri spectaculoase și coborâșuri dezastruoase.

Despre plictiseala elvețiană nu știe nimeni mai multe decât Jonathan Steinberg, un profesor universitar care și-a petrecut întreaga carieră studiind Elveția. Când și-a anunțat studenții că va dedica un curs întreg războiului civil elvețian, jumătate din clasă s-a ridicat și a plecat, ceea ce l-a determinat pe Steinberg să tragă concluzia deprimantă că „până și un război civil, dacă are loc în Elveția, trebuie să fie plictisitor”

Nu doar plictisitor, ci și lipsit de umor. Poate că greșesc. Poate că umorul elvețian operează pe o frecvență complet diferită, imposibil de detectat pentru urechile mele ne-elvețiene. Și astfel, cu această atitudine deschisă, îl întreb pe

Dieter – cu diplomație, firește – dacă este adevărat că elvețienii nu au simțul umorului.

— Definiți simțul umorului, îmi răspunde el imediat, închizând astfel subiectul.

Lipsa de umor a elvețienilor are o istorie lungă și serioasă. Un profesor universitar îmi spune că în secolul al XVII-lea, în Basel, era interzis râsul în public. Bineînțeles că nu mai există o astfel de lege. Fiindcă nu este nevoie de ea. Umorul elvețienilor, ca cele mai multe aspecte ale vieții de aici, se autocenzurează.

Elvețienii iubesc regulile tot atât de mult, pe cât iubesc olandezii marijuana și prostituția. În multe părți ale Elveției, nu ai voie să tunzi gazonul sau să bați covoarele duminică. Nu ai voie să întinzi rufe la uscat pe balcon în nicio zi. Nu ai voie să tragi apa la WC după ora 22:00.

Cunosc o englezoaică stabilită în Elveția, care a încălcat de multe ori regulile elvețiene. Ca atunci când s-a întors seara târziu de la serviciu și a organizat o mică petrecere împreună cu câțiva colegi. Nimic extravagant, doar obișnuita deconectare după o zi de muncă extenuantă. În ziua următoare, a găsit un bilețel lipit pe ușa apartamentului ei. „Vă rog”, scria pe bilețel, „fără râsete după miezul nopții!”

Dacă îți lași mașina murdară în Elveția, cineva îți va lipi un bilet pe care scrie: „Te rog să-ți speli mașina!” Nu un mesaj drăguț, de genul „Spală-mă!”, pe care l-ar putea mângâia un american. Elvețienii, cărora le lipsește cu desăvârșire simțul ironiei, vorbesc foarte serios când fac o afirmație. Dacă nu îți sortezi cum trebuie gunoiul menajer, vreun vecin băgăreț va descoperi obiectul incriminator și ți-l va depune în pragul ușii, cu o scurtă notă atașată. Acesta nu este un stat al dădăcelor. Este un stat al superdădăcelor.

Totul este înregimentat în Elveția, chiar și anarhia. O dată pe an, pe 1 mai, anarhiștii sparg câteva vitrine, dar întotdeauna exact la aceeași oră. Așa cum spunea în glumă un elvețian, ceea ce se întâmplă extrem de rar, „Da, avem și noi anarhie. Are loc după-amiaza.”

Să vedem ce am adunat până acum. Elvețienii sunt o națiune crispată și lipsită de umor. De obicei, totul merge strună, iar invidia este eliminată, însă cu un preț: Ești întotdeauna urmărit, monitorizat, judecat. Unde este fericirea?

— Este simplu, spune Dieter. În natură. Noi, elvețienii, avem o legătură foarte strânsă cu natura.

Sunt surprins nu atât de afirmația în sine, pe care am auzit-o din gura multor ecologiști și, câteodată, chiar din propria gură, ci de cel care o rostește. Dieter este un citadin pursânge.

Totuși, are dreptate. Un elvețian, indiferent de cât de cosmopolit și de îndepărtat de natura înconjurătoare ar fi el, nu-și pierde niciodată dragostea de pământ. Până și miliardarii din Elveția se consideră în sinea lor niște veritabili montaniarzi.

Nu-i poți înțelege pe elvețieni fără să vizitezi Alpii, îmi spune Dieter. Așa că pornesc în drumeție.

Susan și cu mine ajungem în bine-cunoscuta stațiune montană Zermatt. Prin megafoane suntem întâmpinați în japoneză și alte patru limbi de circulație internațională. Mașinuțe electrice forfotesc prin stațiune. Mașinile obișnuite sunt interzise, o interdicție din rațiuni ecologiste, pe care elvețienii o acceptă cu bucurie pentru a-și proteja iubiții lor Alpi.

Urcăm cu telecabina până în vârful unui munte vecin cu celebrul Matterhorn. Este încă sezonul de schi și toată lumea (cu excepția noastră) este îmbrăcată în elegantele costume de sport. Sunt mai mult oameni în vârstă, dar cu o condiție fizică bună.

Aspectul cel mai impresionant al acestei zone muntoase, de care îmi dau seama în timp ce urcăm tot mai mult, este lumina. Nuanțele și intensitatea luminii sunt extrem de fluide, în continuă schimbare, pe măsură ce soarele apare și dispare din spatele piscurilor. Pictorul italian din secolul al XIX-lea, Giovanni Segantini, a spus cândva că oamenii de la munte văd soarele răsărind și apunând ca o minge de foc, plină de viață și de energie, în vreme ce oamenii de la câmpie nu cunosc decât un soare obosit și beat.

În cele din urmă, ajungem în vârful muntelui, la o înălțime de 3.890 de metri. Un indicator ne informează că „acesta este cel mai înalt vârf de munte din Europa la care se poate ajunge cu telecabina”. Ne cam pierde cheful de aventură. Ninge ușor. Zăresc o cruce de lemn, ceea ce mi se pare destul de ciudat într-o țară atât de secularizată. Sub cruce sunt scrise trei cuvinte: „Fii mai uman!”

Mă invadează o stare de calm, un sentiment atât de neobișnuit, încât, la început, sunt de-a dreptul uimit. Nu-l recunosc. Însă nu-i pot contesta prezența. Simt o pace interioară de netăgăduit.

Naturalistul E.O. Wilson a dat un nume acestui sentiment plăcut și difuz pe care îl trăiesc eu acum: biofilie. L-a definit ca fiind legătura emoțională înăscută a ființelor umane cu alte organisme vii. Wilson a explicat faptul că legătura noastră

cu natura este adânc sădită în trecutul nostru evoluționist. Această legătură nu este întotdeauna pozitivă. Să luăm exemplul șerpilor. Șansele să întâlnim un șarpe, și cu atât mai puțin să murim din cauza unei mușcături de șarpe, sunt extrem de reduse. Și totuși, oamenii continuă și în ziua de azi să se teamă de șerpi chiar mai mult, după cum relevă studiile, decât se tem de accidente de mașină sau de omucideri sau de o mulțime de alte cauze posibile ale decesului. Teama de șerpi este adânc sădită în creierul nostru primitiv. Teama de Long Island Expressway, deși nu este nesemnificativă, a fost adăugată mult mai recent.

Însă, teoria privind biofilia, așa cum o numește Wilson, explică și de ce ne simțim atât de reconfortant în mijlocul naturii. Este în genele noastre. De aceea, în fiecare an, sunt mai mulți oameni care vizitează grădinile zoologice decât cei care urmăresc toate evenimentele sportive la un loc.

În 1984, un psiholog pe nume Roger Ulrich a studiat un număr de pacienți care se aflau în convalescență, într-un spital din Pennsylvania, după o operație la vezica biliară. Unii pacienți au fost repartizați într-un salon care avea vedere spre o mică zonă cu arbori. Alții au fost repartizați în saloane care aveau vedere spre un zid de cărămidă. Ulrich descrie rezultatele: „Pacienții care puteau privi un colț de natură au avut o recuperare mai rapidă, mai puține comentarii negative în fișa medicală întocmită de asistente... și mai puține complicații postoperatorii minore, cum ar fi migrene persistente sau stări de greață care să necesite medicație. În schimb, pacienții care priveau zidul de cărămidă au avut nevoie de mult mai multe injecții cu analgezice puternice.”

Implicațiile acestui studiu obscur sunt enorme. Apropierea de natură nu ne oferă doar o stare difuză de liniște interioară, ci ne afectează fiziologia noastră într-un mod real și măsurabil. Nu este un pas uriaș dacă tragem concluzia că apropierea de natură ne face mai fericiți. De aceea, chiar și cel mai pragmatic complex de birouri include și un parc sau un atrium (în speranța, fără îndoială, că un angajat fericit este mai productiv).

Teoria privind biofilia nu este un tip de ecologism obișnuit. Nu se adresează în mod direct simțului civic sau simțului de răspundere. Ci se adresează unei înclinații umane mult mai primare: egoismul. Această teorie spune, de fapt, să protejăm mediul înconjurător, fiindcă el ne va face fericiți. Pentru o țară precum Statele Unite, care are înscris cuvântul „fericire” în documentul fondator, veți crede că ecologiștii au aderat la biofilie cu mult timp în urmă.

Eu am aderat la ea cu siguranță. Simt că plutesc deasupra văii. Citesc pe un alt indicator: „Mărește sunt lucrările Domnului” și dau din cap aprobator. Mă simt

ușor ca un fulg și îmi imaginez că aud un ciripit de păsărele. Oare am o experiență transcendențială?

Nu, este celularul lui Susan care o anunță că a primit un SMS. Cel mai înalt vârful din Europa accesibil cu telecabina se dovedește a fi accesibil și pentru telefonul mobil. Momentul meu de beatitudine se evaporă, așa cum se topește zăpada în luna iulie.

Întorși la Zermatt, meditez la ceea ce mi s-a întâmplat acolo sus. O explicație rațională este hipoxia, lipsa de oxigen, care poate provoca multe simptome (inclusiv moartea, ultimul simptom), însă unul dintre cele mai comune este o senzație de euforie.

Descopăr, de asemenea, că provoacă și o senzație de foame. Susan decide că am nevoie de o experiență *fondue*. Ultima oară când am auzit cuvântul *fondue*, sau m-am gândit la el în vreun fel, a fost în 1978. Mama mea avea un set pentru *fondue*. Îl am foarte clar în minte. Era de un portocaliu respingător, cu mici indentații pentru furculițele minuscule. A zăcut ani de zile în sufrageria noastră, ca un fel de piesă de muzeu. Nu-mi amintesc să-l fi folosit cineva vreodată.

Ni se servește *fondue* într-un bol mare, însă nu într-unul portocaliu. După câteva porții, euforia se risipește, însă mă simt, cred, foarte elvețian. Satisfăcut. Neutru. Poate că asta explică neutralitatea elvețiană. Poate că nu are la bază o moralitate adânc înrădăcinată, ci un motiv mult mai practic. *Fondue* și războiul nu sunt compatibile.

Ne întoarcem la Geneva, unde Susan îmi face cunoștință cu Jalil, un tânăr elvețian care cântă într-o trupă. Bem vin. Engleza lui este un pic cam neșlefuită, așa că prietena lui americană, o blondă dulce-amară din Minnesota, ne traduce. Numele ei este Anna. Este dulce atunci când e trează, însă devine profund amară atunci când bea, ceea ce înclin să cred că se întâmplă destul de des.

— De ce sunt elvețienii așa de fericiți? îl întreb pe Jalil.

— Fiindcă știm că putem oricând să ne sinucidem, îmi răspunde el râzând, însă nu glumește.

Elveția are una dintre cele mai liberale legislații din lume în ceea ce privește eutanasia. Oamenii vin din toată Europa ca să moară aici.

Este cât se poate de ciudat. În Elveția este ilegal să tragi apa la toaletă după ora 22:00 sau să tunzi gazonul duminică, însă este perfect legal să te sinucizi!

Când le-am spus prietenilor mei că mă duc în Elveția pentru proiectul meu de cercetare despre fericire, unii dintre ei m-au întrebat: „Nu au ei o rată foarte mare

a sinuciderilor?”. Ba da, au una dintre cele mai mari din lume. Ceea ce pare să fie complet lipsit de logică. Cum este posibil ca o țară fericită să aibă o rată așa de mare a sinuciderilor? Există însă o explicație. Mai întâi, numărul sinuciderilor este destul de scăzut din punct de vedere statistic, prin urmare nu afectează statisticile cu privire la gradul de fericire, întrucât șansele ca cercetătorii să chestioneze o persoană care vrea să se sinucidă sunt destul de reduse. Dar există și un alt motiv. Lucrurile care ne împiedică să ne sinucidem diferă față de cele care ne fac fericiți. Țările romano-catolice, de pildă, tind să aibă o rată foarte mică a sinuciderilor datorită interdicției catolice în ceea ce privește sinuciderea. Ceea ce nu înseamnă că aceste țări sunt fericite. O bună guvernare, un serviciu care îți aduce împliniri, legăturile familiale puternice – toate acestea contribuie în mod semnificativ la dobândirea fericirii, însă dacă ești nefericit, profund deprimat, nimic din toate acestea nu te va împiedica să te sinucizi.

Poate că o parte a problemei o reprezintă faptul că în Elveția ești mereu înconjurat de oameni fericiți. Franz Hohler, un bine-cunoscut autor elvețian, mi-a mărturisit: „Dacă nu sunt fericit, mă gândesc: E atâta frumusețe în jurul meu, totul funcționează ireproșabil, atunci de ce naiba nu sunt fericit? Ce e în neregulă cu mine?”

Fiecare țară își are întrebarea-cheie pe care o adresezi unei persoane pe care o întâlnești pentru prima oară la o petrecere, o întrebare simplă, formată dintr-o singură propoziție. Răspunsul la această întrebare simplă descătușează un șuvoi de informații despre persoana pe care tocmai ai cunoscut-o. În Statele Unite, această întrebare este: Cu ce vă ocupați? În Marea Britanie este: Ce școală ați făcut? În Elveția este: De unde sunteți? Asta este tot ce trebuie să știți despre cineva.

Elvețienii sunt profund atașați de locul de unde provin. Pe pașapoartele lor este scris numele localității de baștină. Nu al localității unde trăiesc, ci al locului de unde se trag. Poate că nu s-au născut acolo. Poate că nici măcar nu au fost vreodată acolo. Dar este locul lor de baștină. Se spune că elvețienii devin elvețieni de-abia după ce părăsesc țara. Până atunci, sunt genevezi sau originari din Zürich sau din alt oraș, în funcție de locul de unde provin.

Nu este de mirare că elvețienii sunt cei care au inventat conceptul modern de dor de casă; ei sunt primii care au dat un nume distinct, „*Heimweh*”, acestui sentiment chinuitor al dezrădăcinării pe care îl trăim atunci când suntem smulși din locul pe care îl numim acasă.

Mă întreb: Fericirea, la fel ca politica, are legătură cu caracterul local? Nu sunt sigur. Însă este clar că accentul pe care îl pun elvețienii pe caracterul local îi face să se simtă atât de atașați de locul respectiv. Există însă și dezavantaje. Așa cum explică Jonathan Steinberg: „Elvețienii nu știu aproape nimic din ce se petrece lângă ei.” Acest lucru nu este deloc surprinzător într-o țară unde există patru limbi oficiale. Sau, așa cum îmi spunea un prieten elvețian: „Nouă elvețienilor ne merge atât de bine, fiindcă nu ne înțelegem unul cu celălalt.”

Poate că așa este, însă au încredere unul în celălalt. Am putut să-mi rezerv o cameră la hotel fără să dau numărul cardului meu de credit. Mi-am umplut rezervorul cu benzină fără să fiu obligat să plătesc înainte. Multe lucruri funcționează în Elveția pe baza codului onoarei, așa cum este cazul refugiilor alpine presărate pe tot cuprinsul Alpilor. Există mâncare în interior. Mănânci mâncarea și lași câțiva bani acolo.

John Helliwell, economist canadian, a studiat, timp de mulți ani, relația dintre încredere și fericire. A ajuns la concluzia că cele două sunt inseparabile. „Nu poți să te implici cu adevărat într-o relație dacă nu ai încredere în oamenii cu care intri în contact în mod regulat. Implicarea generează încredere; încrederea sprijină implicarea. Este precum o stradă cu două benzi de circulație; ambele benzi sunt la fel de importante.”

Sau să analizăm următoarea afirmație: „În general, poți avea încredere în oameni.” Studiile au arătat că oamenii care sunt de acord cu această afirmație sunt mai fericiți decât cei care nu sunt de acord cu ea. Este foarte important să ai încredere în vecini. Simplul fapt de a-i cunoaște poate să aibă un impact benefic asupra calității vieții personale. Un studiu a arătat că, dintre toți factorii care influențează rata infracționalității într-o anumită zonă, cel care a avut cel mai mare impact nu a fost numărul echipajelor de poliție care patrulează prin zonă, ci câți oameni cunoști pe o rază de 1 km distanță de locuința ta.

M-am îndrăgostit. Obiectul iubirii mele nu este o femeie și nici măcar o persoană. Sunt îndrăgostit de căile ferate elvețiene. Le ador. Iubesc silențiozitatea trenurilor și grația cu care se deschid și se închid ușile glisante ale vagoanelor. Iubesc felul în care însoțitorii de tren puși la trei ace te servesc cu croasanți și cu cafea proaspătă, iubesc vagoanele-restaurant cu meniurile lor gourmet servite pe farfurii de porțelan veritabil. Iubesc lambriurile de lemn din toalete. Iubesc scaunele din piele. Iubesc felul cum, atunci când trebuie să cobori din tren, mici platforme răsar în chip miraculos de sub picioarele tale. De fapt, mă simt copleșit de dorința

de a rămâne pe vecie în trenurile elvețiene, pendulând între Geneva și Basel și Zürich și orice altă localitate elvețiană. Nu contează care. Aș putea fi fericit aici, în trenurile elvețiene.

Însă nu stau în tren pe vecie. Cobor la Berna, somnoroasa capitală elvețiană. Este exact așa cum a descris-o Anna, americanca dulce-amară: extrem de bizară. Da, cu siguranță că există lucruri extrem de bizare, mă gândesc eu, în timp ce mă plimb prin centrul vechi al orașului. Apoi, observ că cineva a scris pe un zid: „Muie, poliția!”. Asta nu e deloc bizar. În orice alt loc din lume aș considera asta deranjant sau de-a dreptul jignitor. Însă în Elveția doar mă bucur să văd semne de viață.

Vizitez clădirea Parlamentului elvețian, o clădire care reușește să fie grandioasă și bogat ornamentată, dar în același timp discretă. Fiecare națiune își are figurile ei emblematice: soldații americani înălțând steagul la Iwo Jima; Lord Nelson, într-o postură regală, în Trafalgar Square. Elvețienii au pe cineva numit Nicolae Reconciliatorul. Statuia lui se află expusă acolo. Stă cu un braț întins, cu palma îndreptată în jos, ca și când ar zice: „Să ne calmăm, oameni buni; haideți să discutăm despre asta în mod rațional.” Este tipic elvețian.

Albert Einstein a locuit la Berna. Acesta este orașul în care, după cum spune el, a avut cel mai fericit gând din viața lui. Acel gând era revelația care a condus la Teoria Relativității. Iar aceasta s-a petrecut într-un modest apartament de pe principala arteră comercială a orașului. Acest apartament găzduiește acum un mic muzeu, amenajat exact așa cum arăta atunci când Einstein locuia aici: o canapea, câteva scaune de lemn, o sticlă de vin din 1893, căruciorul pentru fiul său Hans, costumul pe care îl purta la biroul de brevete unde lucra ca funcționar. Sunt expuse și câteva fotografii alb-negru înfățișându-l pe Einstein tânăr, înainte să aibă părul zbârlit, alături de familia sa. Soția sa și fiul său se uită înspre aparatul de fotografiat, însă Einstein, în toate fotografiile, se uită pierdut în zare. Cugeta el oare la energie și la masă? Sau poate se gândea: „Trebuie să ies din această căsnicie!” (ceea ce a și făcut până la urmă).

Deschid larg fereastra, mă aplec și privesc pe stradă. Cu excepția câtorva mașini, peisajul este, presupun, practic neschimbat din 1905. Închid ochii pentru câteva secunde, apoi îi deschid din nou, încercând să-mi imaginez că sunt transportat înapoi în timp. La urma urmelor, Einstein a demonstrat că un asemenea lucru este teoretic posibil.

Cineva locuiește deasupra vechiului apartament al lui Einstein. Un designer grafic. Să locuiești în aceeași clădire în care a locuit Einstein! La început, mă

gândesc că trebuie să fie minunat. Extrem de palpitant. Apoi, îmi dau seama că presiunea ar fi enormă. De fiecare dată când aş urca treptele – exact aceleaşi trepte pe care le-a urcat şi Einstein – aş fi dezamăgit dacă nu aş inventa ceva de genul $E = mc^2$. Nu, nu e pentru mine.

Einstein, ca şi mine, considera Berna plăcută, dar plictisitoare. Şi atunci mă întreb: dacă elveţienii ar fi fost mai interesaţi, atunci oare nu ar mai fi visat Einstein atât de mult cu ochii deschişi? Nu ar fi descoperit niciodată Teoria Relativităţii? Cu alte cuvinte, este ceva ce poate fi spus în favoarea plictiselii?

Aşa credea filozoful britanic Bertrand Russell. „O anumită cantitate de plictiseală este... esenţială pentru o viaţă fericită.”, scria el. Poate că i-am judecat greşit pe elveţieni. Poate că ei ştiu despre plictiseală şi despre fericire ceva ce noi ceilalţi nu cunoaştem.

Răbdarea şi plictiseala sunt strâns legate între ele. Plictiseala, un anumit tip de plictiseală, este de fapt sinonimă cu nerăbdarea. Nu-ţi place cum se prezintă lucrurile, nu sunt destul de interesante pentru tine, aşa că decizi – iar plictiseala este o decizie – că eşti plictisit.

Russell a avut ceva de spus în această privinţă: „O generaţie care nu poate îndura plictiseala va fi o generaţie de oameni mărunţi, oameni care se opun în mod nefiresc cursului lent al naturii, oameni în care fiecare impuls vital se veştejeşte încet, asemenea unor flori într-o vază.”

Încep să cred că poate elveţienii nu sunt deloc plictisitori. Doar par aşa, priviţi din exterior.

Mă reîntâlnesc cu iubirea mea. Mă aflu din nou într-un tren elveţian. Următoarea mea destinaţie este Zürich, un oraş atât de curat încât, prin comparaţie, Geneva pare o mahala. Mă cazez la hotel, după care îmi rămâne ceva timp pentru hoinăreală. Mă urc într-un trenuleţ care mă duce pe vârful unui deal din apropiere. Transportul public din Zürich funcţionează pe baza principiului onoarei, doar că există şi controlori sub acoperire, care îi amendează pe aceia ce călătoresc fără bilet. Încrederea trebuie să fie şi ea verificată. Exact asta se întâmplă în trenuleţul cu care călătoresc eu. Un bărbat de vârstă medie este interogat. El încearcă în mod vădit să explice de ce nu are bilet. Este livid la faţă, nu de teamă, ci de ruşine. Îmi dau seama că nu amenda îi descurajează pe elveţieni să călătorească fără bilet, ci umilinţa publică atunci când sunt prinşi.

Din vârful dealului, se vede întregul Zürich, ca într-un tablou renaşcentist. Mă simt în siguranţă aici şi îmi trece prin minte gândul că poate de aceea ne

plac vârfurile colinelor. Poate că este o reminiscență din vremurile când eram cimpanzei și ne legănam prin copaci. Dintr-un punct înalt de observație puteai să vezi orice potențial pericol și, prin urmare, să te relaxezi dacă nu zăreai niciunul.

Este o zi frumoasă, cerul de un albastru intens, vizibilitatea perfectă. Oamenii și-au adus prânzul la pachet și se bucură de un picnic improvizat. Văd un cuplu mai în vârstă stând pe o bancă în parc. El poartă o șapcă și stă nemișcat. În apropiere, o femeie își plimbă cei doi câini. Merg unul în spatele celuilalt și zâmbesc, jur că așa e. Nu sunt în lesă, dar nu încearcă să fugă. Sunt câini elvețieni.

Toate bune și frumoase, îmi zic eu, dar ar fi mai bine să plec. Este gândul care îmi trece tot timpul prin minte și, de obicei, nu mă gândesc de două ori, doar că de data asta rămân încremenit. Și unde anume trebuie să plec? Este ora 15:00, o zi frumoasă de primăvară în Elveția. Nu trebuie să mă întâlnesc cu nimeni, nu trebuie să fiu nicăieri.

Profesorul universitar Avner Offer scria că „abundența naște nerăbdare, iar nerăbdarea subminează bunăstarea”. Are dreptate. Nu prea vezi mulți săraci nerăbdători. (Ei sunt nefericiți din alte motive. Mai multe despre acest subiect mai târziu.) Și atunci mi se luminează mintea. Elvețienii sunt bogați și răbdători, o combinație rară. Ei știu să zăbovească. Într-adevăr, mă aflu deja în Elveția de două săptămâni și nu am văzut absolut pe nimeni uitându-se la ceas – la ceasul acela elvețian, placat cu aur, care merge perfect – și să spună „Trebuie să plec!” sau „Trebuie să mă întorc la lucru!”. De fapt, eu, scriitorul leneș, sunt cel care se uită tot timpul pe furiș la ceasul meu Seiko în valoare de cincizeci de dolari.

Cu ajutorul unui prieten, am creat un blog în care am solicitat comentarii din partea elvețienilor cu privire la fericire. Mi-a atras atenția în special unul și îmi amintesc de el în acest moment.

„Poate că fericirea este acest lucru: să nu te simți ca și când ar trebui să fii altundeva, să faci altceva, să fii altcineva. Poate condițiile actuale din Elveția... fac să fie pur și simplu mai ușor „să fi” și prin urmare „să fii fericit.”

Așa că mai zăbovesc pe acel vârf de colină încă vreo douăzeci de minute. Mă foiesc în tot acest răstimp. Practic nu am astâmpăr. Însă reușesc totuși să nu înnebunesc. O iau ca pe o mică victorie.

Îmi dau seama cât de ne-elvețian sunt, în atâtea multe privințe. Nu-mi plac regulile. Nu sunt ordonat. Am tendința să trec repede de la o stare de spirit la alta. Nu am niciun fel de bani vechi, dacă nu punem la socoteală acea bancnotă mototolită de zece dolari pe care o țin în portofel și care cred că a fost tipărită în

1981. Singurul lucru pe care îl avem în comun elvețienii și cu mine este pasiunea pentru ciocolată. Iar acest lucru nu este câtuși de puțin nesemnificativ. Elvețienii consumă cantități industriale de ciocolată și există dovezi credibile potrivit cărora ciocolata ne face mai fericiți.

Ca să investighez această legătură, vizitez un magazin de ciocolată. Mă duce cu gândul la o galerie de artă, o galerie de artă comestibilă. Vanzătorii ridică trufele cu cleștișori, ca și când ar mânui niște bijuterii rare și foarte prețioase. Există un perete întreg de ciocolată, cu orice sortiment imaginabil. Ciocolată făcută cu cacao din Columbia, din Ecuador și din Madagascar. Ciocolată cu portocale, cu zmeură, cu fistic, cu stafide, cu coniac, cu rom și cu whisky din malț pur. Îmi cumpăr câte una din fiecare și le iau cu mine în camera de hotel, simțindu-mă literalmente ca un copil într-un magazin de dulciuri. Încui ușa și îmi întind prada pe cuvertură. Mușc cu poftă din Madagascar, este bună – nu există ciocolată elvețiană proastă.

Însă, așa cum am spus, nu este vorba aici doar despre plăcere. Este vorba despre cercetare. Oamenii de știință au depistat substanța chimică din ciocolată care ne face să ne simțim bine. De fapt, sunt mai multe substanțe chimice implicate. Triptofanul este substanța pe care o folosește creierul pentru a crea serotonina. Un nivel ridicat de serotonină poate produce o stare de bună dispoziție, chiar de euforie. Mai este și ceva ce se cheamă anandamidă. Este un neurotransmițător care vizează aceleași regiuni ale creierului ca și THC, ingredientul activ din marijuana. Însă această teorie a ciocolatei-marijuana rămâne doar o teorie, de vreme ce, potrivit unui articol al BBC despre acest subiect, experții estimează că ar trebui să mâncăm câteva kilograme de ciocolată ca să simțim acest efect. Câteva kilograme? Cât înseamnă asta în *pounds*, mă întreb eu, în timp ce mă năpustesc asupra bomboanelor de ciocolată întinse în fața mea ca pentru un adevărat festin.

Relația dintre alegere și fericire este complicată, și cu atât mai mult în Elveția. Credem că a avea posibilitatea de a alege este ceva de dorit, ceva ce ne face fericiți. De obicei, acest lucru este adevărat, dar nu întotdeauna. Așa cum, în mod convingător, a arătat Barry Schwartz în cartea sa intitulată *The Paradox of Choice* („Paradoxul opțiunilor”), există ceva ce se cheamă prea multă alegere. Confrunțați cu prea multe opțiuni (mai ales opțiuni lipsite de sens), suntem nedumeriți, copleșiți, mai puțin fericiți.

Pe de o parte, elvețienii au mai multe opțiuni decât orice altă națiune de pe planetă, și nu doar atunci când vine vorba despre ciocolată. Sistemul lor de

democrație directă înseamnă că elvețienii votează în mod constant pentru chestiuni mai mari sau mai mici: fie pentru a adera la Națiunile Unite, fie pentru a interzice absintul. Un elvețian votează în medie cam de șase sau șapte ori pe an. Elvețienii cred că orice lucru care merită făcut trebuie realizat cu toată seriozitatea. Și așa se întâmplă și cu votul. La un moment dat, elvețienii au votat chiar și pentru a-și mări propriile taxe. Nu pot să-mi imaginez, de exemplu, votanții americani făcând același lucru.

Sistemul de democrație directă nu este perfect. Este într-adevăr o democrație a poporului, iar uneori poporul poate fi complet imbecil. De pildă, elvețienii nu au dat femeilor dreptul de a vota până în 1971 – iar într-unul dintre cantoane, până în 1991.

Totuși, potrivit cercetătorului canadian John Helliwell, calitatea guvernării este cea mai importantă variabilă care explică de ce unele țări sunt mai fericite decât altele. Un alt cercetător, un economist elvețian pe nume Bruno Frey, a analizat relația dintre democrație și fericire în toate cele douăzeci și șase de cantoane ale Elveției. A ajuns la concluzia că acele cantoane în care se organizaseră cele mai multe referendumuri erau și cele mai fericite. Până și străinii care trăiau în acele cantoane erau mai fericiți, cu toate că ei nu au putut să voteze. (Totuși, gradul lor de fericire nu era la fel de mare ca al votanților.)

Ok, deci se pare că elvețienilor le plac alegerile. Atunci, cum se explică rezultatele unui mic experiment ingenios făcut de psihologul Paul Rozin de la Universitatea din Pennsylvania. Acesta a adresat unui număr de oameni din șase țări (Statele Unite, Marea Britanie, Franța, Germania, Italia și Elveția) o întrebare simplă: „Imaginați-vă că aveți poftă să mâncați înghețată și puteți alege între două cofetării. Una oferă zece sortimente de înghețată. Cealaltă oferă cincizeci de sortimente. Pe care cofetărie ați alege-o?”

Într-o singură țară, și anume în Statele Unite, majoritatea (56%) respondenților au spus că preferă cofetăria cu cincizeci de sortimente de înghețată. Elvețienii s-au aflat la polul opus. Numai 28% dintre ei au spus că preferă cofetăria care oferă mai multe sortimente. Alegerea se transformă în fericire doar atunci când alegerea este legată de ceva ce contează. Votul contează. Și înghețata contează, însă cincizeci de sortimente de înghețată nu contează.

Mă aflu din nou în tren. De data asta destinația mea este Saint-Ursanne, care, așa cum mi s-a spus, este un „oraș de vârstă medie”. Când am auzit asta, mi-am imaginat un întreg oraș plin de bărbați supraponderali, cu chelie și care conduc

mașini sport roșii. De fapt, elvețianul de la celălalt capăt al firului îmi vorbise despre un oraș medieval, adică din Evul Mediu.

Numele lui este Andreas Gross, și toți mi-au spus că este o persoană pe care trebuie să o cunosc. Este membru al Parlamentului elvețian și un mare apărător al democrației directe. Călătorește prin întreaga lume, laudându-i virtuțile. Este celebru pentru o inițiativă pe care a avut-o în 1989. Gross a dorit să desființeze armata elvețiană. Nimeni nu a crezut că această inițiativă va obține un număr prea mare de voturi. Însă 35% dintre alegători au optat în favoarea ei. Elvețienii au fost șocați. Inițiativa a zguduit din temelii cercurile conducătoare, iar armata elvețiană este astăzi jumătate din cât era în 1989.

Mă duc în vagonul-restaurant. Nu vorbim despre Amtrak* în această situație. Meniul, prezentat în patru limbi de circulație internațională, mă informează în legătură cu opțiunile mele: *penne* cu ciuperci proaspete sau un *risotto* cu sparanghel proaspăt. Mă simt ca în paradis.

Trenul trece dincolo de granița lingvistică ce desparte Elveția de limbă germană de Elveția de limbă franceză, iar eu trec de la franceza mea preistorică la germana mea la fel de preistorică: „Eu vrea cafea. Este?”. Elvețienii traduc orice în cel puțin trei limbi. Asta înseamnă că până și cel mai simplu indicator devine extrem de complicat. Văd unul pe care scrie: „Pericol! Nu traversați șinele de cale ferată.” Până să ajungi la textul în engleză, aflat la capătul de jos al piramidei lingvistice, poți să te trezești electrocutat.

Ajungem în Saint-Ursanne, iar Andreas Gross este aici și mă întâmpină. Poartă blugi, are o barbă grizonantă și un început de gușă. Arată mai curând ca un hipiot îmbătrânit decât ca un parlamentar distins. Ne îndreptăm către instituția lui, care nu este altceva decât o casă veche căreia i s-a schimbat destinația.

Andreas îmi face un espresso – contribuția Italiei la fericirea noastră – și apoi ne așezăm să discutăm. Îmi dau repede seama că Andreas nu prea are chef de toată chestia asta cu fericirea. Nu este un subiect destul de serios pentru el. Andreas vrea să vorbească despre democrația directă și despre sesiunile plenare, subiecte elvețiene serioase. Îl citează pe Rousseau și spune lucruri precum: „Mi-aș dori ca elvețienii să fie mai mult așa cum cred ei că sunt.” Nu am nici cea mai vagă idee despre ce anume vorbește.

Îmi spune că Elveția este atât de preocupată de mediul ei înconjurător, încât este pe punctul de a cheltui echivalentul a douăzeci de miliarde de dolari pentru

* Companie de cale ferată din SUA. (*n. trad.*)

a săpa un tunel uriaș pe sub Alpi. Camioanele care vor să traverseze țara vor fi încărcate în trenuri și transportate realmente prin munți. Îmi spune că „drepturile omului sunt copilul războiului. Toate marile progrese făcute de omenire au trecut prin război.” Elvețienii nu au mai purtat niciun război din 1848.

— Asta înseamnă că elvețienii au nevoie să poarte mai multe războaie, zic eu.

— Nu, nu, nu, îmi răspunde el, fără să sesizeze umorul meu sec, așa cum speram eu.

— Trebuie să găsim alte metode pentru a promova drepturile omului.

Continuăm să discutăm despre postmodernism, despre democrație și neutralitate, înainte să mă întorc exact în punctul în care mi-am început aventura elvețiană: toaletele curate. Andreas, ca și Dieter, este foarte mândru de ele.

— Până și cea mai mică gară are o toaletă curată, îmi spune el cu mândrie.

Ne continuăm conversația în timp ce Andreas mă conduce cu mașina la gară. Ajungem devreme, iar afară plouă. În aer se simte o mireasmă dulce. Rămânem în Saab-ul lui vechi și prăfuit ca să mai discutăm o vreme. Îmi povestește cum a cunoscut odată un activist american în vârstă, un veteran de război, un sindicalist care s-a dus în Nicaragua și a luptat umăr lângă umăr alături de sandiniști.

Veteranul a fost impresionat de idealismul lui Andreas și i s-a plâns de faptul că tinerii americani și-au pierdut spiritul rebel. În Statele Unite nu pare să mai conteze nimic din ceea ce faci.

— De ce nu luptați pentru reprezentare proporțională? l-a întrebat Andreas.

— Nu am timp de chestii procedurale, i-a replicat veteranul.

— Și atunci vreți să vă dați cu capul de zid încă vreo douăzeci de ani? a ripostat Andreas.

Pentru Andreas, problema nu este datul cu capul, ci zidul. El crede că trebuie schimbat mai întâi sistemul, că trebuie început cu procedura plictisitoare. Este o abordare tipic elvețiană și, în felul ei liniștit, admirabilă. Presupune răbdare și o rezistență eroică la plictiseală. Elvețienii le au din belșug pe amândouă.

Îl privesc pentru ultima oară pe Andreas Gross. Îmi dau seama că, în Statele Unite, el nu ar fi mai mult decât amfitrionul unor discuții aprinse și sterile dintr-o cafenea din Berkeley; aici, el este un distins parlamentar care aproape că a abolit întreaga armată elvețiană. Încă o dovadă că, până la urmă, elvețienii nu sunt chiar atât de plictisitori.

În timp ce mă încarc în tren, trenul care mă va duce afară din Elveția, mă cuprinde o tristețe bruscă. Îmi va fi dor de acest loc. Elvețienii nu mă mai scot din sărite.

Dar oare sunt ei fericiți? Mulțumiți pare să fie cuvântul potrivit. Nu, nici mulțumiți nu este cuvântul cel mai bun. Nu-mi găsesc cuvintele. Noi avem mult mai multe cuvinte ca să descriem stări emoționale neplăcute decât pentru a le descrie pe cele plăcute. (Iar aceasta se întâmplă în toate limbile, nu doar în engleză.) Dacă nu suntem fericiți, avem un adevărat bufet suedez de cuvinte de unde să alegem. Putem spune că ne simțim triști, abătuți, nenorociți, posaci, deprimați, demoralizați, îmbufnați, deznădăjduiți, cu toate corăbiile înecate, cu capsă pusă, cu o față prelungă. Dar dacă suntem fericiți, acest bufet suedez se reduce la bufetul cu salate de la Pizza Hut. Putem spune că suntem în culmea fericirii sau mulțumiți sau radiind de bucurie. Însă aceste cuvinte nu reușesc să surprindă nuanțele fericirii.

Avem nevoie de un nou cuvânt pentru a descrie fericirea elvețiană. Ceva mai mult decât simpla mulțumire, dar mai puțin decât bucuria în extaz. Poate „comuniunea în bucurie”. Da, asta este ceea ce au elvețienii: pură comuniune în bucurie. Am putea folosi această sintagmă pentru a descrie tot felul de situații în care ne simțim plini de bucurie, dar calmi în același timp. Prea adesea, atunci când spunem că ne simțim bucuroși, ne simțim de fapt euforici. Bucuria noastră are ceva frenetic, un iz de panică; ne temem că acel moment s-ar putea sfârși brusc. Dar totuși, există momente când bucuria noastră este mai solid ancorată. Nu vorbesc despre un moment transcendent de beatitudine, ci despre ceva mai puțin, despre ceva elvețian.

Am putea trăi această comuniune în bucurie atunci când facem ceva lumesc, cum ar fi, de pildă, când măturăm podeaua sau când sortăm gunoiul menajer sau când ascultăm acel vechi CD cu Bob Dylan pe care nu l-am mai audiat de ani de zile. Da, asta este. Poate că elvețienii nu sunt fericiți, dar știu foarte bine să se bucure de lucrurile simple.

BHUTAN

Fericirea este o politică

*A înțeles că acum totul devenise atât de straniu,
încât aproape nimic nu i se mai părea straniu.*

– JAMES HILTON, *ORIZONTUL PIERDUT*

AVIONUL AIRBUS ZBOARĂ la unsprezece mii de metri înălțime, undeva deasupra Munților Himalaya. Becurile răspândesc în jur o lumină blândă și caldă. Însoțitoarele de bord se deplasează pe culoar grațioase și pline de solitudine.

Mă uit pe fereastră, fiindcă am fost sfătuit de experți în materie ca nu cumva să-mi aleg un loc lângă culoar. Nu pe cursa asta.

O bună bucată de vreme, nu văd nimic altceva decât o pătură groasă de nori. Încep să pun la îndoială înțelepciunea experților în materie, când deodată norii se risipesc și se ivesc munții. Munți falnici, uluitori. În comparație cu Munții Himalaya, toți ceilalți munți din lume par niște dealuri prăpădite.

Pasagerii din jurul meu își lungesc gâturile, scotocesc prin bagaje în căutarea aparatelor de fotografiat, toți fiind în culmea extazului. Dar mie îmi fuge gândul în altă parte. Mă gândesc la un alt avion și la alte vremuri. Este anul 1933, iar avionul ăsta este un amărât de aparat de zbor cu elice. Și el zboară peste Munții Himalaya, nu departe de locul unde mă aflu eu acum, însă în interiorul acestui avion este frig, scaunele sunt tari, iar însoțitori de bord nu există. Din cauza zgometului motorului, pasagerii – trei britanici și un american – trebuie să ște

ca să se poată auzi. Totuși, se aude foarte clar tremurul din vocile lor. Pilotul, cu un revolver în mână, schimbă direcția avionului, care se îndreaptă acum către o destinație necunoscută. Avionul este deturnat.

Destinația se dovedește a fi un loc extraordinar, care se remarcă printr-o „liniște somptuoasă”. Un loc al liniștii veșnice, unde călugării meditează, poeții cugetă și toată lumea trăiește o viață imposibil de lungă și de satisfăcătoare. Un loc izolat, departe de ororile lumii exterioare, dar nu și de plăcerile ei concrete.

Locul este Shangri-La, iar cei patru călători sunt personajele romanului *Orizontul pierdut*. Shangri-La este, desigur, un loc imaginar. James Hilton, autorul cărții, nu s-a aventurat niciodată mai departe de British Museum din Londra pentru cercetările lui. Însă ideea de Shangri-La este cât se poate de reală. Cine nu a visat oare la un loc liniștit, dar, în același timp, stimulant din punct de vedere intelectual? Un loc creat pentru minte și pentru inimă, unde și una, și alta să trăiască într-o fericită armonie până la venerabila vârstă de 250 de ani.

Când s-au lansat atât cartea, cât și filmul în anii 1930, *Orizontul pierdut* a stârnit imaginația unui public american care se confrunta cu Marea Depresie, un public care de-abia ieșise dintr-un război mondial și se îndrepta către un altul. Franklin D. Roosevelt și-a botezat reședința de vacanță Shangri-La (rebotezată ulterior Camp David). Hoteluri mai scumpe sau mai ieftine au fost și ele botezate Shangri-La, în speranța că se vor scălda în strălucirea utopică.

Shangri-La conține toate ingredientele clasice ale paradisului. În primul rând, în acest loc este dificil de ajuns. Paradisul, la urma urmelor, nu este paradis dacă poți lua un taxi până acolo. În al doilea rând, trebuie să existe o linie de demarcație clară între paradis și viața obișnuită, despărțite printr-un infern pe care doar câteva suflete norocoase îl pot traversa. Paradisul, cu alte cuvinte, este un club select. Un fel de business class, care își datorează plăcerile, într-o măsură destul de substanțială, prezenței altor călători mai puțin norocoși decât tine, care stau la economy class, unde mănâncă un sandvici fără gust și se scotocesc în buzunare după bani exacti (care sunt întotdeauna apreciați) ca să se anestezieze cu câte o sticlă de vodcă în miniatură. Tu nu poți vedea aceste biete suflete – de aceea există o perdea despărțitoare – dar știi că sunt acolo, și în asta constă diferența.

Și astfel, Marele Lama din Shangri-La proclamă: „Avem o singură barcă de salvare care înfruntă marea involburată în mijlocul unei furtuni; putem lua cu noi câțiva supraviețuitori norocoși, dar dacă toți naufragiații s-ar urca în barcă, ne-am scufunda cu toții în mare.” La fel ar declara și o companie aeriană, fără

îndoială, dacă perdeaua despărțitoare ar cădea și masele nespălate ar năvăli în față, înspre business class.

Deși a fost inventat de James Hilton cu mai bine de șaptezeci de ani în urmă, Shangri-La este un tip foarte modern de paradis. El conține înțelepciunea acumulată de Orient, dar și confortul acumulat de Occident (cu căzi de baie din Akron, Ohio). Ca să nu mai vorbim de o sală de lectură cu volume de cărți învelite în piele. Cazare de lux. Mâncare delicioasă și îmbelșugată. Cu alte cuvinte, Shangri-La a fost prima destinație de tip turism soft-adventure. Literatură de popularizare a paradisului.

Totuși, problema cu paradisul este că nu îl recunoaștem întotdeauna imediat. Este nevoie de timp ca să ne acomodăm cu el. În *Orizontul pierdut*, cei mai mulți dintre străinii răpiți încearcă să evadeze din Shangri-La. Sunt disperați să se întoarcă la „civilizație” și nu au încredere, pe deplin justificabil, în argumentele prezentate de călugării budiști. Vreme rea. Provizii insuficiente. Însă unul dintre membrii grupului, un diplomat britanic inadapdat pe nume Conway, este fermecat de Shangri-La și alege să rămână. Când am citit prima oară *Orizontul pierdut*, m-am simțit atașat de Conway și aș fi dat orice ca să fiu în locul lui.

Orizontul pierdut mi-a vorbit, însă eu nu i-am răspuns timp de mulți ani. Până am auzit de Bhutan. Locuiam în India la vremea respectivă, pe la începutul anilor 1990, unde eram corespondent pentru *National Public Radio*. Am fost primul corespondent al acestui post de radio în India; era un drum nebătut de nimeni. Uneori poposeau maimuțe în apartamentul meu. Iar alteori veneau împlânzitori de șerpi. Mă distram copios.

Țările de care trebuia să mă ocup – teritoriul meu, cum s-ar spune – includeau și Bhutanul. Ce noroc pe capul meu! Aceasta era țara care, în mintea mea, era aproape sinonimă cu Shangri-La. Bhutanul avea munții, vârfurile semețe care atingeau cerul. Avea toate idiosincraziile necesare – de pildă, un rege binevoitor, care avea patru soții, toate surori. Avea călugări și mistici, precum și o politică guvernamentală în domeniul Fericirii Naționale pe cap de locuitor.

Șefii mei din Washington D.C. nu mi-au împărtășit entuziasmul. Unde vrei să te duci? Cât o să coste? Nu prea interesa pe nimeni o minusculă națiune din Munții Himalaya, cu un monarh poligam și o obsesie pentru fericire.

Au trecut anii. Am primit o altă misiune la Ierusalim, apoi la Tokyo, dar, în tot acest răstimp mi-a rămas gândul la Bhutan. Pentru mine, un loc nevizitat este ca o dragoste neîmpărtășită. O durere mocnită care – oricât ai încerca să o alungi

din minte, să te convingi că nu era țara potrivită pentru tine – pur și simplu nu îți dă pace.

— Prima oară?

Scutur din cap, prins pe nepregătite.

— Mă scuzați?

— Mergeți pentru prima oară în Bhutan?

Cuvintele sunt rostite de un om de afaceri bhutanez care stă lângă mine în avionul Airbus. Poartă o haină de piele maro și mă privește fix în ochi.

— Da, e prima oară.

— Ați venit cum nu se poate mai bine, îmi spune el. O să prindeți *tsechu*, marele festival. O să vedeți lucruri pe care nu le-ați mai văzut niciodată. Lucruri uimitoare.

Avionul își începe coborârea. Auzim vocea căpitanului, pe acel ton specific pe care îl folosesc toți piloții din lume și prin care ne asigură că totul este sub control.

— Mă adresez celor care zboară către Paro pentru prima oară. Dacă vedeți munții mai aproape decât i-ați văzut vreodată, nu vă alarmați. Aceasta este procedura noastră standard.

După care avionul nostru se înclină mai întâi la dreapta, apoi la stânga, apoi iarăși la dreapta, iar la fiecare înclinare îmi apare un ditamai muntele la fereastră, așa de aproape că îl pot atinge cu mâna. În cele din urmă, după ce trecem de vârfurile munților, avionul coboară brusc și, cu un scârțâit de roți, aterizează pe pistă.

În majoritatea țărilor, șocul aterizării este atenuat, tranziția către un mediu necunoscut se face cu ajutorul familiarității și uniformității Aeroportului Universal. Însă în Bhutan nu există un Aeroport Universal. La drept vorbind, nici nu se poate spune că există vreun aeroport. Ci doar o cabană pe post de terminal, care, cu lambriurile ei din lemn sculptat și cu nuanțele ei de roșu și de albastru intens, arată mai curând ca un templu budist decât ca un aeroport.

Fiecărui vizitator în Bhutan i se repartizează un ghid local căruia i se achită onorariul din cei două sute de dolari pe zi care trebuie plătiți unei agenții de turism bhutaneze pentru privilegiul de a vizita Bhutanul – ceea ce face parte din strategia acestei țări de a stăvili invazia turiștilor care au luat cu asalt țara vecină, Nepalul. Însă eu sunt mai mult decât circumspect. Pe când mă aflu în misiune în Irak, pe vremea regimului lui Saddam Hussein, ghizii locali care ne însoțeau erau numiți gardieni. Erau bărbați cu părul uleios și îmbrăcați în costume lălâi, care erau acolo, chipurile, „să faciliteze” munca jurnaliștilor străini. De fapt, ei

erau acolo să faciliteze munca poliției secrete a lui Saddam Hussein, așa-numita *mukhabarat*. Erau spioni. Toată lumea știa asta. Și noi știam asta. Și ei știau că și noi bănuim acest lucru.

Tânărul care mă așteaptă la aeroport nu arată însă ca un spion. Seamănă mai degrabă cu un cercetaș bhutanez, dacă ar exista așa ceva în Regatul Bhutan. Are tenul măsliniu și o față radioasă, și poartă un *gho* maro închis, costumul tradițional al bărbaților bhutanezi. Un *gho* seamănă întrucâtva cu un halat de baie, doar că este cu mult mai greu și are niște buzunare de-a dreptul cavernoase. Se știe că bărbații bhutanezi scot tot soiul de obiecte din costumele lor *gho*: cești, telefoane mobile, mici animale domestice. La nevoie, costumul *gho* poate fi întrebuințat și pe post de pătură sau chiar de perdea. (Este nemaipomenit faptul că *gho* poate avea întrebuințări multiple, fiindcă toți bărbații bhutanezi trebuie să-l poarte în timpul orelor de serviciu. Bhutan este singura țară din lume care are o ținută obligatorie pentru bărbați.)

— Bine ați venit în Bhutan, domnule! îmi spune tânărul îmbrăcat în costumul *gho*, înfășurându-mi o eșarfă albă în jurul gâtului.

Mi se prezintă drept Tashi, apoi dă mâna cu mine. Nu am mai experimentat niciodată o asemenea strângere de mână. Îmi cuprinde toată mâna cu ambele lui mâini și își înclină ușor capul în semn de salut. Este un gest plin de atenție și de însuflețire. La început, mi se pare un pic deranjant. E o simplă strângere de mână, Tashi, doar nu o să devenim amanți sau ceva asemănător. Însă, mai târziu, voi învăța să apreciez strângerea de mână bhutaneză, așa cum știu ei să facă orice lucru – traversatul străzii, spălatul vaselor –, cu atât de multă grijă și atenție.

„Atenție” este un cuvânt subevaluat. Nu are parte de..., mă rog, atenția pe care o merită. Facem elogiul iubirii și al fericirii și, Dumnezeu știe, al productivității, dar rareori avem ceva bun de spus despre atenție. Cred că suntem prea grăbiți. Și totuși, fără atenție, viața noastră este atât de goală și de lipsită de sens.

Fiica mea în vârstă de doi ani se învâрте pe lângă mine în timp ce scriu aceste cuvinte. Oare ce vrea de la mine? Iubire? Da, într-un fel. Însă, ceea ce își dorește cu adevărat de la mine este să-i acord atenție. O atenție pură, nediluată. Copiii sunt experți în recunoașterea atenției prefăcute. Poate că iubirea și atenția înseamnă unul și același lucru. Una nu poate exista fără cealaltă. Savantul britanic Avner Offer numește atenția „moneda de schimb universală a bunăstării”. Cu alte cuvinte, oamenii atenți sunt oameni fericiți.

Tashi îmi duce bagajele la mașină. Dată fiind reputația drumurilor din Bhutan, speram la o mașină ceva mai puternică, cum ar fi o Toyota Land Cruiser. Este o

Toyota, dar nu Land Cruiser. Ne urcăm într-o Corolla rablagită din 1993. Este ora 8:00 dimineața, iar eu nu am închis un ochi toată noaptea petrecută în avion.

— Unde doriți să mergeți, domnule?

— Oriunde se poate bea o cafea, Tashi.

Ne oprim la o cafenea micuță, deși termenul de cafenea este cam tras de păr. Este vorba despre o clădire din beton, cu câteva mese și scaune din lemn. Aici se servește doar cafea instant. Ca mare iubitor de cafea, mă deranjează profund acest aspect, însă o beau fără să mă plâng.

Tashi este binevoitor și amabil. În curând, descopăr la el încă o calitate, un simț impresionant al adevărilor indubitabile. El spune lucruri precum, „Am ajuns la destinație, domnule.”, atunci când este evident că am ajuns, sau „Plouă, domnule.”, atunci când suntem uzi learcă.

Are maniere elegante, ca ale unui nobil din veacul al XVIII-lea. Îmi deschide ușile, îmi duce valiza și veghează asupra mea așa cum planează un elicopter deasupra unei urmăriri cu mașini din L.A. Dacă ar putea să mă ducă în brațe, probabil că ar face-o.

Însă el face toate aceste lucruri cu demnitate, fără nicio urmă de slugărnicie. Bhutanezii nu au fost niciodată colonizați sau cucerți; de aceea ospitalitatea lor este sinceră, lipsită de deferența exagerată și lingușeala atât de obișnuite în această parte a lumii.

Engleza lui Tashi este rudimentară și neobișnuită. Nu mă refer doar la accentul lui puternic, ci și la vocabularul lui. Spune lucruri cum ar fi „Doriți mâncare vestigială, domnule?” La început nu înțeleg despre ce anume vorbește – poate despre vreo delicată bhutaneză? –, dar apoi îmi dau seama că se referă la resturi de mâncare. „Vestigială”, cu sensul de „vestigiu”, se referă la „ceva de care nu mai ai nevoie”. Îi explic că acest cuvânt nu este folosit în mod curent. Dar el îl folosește în continuare, iar eu renunț la încercarea mea de a-l corecta.

— Bine, Tashi, hai să mergem la Thimphu.

Aceasta este capitala Bhutanului și casa mea pentru următoarea săptămână.

— Nu putem merge, domnule.

— De ce nu?

— Drumul este închis.

— Cât timp va fi închis?

— Câtva timp.

În această parte a lumii, Câtva Timp este ultimul lucru pe care ai dori să-l auzi. S-au câștigat și s-au pierdut averi în intervalul Câtva Timp. S-au ridicat și au

căzut imperii în intervalul Câtva Timp. Problema este că acest Câtva Timp poate să însemne cinci minute, cinci zile sau cinci ani. Nu contează ce anume aștepți – următorul autobuz către Bombay ori un transplant de rinichi –, Câtva Timp va sosi când va sosi. Sau nu va sosi deloc.

— Dar ce-ar fi să o luăm pe un alt drum, îi sugerez eu plin de speranță.

Tashi și șoferul se tăvălesc pe jos de râs. Un alt drum! Ce glumă bună, domnule, ha, ha, un alt drum, ha, ha.

Nu există un alt drum. De-abia dacă există unul singur. Ceea ce cu generozitate este denumit Drumul Național al Bhutanului este singurul drum din țară – și cu greu poate fi numit drum, fiindcă este suficient de lat cât să încapă o singură mașină.

Așa că stăm și așteptăm. E bine, mă gândesc eu, în spirit budist. Mi se oferă astfel ocazia să-mi trag sufletul – la înălțimea asta nici nu-i prea ușor – și să evaluez situația.

De ce sunt eu aici? Unde se integrează Bhutanul în atlasul fericirii? E adevărat că țara seamănă cu Shangri-La, cel puțin la suprafață, și asta îmi place la nebunie. Fericirea este proclamată până și în imnul național al țării: „Doctrina lui Buddha înfloarește, fie ca soarele păcii și fericirii să strălucească peste popor.” Și apoi mai este politica Bhutanului cu privire la Fericirea Națională pe cap de locuitor. Explicat pe scurt, acest concept de Fericire Națională încearcă să măsoare progresul națiunii, nu printr-o evaluare financiară, ci prin măsurarea gradului de fericire – sau de nefericire – al populației. Este un concept care reflectă un mod profund diferit de felul cum ne raportăm noi la bani, la satisfacție și la obligațiile unui guvern față de poporul său.

Totuși, eu am îndoielile mele. Este într-adevăr Bhutanul „un laborator al desăvârșirii umane?” așa cum l-a definit un observator. Sau este doar o altă „latrină”, ca să folosesc termenul neelegant al corespondentului extern pentru desemnarea acelor țări în care guvernul este corupt, drumurile sunt proaste, iar cafeaua se bea instant.

Nu pot să răspund la niciuna dintre aceste întrebări, dar, în schimb, mă consolez cu cuvintele rostite de Conway, care încerca să-i calmeze pe tovarășii săi plini de ifose, blocați la Shangri-La. „Suntem aici fiindcă suntem aici; dacă vreți o explicație, de obicei eu o prefer pe cea consolatoare.”

În cele din urmă, după ce am așteptat Câtva Timp, drumul către Thimphu s-a redeschis, iar noi ne înghesuim în Toyota. Nu după mult timp, descopăr că șofatul în Bhutan nu este pentru cei slabi de înger. Curbe periculoase, râpe adânci (fără

parapeți) și un șofer care crede cu tărie în reîncarnare, iată ingredientele perfecte ale unei experiențe exasperante. Pe drumurile din Bhutan nu există atei.

Din fericire, pe parcursul călătoriei dorm și mă trezesc când mașina noastră începe să pufăie pe măsură ce urcă un deal abrupt. Școlari bhutanezi, sporovăind și râzând în timp ce se întorc de la școală, fac loc Corollei noastre, la fel cum s-au despărțit apele Mării Roșii ca să-i facă loc lui Moise. Copiii se dau la o parte din calea noastră fără să ne arunce cuvinte disprețuitoare sau priviri pline de ură. Și mai este ceva aici – sau mai bine zis nu este aici. Nu există panouri publicitare sau firme luminoase; nu există aproape niciun fel de reclamă în Bhutan, iar firmele luminoase au fost interzise până acum câțiva ani. Cu toate acestea, zăresc la marginea drumului un panou scris de mână, sprijinit pe două picioare de lemn.

Când ultimul copac va fi tăiat,

Când ultimul râu va fi secăt,

Când ultimul pește va fi prins,

De-abia atunci își va da seama Omul că nu poate mânca bani.

Reflectez la aceste cuvinte, iar nu după mult timp Corolla parchează în fața unei pensiuni aflate pe vârful dealului. Sunt întâmpinat ca un rege de către întregul personal. Mi se încolăcește în jurul gâtului încă o eșarfă albă, iar apoi sunt condus în camera mea de la etaj. Proprietara, o femeie frumoasă pe nume Sangay, mă informează că Richard Gere a stat odată chiar în această cameră. „Îmi amintesc foarte limpede”, îmi mărturisește ea. „Richard Gere a spus că această cameră are o priveliște de un milion de dolari.”

Priveliștea este într-adevăr minunată; orașul Thimphu, cu casele lui cu acoperișuri albe și verzi, se întinde sub fereastra camerei, iar la orizont se zăresc munți și mănunchiuri de nori. Însă „priveliște de un milion de dolari” nu mi se pare tocmai termenul potrivit pentru a o descrie, nu aici în Bhutan, o țară ferm hotărâtă să diminueze importanța banilor în viața noastră.

Frânt de oboseală, mă prăbușesc pe saltea. Închid ochii și încerc să mi-l imaginez pe Richard Gere, pe marele Richard Gere, stând întins chiar pe acest pat. Nu-mi plac imaginile care îmi vin în minte și încerc atunci să mă gândesc la altceva, cum ar fi la baschet. Nu e ceva personal. Nu am nimic împotriva lui Richard Gere. De fapt, mărturisesc cu toată sinceritatea că, dacă Richard Gere ar fi fost un actor mai bun, poate că eu nu m-aș fi însurat. La prima mea întâlnire cu actuala mea soție, ne-am dus să vedem un film cu Richard Gere, în Greenwich

Village. Se numea *Mr. Jones* și era un film atât de prost, în atât de multe privințe, încât am petrecut tot restul serii disecându-l și formând astfel o legătură profundă și trainică ce încă mai dăinuiește și în ziua de azi. Așa că, acum, fiindcă mi se oferă ocazia, aș vrea să spun: Mulțumesc, Richard Gere, mulțumesc!

Dorm agitat și visez urât, din cauza altitudinii, bănuiesc. A doua zi dimineată, mă trezesc din pricina unor țipete și răcnete pe care le aud în depărtare. O insurecție? O lovitură de stat?

— Nu, ceea ce auziți este probabil un concurs de tragere cu arcul, îmi explică Sangay, în timp ce mănânc ouă moi și pâine prăjită la micul dejun.

Tragerea cu arcul este sportul național în Bhutan. Este practicat cu vigoare și cu mult zgomot. Bhutanezii se roagă în liniște; toate celelalte lucruri le fac cu surle și trâmbițe.

Îmi mai rămâne un pic de timp până când vine Tashi să mă ia cu mașina, așa că mă hotărâsc să fac ceva ce nu era cu putință în Bhutan, ceva ce ar fi fost de neînchipuit, până de curând. Mă uit la televizor. Bhutan a fost ultima țară din lume care a introdus televiziunea, în 1999. A devenit repede o parte indispensabilă – și controversată – a vieții. Adolescenții bhutanezi, din motive care nu sunt pe deplin clare, au făcut o mare pasiune pentru *Wrestlemania*.^{*} Autoritățile au interzis canalele care transmiteau acest eveniment sportiv. A funcționat. Pentru un timp. Apoi alte canale au preluat meciurile de *wrestling*. După secole de izolare, Bhutanul se trezește invadat de tipi precum Hulk Hogan.^{**}

Sangay Ngedup, fost prim-ministru, și-a exprimat o îngrijorare împărtășită de mulți bhutanezi. — Până de curând, noi bhutanezii ne feream să omorâm chiar și insecte, iar acum privim la televizor cum oamenii își zboară creierii cu arme de foc, a declarat el ziarului britanic *The Guardian*.

Buletinul de știri transmis de BBS – Bhutan Broadcasting Service – este realizat cu inteligență. Prezantatorul, care poartă un costum *gho*, citește știrile cu acel amestec de autoritate și de prietenie, atât de caracteristic prezentatorilor de știri americani. În spatele lui se află o imagine cu Dzong-ul din Thimphu, echivalentul bhutanez al Casei Albe. În partea de jos a ecranului zăresc niște floricele. Ia stai puțin! Floricelele se mișcă. Ce se întâmplă? Îmi trag scaunul mai aproape de ecranul televizorului. Doamne Dumnezeule, au *crawl*! Au televiziune doar de șapte ani și au deja *crawl*. Și uite așa se aruncă Bhutanul cu capul înainte în

^{*} Cea mai mare gală de *wrestling* (formă de sport de origine americană, derivată din luptele greco-romane) din lume, organizată de *World Wrestling Entertainment*, începând cu anul 1985. (n. trad.)

^{**} Actor american și fost *wrestler*. (n. red.)

secolul XXI. Există acum cafenele cu internet, telefoane mobile și, semnul suprem al civilizației, cel puțin civilizația din anii 1973, există discoteci. Să nu uităm că mă aflu într-o țară care până în 1962 nu avea niciun drum, nicio școală și niciun spital. Nu avea nici măcar o monedă națională.

Tashi sosește la hotel și mă anunță cu mult entuziasm: „Am sosit, domnule.” Trag concluzia că Tashi nu este spion. Nu e suficient de deștept. Sau, dimpotrivă, poate că este un spion foarte priceput. Nu, Tashi este mai degrabă ghid sau ceea ce se cheamă, în jargonul nostru jurnalistic, un „aranjor” Un „aranjor” aranjează interviuri, oferă servicii de interpretariat, face rost de informații greu de obținut de la oficialități, spune anecdote picante, face fotografii, aduce cafeaua și uneori scrie articole. Cu alte cuvinte, aranjorii fac cea mai mare parte a muncii unui corespondent extern, fără drepturi de autor și cu bani puțini. Unii ar putea considera asta nedrept sau chiar lipsit de etică. Poate că așa este, însă relația dintre aranjor și corespondent are o lungă și frumoasă tradiție. Iar eu nu am de gând să încalc tradiția.

Totuși mă îngrijorează gândul că s-ar putea ca Tashi să nu fie un aranjor bun. Engleza lui e prea necizelată și, în mod evident, este nou în meserie, la fel de verde ca un avocado. Probabil că cineva de la hotel m-a auzit exprimându-mi îngrijorarea, fiindcă primesc un telefon de la șefa lui Tashi, doamna Sonam, directoarea agenției turistice care îmi organizează călătoria.

— Înțeleg că nu sunteți mulțumit de Tashi, îmi spune ea direct.

Doamne, mă gândesc eu, asta chiar *este* o țară mică.

— Nuuu, mint eu, rușinat de indiscreția mea, sunt foarte mulțumit de el.

Ea insistă, gata să-mi ofere un alt ghid. Aș fi putut accepta, aș fi putut renunța la Tashi chiar în acel moment, dar din motive pe care încă nu le înțeleg pe deplin, hotărâsc să-l păstrez.

Însă vestea nemulțumirii mele a ajuns cu siguranță la urechile lui Tashi, iar el a interpretat criticile mele în sensul că nu trudește destul, nu deschide destule uși sau nu cară destule bagaje, așa că își dublează eforturile.

Coborâm cu mașina în oraș. Oricine vizitează Thimphu va observa cu siguranță că este singura capitală din lume care nu are semafoare. În locul semafoarelor, un polițist purtând mănuși albe dirijează circulația în intersecția principală, cu gesturi precise, aproape comice. Cu câțiva ani în urmă, au încercat să înlocuiască agentul de circulație cu un semafor, însă regelui nu i-a plăcut și – întrucât regele este aici asemenea papei, adică infailibil –, toată lumea a fost de acord că nu este o idee bună, iar semaforul a fost desființat.

Thimphu este un oraș agreabil, cam de mărimea orașului Burlington, din statul Vermont, SUA. Dacă ridici privirea spre cer te întâmpină un talmeș-balmeș de cabluri electrice și steaguri de rugăciune budiste. Viața în Thimphu îmi amintește foarte mult de felul cum îi descrie James Hilton pe locuitorii din Shangri-La: „Erau joviali și nu foarte iscoditori, curtenitori și senini, având nenumărate preocupări, dar fără să le facă vreodată în grabă.”

Thimphu are exact doza necesară de agitație și haos: muncitori indieni stând la taclale în ziua lor liberă; hoteluri ieftine; antene parabolice răsărind de pe acoperișurile clădirilor, asemenea unor ciuperci sălbatice; un panou care îmi mulțumește fiindcă nu scuipe; cafenele cu internet dărăpănate; schele șubrede din bambus; turiști în adidași, însoțiți de ghizi care îi protejează asemenea unor agenți ai serviciilor secrete; femei bhutaneze purtând umbrele pentru a se apăra de soarele amiezii.

Și câini vagabonzi. O mulțime de câini vagabonzi, care stau la soare sau, dacă au chef, traversează strada. Fac asta cu un aer de invincibilitate. Ei știu că nu ar îndrăzni nimeni să-i lovească. În Bhutan, câinii sunt regii străzii. Ultima oară când am văzut o asemenea aroganță din partea unui animal a fost în India, unde vaca, infatuată în sfințenia ei, a început să aibă o problemă serioasă de atitudine. Vacile trândăvesc în mijlocul drumurilor, rumegând gânditoare și sfidându-i pe șoferi. Amice, ai grijă, dacă îndrăznești să le lovești, riști să-ți trăiești viața viitoare ca porc-mistreț!

Într-o viață viitoare, aș vrea să fiu un câine bhutanez. Acești câini sunt niște învingători. De ce? Cu siguranță, respectul budist față de toate ființele vii poate fi o explicație posibilă. Însă această credință, deși nobilă, nu este chiar atât de altruistă precum pare. Dacă un budist crede în reîncarnare, atunci el crede că ar putea reveni într-o viață viitoare în chip de cal sau de vacă, și dacă lucrurile stau așa, atunci evident că el își dorește să fie tratat așa cum se cuvine. Astfel descrie acest fenomen Ringzin Dorji, citat în cartea Barbarei Crossette despre regatele budiste din Himalaya: „Astăzi mama mea poate fi o ființă umană. Însă, după ce mor, poate că mă voi naște din nou în chip de câine, ceea ce înseamnă că mama mea ar putea fi o cățea. Prin urmare, trebuie să ne gândim că toate ființele vii sunt părinții mei. Părinții mei sunt infiniti. Părinții mei nu trebuie să sufere.”

Când am citit prima oară acest pasaj, mi-a lăsat o impresie puternică. Nu doar afirmația stranie că „mama mea ar putea fi o cățea”, ci ideea profundă că părinții noștri sunt infiniti, că suntem cu toții înrudiți.

Iau un ziar local, *The Bhutan Observer*. Îmi sare în ochi un titlu: „Vânzări ilegale pe stradă, în întuneric.” Oh, nu, îmi zic eu, Bhutan are probleme cu drogurile sau, poate chiar mai rău, se confruntă cu un trafic intens cu arme de contrabandă. Citesc mai departe: „Principalele mărfuri vândute aici sunt fructe, legume și produse lactate proaspete.” Se pare că țăranii nu-și pot vinde toată marfa în weekend, atunci când se organizează târgul, așa că mai rămân în Thimphu și luni și fac vânzări clandestine de *zucchini* și sparanghel înainte ca țăranii să se întoarcă în satele lor.

Prin urmare, asta înseamnă să comiți o infracțiune în Bhutan. Însă oamenii legii sunt îngrijorați. Ei știu că este un teren primejdios: vânzările ilegale de *zucchini* și de sparanghel pot duce ușor la contrabandă cu legume din categoria grea.

În mod evident, rata scăzută a infracționalității în Bhutan – de crimă aproape că nici nu s-a auzit – contribuie la fericirea generală a locuitorilor. Nu este surprinzător faptul că locurile cu o rată înaltă a infracționalității au un grad scăzut de fericire. (Cu toate că există și excepții, în Puerto Rico, de pildă, infracționalitatea merge mână în mână cu fericirea.) Motivele sunt mai puțin evidente decât am putea crede. Sigur că este puțin probabil ca cineva care a fost jefuit sau atacat să fie fericit, însă victimele infracțiunilor reprezintă totuși o mică parte din populație (cel puțin în majoritatea țărilor). Nu infracțiunea în sine face ca locurile să fie nefericite. Ci este teama care se furișează în viața noastră a tuturor, chiar și a celor care nu au fost niciodată – și care probabil că nu vor fi niciodată – victimele unei infracțiuni.

În ultimele decenii, Bhutanul a făcut pași uriași în genul de măsurători pe care le iubesc cei care folosesc cuvinte precum „măsurători”. Speranța de viață a crescut de la patruzeci și doi la șaiszeci și patru de ani (deși este încă departe de cei 250 de ani din Shangri-La). Guvernul oferă acum asistență medicală și educație gratuite pentru toți cetățenii. Bhutan este prima națiune nefumătoare din lume; vânzarea tutunului este interzisă. Există mai mulți călugări decât soldați. Totuși, armata produce cea mai mare parte din băuturile alcoolice care se consumă în Bhutan, inclusiv berea Red Panda și băutura mea preferată, Dragon Rum. Să ne imaginăm cum ar fi dacă toate armatele lumii ar intra în afacerea cu alcool. „Faceți alcool, nu război!” ar putea deveni strigătul de luptă al unei noi generații de pacifiști.

Am vrut să aflu mai multe despre politica Bhutanului cu privire la Fericirea Națională pe cap de locuitor, care se adaugă unei forme mai tradiționale de evaluare a progresului, și anume produsul intern brut. Oare să fie asta adevărat? Până și cei cu minime cunoștințe despre Bhutan m-au sfătuit să mă întâlnesc cu Karma Ura. El conduce cel mai important consiliu de experți din Bhutan, care întâmplător este și singurul consiliu de experți din această țară. Ard de nerăbdare să fac cunoștință cu el, fiindcă știu că reprezintă o forță intelectuală în această țară, un om care a meditat îndelung și profund la natura fericirii, dar și fiindcă până acum nu am mai cunoscut pe nimeni care să poarte numele Karma.

Împreună cu Tashi, mergem undeva la periferia orașului Thimphu, nu departe de locul unde locuiește regele, și oprim mașina în fața unei clădiri vechi. Sunt îndrumat către o sală de conferințe, aflată la câțiva metri distanță. Merg pe o bârnă de lemn, care se leagănă deasupra unei gropi cu noroi. Așteptările mele legate de „sala de conferințe” nu sunt prea mari, însă, în clipa în care deschid ușa, sunt surprins să descopăr un spațiu conceput inteligent, în mijlocul căruia tronează o masă lungă de lemn. Bhutan merge contra curentului care predomină în majoritatea țărilor în curs de dezvoltare, unde se investesc bani serioși pentru imaginea exterioară – un terminal de aeroport luxos, înconjurat de cartiere mizere, hoteluri cu holuri extravagante, dar cu camere neîngrijite. În Bhutan, ceea ce se află în interior este adesea mai impresionant decât ceea ce se află în exterior.

Îi ofer lui Karma eșarfa albă pe care mi-a dat-o Tashi – dar din dar se face rai –, iar el îmi răspunde printr-un zâmbet abia schițat. Poartă un costum *gho* în carouri și are o înfățișare plăcută. Vorbește rar, în mod voit, și asta nu fiindcă se gândește înainte de a vorbi. El gândește *pe măsură ce* vorbește și face acest lucru într-o manieră perfect sincronizată. Tăcerea mă stingherește – tot acel vid mă înnebunește – și cu greu mă abțin să nu umplu spațiile goale din conversația noastră.

Așa cum vede el lucrurile, guvernul este asemenea unui pilot care se află la cârma unui avion. Pe vreme rea, el trebuie să se bazeze pe aparatele de bord. Dar dacă aparatele dau greș? Atunci avionul își va schimba direcția, chiar dacă pilotul va manipula corect comenzile. Aceasta, îmi spune el, este starea în care se află lumea de azi, unde produsul intern brut este considerat ca fiind singura unitate de măsură reală a progresului unei națiuni.

— Să luăm exemplul educației, continuă el. Măsurăm cu obstinație rata de școlarizare, dar nu ne uităm la conținut. Sau, să ne gândim la o țară precum

Japonia. Japonezii trăiesc o viață lungă, însă care este calitatea vieții lor, după vârsta de șaizeci de ani?

Are dreptate. Măsurăm ceea ce este cel mai ușor de măsurat, și nu ceea ce contează cu adevărat în viața majorității oamenilor – o discrepanță pe care Fericirea Națională pe cap de locuitor încearcă să o corecteze.

Simt că revin la vechiul meu stil profesional de a lua un interviu și îmi dau seama că e timpul să pun întrebări mai personale.

— Karma, ești fericit?

— Privind înapoi la viața mea, consider că răspunsul este afirmativ. Am dobândit fericirea fiindcă nu am așteptări nerealiste.

Mă surprinde explicația lui. În America, marile speranțe reprezintă motorul care ne conduce, benzina din rezervor, forța din spatele visurilor noastre și, prin extensie, căutarea fericirii.

— Modul meu de a vedea lucrurile este complet diferit, îmi spune el. Eu nu am asemenea munți de escaladat; în principiu, eu consider că viața însăși este o luptă și, dacă sunt mulțumit, dacă am făcut doar acest lucru, adică am trăit bine, seara oftetz și îmi zic: „A fost bine!”

— Ai și zile rele?

— Da, însă este important să le privești din perspectiva neimportantei. Chiar dacă ai realizat lucruri mari este un fel de teatru care se joacă în mintea ta. Crezi că este important, dar de fapt nu ai schimbat în niciun fel viața nimănui.

— Vrei să spui, Karma, că atât marile noastre realizări, cât și marile noastre eșecuri sunt la fel de ne semnificative?

— Da. Ne place să credem că am realizat ceva important. Sigur că, raportat la durata unei săptămâni, poate că a fost interesant. Dar peste patruzeci de ani, nu mai sunt așa de sigur. Iar peste trei generații, vei fi uitat cu desăvârșire.

— Și te consolează acest lucru? Eu îl consider îngrozitor de deprimant.

— Nu, așa cum spunem noi în budism, nu este nimic mai important decât compasiunea. Dacă ai făcut ceva bun, atunci trebuie să simți satisfacție în acea clipă. Obişnuiam să omor zilnic o mulțime de muște și de țânțari fiindcă mă tem de malarie, dar uneori nu fac asta. Mă opresc o clipă și mă gândesc: „Aceste vietăți nu îmi fac niciun rău, nu mă amenință în mod direct. Sunt lipsite de apărare. Atunci, de ce să le strivesc?” Apoi le eliberez și în acel moment – este un gest ne semnificativ, știu –, dar, în acel moment, simt o pace sufletească autentică. Pur și simplu, le dau drumul.

Atunci fac ceva ce nu îmi stă în fire. Vorbesc despre mine însumi. Vorbesc cu adevărat. De ce, nu sunt sigur. Poate datorită blândeții acestui om, sau poate fiindcă numele lui este Karma, sau datorită naturii surprinzătoare a acestei țări. Oricare ar fi motivul, îi spun lui Karma o poveste care s-a petrecut în Miami, cu câteva săptămâni înainte să-mi încep aventura în căutarea celor mai fericite locuri din lume.

— Trezește-te, îl aud pe doctor spunând, plin de nerăbdare și cu privirea fixată în jos, în timp ce deschide ușa sălii de consultație.

— Sunt treaz, răspund eu.

— Nu, mă dojenește doctorul. Vorbesc cu computerul meu.

Bineînțeles. Acum zăresc microfonul – de mărimea și forma unui drajeu, suspendat în fața gurii – și tableta strălucitoare din mâinile lui.

Această imagine stranie îmi distrage ușor atenția înainte să-mi amintesc de ce mă aflu aici. Amorțea pe care o simt în mâini și în picioare. Problemele de respirație. Aceste simptome s-au înrăutățit în ultimele săptămâni, provocându-mi insomnie.

Și iată-mă așadar, la răscrucea vârstei de patruzeci și trei de ani, când simți că nu mai e cale de întors și viața îți este pe jumătate sfârșită, iată-mă într-o sală de consultații austeră, alături de un doctor care vorbește cu computerul său, așteptând rezultatele tomografiei, care știu, pur și simplu *știu*, că îmi vor oferi cumplita confirmare a unei tumori cerebrale inoperabile. Sau poate, dacă am noroc, a bolii Lou Gehrig. Cu două săptămâni înainte, în timp ce eram întins în tubul în formă de sarcofag, iar mașinăria zumzăia în jurul meu, aproape că i-am auzit pe specialiștii din spatele peretelui de sticlă mormăind unul către celălalt. „Sărmanul, nu mai are mult de trăit.”

Și, în timp ce aștept rezultatele oficiale, viața îmi trece pe dinaintea ochilor, ca o prezentare proastă în PowerPoint. Slide-ul final. Moarte. Vă mulțumim pentru participarea la seminarul nostru. Găsiți cafea și cornuri la ieșire.

— Am aici rezultatele tomografiei, îmi spune doctorul.

Da, știu că le ai. Le văd în mâinile tale reci și nemiloase. Haide, spune-mi, doctore. Pot să îndur. De fapt, nu pot. Dar spune-mi oricum.

— Și avem și analizele de sânge.

Da, analizele de sânge, știu. Cât mai am de trăit?

— Și... am descoperit...

— Nimic. Nu au descoperit nimic, intervine Karma, direct, fără nicio urmă de îndoială.

M-a lăsat fără grai. Are dreptate. Amorțeala pe care o simțeam în mâini și în picioare era cauzată de respirația deficitară și de lipsa de oxigen din sânge; cu alte cuvinte, un atac de panică. Încă o scurtă întâlnire cu ipohondria.

— Dar cum de ți-ai dat seama, Karma?

Karma face una dintre obișnuitele lui pauze, iar apoi îmi răspunde cu o sugestie, cu o recomandare.

— Trebuie să te gândești la moarte timp de cinci minute în fiecare zi. Te va vindeca, este foarte igienic.

— Cum?

— Este frica asta de moarte, teama de a muri înainte de a realiza ce ne dorim sau înainte de a ne vedea copiii mari. Asta este ceea ce te frământă.

— Dar sună atât de deprimant să ne gândim la moarte în fiecare zi. De ce aș vrea să fac asta?

— Oamenii bogați din Occident nu au atins niciodată în viața lor un cadavru, răni proaspete, lucruri putrezite. Asta este o problemă. Asta e condiția umană. Trebuie să fim pregătiți pentru clipa când vom înceta să mai existăm.

De-abia atunci îmi povestește despre cancer. Diagnosticul. Chimioterapie. Operații prin spitale, departe de casă. Și în cele din urmă, remisiunea.

Acum eu sunt cel care tace.

Ne luăm rămas-bun și îl rog să ne mai întâlnim o dată, înainte să plec din Bhutan. Apoi pășesc din nou pe bârna de lemn și mă urc în Corolla. Ne întoarcem la hotel, lucru pe care Tashi se simte obligat să mi-l aducă la cunoștință, și mă gândesc la acest om remarcabil pe care tocmai l-am întâlnit. Un om fericit. Este profesor universitar, a studiat la Cambridge și poate să discute despre analiza de regresie cu cei mai mari specialiști în domeniu, dar în secunda următoare îți vorbește despre Buddha și despre cancerul care aproape că l-a omorât. Într-o desăvârșită continuitate. Viața lui Karma Ura este perfect integrată. Organică. Nu o serie de compartimente – muncă, iubire, familie – asemenea vieții majorității oamenilor pe care îi cunosc. Asemenea vieții mele.

Când ajungem la hotel – lucru pe care Tashi ține să-l sublinieze prin cuvintele „Am ajuns la hotel, domnule.” –, nu prea mai am chef să fac conversație cu nimeni, așa că îmi trag un scaun pe balconul camerei mele și stau. Pur și simplu stau. Simt cum mi se învâрте capul. Karma Ura m-a luat complet prin surprindere. Fericirea înseamnă să ai așteptări reduse? Cum să împac această idee cu ambiția mea nemăsurată, care m-a slujit atât de bine în viață? Sau poate că nu m-a slujit

atât de bine? Și ce a spus despre compasiune, că este ambiția supremă? La ce se referea?

Și atunci îl zăresc. La nici măcar un metru de mine. Un gândac. Stă răsturnat pe spate, zbatându-și zadarnic piciorușele. Încerc să privesc în altă parte. Însă nu reușesc să-mi desprind privirea de la făptura asta mărunță aflată într-o stare atât de jalnică.

Îmi evaluez opțiunile. Opțiunea numărul unu: pot să-l strivesc și să-l scap de necaz. Principalul avantaj al acestei opțiuni este faptul că pune capăt suferinței: a gândacului și a mea. Opțiunea numărul doi: aș putea să-l ignor, așa cum procedez de obicei, atunci când sunt confruntat cu suferința altora. Nu te implica. Fii un bun jurnalist. Rămâi neutru cu orice preț. Dar aici nu este vorba despre o știre. Nu va fi nimic de genul: „Gândacul moare în Himalaya. Familia este distrusă de durere. Detalii la ora 11:00.”

Îmi dau seama că există și Opțiunea numărul trei. Aș putea să intervin și să salvez o viață – viața unei insecte, e adevărat, dar totuși o viață. Fac un pas spre gândac și îl lovesc delicat cu piciorul. Din păcate, lovitura nu este chiar atât de delicată precum am intenționat, așa că bietul gândac aterizează în curtea interioară, tot răsturnat pe spate și zbatându-și piciorușele. Ok, încă o intervenție umanitară eșuată. Statele Unite – cu toate resursele sale – nu au reușit să salveze Somalia sau Irakul, atunci de ce ar trebui eu să mă simt prost fiindcă nu am reușit să salvez un gândac?

Cobor și comand o bere Red Panda. Când mă întorc în cameră, jumătate de oră mai târziu, dintr-o curiozitate morbidă îmi arunc o privire în curtea interioară și văd cum gândacul continuă să se zbată cu picioarele în sus, deși cu mai puțină forță. De ce naiba mi-ar păsa? Mai ales că urăsc gândacii. Dar toată discuția asta budistă despre bunătatea plină de iubire mi-a pus capac. Îi mai dau un picior gândacului, de data asta cu mai multă blândețe, iar într-o clipă aterizează în picioare și o rupe la fugă mâncând pământul. Fără să-mi mulțumească, dar nu-i nimic. Mă simt bine. Am salvat o viață. M-am implicat.

Post-scriptum. Când am ieșit în curtea interioară, puțin mai târziu în seara respectivă, am zărit un gândac, sunt sigur că era exact același gândac, răsturnat cu picioarele în sus. Nu mi-a venit să-mi cred ochilor. De data asta nu am mai făcut nimic. Dar am dormit cu sufletul împăcat în noaptea aceea. Nimeni, nici măcar Karma Ura, pun pariu, nu poate salva un prostănac de gândac de el însuși.

Bhutanul este o țară cu susul în jos. Aici numărul treisprezece este considerat norocos. Copiii te salută cu „La revedere!”. Regele vrea să se abolească pe sine însuși.

Sau să luăm exemplul marijuanei. În Bhutan, au găsit o nouă întrebuințare pentru marijuana. Hrănesc porcii cu ea. În felul ăsta, porcilor le crește apetitul și se îngrașă. Când am auzit asta prima oară, nu m-am putut abține să nu-mi imaginez o curte înțesată cu porci care își doresc cu disperare să înfulece ceva. Mărșăluiesc înspre un magazin 7-Eleven pentru porci și cumpără burrito cu pui, iar acum – văd asta atât de limpede – încearcă să le încălzească în cuptorul cu microunde, dar picioarele lor dolofane li se blochează în ușa cuptorului. Porcii încep să guște furibund, așa cum le este obiceiul, până când un angajat al magazinului, și el porc, vine cu un mers legănat și îi roagă, în limba porcilor, să înceteze cu trăboiul, fiindcă se află, totuși, într-un magazin 7-Eleven și nu într-un țărc de animale.

Astfel de gânduri îmi trec prin minte aici, în Bhutan. Poate că e din cauza altitudinii, dar cred totuși că este mai mult decât atât. Acest loc mă ajută să dau frâu liber imaginației. Majoritatea timpului, îmi țin imaginația în frâu. Dar în Bhutan ea aleargă nestingherită pe gazonul proaspăt tuns, iar câteodată face caca acolo unde nu trebuie, dar totuși reușește să mă răsplătească în cele mai neașteptate moduri.

Pentru toate aceste motive, o călătorie în Bhutan implică o serioasă suspendare a necredinței. Aici realitatea și fantezia trăiesc împreună. Uneori este imposibil să le deosebești una de cealaltă.

Sunt la hotel și-mi beau ceaiul, când Sangay, proprietara hotelului, îmi spune din senin:

— Soțul meu este fratele lui Dalai Lama.

— Serios, zic eu, este fratele lui Dalai Lama? Nu știam că Dalai Lama are un frate.

— Nu, nu sunt frați acum, ci într-o viață anterioară. Soțul meu este cea de-a douăsprezecea reîncarnare a unui lama tibetan.

Genul ăsta de confuzie se întâmplă tot timpul în Bhutan. Viața aceasta, o viață anterioară, o viață viitoare. Toate se amestecă în mod fericit. Sau, de pildă, dialogul pe care l-am purtat cu una dintre tinerele drăguțe care lucrează la hotelul unde sunt găzduit.

— A plouat așa de mult în ultimele zile, spun eu, încercând să leg o conversație.

— Da, domnule, asta se datorează Binecuvântatei Zile a Ploii. Este o sărbătoare pe care o avem în fiecare an pentru a marca sfârșitul anotimpului ploios. După ce se va încheia Binecuvântata Zi a Ploii, nu va mai ploua deloc.

Îmi spune asta cu o siguranță de nezdruccinat, de parcă ar explica unui nătâng faptul că soarele răsare întotdeauna dinspre est.

Ziua următoare, ploaia s-a oprit.

Hotărâsc împreună cu Tashi să mergem la târgul de weekend, unde se vând tot soiul de legume și de obiecte artizanale: mere cât dovlecii și grămezi de statuete reprezentându-l pe Buddha. La intrarea în piață se află un astrolog. „Un om foarte bun, foarte cunoscut”, îmi spune Tashi. Omul stă pe jos cu picioarele încrucișate și cu o pătură desfăcută în fața lui. Îl privesc mai bine și observ că este lepros. Îi lipsesc toate degetele, în locul lor i-au rămas doar niște cioturi. Dar, chiar și așa, reușește să țină în mână un mănunchi de cărți pentru ghicit norocul, fiecare cam de mărimea unei plăcuțe de înmatriculare.

Îmi spune să aleg trei cărți. Apoi rostogolesc trei zaruri. Verdictul: „Ce faci acum este bine, totul va fi bine. Ți se vor împlini toate visurile.” Mă întreb dacă nu cumva soarta asta atât de binevoitoare nu are vreo legătură cu micul onorariu pe care i l-am plătit. Îi spun asta lui Tashi, care mă asigură încă o dată că ghicitorul este „un om foarte bun și foarte respectat”. Mai târziu în seara respectivă, în timp ce citesc despre aventurile în Bhutan ale exploratorului britanic Lord Ronaldshay, descopăr că și el a avut parte de aceeași soartă binevoitoare cu un secol în urmă. „Am fost invitat să aduc ofrande zeității și să arunc zarurile. Așa am făcut și, în mod curios, am aruncat trei zaruri. Gestul meu a fost imediat proclamat de către lama care prezida drept unul absolut norocos!”

Ziua următoare, mă trezesc după încă o noapte cu un somn agitat și, ceea ce e mai îngrijorător, presărată cu vise tulburi – este din cauza altitudinii, sunt sigur – și cobor cu pași nesiguri să iau micul dejun. Tocmai îmi înfulecam zgomotos ouăle moi, când aud un „Bună dimineața!” profund baritonal. O clipă îmi spun că este televizorul, dar, când îmi întorc capul, sunt salutat de un bărbat zâmbitor, cu o chelie strălucitoare și pomeți proeminenți. Poartă o vestă roșie și o cămașă de un galben intens. Seamănă cu fratele mai mic al lui Dalai Lama.

Este Barba Tulku, soțul lui Sangay, care poartă titlul onorific de Rinpoche, adică „Neprețuitul”. Este un bărbat expresiv, cu ochi blânzi și cu un râs feroce. Atunci când vorbește, își mișcă tot corpul. Se apleacă puțin în față, când vrea să întărească o afirmație, apoi își îndreaptă spatele, după care se înclină iarăși. Și tot legănându-se așa, înainte și înapoi, îmi spune povestea vieții sale.

Cu câteva zile înainte să se nască, mai mulți preoți budiști venerabili i-au vizitat locuința.

— Dintr-odată, în grădină a fâșnit apă de izvor, o apă foarte albă, albă ca laptele. S-au umplut toate vasele și ulcelele cu ea. Apoi, un curcubeu rotund s-a

ivit deasupra casei. Acestea sunt semnele clasice, spune el, că se va naște un copil reîntrupat.

Încă de mic copil, a început să vorbească tibetana, cu toate că nu a studiat niciodată această limbă, iar limba bhutaneză diferă destul de mult față de tibetană.

La optsprezece ani, a călătorit în India, unde l-a întâlnit pe Dalai Lama.

— Dalai Lama m-a luat deoparte și mi-a spus: „Ești un tânăr deosebit. Unde ai învățat tibetana?” I-am răspuns că pur și simplu o știu. Atunci el mi-a spus să revin a doua zi dimineață. La întâlnirea din acea dimineață, Dalai Lama a declarat că tânărul cu zâmbet feroce este un lama reîntrupat din estul Tibetului.

Dalai Lama l-a luat sub aripa lui protectoare și l-a invitat să studieze în orașul indian Dharamsala, capitala guvernului tibetan aflat în exil.

— A fost o extraordinară oportunitate să primesc învățătura pe cale orală; poți citi și reciti textul pentru a înțelege ideile, însă cuvintele scrise te pot induce în eroare. Este mai bine ca studiul să se facă pe cale orală.

Nu sunt sigur ce să cred despre acest bărbat cu ochi blânzi și râs convulsiv. În mod normal, poveștile despre miracole, despre reîncarnare și apă de izvor albă ca laptele mi s-ar părea fanteziste, poate chiar halucinante. Decid să schimb subiectul.

— Locuitorii Bhutanului sunt fericiți?

După un răstimp destul de lung, el îmi răspunde:

— Poate că da!

Și râde cu putere, iar corpul îi tremură din toate încheieturile, încât încep să mă întreb dacă nu cumva are vreun atac de apoplexie. Decid să nu mai insist pe această temă. Ascult în continuare poveștile pe care mi le spune, povești incredibile. Despre un ținut ascuns, unde sunt îngropate comori spirituale. Despre cum a meditat el cândva, timp de trei ani, trei luni și trei zile.

Apoi îmi povestește despre cineva care a trăit în Bhutan în urmă cu cinci sute de ani, cineva cunoscut sub pseudonimul de Nebunul Sfânt. Numele lui adevărat era Drukpa Kunley, o mare personalitate a budismului tibetan, un om sfânt, cum nu a mai existat un altul.

— A fost un om uimitor. Se ducea prin prăvălii și tachina femeile. Mama lui îi zicea: „Kunley, de ce nu ești și tu ca fratele tău mai mare, care se roagă tot timpul? Are o privire așa de concentrată.”

„— Nu, mamă, i-a răspuns Kunley. Fratele meu mai mare caută o toaletă. De aceea are tot timpul privirea așa de concentrată.”

Kunley avea dreptate, așa cum avea în majoritatea cazurilor. Fratele lui mai mare era constipat, nu „consacrat”. Morala poveștii este următoarea, îmi explică Rinpoche: „Nu putem judeca în funcție de acțiuni, ci doar în funcție de motivație.”

Este prima dată când aud de Drukpa Kunley, Nebunul Sfânt, dar nu avea să fie și ultima dată. De fapt, mi s-a spus că nu poți înțelege cu adevărat Bhutanul fără să-l înțelegi pe Drukpa Kunley. Dacă îi pomenesci numele, oamenii izbucnesc în râs. Dar nu este un râs obișnuit. Este un râs plin de reverență, dacă este posibil așa ceva.

Kunley aparține unei școli de gândire spirituală cunoscută sub numele de înțelepciune nebună. Fiecare religie își are partea ei de înțelepciune bună. Creștinii își au nebunii întru Hristos. Musulmanii își au ascetii sufiți. Evreii îl au pe Woody Allen. Însă niciunul nu este atât de nebun, sau atât de înțelept, precum Drukpa Kunley.

Eram hotărât să aflu mai multe despre el. Într-o librărie ticsită cu cărți din Thimphu, am găsit o traducere în engleză a operelor sale complete. Unele părți sunt de-a dreptul scandaloase, chiar și pentru cititorul libertin al zilelor noastre. Într-un pasaj, Kunley „trage vânturi ca un dragon”. De multe ori, își dă jos pantalonii și își folosește „fulgerul arzător al înțelepciunii”. (Da, este ceea ce vă închipuiți că este.) Drukpa Kunley era un afemeiat fără pereche, care prefera virginele. Sau, așa cum se exprima el, „Cel mai bun vin *chung* se găsește la fundul butoiului/ Iar fericirea se găsește sub buric.”

Aventurile amoroase ale lui Kunley aveau totuși un sens. Purtarea lui scandaloasă era menită să-i scoată pe bhutanezi din amorțeală. Keith Dowman, care a tradus în engleză aventurile lui Kunley, spune că sensul era acela că „emoția, mai precis dorința, nu trebuie reprimată, ci purificată”. Cu alte cuvinte, vechii greci în sens invers. Totul în exces, nimic cu moderație.

După-amiază, mă întâlnesc la o cafea cu Linda Leaming, o americană ce locuiește în Bhutan de nouă ani. Asia atrage numeroși căutători spirituali, însă Bhutanul a rămas închis străinilor până în anii 1970. Chiar și după aceea, nu era ușor să ajungi aici. Trebuia să-ți dorești asta cu ardoare.

Linda Leaming și-a dorit asta cu ardoare. A vândut tot ce avea și s-a mutat din New York ca să vină să predea engleza în Bhutan. Așa cum povestește ea, s-a îndrăgostit de Bhutan, iar apoi s-a îndrăgostit de un bhutanez. De atunci locuiește aici.

Îmi recomandă un loc care se numește Art Café, un local de dată recentă. Este luminos și aerisit, cu parchet deschis la culoare și o mulțime de perne. Am putea fi în orice centru universitar din Statele Unite. Observ că femeia din spatele

teighelei citește *Cartea tibetană a vieții și a morții*. După cum spuneam, am putea fi în orice centru universitar american.

Linda dă buzna în cafenea. Poartă o eșarfă cu model și clocotește de energie. Se pare că e avidă de conversație într-o engleză fluentă, iar cuvintele îi ies din gură precum un tir de mitralieră.

— Aici totul este încărcat de spiritualitate, îmi spune ea, mușcând cu poftă dintr-o brișă. Stâncile, copacii.

Este genul de comentariu la care aș pufni în râs oriunde în altă parte. Dar nu în Bhutan. Așa cum scria un autor: „În Bhutan nu există noțiunea de obiect neînsuflețit.” Aici totul este impregnat cu spirit. Iar acest lucru provine mai puțin din credința lor budistă și mai mult dintr-o credință animistă numită Bon. Întotdeauna am asociat animismul cu un fel de credință primitivă, dar dacă stai bine să te gândești, toate lucrurile sunt animate de o forță a vieții, iar această idee sună destul de progresist.

— Aici geografia dictează în fața vieții, continuă Linda. Izolarea a făcut ca acest loc să fie așa cum este.

— Țsta e un lucru bun sau un lucru rău?

— E un lucru bun. Munții, izolarea încetinesc pe toată lumea. Atitudinea este „Ce să fac, *la*”.

Bhutanul este țara lui *la*. Acest cuvânt monosilabic are o întrebuințare universală, fiind o formulă plină de respect, precum și un tic verbal. *La* înseamnă „domnule”, dar și „știi”. Îmi place cum sună și, pe timpul șederii mele în Bhutan, îl folosesc și eu, dar întotdeauna cu stângăcie, fără să găsesc niciodată ritmul potrivit.

— Dar dumneata, Linda? Crezi în toate aceste ritualuri tantrice?

— Oh, da! Am făcut saltul către credință, răspunde ea. Când am venit prima oară aici, mă apropiam de vârsta de patruzeci de ani, eram complet nevrotică și mi-am spus: „Nu vreau să îmbătrânesc și să mă acresc înainte de vreme.” Bhutanul m-a calmat, mi-a încetinit ritmul.

Dar apoi revine iar în discuție: moartea. Un subiect care, în mod curios, apare foarte des în cercetarea mea pe tema fericirii. Poate că nu putem fi pe deplin fericiți fără să ne împăcăm mai întâi cu ideea morții.

Linda îmi povestește că, până să vină în Bhutan, nu văzuse niciodată un om mort.

— Aici am văzut multă moarte și suferință, îmi mărturisește ea, iar din tonul vocii reiese că ăsta nu este neapărat un lucru rău. Aici te gândești la moarte mult

mai des. Oamenii mor mai tragic, mai deschis. Corpurile celor morți rămân expuse zile întregi. Apoi, este viața lipsită de orice confort. Eu sunt mai friguroasă; iarna trebuie să port paltonul în casă. Însă e straniu că asta te face să te simți viu.

Mulți bărbați bhutanezi, îmi explică Linda, se retrag să mediteze timp de trei ani, așa cum a făcut Rinpoche. Timp de trei ani, trei luni și trei zile, nu fac altceva decât să mediteze. Nici măcar nu își tund părul. Și timp de trei ani nu vorbesc. Asta e ceva de neconceput pentru mine. Până acum nu am reușit să stau fără să vorbesc mai mult de nouă ore. Și asta fiindcă dormeam.

Autoritățile finanțează electrificarea zonelor unde se retrag bărbații pentru meditație, mici cabane de lemn cocoțate pe vârful unor stânci.

— Ce altă țară ar cheltui 100.000 de dolari pentru electrificarea unui loc izolat din munți? Ar spune: „Nu, coborâți voi aici.”

Și asta este ceva caracteristic Bhutanului. Aici oamenii fac lucruri care nu au sens din punct de vedere economic. Cum ar fi renunțarea la milioanele de dolari pe care le-ar putea câștiga din turism sau din refuzul de a vinde lemn prețios. Bhutanezii, așa săraci cum sunt, nu se închină la zeii eficienței și ai productivității.

Când mă pregăteam să plec în călătoria către Bhutan, un coleg mi-a urat drum bun. „Sper să ai o călătorie productivă!”, mi-a spus el. La momentul respectiv, nu mi s-a părut nimic nefiresc, dar aici în Bhutan mi se pare de-a dreptul absurd. O călătorie productivă? De ce nu o călătorie plăcută sau o călătorie bună?

În cele din urmă, Linda se oprește din vorbit. Ne cufundăm în tăcere pentru o veșnicie, așa mi se pare mie, dar de fapt nu trec mai mult de treizeci de secunde. Apoi, Linda se uită la mine și îmi zice:

— Știi, dacă stai aici suficient de mult, pierzi contactul cu realitatea.

— Într-un sens bun sau unul rău?

— Nu sunt sigură. Tu decizi.

Mă aflu la micul dejun, a doua zi dimineata, când apare Rinpoche. Ține în mână un obiect sferic, învelit în ziar. Îl dezvelește cu un gest teatral. Este un măr. Cel mai mare măr pe care l-am văzut vreodată, de mărimea unei mingi de baschet.

Mi-l oferă. Îi mulțumesc, apoi îl întreb despre activitatea lui de tămăduitor prin credință. Se pare că la el vin oameni din toată lumea. Doctorii occidentali fac multe lucruri bune, îmi spune el, dar ar fi mai bine dacă ar înțelege că nu totul poate fi vindecat cu ajutorul medicinei. Mă invită să-l însoțesc la lucru într-o zi. Accept cu dragă inimă.

— Vezi, orice om are un zeu personal, fiecare copil are un guru, iar acest guru te zdruncină din temelii.

În timp ce spune asta, zdruncină scaunul de lângă el cu atâta putere, încât mă tem să nu-l rupă în bucăți. Probabil că mi-a sesizat scepticismul.

— Nu mă crezi, nu-i așa?

Îl întreb de unde știe că toate astea sunt adevărate, de vreme ce nu avem nicio dovadă.

— Vezi lumina asta? mă întreabă el, arătând cu mâna către lustra din tavan.

— Da, o văd.

— Dar nu poți să o dovedești. Dacă ai fi orb din naștere, nu ai vedea-o. Dacă vrei dovezi, nu vei fi niciodată iluminat.

În America, puțini oameni sunt fericiți, dar toată lumea vorbește încontinuu despre fericire. În Bhutan, cei mai mulți oameni sunt fericiți, însă nimeni nu vorbește despre asta. Aceasta este o țară lipsită de autoanaliză, de cărți de dezvoltare personală și de angoasă existențială. Nu există niciun *Dr. Phil* în variantă bhutaneză. Există, de fapt, doar un singur psihiatru în întreaga țară. Nu îl cheamă Phil și, cu tristețe, trebuie să vă aduc la cunoștință faptul că nici măcar nu își are propriul show de televiziune.

Poate că Platon se înșela. Poate că viața examinată este cea care nu merită să fie trăită. Sau, ca să mă exprim altfel și să citez un alt gânditor occidental: „Întreabă-te dacă ești fericit și vei înceta să mai fii.” Acesta era John Stuart Mill, filozoful britanic din secolul al XIX-lea care credea că fericirea trebuie abordată pieziș, „precum un crab”. Este Bhutanul o națiune de crabi? Sau poate că toată această noțiune de Fericire Națională pe cap de locuitor este doar o stratagemă de marketing, așa cum a fost cazul Insulei Aruba în urmă cu câțiva ani. „Veniți în Aruba: insula unde locuiește fericirea.” Cu alte cuvinte, am fost tras pe sfoară?

Nu cred asta. În primul rând, bhutanezii nu sunt atât de sofisticați. Ei suferă de un exces de sinceritate, ceea ce este o pacoste pentru un marketing eficient. Bhutanezii iau în serios ideea de Fericire Națională, însă prin „fericire” ei înțeleg ceva foarte diferit de versiunea flamboiantă și veșnic zâmbitoare practică în Statele Unite. Pentru bhutanezi, fericirea reprezintă un efort colectiv.

Expresia „fericire personală” nu are niciun sens pentru ei sau, așa cum mi-a spus Karma Ura: „Noi nu credem în această fericire de tip Robinson Crusoe. Fericirea este relațională.”

Un test rapid. Ce au în comun următoarele evenimente? Războiul din Irak. Dezastrul ecologic provocat de petrolierul *Exxon Valdez*. Creșterea numărului de deținuți din penitenciarele americane. Răspunsul: Toate contribuie la creșterea

produsului intern brut al Statelor Unite și, prin urmare, toate aceste evenimente sunt considerate „bune”, cel puțin în ochii firoși ai economiștilor.

Produsul intern brut (PIB-ul) este pur și simplu suma tuturor bunurilor și serviciilor pe care le produce o națiune într-un anumit interval de timp. Vânzarea unei arme de foc și vânzarea unui antibiotic contribuie în egală măsură la procentajul național (presupunând că prețul de vânzare este același). Este ca și cum ne-am măsura valorile calorice, dar nu ne-ar păsa nici cât negru sub unghie ce fel de calorii am consumat. Pâine integrală sau untură – sau chiar otravă pentru sobolani. Caloriile sunt calorii.

PIB-ul nu înregistrează, așa cum declara Robert Kennedy, „frumusețea poeziei noastre sau trăinicia căsniciilor noastre sau inteligența debaterilor noastre publice.” PIB-ul măsoară totul, spunea Kennedy, „cu excepția acelor lucruri care fac ca viața să aibă valoare.” PIB-ul nu ia în calcul nici munca neplătită, așa-numita economie a compasiunii. O persoană de vârstă a treia care trăiește într-un cămin de bătrâni contribuie la PIB, în timp ce una care este îngrijită de rude acasă nu contribuie. Într-adevăr, acea persoană se face vinovată de reducerea PIB-ului, dacă cei care au grijă de ea sunt obligați să-și ia concediu fără plată de la serviciu. Trebuie să-i apreciem pe economiști. Ei au luat un viciu – egoismul – și l-au transformat într-o virtute.

Din cercetările recente pe tema fericirii rezultă că banii aduc într-adevăr fericirea. Până la un punct. În mod surprinzător, acel punct se află destul de jos pe scara bogăției: aproximativ cincisprezece mii de dolari pe an. Dacă se depășește acest punct, legătura dintre bunăstarea economică și fericire se evaporă. Americanii sunt în medie de trei ori mai bogați decât erau în urmă cu jumătate de secol, dar cu toate acestea nu sunt și mai fericiți. Același lucru este valabil și pentru Japonia, și pentru multe alte națiuni industrializate. Iată ce spune Richard Layard, profesor la London School of Economics: „Au devenit mai bogați, muncesc mult mai puțin, au vacanțe mai lungi, călătoresc mai mult, trăiesc mai mult și sunt mai sănătoși. Dar nu sunt mai fericiți.”

Ideea de Fericire Națională a fost menționată pentru prima dată de regele Wangchuk în 1973. Însă a trecut aproape neobservată, până când un tânăr jurnalist inteligent pe nume Michael Elliott i-a luat un interviu regelui în 1986 pentru *Financial Times*. Titlul articolului era cât se poate de grăitor: „Regele Bhutanului: Fericirea Națională Brută este mai importantă decât Produsul Național Brut.”

Economiștii occidentali s-au gândit, probabil, că regele suferă de o lipsă de oxigen acolo sus, în regatul lui din Munții Himalaya. Nu se poate măsura fericirea,

și chiar dacă s-ar putea, cum este posibil ca un guvern să aibă o politică a fericirii? Este ceva absurd.

Și totuși, această idee s-a răspândit în alte țări în curs de dezvoltare și chiar și în câteva țări industrializate bogate. S-au scris și o serie de lucrări. S-au ținut conferințe. S-au făcut elogii. „Bhutanul este prima națiune care spune oficial «Nu» și prima națiune care pune sub semnul întrebării ideea că banii sunt o valoare absolută”, scrie Jeff Johnson.

Filozoful canadian John Ralston Saul consideră că Fericirea Națională Brută este o idee strălucită, fiindcă ea schimbă radical discursul. „Dintr-odată vorbești despre complet altceva. Nu încerci să aduci amendamente vechiului discurs, ci introduci un discurs complet nou; de aceea este atât de importantă și de inteligentă noțiunea de Fericire Națională Brută.”

Drukpa Kunley, Nebunul Sfânt cel pus pe șotii, ar fi adorat ideea de Fericire Națională Brută. Este atât de absurdă, atât de bizară încât ne trezește din amorțeală.

Dar ce este mai exact Fericirea Națională Brută? Cum arată ea? Cea mai bună explicație pe care am auzit-o vreodată a venit de la proprietarul unui hotel din Bhutan, un bărbat cu o burtă proeminentă, pe nume Sanjay Penjor. Fericirea Națională Brută, mi-a spus Penjor, „înseamnă să-ți cunoști limitele; să știi cât de mult este de ajuns”. Economiile bazate pe piața liberă au adus mult bine omenirii, însă ele rămân mute atunci când este luat în discuție conceptul de „destul”. Așa cum afirma economistul E.F. Schumacher: „Există societăți sărace care au prea puțin. Dar unde se află societatea bogată care spune: Stop! Avem destul!? Nu există cea societate.”

Bogăția este eliberatoare, fără îndoială. Ne scutește de munca manuală, de munca la câmp sub soarele arzător al amiezii sau de echivalentul ei modern, și anume munca într-un fast-food. Însă bogăția poate, de asemenea, să fie o piedică în viața spirituală a omului, iar acesta este un aspect pe care foarte puțini economiști par să-l recunoască. Așa cum preciza Schumacher: „Cu cât o societate este mai bogată, cu atât mai dificil este să faci lucruri pline de sens și de valoare, fără să primești o răsplată imediată.” Este o afirmație radicală și profundă. Într-o societate industrializată bogată, în care se presupune că ne bucurăm de timp liber la discreție, totuși suntem descurajați să facem lucruri care nu sunt productive – fie din punct de vedere financiar, fie în termenii unei plăceri imediate. Dimpotrivă, bhutanezii sunt bucuroși să petreacă o zi jucând *darts* sau pur și simplu fără să facă nimic. Pentru a face încă o paralelă cu Shangri-La, iată dialogul, prezentat

în carte, dintre misionara britanică, domnișoara Brinklow, și Chang, gazda enigmatică din Shangri-La.

— Ce fac călugării budiști, *lama*? întreabă ea.

— Se dedică, doamnă, contemplației și dobândirii înțelepciunii.

— Dar asta înseamnă că ei nu fac nimic.

— Atunci, doamnă, ei nu fac nimic.

Albert Einstein a spus odată: „Nicio problemă nu poate fi rezolvată de la același nivel de conștiință care a creat-o.” Economisții au rămas cu mult în urmă față de schimbarea radicală de gândire pe care a adus-o Einstein în domeniul fizicii. Fericirea Națională Brută reprezintă oare o inovație asemănătoare? Să fie oare acesta răspunsul pe care atât de mulți dintre noi îl așteptăm? Nu neapărat, cel puțin nu încă, dar reformulează întrebarea în alți termeni. Iar acest lucru contează mai mult decât ne-am putea închipui.

Dat fiind că Fericirea Națională Brută reprezintă politica oficială a guvernului din Bhutan, fiecare decizie, fiecare lege este văzută prin această prismă. Hotărârea pe care urmează să o luăm va crește sau va reduce fericirea generală a oamenilor? Un scop nobil, fără îndoială, dar oare funcționează? Pentru a afla, trebuie să vorbesc cu cineva din guvern.

Ușor de zis, dar mai greu de realizat. Având în vedere că ei conduc o națiune minusculă, o mică pată pe harta lumii (în cazul fericit în care este trecută pe hartă), guvernanții bhutanezi sunt foarte greu de găsit. Ce să mai vorbim de rege, care este venerat ca un zeu, fiind la fel de inaccesibil. Speram să mă pot întâlni cu ministrul de Interne, care îndeplinește și funcția de ambasador special al fericirii.

Din păcate, mi s-a comunicat că distinsul ministru de interne este foarte ocupat și nu are timp să se întâlnească cu mine, așa că fac ceea ce ar face orice jurnalist care se respectă. Mă infiltrez la o petrecere a lui. Petrecerea este, ca să fiu mai precis, un eveniment numit „Trăiește Fericirea Națională Brută”, sponsorizat de un grup de japonezi binevoitori care locuiesc în Bhutan. Ministrul de Interne este invitat de onoare. Mă așez pe un loc chiar în primul rând. Toată lumea se ridică în picioare atunci când intră în sală ministrul de Interne. Este un bărbat îngrijit, în jur de cincizeci de ani, cu părul încărunțit și cu o atitudine demnă.

Pe scenă este instalat un banner imens pe care scrie: „Iubire, emoție, trăire”. Oh, nu! Mă pregătesc sufletește pentru un asalt sentimental. Japonezii binevoitori prezintă un film despre bombardarea orașului Nagasaki de către americani. Imagini oribile se succed pe ecran. Copii cu pielea jupuită, precum coaja unui

fruct. Bărbați cu ochii ieșiți din orbite. Oamenii din sală se uită pe furiș la mine, singurul american de față, de parcă eu aș fi aruncat bomba nucleară.

Nu prea înțeleg ce legătură au toate astea cu fericirea, cu excepția faptului de a sublinia ideea destul de evidentă că o bombă nucleară aruncată asupra unui oraș va suprima probabil orice nivel de fericire în orașul cu pricina. Aceasta este problema – una dintre multele probleme – cu Fericirea Națională Brută. Este un concept neclar, ușor de adoptat de către cineva aflat în slujba unei cauze – o cauză bună, poate, dar totuși o cauză. Iar atunci când se întâmplă acest lucru, Fericirea Națională Brută devine un simplu slogan și nu un nou concept economic, nu un nou mod de a ne trăi viața.

Filmul s-a terminat și toată lumea iese în pauză. Eu sunt pe urmele ministrului de Interne, care se duce glonț la masa cu gustări de afară. Leagănă o farfurie plină cu colțunași într-o mână și un pahar cu suc de mere în cealaltă, când intru eu în acțiune.

— Ce legătură are Nagasaki cu Fericirea Națională Brută? îl întreb eu.

Este luat complet prin surprindere. Pentru o clipă rămâne fără grai, după care își revine în mod diplomatic.

— Cred cu tărie că o țară care este devotată ideii de fericire nu poate fi războinică; dacă nu urmăm un mod de viață sustenabil, ne vom lupta pentru resurse. Nu doar pentru petrol și nu neapărat între națiuni. Ar putea fi o luptă pentru apă între San Diego și Los Angeles.

Apoi se întoarce în sala de conferință, iar eu îl urmez.

— Adoptarea unei politici de fericire națională nu reprezintă oare o povară pentru mica dumneavoastră națiune? O posibilă fericire care ar putea fi greu de atins? îl întreb eu.

— Nu am susținut niciodată că suntem o națiune fericită, îmi răspunde el. Ceea ce spunem noi este că suntem devotați acestui proces de Fericire Națională Brută. Este un țel.

— Dar mulți locuitori ai Bhutanului, cei care trăiesc la sate, nici măcar nu au auzit de Fericirea Națională Brută, ripostez eu.

— Nu, însă ei o trăiesc.

Bun răspuns. Poate că e doar un răspuns inteligent, poate că este mai mult decât atât. Nu sunt sigur. Mai discutăm câteva minute. El mâncând din colțunași, eu stând aplecat pe marginea scaunului. El, o persoană extrem de importantă dintr-o țară lipsită de importanță. Eu, o persoană lipsită de importanță dintr-o

țară extrem de importantă. Cumva aceste două aspecte contrare se neutralizează reciproc, creându-se astfel o stranie simetrie între noi.

Îmi povestește despre călătoriile lui în America, unde este ovaționat ca o vedetă rock, în locuri previzibile cum ar fi Berkeley. („Este uimitor. Săli arhipline peste tot.”) Îmi vorbește despre nevoia de a se crea statistici ale fericirii. („Guvernele nu reacționează decât în fața datelor.”) Acum se pare că are o mulțime de timp pentru mine, poate chiar un pic prea mult, mă gândesc eu, având în vedere faptul că el este cel de-al treilea om în stat în Bhutan. În cele din urmă, își termină și ultimul colțunaș, iar eu profit de ocazie ca să-mi iau rămas-bun de la el.

Evenimentul intitulat „Trăiește Fericirea Națională Brută” se încheie puțin mai târziu cu un dans tradițional bhutanez. Formează cu toții un cerc – cercul fiind forma geometrică universală a tuturor dansurilor folclorice – și se mișcă la unison în ritmul muzicii. Eu stau pe margine, dar cineva mă apucă de braț și, fără să-mi dau prea bine seama, trec din postura de observator în cea de participant. În mod normal, nu particip la astfel de manifestări, însă acest dans simplu are ceva frumos, greu de explicat. Brațele sus. Unu, doi. Un pas la dreapta. Trei, patru. Eram undeva între cinci și șase, când am observat că și ministrul de Interne dansează alături de toți ceilalți. De ce oare face asta? Să fie varianta bhutaneză a unui politician care încearcă să lase o impresie bună în fața camerelor de luat vederi? Nu. Aici nu sunt camere de luat vederi. Atunci îmi trece prin minte gândul că ministrul de Interne, cel de-al treilea om în stat, dansează fiindcă toată lumea dansează în Bhutan. Nici mai mult, nici mai puțin.

În timp ce sunetul muzicii se stinge ușor, iar oamenii încep să părăsească sala de conferințe, mă trezesc gândindu-mă la situația de acasă. Probabil că și politicienii americani au fost așa cândva, cu mult timp în urmă, înainte să apară consultanții și *focus-grupurile*, care să-i secătuiască de orice firicel de sinceritate. Înainte să facem confuzia dintre formă și substanță.

În dimineața următoare, mă trezesc devreme, profund marcat de încă un vis urât pe care nu mi-l pot aminti. Astăzi este o zi importantă. Îl însoțesc pe Rinpoche la lucru. După micul dejun, mergem pe un drum noroios până ajungem la o poartă. Mă descalf. (Având în vedere cantitatea de noroi din Bhutan, acest gest este în primul rând pragmatic, înainte de a avea orice altă semnificație.) Casa are două încăperi. Una pentru vindecare spirituală, alta pentru privitul la televizor. În aceasta din urmă sunt o mulțime de scaune și un televizor Panasonic cu ecran mare, unde rulează un film indian.

Sunt condus din încăperea cu TV în încăperea pentru vindecare spirituală și mi se spune să iau loc și să observ în tăcere. În încăpere este o explozie de culori: albastru și galben intens. Arată ca un magazin de antichități tibetan după o explozie. Sunt obiecte peste tot. Picturi *thangka*, instrumente muzicale, o mulțime de ofrande aduse de pacienți în semn de recunoștință (sau poate pentru exprimarea speranței), bani, dar și fructe, biscuiți și sticle mari de plastic de Coca-Cola și Fanta. Pe pereți sunt atârinate salbe – aduse tot ca ofrande – și ceea ce pare a fi o medalie olimpică de aur. Voi afla mai târziu că într-adevăr este o medalie olimpică, un semn de apreciere din partea unui înotător american care suferea de boala Parkinson.

În încăpere se află patru sau cinci bărbați care stau în tăcere. Au un proces la tribunal, puțin mai târziu în cursul zilei, și se află aici pentru a-și spori șansele de obținere a unui verdict favorabil. Nu mi se pare o cauză prea nobilă, însă îmi păstrez părerea doar pentru mine. Bărbații îngenunchează cu fața spre Rinpoche, care stă așezat pe un fel de altar de lemn, cu picioarele încrucișate și cu ochii închiși. Recită cu glas scăzut o incantație, iar pe chip i se citește o expresie ușor crispată, de parcă ar fi constipat. Bărbații se ridică, la unison, iar Rinpoche îi stropește cu apă pe frunte. Apoi pleacă. Asta-i tot.

Acum sunt singur în încăpere cu Rinpoche, dar el nu mă bagă în seamă pentru câteva minute. Continuă să recite incantațiile, cu ochii închiși. Brusc îmi vorbește.

— Asta e vaselină, spune el, ridicând un borcănel.

Mă întreb unde vrea să ajungă.

— Înainte obișnuiam să folosim untură de vacă pentru binecuvântarea pacienților. Dar vaselina este mult mai bună. Mai ales pentru boli, pentru răni și altele.

Îl rog să-mi explice ce se întâmplă de fapt în timpul unei tămăduiri, ce se petrece în mintea lui.

— Mă concentrez asupra unei zeități, nu asupra lui Buddha, și asupra zeității absolute. Este ca o reflecție în oglindă. Ne dizolvăm, zeitatea și cu mine, și devenim una.

O femeie de vârstă medie intră în încăpere. Are o inflamație imensă la un picior, pe care îl ridică pe o banchetă. Rinpoche, cu ochii strânși, recită incantațiile și suflă în direcția piciorului femeii. Apoi îi dă femeii apă, pe care ea o soarbe. El continuă să recite incantațiile, în timp ce femeia pune ofranda pe altar, mere și biscuiți.

Sunt din nou singur cu Rinpoche. El deschide ochii.

— Știi, pentru oamenii ăștia, eu sunt ultima lor speranță. Mai întâi, se duc la spitale și recurg la tehnologiile ultramoderne. Se duc la spitale în Bangkok și în America. Apoi, vin la mine.

Îmi spune că femeia cu piciorul umflat era mult mai rău înainte să înceapă să vină la el.

— Trebuie să trec prin experiența propriilor mele acțiuni, dacă nu în această viață, atunci în viața viitoare, spune el, plin de mister.

Sunt pe punctul de a-l întreba ce vrea să spună cu asta, când aud un sunet straniu. Nu am mai auzit niciodată ceva asemănător. Sunetul vine dinspre altar, de lângă picioarele lui Rinpoche, și se aude din ce în ce mai tare.

— Scuze, spune el, în timp ce se apleacă și își închide telefonul mobil. Ce ziceam?

— Vorbeai despre faptul că trebuie să treci prin experiența propriilor tale acțiuni.

Atunci îmi spune o poveste despre un om care i se adresa servitorului său cu apelativul „maimuță”: „— Adu-mi niște ceai, maimuță; du gunoiul afară, maimuță.” În viața următoare, bărbatul respectiv s-a născut din nou în chip de – ai ghicit – maimuță.

Îmi place povestea, dar nu sunt sigur că îi înțeleg semnificația, pe lângă faptul evident că întotdeauna culegem ceea ce semănăm. Mă hotărâsc să ating un subiect sensibil. Îl întreb pe Rinpoche dacă are vreo îndoială privind treaba asta cu tămăduirea.

— Nu, nu am. Am ajutat mii de oameni. I-am ajutat și asta mi-a adus o imensă bucurie și fericire.

În timp ce îmi notez sârguincios în carnețel răspunsurile lui, el mă privește și îmi spune:

— Tot timpul scrii și scrii în carnețelul tău. Trebuie să trăiești. Dar să trăiești cu adevărat.

Notez în carnețel fiecare cuvânt – „tot timpul scrii..., trebuie să trăiești” – când îmi dau seama de ironia situației. Mă opresc din scris și îmi ridic privirea. Bolborosesc ceva neconvingător cum că vechile obiceiuri mor greu.

— Vezi tu, totul este vis. Nimic nu este real. O să-ți dai seama de asta într-o bună zi.

Apoi râde și se întoarce la incantațiile lui monotone.

Deși Thimphu nu are semafoare, fast-food-uri sau ATM-uri, totuși este capitala unei țări. O călătorie cu mașina se poate face prin aceasta. În dimineața următoare, Tashi și șoferul nostru încarcă bagajele în Toyota și pornim către est. Destinația noastră este provincia Bumthang, care se află la aproximativ două sute de mile distanță de capitală. Este o călătorie care, în majoritatea țărilor lumii, se face în cinci sau șase ore. În Bhutan, ea durează două zile.

Cuvântul englezesc *travel* („călătorie”) are aceeași rădăcină ca și cuvântul franțuzesc *travail* („muncă”), ceea ce nu este deloc întâmplător. Timp de veacuri, călătoria a fost sinonimă cu suferința. Numai pelerinii, nomazii, soldații și nebunii călătoreau.

Călătoria în Bhutan încă mai păstrează acel element de suferință. Aici nu drumurile supun natura, ci viceversa, drumurile se supun capriciilor naturii, cotind și șerpuiind împrejurul munților, într-un șir nesfârșit de serpentine. Mă îndeamnă la meditație. Preț de vreo zece minute. După care îmi provoacă amețeală și greață. Acum știu cum se simte o pereche de șosete într-o mașină de uscat rufe. Nu e de mirare că evită o astfel de experiență.

Iar apoi mai sunt și animalele. Drumurile din Bhutan rivalizează cu cele mai bune grădini zoologice din lume. Trecem pe lângă vaci, porci mistreți, capre, cai, maimuțe și batalioane de câini.

Din când în când, călătoria este de-a dreptul palpitantă. Pantele abrupte mă fac să mă simt de parcă am zbura peste crestele munților, sentiment amplificat de păsările care zboară uneori deasupra noastră, asemenea unor delfini care se zbenguie în jurul unei bărci.

La câteva mile depărtare de Thimphu, mă întâlnesc cu primele reprezentări falice. Alarmant de veridice, pictate pe zidul unei case. Dar vor urma și alte asemenea reprezentări. Multe altele. Falusuri colorate. Falusuri monocrome. Falusuri mici, falusuri mari. Falusuri atârinate de grinda unei clădiri, falusuri legănându-se în bătaia vântului ca niște confetti. Îngaim ceva de genul: „Ce e cu toate aceste penisuri, Tashi?”

Tashi îmi explică faptul că sunt menite să alunge duhurile rele. Ca posesor al unui penis, nu pot să îmi imaginez o parte a corpului mai puțin calificată să alunge duhurile rele decât penisul. Penisurile umblă creanga și nu prezintă niciun fel de garanții. Sunt vulnerabile și nu se ridică întotdeauna la înălțimea așteptărilor. Și de altfel, penisurile au tendința să atragă răul, nu să-l alunge. Ar fi mai bine

ca bhutanezii să folosească degete sau coate de lemn – orice, pentru numele lui Dumnezeu, dar nu penisuri.

Însă toate aceste falusuri îmi amintesc din nou de Drukpa Kunley, Nebunul Sfânt. Se pare că în apropiere se află un templu închinat lui Kunley. Este frecventat de cuplurile infertile.

Facem un popas într-un mic sat. De aici, Tashi și cu mine mergem pe o cărare plină de noroi, trecem peste culturi de orez, frumos aranjate și îngrozitor de galbene. Trecem pe lângă un bătrân care tocmai a înghițit o gură de suc de betel și are buzele roșii ca focul. Din gură îi ies câteva frunzulițe de betel și arată de parcă ar fi înghițit un cocoș. Tashi schimbă câteva vorbe cu bătrânul, însă nu-mi pot închipui cum a putut vorbi, dată fiind explozia de culori și texturi din gura acestuia.

Bătrânul ne arată pe unde trebuie să o luăm pentru a ajunge la templu, iar noi ne continuăm drumul. Trecem pe lângă un indicator pe care scrie „Vizită plăcută!”. Mă simt cuprins de o adâncă pace sufletească și mă gândesc că asta este fericirea, când, deodată, îl aud pe Tashi zbierând: „Opriți-vă, domnule! Opriți-vă!”. Tocmai mă pregătesc să-i spun: „Ce s-a mai întâmplat de data asta, Tashi? Nu vezi că mă bucur de un moment neprețuit de fericire?”, când o săgeată îmi șuieră pe lângă ureche și aterizează la câțiva pași în fața mea.

Bhutanezilor le place să tragă cu arcul. Dar le place și băutura, în egală măsură. Ei tind să combine cele două pasiuni ale lor, iar acest lucru este destul de îngrijorător. Îi cer scuze lui Tashi, iar după ce arcașul se îndepărtează, ne continuăm drumul și urcăm pe o pantă noroioasă. Deodată, în fața ochilor noștri se înalță templul Nebunului Sfânt. Nu e nimic extravagant, așa cum ar fi insistat Drukpa Kunley. Intrăm în templu, iar Tashi se prosternează de câteva ori, cu fruntea până la pământ, apoi se ridică în picioare, după care se închină din nou până la pământ. Gimnastică budistă. La altar se înalță un munte de ofrande: bani, nuci și napolitane cu ciocolată Kit Kat. Discut cu preotul, un bărbat corpulent, cu un zâmbet binevoitor.

— Da, este adevărat, îmi declară el, atunci când îl întreb dacă templul funcționează și pe post de clinică de fertilitate. Multe femei au venit aici ca să fie binecuvântate, femei care nu puteau să aibă copii și care, ulterior, au zămislit.

Îmi povestește despre o femeie din America, o femeie de patruzeci și cinci de ani, care a reușit să zămislească doar după ce a fost binecuvântată de Sfântul Falus. Așa îl numesc eu. Un falus din lemn, lung de 35 de centimetri, sculptat în cel mai mic detaliu. Pandantive colorate îi atârnă la un capăt – capătul care s-ar

atașa pe corpul unui bărbat adevărat, dacă bărbații adevărați ar fi înzestrați cu penisuri lungi de 35 de centimetri.

Preotul îmi arată fotografii – cupluri zâmbitoare (unele străine, altele bhutaneze), purtând în brațe rodul fericirii lor. Felicitări conținând mesaje în care își exprimă recunoștința:

„Mulțumim pentru că ne-ai binecuvântat cu cea mai mare bucurie a vieții noastre..., fiul nostru”, semnat Barbara Banks-Alterkruse.

Pe când scotocesc prin maldărul de felicitări, apare un grup de femei bhutaneze. Cu multă delicatețe, preotul atinge Sfântul Falus de creștetul capului fiecărei femei în parte. Ele par mulțumite de acest tratament și la scurt timp după aceea pleacă.

Tashi mă întreabă dacă pot să-l scutesc pentru câteva minute de îndatoririle sale de ghid ca să-i fie ghicit norocul de către preot. Sunt de acord. Tashi ține trei zaruri în dreptul frunții, după care le rostogolește. Preotul privește zarurile o secundă, iar apoi îi spune lui Tashi că dorința lui se va îndeplini. Pe când ieșim afară din templu, îl întreb pe Tashi dacă este posibil să primești vreo veste proastă în Bhutan. „Oh, da, domnule, este foarte posibil.”

În vecinătatea templului, un bătrân stă așezat pe pământ, cu un șirag de mărgelă în mână. Din când în când, învârtă o roată de rugăciune imensă care se află lângă el. Este uriașă, de mărimea unui frigider, și este nevoie de un efort considerabil pentru a o pune în mișcare. Îl întreb de când face asta.

— Fac asta tot timpul, răspunde el.

— Nimic altceva?

— Nu, nimic altceva.

Nu prea mi se pare o viață perfect împlinită, dar cine sunt eu să judec credința altora?

Ne oprim să înnoptăm în localitatea Wangdue, nu foarte departe de templu. Casa de oaspeți este surprinzător de drăguță. Servesc chiar și cafea adevărată. Stau la masă pe o terasă cu vedere spre un râu cu ape repezi. Este un peisaj încântător și, din instinct, îmi caut în geantă carnețelul și aparatul de fotografiat. Dar mă opresc. Cuvintele lui Rinpoche îmi răsună în minte. Experiență. Trebuie să trăiești nemijlocit. Are dreptate. Înregistrarea vieții nu are cum să înlocuiască trăirea ei nemijlocită. Așa că, în următoarele douăzeci de minute stau pe acea terasă, în timp ce ascult vuietul râului și nu fac nimic. Absolut nimic. Fără carnet de notițe, fără aparat de fotografiat sau de înregistrat. Doar eu și viața. Și un nenorocit de roi de țânțari bhutanezi ucigași. E o experiență suficientă pentru moment.

Mergem mai departe către est, în inima ținutului bhutanez. Ceva – sau cineva – blochează drumul. Vreo douăsprezece creaturi cu corpuri albe și fețe negre se agită, în timp ce mașina noastră se apropie de ele. Maimuțe langur, îmi explică Tashi. Îmi spune că faptul că le-am întâlnit este un semn bun.

— Există și semne rele în Bhutan, Tashi?

— Da, domnule, maimuțele maronii. Dacă le vedeți este un semn rău.

În cele din urmă, maimuțele se plictisesc să tot țină în mijlocul drumului, iar noi ne continuăm călătoria. Din când în când, trecem pe lângă un indicator scris de mână, care ne spune: „Mulțumesc!” Mulțumesc pentru ce? Indicatorul nu precizează, dar totuși eu apreciez gestul.

Nu mai suport serpentinele și îl rog pe șofer să oprească mașina. El trage pe dreapta, iar eu și cu Tashi facem câțiva pași. Tashi îmi mărturisește că nu îi place să meargă pe jos prin întuneric.

— Din cauza urșilor, Tashi?

Sonam, directoarea agenției de turism, m-a avertizat în legătură cu urșii.

— Nu, domnule, din cauza demonilor. Îmi este mai teamă de demoni decât de urși. De când ne naștem, suntem învățați să ne temem de demoni.

Oare să fie în regulă? mă întreb. Toți acești demoni colindând haihui prin mințile bhutanezilor.

Ne întoarcem la mașină și tot urcăm și urcăm, tot mai sus și mai sus. La peste 3.000 de metri altitudine. Drumul este foarte îngust, nu poate să încapă decât o singură mașină. Trecerea se negociază printr-o serie de gesturi sofisticate și poetice, și atunci îmi amintesc de ce mi-a spus un bhutanez în Thimphu: „În Bhutan nu este loc pentru nemernici înfumurați.” Are dreptate. Totul în această țară presupune cooperare. Strânsul recoltei. Trecerea pe lângă o altă mașină pe drum.

În Occident, și mai ales în Statele Unite, încercăm să eliminăm nevoia de compromis. Mașinile au „control personal de climă”, așa încât șoferul și pasagerul nu trebuie să mai negocieze o temperatură agreabilă pentru ambele părți. Aceeași pereche, să presupunem că sunt soț și soție, nu trebuie să se mai pună de acord asupra fermității ideale a saltelei comune. Fiecare poate să-și stabilească propriul său „nivel de confort personal”. Am îmbrățișat aceste tehnologii. De ce să nu se bucure fiecare individ de propriul său nivel de confort personal, fie că se află în mașină sau în pat? Totuși, mă întreb ce anume pierdem prin adoptarea acestor tehnologii care ne asigură confortul personal. Dacă nu mai suntem nevoiți să facem compromisuri nici măcar legate de lucrurile simple, cum ar fi saltelele, atunci ce

să mai vorbim de aspectele cu adevărat importante ale vieții? Compromisul este o deprindere și, ca orice deprindere, se atrofiază dacă nu este folosită.

Ajungem în Trongsa, un orașel construit pe o colină. Casa de oaspeți este simplă, dar oferă strictul necesar. Patroana este o doamnă divorțată, cu un zâmbet larg pe chip. Când o întreb dacă este fericită, îmi oferă un zâmbet încă și mai larg și spune „Da!”. Îmi amintește de un Buddha care râde.

Pe perete, un șir de ceasuri arată care este ora la Tokyo, New Delhi, New York și Bangkok. Mă amuz. Nimănui din Trongsa nu-i pasă cât este ceasul în Trongsa, ce să mai vorbim de New York.

În ziua următoare ne continuăm drumul. La un moment dat, Tashi și cu mine ne hotărâm să ne dăm jos din Toyota și să mergem la un templu local. Este un soare arzător, îrisă după două zile de stat în mașină, e plăcut să faci un pic de mișcare.

— Domnule, mă întreabă Tashi, este adevărat că în țara dumneavoastră *cowboy-i* sunt foarte respectați?

Încerc să-i explic faptul că nu au mai rămas prea mulți *cowboy* în țara mea. Tashi pare un pic dezamăgit, după care mă întreabă dacă nu vreau să ascult o poezie pe care o recita pe când era la școală. Îi spun că vreau.

— Urcând pe deal, la umbra copacilor...

Înțeleg cu greu cuvintele rostite de Tashi, dar el este mândru.

— Dacă nu recitam poezia așa cum trebuie, profesorul ne bătea fără milă, îmi explică Tashi, făcând un gest cu mâna pentru a-și întări spusele.

Bănuiesc că Tashi a fost bătut de multe ori și mă întreb dacă acest fapt nu explică unele aspecte din comportamentul lui. Îl întreb pe Tashi dacă în Bhutan se mai întâmplă încă lucruri de felul acesta.

— Doar în zonele rurale, domnule.

Asta e o slabă consolare, întrucât 80% din populația Bhutanului trăiește în zonele rurale.

În timp ce ne îndreptăm, în tăcere, către o mănăstire din apropiere, îmi dau seama cât de mult m-am atașat de Tashi. Obiceiurile lui sâcâitoare mi se par acum adorabile. Oare el s-a schimbat sau eu?

În dimineața următoare, mă plimb singur pe o colină. Aerul este proaspăt și înviorător. Mă simt bine. Apoi îmi amintesc de Sonam și de avertismentele ei legate de urși. Dintr-odată nu mă mai simt așa de bine. Când am devenit atât de fricos în mijlocul naturii? De ce mă simt mai în siguranță în tumultul unor orașe trepidante precum Tokyo sau New York decât aici, pe o colină de la poalele Himalayei,

printre brazi și păsărele cântătoare? Scutur din cap, amuzat de îngrijorările mele copilărești, când văd un obiect, un obiect foarte mare, mișcându-se în depărtare. Nu-l pot zări prea bine, fiindcă un copac îmi blochează vederea, însă nu am de gând să stau să aflu. Fac stânga-mprejur și încep să merg în pas vioi în direcția opusă. Pe naiba, nu merg în pas vioi. Alerg mâncând pământul!

După câțiva metri, întorc capul și observ că am fugit speriat de o imensă și feroce... vacă. Hotărâsc să îmi iau o clipă de răgaz. Mă îndrept către o mănăstire din vecinătate, mă așez pe o bancă și închid ochii. Karma Ura are dreptate. În mintea mea se joacă o piesă de teatru. Numai că se joacă pe Off-Off-Broadway. Criticii au făcut-o harcea-parcea. Îmi dau seama că este timpul să opresc spectacolul, dar nu știu cum.

Reușesc totuși să urmez sfatul pe care mi l-a dat Karma Ura în altă privință. Mă hotărâsc să vizitez satul lui natal, așa cum mi-a sugerat el. Casa lui părintească este o construcție solidă, cu podele din lemn masiv. Nu are nicio piesă de mobilier, cu excepția unei mese joase numite *chokse*. Mama lui Karma Ura, în vârstă de 79 de ani, stă la masă, învelită într-o pătură de lână și cu o carte deschisă în față. Își spune rugăciunile.

Pielea îi este brăzdată de riduri, dar își păstrează totuși o oarecare elasticitate. Îi lipsesc o grămadă de dinți. Ne întâmpină cu multă căldură și îmi face semn cu mâna să iau loc pe o pernuță direct pe podea. Spre deosebire de fiul ei, ea nu știe nicio boabă de engleză. Tashi se oferă să ne traducă. Ceea ce e foarte bine, căci doamna Ura se dovedește a fi o mare vorbăreață.

— M-am mutat în acest sat pe când aveam douăzeci de ani. În copilărie, călătoream cu calul. Străbăteam kilometri întregi, de două ori pe săptămână, pentru produse de strictă necesitate, cum ar fi sarea. Acum avem mașini, drum asfaltat și electricitate.

— Era mai bună viața pe-atunci? întreb eu.

— Nu, îmi răspunde ea, privindu-mă de parcă aș fi nătâng. E mai bună viața acum. Cu excepția televiziunii. Asta e și bună, și rea.

O întreb despre intențiile regelui de a introduce democrația în Bhutan. Este pregătită pentru așa ceva?

— Nu poate fi un lucru bun pentru popor. Va fi corupție și violență. Am văzut imagini la televizor, din Nepal și din India, oameni aruncând cu pietre în polițiști, iar polițiștii folosind gaze lacrimogene, împușcând oameni sau lucruri chiar și mai rele. Nu vom avea nimic bun de pe urma acestei democrații. Îl implorăm pe regele nostru, nu vrem democrație.

Câteva luni mai târziu, pe când mă aflam la Miami, aveam să citesc o mică știre în ziarul *New York Times*: „Regele a abdicat în favoarea fiului său”. A avut loc o simulare a alegerilor, în vederea pregătirii pentru cele adevărate. M-am gândit la doamna Ura, care cu siguranță că nu a fost prea încântată.

Se ridică, cu o vioiciune care mă surprinde, și ne oferă ceai. O refuz politicos, însă ea insistă.

— Ce ar spune fiul meu dacă nu ți-aș oferi ceai?

Mamele sunt la fel pretutindeni, îmi zic eu.

Pe drumul de întoarcere către Thimphu, Tashi îmi spune o poveste. În 1999, șase băieți au mers într-o excursie pe un lac. Deodată s-a ivit o ceață densă, iar băieții s-au rătăcit. Trei dintre ei au supraviețuit, iar trei au murit. Tashi este convins că acest lucru s-a întâmplat fiindcă băieții au deranjat o zeitățe, doamna lacului.

— Mulți oameni cred asta. Nu trebuie să poluăm lacurile.

— Dar râurile?

— Râurile sunt diferite, domnule.

Ne oprim pentru o ultimă noapte. Călătoria și „travaliul” nostru se apropie de sfârșit. După cină, savurez o bere Red Panda, când aud un accent familiar. American. Suffolk County, Long Island, ca să fiu mai exact. Un mic grup de turiști americani. Terri și soțul ei, Marty, mă invită la masa lor. Le spun că scriu despre fericirea în Bhutan, iar ei sunt numai ochi și urechi. Le povestesc despre politica guvernului legată de Fericirea Națională. Marty este sceptic:

— Cum poate fi măsurată fericirea? Este ceea ce crezi că te face fericit, iar credințele nu pot fi măsurate.

Conversația se mută acum înspre imensa discrepanță economică dintre Statele Unite și Bhutan. Un american câștigă în medie de aproape o sută de ori mai mult decât un bhutanez.

— Îți amintești de casa aia pe care am văzut-o în Long Island? o întreabă Marty pe soția lui. Femeia aia avea un dulap întreg doar pentru pantofi. Aici, unii oameni nu au nici măcar o singură pereche de pantofi.

— Da, însă par să fie fericiți, spune Terri. Până și femeile alea care-și poartă bebelușii în spinare în timp ce sparg piatră pe marginea drumului par fericite. Nu zâmbesc când trecem cu mașina pe lângă ele.

Nu mă lasă inima să-i spun lui Terri că acele femei nu sunt nici bhutaneze, nici fericite. Ele sunt muncitoare indiene importate pentru a face muncile pe

care bhutanezii nu vor să le facă. Însă afirmația ei rămâne valabilă. Oamenii din Bhutan par într-adevăr fericiți.

— Poate că, pentru a fi fericiți, nu avem nevoie de atâtea lucruri cum ne închipuim, sugerez eu.

— Nu, oamenii ăștia pur și simplu nu știu altceva, îmi răspunde ea. Dacă i-am duce în America, atunci ar vedea câte lucruri le lipsesc.

Îi explic faptul că 90% dintre bhutanezii care studiază în străinătate se întorc în Bhutan, renunțând la salariile occidentale pentru a trăi aici, în Bhutan. Terri păstrează tăcerea, vădit nedumerită. În cele din urmă, spune:

— Dar de ce ar face una ca asta?

Ajungem înapoi în Thimphu. Toyota este parcată în fața casei de oaspeți. Mă odihnesc câteva clipe, dar totuși mă grăbesc. Mi-au mai rămas doar două zile de stat în Bhutan și mai sunt câțiva oameni pe care vreau să-i revăd, mai am câteva întrebări la care aștept răspuns.

Karma Ura locuiește pe o colină care oferă o priveliște de ansamblu asupra capitalei. Când l-am întrebat la telefon cum să ajung la locuința lui, mi-a răspuns:

— Întreabă pe oricine unde locuiesc. Toată lumea știe.

A avut dreptate. Câteva minute mai târziu, parchez Toyota în fața unei proprietăți îngrădite. Un servitor mă conduce pe o poartă din tablă cutată într-o curte mare, unde două fete sar pe o trambulină. Sunt condus apoi într-o cameră cu pereții de sticlă. Camera este aproape goală; cu excepția unui laptop Dell aflat într-un colț, ea nu diferă prea mult de camera din satul unde am vizitat-o pe mama lui Karma.

Karma poartă pantaloni largi și o vestă, astăzi nu poartă costumul *gho*, și stă așezat pe jos învelit într-o pătură de lână. E palid la față și mă întreb dacă nu cumva se simte rău. Îmi oferă nuci, pe care le sparge cu un ciocănel.

Discutăm despre lucruri neînsemnate pentru câteva minute, după care îl întreb despre povestea pe care mi-a spus-o Tashi în legătură cu doamna lacului. Oamenii cred într-adevăr așa ceva?

— Da, cred, îmi răspunde Karma. Și asta e un lucru bun.

Aceste zeități – „zeități de seră”, după cum le numește el – reprezintă cea mai înaltă formă de ecologism. În Statele Unite, oamenii nu poluează fiindcă se tem că vor fi amendați. În Bhutan, oamenii nu poluează fiindcă se tem de zeitățile de seră. Este un mod de a gândi mult mai bun decât celălalt?

Karma se ridică în picioare. Cu mare dibăcie, prinde între palme o muscă, pe care o duce afară și o eliberează. Îmi vorbește în continuare. Probabil că mi-a sesizat scepticismul, fiindcă îmi povestește despre operația pentru înlăturarea tumorii pe care o avea în stomac.

— Operația a decurs bine; au scos tumoarea, dar, timp de doi ani, stomacul meu nu a mai funcționat așa cum trebuie. Doctorii au pus acest fapt pe seama „complicațiilor postoperatorii”. Ce înseamnă asta? Înseamnă că nu știu care este problema, că nu au nici cea mai vagă idee. Dar trebuie să-i spună cumva, așa că îi dau un nume. Complicații postoperatorii. Este asta atât de diferit de credința unor oameni în zeități care trăiesc în lacuri?

Mă roagă să rămân la masa de prânz. Stăm așezați pe podea și mâncăm orez și fasole verde pe care o cultivă în curtea casei. Îi pun întrebarea pe care nu poți să nu o pui când te afli în Bhutan: Banii pot cumpăra fericirea?

Karma îmi răspunde repede (sau doar așa mi se pare mie; ori discursul lui a devenit mai rapid, ori a crescut toleranța mea față de tăcere):

— Uneori, banii pot cumpăra fericirea. Dar cu măsură. Banii reprezintă un mijloc pentru atingerea unui scop. Problema apare atunci când crezi că banii sunt un scop în sine. Fericirea constă în cultivarea relațiilor, iar occidentalii cred că este nevoie de bani pentru cultivarea relațiilor. Dar nu este nevoie. Totul se reduce la încrederea reciprocă.

Am auzit același lucru și în Elveția. Încrederea este o condiție obligatorie pentru dobândirea fericirii. Nu doar încrederea în autorități, în instituții, ci încrederea în vecinii tăi. De fapt, numeroase studii au relevat faptul că încrederea – mai mult decât veniturile sau chiar și sănătatea – este cel mai important factor în determinarea fericirii noastre.

Acest lucru nu înseamnă că banii nu au niciun fel de importanță. Cu destul de puțini bani poți cumpăra destul de multă fericire până la un punct. Problema este că Bhutanul nu a ajuns încă în acel punct. Se află încă pe curba ascendentă a relației fericire/venit. Dacă specialiștii în științe sociale au dreptate, atunci modul cel mai eficient de a face fericit un locuitor al Bhutanului ar fi să i se dea mai mulți bani, cel puțin până la suma de cincisprezece mii de dolari pe an.

Însă, până atunci s-a încetățenit deja un anumit mod de viață și este greu să schimbi vitezele – nu doar în Bhutan, ci în orice alt colț al lumii. Goana după bani ne-a adus fericire în trecut și, de aceea, credem că ne va aduce fericire și în viitor.

Este ca și cum ai spune unui muritor de foame: „Uite, mănâncă acest hamburger, o să te simți mai bine. A fost bun, nu-i așa? Uite, mai mănâncă unul, și încă unul, și încă unul.”

În ziua următoare, Linda mă invită la masă în apartamentul ei. Și ea locuiește tot pe colina care oferă o priveliște de ansamblu asupra capitalei Thimphu. Stă în apropierea palatului regal, însă, așa cum se grăbește să sublinieze, nu locuiește ca o regină. Apartamentul său este mic, dar confortabil. Îmi face cunoștință cu soțul ei, Namgay.

— M-am măritat cu sălbaticul nobil, spune ea cu afecțiune.

În timp ce luăm masa, Linda îmi povestește prima vizită a lui Namgay într-un magazin Sharper Image din Statele Unite. A fost pur și simplu copleșit. Se afla într-un magazin ticsit cu lucruri uimitoare concepute pentru a satisface nevoi pe care Namgay nici măcar nu știa că le are. Lua în mână fiecare articol – să spunem o combinație de storcător de fructe/aparat de masaj shiatsu – și îl studia cu o autentică uimire.

— Dar aspectul cel mai interesant, îmi explică Linda, este faptul că nu a avut nici cea mai mică dorință de a cumpăra vreun produs, de a poseda un lucru. Era pe deplin mulțumit să-l admire, apoi îl pune la loc și mergea mai departe.

Stăm acum întinși pe șezlonguri confortabile, bem un vin indian foarte prost și admirăm priveliștea unui templu și a capitalei Thimphu care se desfășoară sub ochii noștri. Linda îmi vorbește despre cele două aspecte ale vieții ei în America de care îi este dor, Primul Amendament și toaletele funcționale, când deodată schimbă vitezele și mă întreabă direct:

— Așadar, ești fericit aici?

Întrebarea ei mă prinde complet nepregătit. Sunt *eu* fericit aici? Deși am avut câteva momente fericite, nu mi-am pus cu adevărat această întrebare. Am fost prea ocupat să alerg de colo până colo, încercând să constat dacă bhutanezii sunt fericiți. Îi răspund afirmativ, dar fără nicio convingere reală. Va trebui să mai reflectez la acest aspect.

Dar, mai înainte de asta, trebuie să dau de băut. Este ultima mea seară în Bhutan și am reușit să-l conving pe Tashi să bea o bere împreună cu mine. După câteva înghițituri de Red Panda, Tashi se face roșu la față și, dezinhibat, îmi mărturisește că nu toți oaspeții lui sunt la fel de minunați. Turiștii germani sunt cei mai răi. Se plâng cel mai mult. De asemenea, Tashi îmi mărturisește că este îngrijorat în

legătură cu viitorul lui. Are deja douăzeci de ani și încă nu este însurat. În Bhutan, douăzeci de ani înseamnă mult. Este îngrijorat și de viitorul țării sale, fiindcă se construiesc tot mai multe hoteluri, iar în aer plutește tot mai mult mirosul banilor. Asta este bine pentru afaceri, recunoaște Tashi, însă nu neapărat și pentru fericire. După ce ne spunem noapte bună, Tashi îmi oferă un cadou: un pachet cilindric învelit în hârtie maro.

În timp ce stau culcat în pat, mă întreb dacă nu cumva m-am îndrăgostit prea tare de Bhutan, dacă ochiul meu critic de jurnalist nu a devenit cam încețoșat.

Îmi amintesc de cuvintele unui alt ghid bhutanez pe care l-am întâlnit într-o zi.

— Aici oamenii spun că sunt fericiți, dar nu sunt. Au probleme. Ei nu îți spun decât 50% din adevăr.

Tocmai îmi zic că 50% fericiți nu este chiar așa de rău, când îmi aduc aminte de cadoul oferit de Tashi. Este lung și are forma unui os de câine. De ce mi-ar da Tashi un os de câine? Îl despachetez și descopăr că nu este un os de câine, ci un falus, lung de 35 de centimetri și dotat cu testicule. În orice altă țară din lume, dacă ghidul mi-ar oferi ca suvenir un falus uriaș din lemn, m-aș îngrijora. În Bhutan, sunt profund emoționat.

În dimineața următoare, mă trezesc înainte de ivirea zorilor și mă întâlnesc cu Tashi în holul hotelului. Câteva minute mai târziu, șoferul nostru parchează Toyota în fața micuțului aeroport, iar Tashi mă anunță: „Am ajuns la aeroport, domnule.”

O să-mi fie dor de băiatul ăsta. Ne dăm mâna în semn de rămas-bun. Folosesc două mâini, una așezată peste cealaltă, și prelungesc, în mod semnificativ, momentul. Sunt atent.

Trec repede prin vamă și prin controlul de securitate, și mă trezesc că mai am o grămadă de timp până la îmbarcare. Plouă afară și mă întreb dacă este bine să decoleze avionul pe o vreme ca asta, munții fiind atât de înalți și atât de aproape.

Mă gândesc la accidente aviatice mai des decât cei mai mulți oameni. Eu știu să pilotez avioane de mici dimensiuni și, deși veți crede că acest lucru ar putea fi o sursă de liniște, pentru mine are efectul contrar. Fiecare scuturătură sau ceva care nu-i tocmai în ordine îmi provoacă teamă. Flapsul ăla e întins așa cum trebuie? Nu coborâm prea rapid? Motorul stâng nu sună cam straniu?

Da, în timp ce stau aici, în acest minuscul aeroport care arată ca un templu budist, în timp ce mă uit la o competiție de tir cu arcul pe un mic ecran TV și beau o cafea instant proastă, mă simt copleșit de un sentiment care îmi este străin: calmul. Nu acel calm indus de hașiș sau de alcool, ci calmul adevărat. Îmi

scot pixul și scriu următoarele cuvinte în carnețelul meu, cu litere de-o șchioapă, acoperind o pagină întreagă, așa încât, atunci când îmi vor găsi trupul printre rămășițele avionului, vor fi mai ușor de descifrat.

Nu aș fi făcut nimic altfel.

Toate clipele vieții mele, toți cei pe care i-am întâlnit, fiecare călătorie pe care am făcut-o, fiecare succes de care m-am bucurat, fiecare gafă pe care am făcut-o, fiecare pierdere pe care am suferit-o, totul a fost așa cum trebuie să fie. Nu spun că au fost toate bune sau că s-au întâmplat pentru un anumit motiv – nu sunt un adept al acestui tip de fatalism – însă au fost toate așa cum trebuie să fie. Au fost... OK. Știu că, judecând din perspectiva unei revelații, OK este destul de neconvingător. OK nu este beatitudine și nici măcar fericire. OK nu este temelia unei noi religii sau a vreunei noi mișcări de dezvoltare personală. OK nu mă va duce la emisiunea lui *Oprah*. Dar OK este un început, iar pentru acest lucru sunt recunoscător.

Pot să mulțumesc Bhutanului pentru acest început? E greu de spus. Bhutanul nu este Shangri-La, de asta sunt sigur, dar este un loc straniu, cu totul deosebit în foarte multe privințe, mici și mari. Aici îți pierzi reperele, iar când se întâmplă acest lucru, se formează o crăpătură în armura ta. O crăpătură suficient de mare, dacă ești norocos, cât să lase să pătrundă în interior câteva raze de lumină.

QATAR

Fericirea este un bilet de loterie câștigător

SE ÎNTÂMPLA CEVA STRANIU. Era pe la sfârșitul anului 2001, când un șeic arab solitar călătorea prin Europa de la o galerie de artă la alta, cumpărând capodopere la prețuri exorbitante. Se zice că ar fi cheltuit, în doar câțiva ani, 1,5 miliarde de dolari. Dacă șeicul își făcea apariția la o licitație de artă, ceilalți colecționari nici nu se mai oboseau să facă o ofertă. Știau că nu au nicio șansă. „Pentru el, doar cerul este limita.”, se plângea un colecționar.

Dar cine era acest misterios șeic?

Numele lui este Saud bin Mohammed al-Thani, un membru al familiei regale a Qatarului. Pofta lui nestăpânită de a cumpăra obiecte de artă semnală faptul că sosise vremea Qatarului, o națiune mică. Qatarul intra în acțiune.

În cercetarea mea pe tema fericirii, l-am urmărit cu interes pe șeicul cel risipitor. Poate că bhutanezii se înșală amarnic. Poate că banii *sunt* secretul fericirii. Mulți bani. Și dacă banii pot cumpăra fericirea, sau cel puțin o pot închiria pentru un timp, atunci cu siguranță Qatarul, care după unele estimări este cea mai bogată țară din lume, trebuie să aibă și cea mai fericită populație. Argumentul decisiv era acela că, atunci când este scris cu litere arabe, cuvântul „Qatar” seamănă cu o față zâmbitoare oblică. Oarecum, asta dacă înclini un pic capul. Oricum ar sta lucrurile, eu m-am hotărât să-mi cumpăr un bilet de avion cu destinația Doha, capitala Qatarului.

Nu aveam de unde să știu, în acel moment, cât de mult îmi va schimba această călătorie percepțiile despre fericire. Câteva săptămâni mai târziu, voi părăsi Qatarul cu un stilou foarte scump, cu o profundă considerație pentru barurile cu piscină și cu două concluzii neașteptate: taxele sunt bune, familiile sunt rele. Dar să o iau totuși cu începutul.

Dacă vrei să investighezi relația dintre bani și fericire, nu ar fi cinstit din punct de vedere intelectual să faci acest lucru călătorind la clasa economică. Așa că zbor la clasa business. Mă surprinde faptul că sunt singur în acest sector al avionului. Dar unde sunt cetățenii Qatarului? Cu siguranță că își pot permite un bilet la clasa business. Mai târziu aveam să aflu că cetățenii Qatarului erau instalați confortabil în partea din față a avionului, la clasa întâi; niciun cetățean al Qatarului nu ar accepta să zboare vreodată doar la clasa business.

Dat fiind că sunt singur la clasa business, mă aflu în centrul atenției. Stewardesele nu mai prididesc să-mi ofere prosoape fierbinți sau nuci macadamia încălzite la temperatura ideală, sau să întrebe dacă domnul Weiner nu mai dorește încă un pahar de șampanie. Desigur, domnul Weiner dorește.

Serviciile oferite de Qatar Airways ating culmea slugărniceii – la limita pornografiei –, așa încât plăcerea experienței, ca toate experiențele mele plăcute, îmi este știrbită de un strat subțire, transparent de vinovăție. Acolo jos, la doar zece mii de metri sub noi, se află cei mai puțin norocoși, cei care trudesco din greu pentru a-și câștiga existența, iar dacă se întâmplă să mănânce vreodată nuci macadamia, atunci probabil că acestea le vor fi servite la temperatura camerei. Vai, ce oroare!

Apăs pe un buton, iar scaunul meu, dotat cu infinite posibilități de reglare, se lasă pe spate pentru ca eu să pot privi de sus la aceste biete suflete. Nu văd decât deșert. Nisip, nici țișenie de om. Mă cuprinde un val de ușurare. Sentimentul meu de vinovăție își mai pierde din intensitate, deși nu dispare în întregime. Nu dispare niciodată în întregime.

În mod curios, niciuna dintre stewardesele companiei Qatar Airways nu este originară din Qatar. În schimb, ele au acea înfățișare ambiguă din punct de vedere etnic, atât de apreciată de rețelele de știri globale, precum și de agențiile de modeling internaționale. Întreaga echipă este de „unde din alt loc”, dar din care loc, n-aș putea să spun. Cred că de fapt asta este ideea. Qatar Airways te înfășoară într-un halat de baie pufos și luxos, în speranța ca tu să nu ajungi la concluzia neplăcută, dar inevitabilă: Qatar și-a externalizat propria sa companie aeriană.

Funcționează. Nu-mi pasă nici cât negru sub unghie că niciun cetățean al Qatarului nu lucrează pentru Qatar Airways – o companie aeriană pentru care niciun capriciu nu este prea frivol, nicio cheltuială nu este prea mare. Sau prostească. Când aterizăm la Doha, sunt transportat de la avion spre terminal, o distanță de aproximativ o sută de metri, într-un BMW Sedan care pare nou-nouț. Abia am timp să mă scufund în scaunul de piele și să mângâi marginea de lemn, când trebuie să cobor din mașină. Atunci de ce să ne mai deranjăm? Ah, tocmai am pus întrebarea greșită. În Qatar, nimeni nu întreabă de ce. De ce? Fiindcă putem. De aceea.

Trec de vamă și ies din clădirea terminalului. Un zid de căldură mă izbește drept în față. Căldura are viteză. Oricine a reușit să nu adoarmă la orele de fizică din liceu știe că moleculele încălzite se mișcă mai repede decât cele reci. Dar căldura din Qatar are și masă. Este ca un corp solid ce te apasă. La fel ca și gravitatea, numai că nu atât de plăcut.

Căldura, din câte se pare, este singurul corp solid din Qatar. Restul națiunii este în stare gazoasă. Ceea ce e perfect logic. Qatar este o națiune clădită pe gaz. Sub nisipuri și în apele calde ale Golfului Persic se află rezerve de gaze naturale care plasează Qatarul pe locul trei în lume, având suficiente gaze pentru a încălzi fiecare locuință din America în următorii o sută de ani.

Dincolo de clădirea terminalului, în timp ce aștept un taxi, mă întâmpină un colaj de chipuri, în orice nuanță imaginabilă: roșu rubin, negru pana corbului, alb ca varul, ars de soare. Unele chipuri sunt invizibile, acoperite cu un văl din pânză neagră. Qatarul, ca și Arabia Saudită, urmează doctrina islamistă ultra-conservatoare, cunoscută sub numele de wahhabism, iar aproape toate femeile din Qatar se acoperă, atunci când se află în public, din cap până în picioare. Totuși, cei din Qatar se grăbesc să sublinieze că ei sunt mult mai toleranți decât saudiții. Femeile din Qatar, de pildă, au voie să conducă mașina și chiar să voteze.

Colajul de chipuri este însoțit de un amestec de limbi: cadența monotonă a limbii tagalog, lovitura de ciocan a limbii tamile și ceva ce mi se pare complet deplasat în acest context – un bariton din New Jersey. Este un soldat american care se distrează cu prietenii lui. Li se oferă aici un moment de respiro după războiul din Irak. Trebuie să recunosc că îmi pare rău pentru ei. Qatar nu este Bangkok, locul de relaxare pentru soldații americani în timpul războiului din Vietnam. Mai zăresc și alți occidentali: tipi cu fețe palide, în pantaloni scurți și cu niște burți care li se revarsă peste cureaua de la pantaloni. Muncitori în domeniul industriei petrolului și a gazelor naturale.

Sunt cazat la Hotelul Four Seasons. Dacă ești serios în cercetarea privind legătura dintre bani și fericire, trebuie să fii consecvent. Intru în holul hotelului, care are dimensiunile și grandoarea unei catedrale sau, mai bine zis, ale unei moschei. Fac doar câțiva pași și sunt acostat de o mică armată de portari impecabil îmbrăcați în uniforme de culoarea untului. Sunt greșos de politicoși și mă escortează până la recepție, de parcă ar conduce o mireasă la altar.

Sunt întâmpinat cu același exces de zel chiar și la toaletă, unde mi se deschide robinetul de apă și mi se oferă un prosop. Apoi mi se mulțumește. Pentru ce? Pentru că am urinat? Nu a fost nicio greutate, zău așa. Fac asta tot timpul.

Mă îndrept către barul hotelului, care se numește, ingenios, Bar. Sunt luat în primire de un chelner – indonezian, presupun, dar nu sunt sigur – ale cărui mișcări sunt un model de eficiență și de grație. Nimic nu se irosește.

Comand un scotch și o supă gazpacho. Câteva minute mai târziu, chelnerul îmi aduce trei cupe de cristal, dispuse pe trei etaje, precum tortul miresei. Tocmai mă pregătesc să-i spun că a greșit comanda, când îmi dau seama că, stai o clipă, asta *este* supa mea.

În timp ce îmi mănânc – nu, îmi beau – supa, meditez la natura fericirii. Noi identificăm fericirea cu confortul, dar există într-adevăr vreo legătură între ele? Există oare un punct în care confortul excesiv nu face decât să ne dilueze satisfacția? Mai prozaic spus, este oare posibil ca un hotel să fie prea luxos? Și este nepoliticos să-ți sorbi zgomotos supa printr-un pai?

Totuși marea întrebare este: Ce se întâmplă cu sufletul unei persoane atunci când ea se răsfăță cu cantități enorme, obscene – cu adevărat obscene – de lux? Nu cunoșteam răspunsul la această întrebare, însă cardul meu American Express și cu mine eram hotărâți să aflăm asta.

Nu suntem noi primii oameni care pun semnul egalității între bani și fericire. Vechii greci, deși au avut o contribuție majoră la dezvoltarea civilizației, nu erau mai presus de avariție. „Grecii antichi spuneau despre zei că sunt... binecuvântați sau preafERICIȚI – și datorită prosperității lor materiale,” scrie Darrin McMahon în excelenta sa istorie a fericirii. Și așa au mers treburile. De-a lungul secolelor și pretutindeni în lume, oamenii au rostit vechea zicală potrivit căreia banii nu aduc fericirea, iar apoi s-au comportat exact ca și când aceștia ar face-o.

Dacă ar fi să concepem un experiment pentru a studia relația dintre bogăția ivită peste noapte și fericire, ar trebui să inventăm ceva precum Qatarul. Se ia o dună de nisip înapoiată și săracă din Golful Persic, se adaugă cantități uriașe de petrol și de gaze naturale, iar apoi se amestecă. Sau să ne imaginăm că dumneavoastră

și familia dumneavoastră extinsă sunteți bogați. Putred de bogați. Acum dublați acea cantitate. Apoi, să ne imaginăm că familia dumneavoastră deține propria ei țară undeva în Peninsula Arabă. Cam așa poate fi descris Qatarul. Este, de fapt, mai puțin o țară, cât mai curând o familie. Un trib cu un steag.

Ca mai toate familiile bogate, și cei din familia Qatarului se luptă pentru avere și privilegii. Numai că în loc de cine primește casa din Berkshires, este cine primește palatul din Doha și cine o să fie ministru de Externe anul ăsta.

Qatarul este cam de mărimea statului Connecticut. Însă, spre deosebire de Connecticut, în Qatar nu există bani vechi. Doar bani nou-nouți și strălucitori. În urmă cu cincizeci de ani, locuitorii Qatarului își câștigau existența din pescuirea perlelor și creșterea oilor. Astăzi, singurele perle pe care le întâlnesc sunt cele de milioane de dolari, pe care le poartă în jurul gâtului, iar singurele oi cu care au de-a face sunt husele din piele de oaie cu care își acoperă scaunele noilor lor automobile Mercedes. Rar s-a mai întâmplat în istoria omenirii ca o națiune să se îmbogățească așa de mult într-un timp atât de scurt.

Judecând după statisticile pe care le folosim de obicei pentru a măsura progresul uman, viața în Qatar s-a îmbunătățit în mod considerabil. Oamenii trăiesc mai mult și sunt mai sănătoși – deși obezitatea este o problemă tot mai acută. Sunt mai bine educați și își pot permite să călătorească în străinătate (cu clasa întâi, desigur) oricând doresc. Însă aceste statistici obiective nu au legătură cu evaluarea subiectivă pe care o numim fericire. Aici verdictul este departe de a fi limpede.

Cei din Qatar, asemenea tuturor nou-îmbogățiților, sunt caracterizați printr-o stranie combinație de aroganță și nesiguranță. Ceea ce își doresc cu disperare este validarea. Qatarul investește bani serioși pentru atingerea acestui scop. Doha seamănă cu un șantier de construcții uriaș. Se construiesc 41 de hoteluri, 108 zgârie-nori și 14 stadioane. Iar asta doar în următorii ani. Nu e de mirare că este o mare penurie de ciment în țară.

Stau în holul hotelului și mă holbez la plafonul în formă de cupolă. Băieții în uniforme și cu naționalitate incertă mă urmăresc discret cu privirea, pentru a-mi sări în ajutor în cazul în care am nevoie de ceva. Când te afli rătăcit într-o țară îndepărtată, nu este nimic mai liniștitor decât confortul ermetic al unui hotel de cinci stele. Străzile private, adică varianta modernă a șanțurilor cu apă care apărau cetățile medievale, te separă de țara de dincolo. Odată ce ai trecut de ușile glisante din sticlă, beneficiezi de aer condiționat în toate sensurile posibile ale

cuvântului. Mesajul este clar: de ce să părăsești acest palat când tot ce-ți trebuie se află chiar aici? În incinta hotelului poți să mănânci, să bei, să faci gimnastică, să trimiți faxuri, e-mailuri, poți să te căsătorești, să te bucuri de un masaj, să ții conferințe, să joci tenis, să înoți, să faci cumpărături, să divorțezi, să primești îngrijiri medicale, să cumperi un bilet de avion și multe altele. În țările în curs de dezvoltare, pe care obișnuiam să le denumim țările din lumea a treia, hotelurile reprezintă un loc de întâlnire pentru elita locală. În Manila, am transmis un întreg reportaj pentru postul național de radio fără să părăsesc hotelul. Toți cei pe care doream să-i interviuez se aflau în lobby, așezați confortabil în fotolii cu spătar înalt, sorbind o limonadă, fumând trabucuri și flecărind vrute și nevrute.

Totuși, aici, în acest hotel mai mult decât minunat, unde orice dorință îmi este satisfăcută într-o clipă, uneori înainte chiar să-mi dau seama că aveam o astfel de dorință, nu mă simt fericit. Ce este în neregulă cu mine? După un timp, îmi trece prin minte un cuvânt și, judecând după locul unde mă aflu, este un cuvânt complet neașteptat. „Mormânt”. Da, ăsta e cuvântul. Hotelul acesta este un mormânt foarte frumos, conceput cu bun gust și beneficiind de o climatizare perfectă. Mormintele sunt pentru morți. Iar eu nu sunt încă mort.

O sun pe Lisa, care este americană și trăiește în Qatar de aproape un an. Lucrează pentru o universitate americană importantă care și-a instalat la Doha un campus, în cadrul așa-numitului *Education City*. Totul a pornit de la o premisă simplă și cât se poate de logică: de ce să fie trimiși cetățenii qatarezi la universități americane, când pot fi trimise universitățile americane în Qatar? Studenții beneficiază de aceeași educație și obțin aceleași diplome pe care le-ar primi și în Statele Unite, doar că fără petrecerile de pomină sau trupele de teatru americane, adică fără distracții.

O aștept pe Lisa să vină să mă ia. De la fereastra camerei mele, am o privire de ansamblu asupra traficului rutier. Comportamentul oamenilor la volan dezvăluie multe lucruri despre țara respectivă. Când se află la volan, oamenii parcă intră într-un soi de hipnoză adâncă; iese la iveală adevărata lor fire. *In vehicle veritas*. Israeliții, spre exemplu, conduc atât în stil defensiv, cât și ofensiv, ceea ce, dacă stăm bine să ne gândim, este modul cum fac israeliții aproape orice. Un polițist din Israel m-a oprit odată pe dreapta. Nu înțelegeam de ce. Depășisem viteza legală? Nu, mi-a explicat el, conduceam prea încet. Nu ridicol de încet, țin să precizez, doar prea încet pentru o națiune de vitezomani. Nici la Miami lucrurile nu stau mai bine. (Se pare că sunt atras de locurile unde se șofează prost.) Acolo e ca și când ai conduce o mașinuță bușitoare în parcul de distracții, cât despre folosirea

semnalizatoarelor de direcție, ce să mai vorbim. Așa cum glumea umoristul Dave Barry, care locuiește în Miami, folosirea semnalizatoarelor este „un semn de slăbiciune”. Șoferii din Miami nu sunt pasivi-agresivi. Ei sunt agresivi-agresivi. Sau să-i luăm pe elvețieni. În mod normal, ei sunt corecți și plictisitori, dar atunci când se află la volanul unei mașini, devin... corecți și plictisitori. Da, sigur, uneori oamenii sunt exact așa cum par.

Totuși, șoferii din Qatar sunt o specie aparte. Departamentul de Stat emite uneori avertismente pentru americanii care se aventurează peste mări și țări. În mod normal, aceste avertismente se fac în cazul unor pericole, cum ar fi terorismul sau războiul civil. Cu toate acestea, Departamentul de Stat consideră șofatul în Qatar un mare pericol, descriindu-l ca „sport extrem”.

Un șofer din Qatar indică faptul că dorește să te depășească, apropiindu-se la vreo douăzeci de centimetri de bara de protecție a mașinii tale, folosind intermitent faza lungă și claxonând insistent până când te dai la o parte din calea lui. Dacă tot nu ai priceput mesajul, ar putea să te și tamponeze nițel. De ce? Fiindcă poate. Pașaportul qatarez este un fel de card care te scapă de închisoare în orice situație. O emigrantă mi-a povestit că aștepta la un semafor, când un qatarez a lovit-o din spate. Judecătorul a considerat că a fost greșeala ei – vă reamintesc că ea stătea pe loc în momentul impactului. În Qatar, străinul greșește întotdeauna.

Străinii care trăiesc în Qatar reacționează față de acest mod atroce de a conduce mașina, fie plângându-se constant, fie adoptând și ei stilul local. Așa cum aveam să descopăr destul de repede, Lisa a adoptat stilul local.

Audi-ul ei pornește în trombă din fața hotelului. Eu ies din „mormânt” și dau direct de caniculă. Transpir, doar o clipă, și mă simt bine. O confirmare fiziologică a faptului că într-adevăr sunt încă viu.

Lisa e fericită să vadă o față nouă. Doha, în ciuda bogăției sale, rămâne un oraș mic și suferă de claustrofobia care afectează toate orașele mici.

— Ai observat ceva anume în legătură cu Doha? mă întreabă Lisa, apăsând pedala de accelerație într-un mod alarmant.

— Vrei să spui, pe lângă bogăția absurdă, căldura opresivă și șofatul prost?

— Niciun 7-Eleven, îmi spune ea, misterios. Ia, gândește-te. Unde sunt magazinele 7-Eleven?

Are dreptate. În Doha sunt o mulțime de Starbucks și magazine ale unor creatori de modă, dar nici măcar un singur 7-Eleven sau alte magazine mici de cartier, care pot fi întâlnite în majoritatea țărilor dezvoltate. Lisa are o teorie. În Doha nu există magazine de tip 7-Eleven, întrucât cei din Qatar nu au nevoie de

confortul unui magazin agreabil. Servitorii – toți locuitorii Qatarului au cel puțin unul – fac cumpărăturile și, fiind servitori, confortul lor nu preocupă pe nimeni.

Sau să luăm cazul unui profesor, tot un străin, care predă cursuri de business și de mediu înconjurător. Într-o zi le-a vorbit studenților săi despre unele hoteluri care au început să folosească detergent de rufe *ecofriendly*. S-a lovit de o stupoare generală. Studenții nu doar că nu înțelegeau sensul cuvântului „ecofriendly”, dar au fost puși în încurcătură chiar și de cuvântul „detergent de rufe”. Nu au văzut așa ceva în viața lor. Rufe le spală servitorii.

Majoritatea oamenilor care trăiesc în Qatar sunt servitori, îmi explică Lisa, în timp ce depășește un SUV la câțiva milimetri distanță. Există o ierarhie clar definită a servituții. Pe treapta cea mai de jos a ierarhiei se află muncitorii din Nepal: bărbați cu pielea ca rubinul și corpuri scheletice și care se pricep să lucreze pe schele fără cabluri de siguranță. Îi vezi trudind în soarele dogoritor de la miezul zilei, fără să crâcnească fiindcă, nu-i așa, aici e mai bine decât în Nepal. Apoi urmează indienii. Cu pielea mai tuciurie, ei sunt șoferi de taxi și nu crâcnesc nici ei prea mult. După aceea vin filipinezii care, având în vedere cunoștințele lor de limba engleză, lucrează în hoteluri și restaurante.

— Și eu sunt servitoare, îmi mărturisește Lisa, trecând pe culoarea roșie a semaforului. Doar că o servitoare de un nivel mai înalt.

Lisa și cu mine ajungem la restaurant. Mă simt un pic zdruncinat din cauza stilului ei de a conduce, dar consider că e mai bine să mă abțin de la orice comentariu. Părăsim aerul condiționat al mașinii și ne lovim de căldura îngrozitoare de afară, respirăm câteva secunde, după care intrăm în restaurantul superclimatizat.

Viața în Qatar este o serie continuă de momente climatizate, întrerupte de scurte intervale neclimatizate. Este crucial ca aceste intervale să fie reduse la minimum. Cetățenii Qatarului reușesc acest lucru cu o deosebită inventivitate. Ei sunt capabili, de pildă, să transforme orice magazin într-un *drive-through**. Funcționează în felul următor: un qatarez merge cu mașina la un magazin, orice magazin, și claxonează insistent și cu putere. În câteva secunde, un angajat pakistanez, indian sau srilankez iese afară în căldura infernală și ia comanda qatarezului, iar câteva minute mai târziu se întoarce cu produsele comandate. Întreaga tranzacție se desfășoară fără violarea sanctității spațiului climatizat. Cel puțin pentru șoferul qatarez.

* Restaurant pe o șosea sau o autostradă unde clienții sunt serviți direct în mașină. (*n. red.*)

Citesc undeva că suprafața Qatarului reprezintă 98,09% deșert. Mă întreb ce reprezintă restul de 1,91%. Poate că Mercedes. Dunele de nisip pot ajunge la înălțimi de peste două sute de metri și, din cauza vântului, sunt într-o perpetuă migrație. Cu alte cuvinte, Qatarul se schimbă de la un moment la altul. Nu e de mirare faptul că aici oamenii nu prind rădăcini. Pământul – nisipul – le fuge literalmente de sub picioare.

Deșerturile nu sunt considerate locuri fericite. Se vorbește despre deșerturi culturale, deșerturi sufletești. Deșerturile sunt locuri pustii, aspre și neiertătoare. Pe de altă parte, lucruri minunate și neașteptate pot răsări uneori în deșert. Două dintre marile religii ale omenirii – Islamul și Iudaismul – au prins rădăcini în deșert. Literatura arabă abundă în omagii închinatvieții în deșert. Ibn Khaldoun, marele erudit arab din veacul al XIV-lea, scria cu multă afecțiune despre oamenii deșertului: „Oamenii deșertului, care nu au grâne și ploaie, sunt mai sănătoși la trup și mai buni la caracter decât muntenii, care au de toate.” Khaldoun credea că marele blestem al civilizației nu este războiul sau foametea, ci umiditatea: „Când umezeala, cu vaporii ei dăunători, se urcă la creier, mintea, trupul și gândirea devin încețoșate. Rezultatul este prostia, nepăsarea și o lipsă de cumpătare generală.” Această descriere se potrivește perfect și locuitorilor New York-ului, atunci când sărbătoresc, în luna august, Ziua Internațională a Căinelui.

La masă, Lisa face câteva aluzii la un trecut mai tulbure. Bănuiesc că este vorba despre alcool și droguri, probabil în tandem și cu siguranță în exces, dar mi se pare necuviincios să insist asupra acestor detalii. Însă nu sunt deloc surprins. Locuri precum Qatar atrag oameni care fug de ceva: o căsnicie ratată, un trecut infracțional, un e-mail nepotrivit trimis întregii companii și multe alte nefericiri. Înțelepciunea convențională ne spune că acest lucru nu funcționează. Ne luăm bagajul cu noi. Nu sunt așa de sigur. Călătoriile, atunci când se fac în condiții bune, ne transformă într-un mod care nu este întotdeauna evident decât atunci când ne întoarcem din nou acasă. Uneori, ne lăsăm bagajul în urma noastră sau, chiar mai bine, bagajul se rătăcește și nu-l mai găsim niciodată.

După masă, Lisa mă conduce la Mormânt. Sunt imediat acostat de un pluton de portari în uniformă, care mă întreabă dacă am petrecut o zi plăcută și dacă am nevoie de ceva, dacă vreau ceva sau dacă anticipez că voi avea nevoie sau voi dori ceva în viitorul apropiat. Gata. Am nevoie de ceva. Am nevoie să fac un *check out* și am nevoie să o fac chiar în această clipă. Sunt sigur că la un moment

dat pe drumul vieții – când voi fi, să spunem, mort –, voi găsi un mormânt foarte atrăgător. Dar nu acum. Nu încă.

Îmi fac bagajele și îi întind cardul meu de credit receptionerului îmbrăcat în costum elegant.

— A fost totul satisfăcător? mă întreabă el, observând că plec cu câteva zile mai devreme.

— Oh, da, mult mai mult decât satisfăcător, spun eu. Mult, mult mai mult.

Se uită la mine cu o privire perplexă, după care revine la obișnuitul zâmbet corporatist. Câteva minute mai târziu, mă cazez la un alt hotel – nu este chiar un hotel de o stea, dar niciun mormânt. Nu mă întâmpină nimeni la intrare. E un început bun. Observ că zugrăveala de pe tavan începe să se scorojească. Într-un perete zăresc o crăpătură mică. Respir ușurat.

Totuși, noul meu hotel îmi oferă o desfătare extraordinară: o piscină cu bar. Nu știu să se fi inventat ceva care să te facă să te simți mai decadent și mai răsfățat decât o piscină cu bar. În timp ce înot până la acest bar, mă trezesc speculând pe tema genezei unui lucru atât de genial. Îmi imaginez ședința de lucru, iar vocea tânărului director executiv al hotelului răsunând: „Și am putea să instalăm un bar chiar în mijlocul piscinei, iar clienții ar putea să înoate până la bar și să comande băuturi, chiar acolo, în apă.” Iar apoi, acel moment dureros de stânjenitor, când ceilalți tineri directori executivi aflați la ședință își privesc cu încordare patronul, care nu spune nimic câteva minute foarte lungi, pentru ca în cele din urmă să izbucnească: „Genial! Îmi place la nebunie ideea!” Da, sunt sigur că așa s-a întâmplat.

Îmi beau Corona, stând în apă până la brâu. Ce sentiment plăcut! Surprinzător de plăcut, ținând cont că afară sunt 48 de grade Celsius. Se pare că apa este răcită până la temperatura optimă. Până și piscinele din Qatar sunt climatizate.

În timp ce meditez la enormitatea acestui concept, îmi dau seama că această țară mi se pare ciudat de familiară, de parcă aș fi cunoscut o mulțime de qatarezi până acum. Să fi fost eu oare un nomad al deșertului într-o viață anterioară? Nu, nu-i asta. Atunci îmi pică fisa. Întreaga națiune a Qatarului este asemenea unui terminal de aeroport: dotat cu aer condiționat, cu o mulțime de magazine, o mare varietate de produse gastronomice și oameni din toate colțurile lumii.

În tranzit. Nu cred să existe pentru mine alte două cuvinte mai plăcute decât acestea. Suspendată între venire și plecare, nici aici, nici acolo, mintea mea își încetinește ritmul și, printre magazinele duty-free și anunțurile de la difuzoare, mă cuprinde un sentiment ce se apropie de starea de calm. Am visat dintotdeauna

să trăiesc în Lumea Aeroportului. Nu doar un singur aeroport, precum personajul interpretat de Tom Hanks în filmul acela, ci o serie de aeroporturi. Doar să zbor în jurul lumii, într-o stare de aviație suspendată. Să vin tot timpul, fără să sosesc niciodată.

Însă aici, în această sală de așteptare din aeroportul unei națiuni, fantasmemele mele sunt mai puțin atrăgătoare. Oamenii, chiar și cei nomazi, au nevoie de acel sentiment de „acasă”. Acasă nu trebuie să fie un loc anume. Orice acasă are două elemente esențiale: apartenența la o comunitate și, chiar mai important, la o istorie. L-am întrebat odată pe un elvețian care este liantul care ține laolaltă națiunea sa, având în vedere diversitatea lingvistică, dacă nu etnică. Mi-a răspuns fără nici cea mai mică ezitare: istoria. Poate istoria să facă asta într-adevăr? Este istoria atât de puternică?

Spațiul și timpul, cele două dimensiuni în care existăm noi oamenii, sunt strâns legate. „Peisajul este istoria personală și tribală devenită vizibilă”, scria geograful Yi-Fu Tuan în cartea sa *Space and Place* („Spațiu și loc”). Cred că ceea ce vrea să spună este faptul că locurile sunt asemenea mașinii timpului. Ne transportă înapoi în trecut. Așa cum observă Rebecca Solnit în încântătoarea și lirica ei carte *A Field Guide to Getting Lost* („Un ghid pentru a te simți pierdut”): „Poate că este adevărat că nu putem să ne întoarcem înapoi în trecut, dar ne putem întoarce în locul unde am cunoscut iubirea, unde am comis o nelegiuire, unde am fost fericiți sau unde am luat o decizie fatală; locurile sunt cele care rămân, ele sunt ceea ce putem stăpâni, ceea ce este nemuritor.”

De aceea, ne simțim atât de dezorientați, aproape iritați, atunci când ne sunt alterate aceste repere ale trecutului personal. Nu ne place când orașul nostru natal se schimbă, chiar dacă este vorba doar despre schimbări minore. Ne tulbură profund. Locul de joacă! Jur că aici era. Modificarea orașului natal înseamnă modificarea trecutului nostru, a identității noastre. Nimănui nu-i place acest lucru.

Desigur, Qatarul are un trecut, dar nu unul foarte glorios. O mie de ani de istorie, între 650 d.H. și 1600 d.H., pur și simplu lipsesc din documentele istorice. Trecutul mai recent al țării este ceva mai bine atestat documentar, dar se află în plin proces de distrugere prin acest avânt de neoprit al construcțiilor din beton și sticlă.

Stephen Ulph, profesor universitar britanic, mi-a spus ceva ce m-a pus pe gânduri în legătură cu modul cum trecutul ne modelează viața și fericirea. Ulph este un excelent cunoscător al lumii arabe. Vorbește fluent araba și călătorește

deseori în Orientul Mijlociu. Îi face mare plăcere să viziteze orașele antice din această regiune – Cairo, Damasc, Beirut. Însă țările din Golful Persic, îmbogățite de pe urma petrolului, îl lasă complet rece.

— Am vizitat Dubaiul; toate clădirile de aici par așa de noi, de parcă ar fi făcute din carton. Apoi m-am întors la Londra. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că voi spune asta despre Londra – știi doar ce vreme îngrozitoare avem la Londra –, dar m-am simțit mult mai bine aici. Clădirile par solide, ca și când ar mai avea șase etaje sub pământ.

Este această soliditate o condiție necesară pentru dobândirea fericirii? Ne asigură o temelie, ne ține să nu plutim în văzduh, pe culmile deznădejzii? Înainte de a-i condamna pe cetățenii Qatarului – sau pe chinezi, o altă națiune care își distruge trecutul cu buldozerul –, considerându-i niște barbari recent îmbogățiți, care nu au niciun respect pentru istorie, aș vrea să vă relatez o întâmplare. Este despre un templu pe care l-am vizitat în Japonia. Era un templu foarte vechi și frumos. Construit cu mai bine de o mie de ani în urmă, mi-a explicat ghidul. Uimitor, m-am gândit eu. Nu mai văzusem niciodată o construcție așa de veche și atât de bine conservată. Lemnul era perfect intact. Am început să citesc textul de prezentare de pe panoul montat în fața templului și acolo scria că templul a fost construit în jurul anului 700. Dar, apoi, am observat câteva cuvinte adăugate cu un corp de literă mai mic. „Templu reconstruit în anul 1971”

Ce se întâmpla? Încercau oare japonezii să-i păcălească pe turiștii neavizați, pretinzând că templul este vechi de 1.200 de ani, când de fapt nu era mai vechi de 40 de ani? Nu tocmai. În multe culturi asiatice, ceea ce contează nu este vârsta construcției, ci spiritul locului. În Japonia se practică în mod curent distrugerea și reconstruirea templelor, dar, cu toate acestea, oamenii le consideră în continuare la fel de vechi.

Aceasta nu este o prestidigitație semantică. Ea reflectă foarte clar modul cum se raportează o cultură la trecutul ei. Poate chiar să și explice, de pildă, de ce atât de mulți chinezi par să nu fie deloc deranjați de faptul că vechile cartiere din orașe precum Shanghai sunt rase de pe fața pământului într-un ritm amețitor, pentru a face loc încă unui zgârie-nori (un alt motiv fiind, desigur, pura lăcomie). Esența structurii originale rămâne, deși clădirea propriu-zisă a fost dărâmată.

Și chinezii își cinstesc morții, cu toate că par să nu-și venerateze vechile temple și case. Cinstirea strămoșilor este modalitatea prin care chinezii păstrează legătura cu trecutul. Cine suntem noi să spunem că venerarea oamenilor morți este mai bună sau mai rea decât venerarea clădirilor moarte?

Oricum ar sta lucrurile, un ingredient important pentru o viață fericită este să ne conectăm la ceva mai presus de noi înșine, recunoscând faptul că nu suntem doar niște biete puncte pe ecranul radarului cosmic, ci că facem parte din ceva cu mult mai înalt. Pentru unii, o clădire victoriană, cu scările ei șubrede și cu zugrăveala ei pătată, le oferă această conexiune. Pentru alții, înseamnă să ofere cadou un telefon mobil nou unchiului Wen, care a murit în urmă cu douăzeci de ani, dar care face încă parte din familie.

În încheierea cărții sale *The Conquest of Happiness* („În căutarea fericirii”), filozoful britanic Bertrand Russell descrie astfel o persoană fericită: „Un astfel de om se simte cetățean al universului, bucurându-se de spectacolul pe care i-l oferă universul, netulburat de gândurile despre moarte, fiindcă nu se simte cu adevărat despărțit de cei care vor veni după el. În această comuniune profund instinctivă cu fluxul vieții se găsește cea mai mare bucurie.”

Este o declarație surprinzător de transcendentă pentru un ateu declarat. Îmi amintește de ceea ce a spus Jonas Salk, inventatorul vaccinului împotriva poliomielitei, atunci când a fost întrebat care este scopul principal al vieții sale: „Să fiu un bun strămoș.” Un astfel de comentariu nu poate veni decât de la un om profund conștient de locul său în univers.

Eu nu sunt Jonas Salk, de multe ori nu-mi găsesc nici măcar mașina în parcare, darămite locul meu în univers, însă în ultima vreme am reflectat intens la acest aspect. Dacă ne considerăm viața ca fiind doar cei șaptezeci sau optzeci de ani (dacă suntem norocoși) pe care îi trăim pe această planetă, atunci ei sunt într-adevăr ne semnificativi. Dar dacă, așa cum spunea acel învățat budist, „părinții noștri sunt infiniti”, atunci poate că și noi suntem așa.

Îmi dau seama că mă aflu în Qatar de câteva zile și nu am întâlnit încă niciun qatarez. Asta este o problemă serioasă. Instinctul meu jurnalistic, șlefuit de peste două decenii, îmi spune că pentru a sonda sufletul qatarez, ar fi util să vorbesc cu un qatarez adevărat. Dar de unde să-l iau? Trucul obișnuit al jurnaliștilor de a vorbi cu șoferii de taxi nu funcționează aici. Toți șoferii de taxi pe care i-am întâlnit aici erau din India. Nu pot să discut nici cu ospătarul (filipinez) și nici cu recepționarul hotelului (egiptean). Am nevoie de cineva care să mă introducă în această societate tribală.

Am numărul de telefon al unui individ pe nume Sami, care este prietenul unui prieten și care lucrează la Al Jazeera, controversatul canal de televiziune arab cu

sediul în Qatar. Sami nu este qatarez, dar pun pariu că el cunoaște câțiva. Ne înțelegem să ne întâlnim acolo unde se întâlnesc toți în Qatar: la mall.

Sami este îmbrăcat impecabil, la costum și cravată. Stăm la o cafea, undeva la mezanin. Eu comand o limonadă. Sami, ceai.

Sami este de origine arabă, dar crescut în Marea Britanie și educat în Statele Unite. Poate înota la fel de bine în ambele râuri, în cel arab și în cel occidental. Este genul de om, știu asta din experiență, care deține cheia pentru înțelegerea unui loc. Este un interpret cultural.

Îl întreb pe Sami despre cultura tribală. Este un termen pe care noi, occidentalii, îl folosim frecvent și nu tocmai ca pe un compliment. Deși nu spunem asta în mod deschis, totuși considerăm cultura tribală o cultură înapoiată.

Nu este cazul aici, îmi explică Sami. „Trib” este doar un termen folosit pentru desemnarea familiei – o familie mare, extinsă. Acest termen îmi rămâne fixat în minte. Mă întreb: Este oare posibil ca o familie să fie supraextinsă? Și, dacă este posibil, este acest lucru la fel de dureros ca o întindere de ligamente la genunchi? Familiile noastre reprezintă cea mai mare sursă de iubire și de sprijin. Tot ele sunt cele care, din punct de vedere statistic, ne omoară cel mai adesea. Așa cum subliniază Yi-Fu Tuan, „Ne legăm sufletește atât de dușmani, cât și de cei pe care îi iubim.” La fel se întâmplă și cu familiile. Ele sunt salvarea și ruina noastră.

— Valorile tribale sunt ca și valorile familiale, continuă Sami. Ceva de care să te atașezi în perioadele bune și a cărui pierdere să o deplângi în momentele dificile. Și, la fel cum familiile îi distrug pe outsiders – nu vorbi cu străinii, așa ne-au învățat părinții noștri – tot astfel, triburile nu-i privesc cu ochi buni pe outsiders. Ori ești un membru al tribului, ori nu ești. Nu există cale de mijloc.

Cultura tribală și cea corporatistă sunt, de fapt, foarte asemănătoare, îmi spune Sami. Ambele apreciază loialitatea mai presus de orice și o răsplătesc cu generozitate, indiferent dacă vorbim despre brokeri sau dansatoare din buric. Ambele îi pedepsesc aspru pe trădători, fie prin concediere, fie prin tăierea capului.

CEO-ul american este asemenea unui lider de trib din Orientul Mijlociu, îmi explică Sami: „Dacă ai lucra la Time Warner, nu te-ai duce la CEO-ul companiei cu o problemă mărunță. Îți cunoști lungul nasului.” La fel se întâmplă și în Qatar. Oricine are acces la emirul care conduce țara – porțile palatului său sunt întotdeauna deschise – însă oamenii folosesc acest acces în mod judicios.

— Dar de ce sunt qatarezi atât de aspri? Uneori chiar grosolani?

— Trebuie să înțelegi, Eric. Ei sunt oameni ai deșertului. Pe vremuri, viața era dură. Dacă umblai prin deșert kilometri întregi și găseai, în cele din urmă, pe cineva care avea apă, nu-i spuneai: „Mă scuzați, stimate domn, sunteți amabil să-mi oferiți și mie puțină apă?” Ci strigai la el: „Mor de sete, dă-mi să beau apă, că altfel te ia mama naibii!”. De aceea, îmi explică Sami, qatarezii contemporani țin la barmanul de la Starbucks, atunci când comandă un *grande latte*. Deșertul este de vină.

Această teorie nu este deloc exagerată. Noi suntem modelați nu doar de geografia actuală, ci și de cea ancestrală. De pildă, americanii își păstrează spiritul frontierei, chiar dacă singura frontieră care mai rămâne este acel spațiu vast dintre SUV și centru comercial. Noi suntem trecutul nostru.

Sorb din limonadă și îl întreb pe Sami dacă m-ar putea ajuta să mă întâlnesc cu câțiva qatarezi. E ca și când l-aș ruga pe Sami să-mi aranjeze o cină cu regina Angliei, și nu o întâlnire cu cetățenii țării pe care o vizitez în acest moment. Sami își scutură un fir de nisip invizibil de pe umăr, iar apoi grăiește:

— O să fie cam greu, Eric. Hai să vedem cu ce probleme ne confruntăm. Mai întâi, ești american. Prima lovitură. Apoi, ești jurnalist. A doua lovitură. Și pe deasupra, numele tău sună îngrozitor de evreiesc.

— Trei lovituri. E cazul să-mi fac bagajele?

— O să văd ce pot face. Dar o să dureze ceva timp.

Apoi se ridică și pleacă.

Arșița este tot mai cumplită pe zi ce trece. La ora 8:00 dimineața, soarele strălucește deja sus pe cer și mă lovește fără milă. La prânz este dureros să stai afară mai mult de un minut sau două. Canicula este la fel de istovitoare ca și viscolul. Numai nebunii și străinii se aventurează afară.

Eu mă înscriu în cel puțin una dintre aceste categorii, dacă nu cumva în ambele, așa că înfrunt soarele amiezii ca să vizitez *suk*-urile din zona veche a capitalei, acea parte a orașului care nu a fost încă demolată. Unul dintre rarele exemple în care qatarezii prețuiesc istoria.

În interiorul *suk*-urilor, podelele sunt albe ca perlele. Totul este alb, inclusiv căldura. Observ un McDonald's, conceput să se îmbine armonios cu arhitectura locului. Seamănă cu... stai un pic..., da, seamănă cu o moschee. Un McMoschee. Mi se pare foarte amuzant. Da, hotărât lucru, căldura asta mă dă gata.

Cutreier un labirint de prăvălii, toate aparținând unor străini. Numele prăvăliilor reflectă țara de baștină a proprietarului: Croitorie Mama India,

Frizerie Manila. Cred că acest aspect conferă orașului un aer internațional, dar totuși denotă fără îndoială și o nostalgie, un dor de casă. Imigranții sunt albinele lucrătoare ale economiei qatareze. Trăiesc aici de douăzeci, treizeci de ani – poate că unii s-au și născut aici – însă nu vor deveni niciodată cetățeni ai Qatarului. Este un troc pe care îl acceptă cu ușurință, deși mie nu mi se pare normal. Cei mai mulți dintre ei își lasă familiile acasă până când se pensionează, se întorc acasă triumfători și își construiesc o casă mare. Chiar la timp înainte să moară.

Mă opresc să beau un ceai. O băutură fierbinte te răcorește mult mai bine decât una rece, încă una dintre ironiile vieții în deșert. Iau ziarul local, *Peninsula Times*, în care apare o fotografie a emirului la o întâlnire cu ambasadorul Nepalului. În fiecare zi, vezi în ziare aceeași fotografie, făcută în aceeași cameră frumoasă decorată, cu aceeași cutie de șervețele placată cu aur, doar cu un alt demnitar așezat pe scaun, vizavi de emir, cu o privire îngrozitor de stânjenită, în vreme ce emirul, un bărbat nu tocmai suplu, se revarsă pe scaunul său. Dau pagina. Citesc un articol despre o criză gravă a aparatelor de aer condiționat. Este scris în același stil presant, cu sufletul la gură, în care am scrie despre, să zicem, o criză a antibioticelor.

Chemarea la rugăciune, coloana sonoră a Orientului Mijlociu, ricoșează pe marmura albă. De câte ori nu am auzit acest sunet și în câte țări diferite? Este un lucru minunat; nu trebuie să fii musulman ca să apreciezi talentul vocal al unui bun muezin. Totuși, acum, după atacurile de la 11 septembrie, frumusețea mi se pare ușor amenințătoare.

Musulmanii se roagă de cinci ori pe zi. Așa poruncește Coranul. De ce de cinci ori? De ce nu de patru sau de șase ori? Numai Alah știe de ce, dar atunci când s-a răspândit Islamul în deșertul arab, cu 1.400 de ani în urmă, una dintre funcțiile religiei, în mod intenționat sau nu, era să-i aducă pe oameni împreună. Rugăciunea obligatorie îi scotea pe oameni afară din corturile lor personale și îi reunea în corturi mai mari, care s-au transformat ulterior în moschei.

Aproape 1.300 de ani mai târziu, filozoful existențialist Jean-Paul Sartre a scuipat metaforic pe noțiunea de fericire în comuniune, declarând că „Iadul înseamnă ceilalți oameni.”

Sartre se înșela. Ori poate că nu frecventa oamenii care trebuie. Specialiștii în științe sociale estimează că 70% din fericirea noastră provine din relațiile pe care le avem, atât cantitativ, cât și calitativ, cu prietenii, cu familia, cu colegii de serviciu și cu vecinii. În momentele dificile ale vieții, camaraderia ne îndulcește nefericirea; în momentele prielnice ale vieții, ne sporește fericirea.

Așadar, cea mai mare sursă de fericire o reprezintă ceilalți oameni – iar banii ce fac? Ne izolează de ceilalți oameni. Ne permit să construim ziduri, la propriu și la figurat, în jurul nostru. Ne mutăm dintr-un cămin studentesc supraaglomerat într-un apartament, într-o casă și, dacă suntem într-adevăr bogați, într-o vilă luxoasă. Credem că avansăm, când, de fapt, ne izolăm construind ziduri în jurul nostru.

Șoferul taxiului în care mă aflu nu are nici cea mai vagă idee unde este situat Muzeul Național al Qatarului și trebuie să oprească de trei ori ca să întrebe. Un indiciu, îmi zic eu, că Lisa are dreptate. Ea mi-a spus într-o zi, pe când luam micul dejun împreună, că cetățenii Qatarului nu au cultură.

Atunci m-am simțit obligat să-i apăr pe qatarezi, deși nu știu nici eu prea bine de ce.

— Pare un pic cam exagerat. Orice țară are o cultură.

— Bine, mi-a răspuns ea. Nu au o tradiție culinară, nu au literatură, nu au arte.

Pentru mine, asta înseamnă că nu au cultură.

— Dar au un Minister al Culturii.

— Da, au și un Minister al Justiției. Asta nu înseamnă că au justiție.

Singura cultură în Qatar, susține Lisa, este cea care vine cu avionul: artiști și scriitori aduși aici în fiecare zi, ca o marfă proaspătă, echivalentul cultural al homarilor din Maine.

— Ok, am spus eu, încercând să-i mai ofer un contraargument. Dar au un muzeu. L-am văzut pe hartă. Dacă au un muzeu, atunci trebuie să aibă o cultură.

Cu un zâmbet sceptic, Lisa m-a întrebat:

— Ai văzut muzeul?

Așadar, iată-mă la muzeu. Primul lucru care mă frapează la această clădire scundă din beton e faptul că este probabil singura clădire fără aer condiționat din întreaga țară. Să fie oare o încercare de a ilustra asprimea vieții în Qatar înainte de epoca aerului condiționat? Căldura din interiorul clădirii de beton este insuportabilă. După câteva secunde, șuvoaie de sudoare mi se formează pe frunte și mi se preling usturător în ochi.

Din fericire, nu prea există motive să zăbovesc mult aici. Exponatele sunt de-a dreptul jalnice. Lisa zărește o vitrină în care este expusă o colecție de copite de cămilă. Alte exponate ilustrează medicina populară, accentul fiind pus pe „popular” Pe o plăcuță scrie: „Se foloseau cești pentru a reduce tensiunea arterială, ale cărei simptome sunt durerile de cap și leșinul.” Nu mi-e clar dacă

aceste simptome erau cauzate de hipertensiunea arterială sau de folosirea ceștilor. O ilustrație înfățișează un bătrân cu niște polonice imense prinse de cap, prin care i se scurge sângele în cești de plastic. Cred că în Evul Mediu această procedură era denumită sângerare.

Unele dintre cele mai interesante expozate sunt niște fotografii aeriene ale orașului Doha, aceeași imagine fotografiată în 1947, în 1963 și în 1989. În fiecare fotografie succesivă se poate vedea cum orașul se lățește ca o pată de cerneală.

Ne plimbăm prin curtea muzeului, unde o așa-zisă briză ne face să simțim și mai acut aerul fierbinte. Poate din cauza căldurii sau poate din cauza muzeului deprimant, nu știu sigur, dar cert este că în acest loc Lisa începe să-mi povestească despre trecutul ei. Este, de fapt, destul de asemănător cu trecutul Qatarului: tulbure, nestatornic – și cu mari porțiuni de timp neatestat documentar. În timp ce Lisa mi se destăinuie, nu pot să nu mă întreb: Ce-ar fi dacă fiecare dintre noi am avea propriul muzeu personal, clădiri în toată regula în care să fie ilustrate poveștile noastre de viață?

Muzeul Lisei ar fi puțin cam deprimant, la fel ca și Muzeul Național al Qatarului, doar că ar fi dotat cu aer condiționat, însă nu ar avea copitele de cămilă. Unul dintre exponate ar fi paharul de plastic din care a băut Lisa prima ei băutură alcoolică. Sub el, se va putea citi pe o plăcuță: „Acesta este paharul autentic în care Lisa, în vârstă de zece ani, a amestecat scotch, rom și gin, luate din dulapul cu băuturi al părinților ei.” Un alt exponat va fi automobilul decapotabil Pontiac LeMans de culoare portocalie, cu care a fugit de acasă la vârsta de 15 ani. Iar aici, o reproducere fidelă a centrului de reabilitare din Columbus, Ohio, în care a fost internată Lisa la vârsta de 19 ani.

Dacă mergem mai departe, intrăm în Perioada Tunisiană Timpurie. Lisa s-a trezit din aburii beției și s-a înrolat în Peace Corps. Este trimisă în Africa de Nord, mai precis în Tunisia. Toate bune și frumoase, dar... oh, nu... ce-i asta? O fotografie cu Lisa ținând câte o bere în fiecare mână și o țigară în colțul gurii. Probabil că am intrat în Era Recidivei. Pe plăcuță scrie că Lisa s-a apucat din nou de băutură și a ajuns într-o stare deplorabilă. Este internată în spital la Amsterdam, în drum spre casă, dar ea nu vrea să plece, iar Lisa nu face niciodată ceva ce nu vrea să facă, așa că apelează la un truc mai vechi al ei. Se prefacă că e nebună. A se vedea înregistrarea video cu Lisa în Aeroportul Schiphol din Amsterdam. „Mă scuzați, știți că sfârșitul lumii e aproape?” spune ea iarăși și iarăși tuturor celor care vor să o asculte și chiar și celor care nu vor. Autoritățile olandeze o internează într-un spital de psihiatrie. Îi dau medicamente, pe care Lisa se prefacă că le înghite, după

care le aruncă, un alt truc mai vechi al ei. În cele din urmă, olandezii se dau bătuți și o trimit cu avionul acasă în America. În avion, face sex în cabina de toaletă cu un tip cu părul lung pe care tocmai l-a cunoscut.

Să sperăm că veți părăsi Muzeul Lisei nutriend față de ea ceea ce simt și eu: căldură sufletească. Îi urez toate cele bune, în timp ce se îndreaptă către o Vârstă de Aur, care abundă în ședințe de yoga și întâlniri ale asociației Alcoolicii Anonimi. Să sperăm că Lisa va fi la fel de norocoasă ca și Qatarul. Să sperăm că va găsi rezerve imense de gaze naturale ascunse adânc sub nisipurile ei.

În timp ce ne întoarcem la mașină, mă întreb: Oare cum ar arăta muzeul meu personal? Nu-mi vine absolut nicio imagine în minte, iar asta mă tulbură profund. Este viața mea atât de amorfă și de nedeslușit, încât niciun curator să nu poată prezenta povestea mea într-un muzeu?

— Am avut dreptate sau nu? mă întreabă Lisa.

Da, recunosc, îi dau dreptate. Qatarezi nu au cultură. La drept vorbind, nici nu pot să-i condamn. Dacă am fi petrecut câteva mii de ani trudind din greu în deșert, sub soarele mistuitor, ca să nu mai vorbim de triburile invadatoare, nici noi nu am mai fi avut timp pentru cultură. Pe vremuri, viața era prea aspră pentru cultură. Astăzi, viața este prea confortabilă pentru cultură. „Orașele creatoare, mediile urbane creatoare sunt locuri unde au loc mari tulburări sociale și intelectuale, nu sunt locuri deloc confortabile.”, observă istoricul britanic Peter Hall.

Emirul Qatarului, conducătorul țării, este hotărât să facă ceva pentru a contracara lipsa de cultură a țării sale. În stilul caracteristic, el intenționează să cumpere o cultură, precum și ceva istorie. Pare un plan inteligent. Dar există totuși un impediment. Deși este adevărat că banii vorbesc, ei vorbesc numai la timpul viitor. Banii sunt 100% potențiali. Poți să construiești un viitor cu bani, dar nu și un trecut.

Însă acest lucru nu îl împiedică pe emir să încerce. Va deschide în curând câteva noi muzee construite cu multe milioane de dolari (și probabil dotate cu aer condiționat), în care va fi celebrat trecutul recent construit al Qatarului. Îmi și imaginez deja panourile publicitare: „Tezaurul dumneavoastră cultural. În curând!”

Emirul Qatarului nu este liderul tipic arab. El a venit la putere în urma unei lovituri de stat familiale, ceea ce pare normal într-o țară care este, în linii mari, o afacere de familie. El s-a declarat imediat ca fiind un nou tip de conducător arab. Un autoritarist blând.

Emirul este expert în jocul cu două fețe. Pe teritoriul Qatarului se află una dintre cele mai mari baze militare americane din lume – de aici au condus Statele Unite invazia Irakului din 2003. În Qatar se află și Al Jazeera, canalul de televiziune prin satelit care a transmis înregistrări cu Osama bin Laden. Astfel, emirul reușește să fie atât pro- cât și anti-american, în același timp. Ceea ce nu e o treabă tocmai ușoară.

Emirul este cât se poate de generos. El împarte imensa bogăție de petrol și gaze cu supușii săi. De fapt, aceasta este țara cea mai prosperă din lume. Benzina se vinde cu 12 cenți litrul, adică este mai ieftină decât apa. Ba nu, greșesc. Apa este gratuită în Qatar. La fel sunt și electricitatea, sistemul de sănătate și educația. Mai mult, guvernul le oferă burse studenților din Qatar. Când un bărbat qatarez se căsătorește, guvernul îi oferă un teren ca să-și construiască o casă, un credit ipotecar fără dobândă și o alocație lunară de aproximativ 7.000 de dolari. Și spre deosebire de țările prospere din Europa, cetățenii Qatarului nu sunt împovărați cu taxe mari. De fapt, ei nu sunt împovărați cu niciun fel de taxe. Nu există taxă pe venit. Nu există taxă pe vânzări. Nimic.

Ați putea crede că este un lucru minunat, așa cum am crezut și eu la început. Însă un studiu recent realizat la Universitatea din Oregon sugerează contrariul. Cercetătorii au dat o sută de dolari unui număr de 19 voluntari, care apoi au fost puși să stea pe spate și să privească cum dispar banii printr-o serie de tranzacții financiare care s-au desfășurat prin intermediul computerului. În același timp, cercetătorii au scanat activitatea cerebrală a participanților cu ajutorul unui aparat RMN.

Într-unul dintre experimente, participanții au ales, de bunăvoie, o cauză nobilă pentru care și-au donat banii. Când au făcut acest lucru, două dintre părțile mai primitive ale creierului – nucleul caudat și nucleul accumbens – s-au animat. Însă, descoperirea cea mai surprinzătoare este aceea că, și atunci când participanții au fost forțați să-și doneze banii (pentru o cauză nobilă, după cum li s-a spus), s-au activat părțile din creier asociate cu altruismul. Nu tot atât de mult ca atunci când alegerea a fost făcută în mod voluntar, însă cei mai mulți economiști nu ar fi anticipat niciun fel de activitate cerebrală, cel puțin nu din sfera pozitivă, când cineva ar fi obligat să dea bani involuntar – cu alte cuvinte, să plătească taxe.

Ce concluzie putem trage din acest studiu? Să conectăm pe toată lumea la un aparat RMN ca să stabilim nivelul optim de taxe? Nu cred asta, iar experimentul are și câteva neajunsuri. În lumea reală, taxele nu sunt întotdeauna văzute ca fiind corecte, iar modul cum sunt cheltuiți banii obținuți din taxe este uneori discutabil.

Însă, e limpede că existența taxelor este un lucru bun. Nu spun că taxele *mari* reprezintă un lucru bun. Spun doar că acest concept de plată a taxelor este bun, este necesar pentru o democrație sănătoasă. „Taxă” este un alt cuvânt pentru vot. Dacă un funcționar public face treabă de mântuială, cetățenii Qatarului nu-l pot admonesta cu vechea zicală: „Hei, eu îți plătesc salariul, amice.” Nu, nu îl plătești tu. Cetățenii Qatarului nu plătesc taxe, dar nici nu beneficiază de reprezentare, ceea ce nu este un lucru fericit.

Primesc un telefon de la Sami. Are vești bune. Mi-a aranjat o întâlnire cu câțiva prieteni qatarezi de la postul de televiziune Al Jazeera. Sar într-un taxi și mă întâlnesc cu el în fața sediului central. În afară de mica moschee de lângă intrare, arată ca orice altă televiziune din lume. Ne îndreptăm spre cafeneaua destinată angajaților. Sunt impresionat. Podele din lemn, mobilă scandinavă și, cocoțat pe perete, ca un obiect de artă modernă, un televizor cu plasmă. Al Jazeera este copilul emirului, iar emirul își tratează bine copiii.

Sami mă prezintă prietenilor săi. Toți poartă *dishdasha*, veșmintele albe și lungi purtate de arabii din Golful Persic, cu accesoriile specifice: butonii, ceasurile scumpe și stilourile Mont Blanc care se ivesc din buzunarele de la piept. De vreme ce *dishdasha* reprezintă îmbrăcămintea generică, aceste accesorii sunt singurul mod prin care bărbații qatarezi își pot etala bogăția. Iar procurarea lor este o parte esențială a vieții în Qatar.

Ne salutăm, cafeaua e servită, se aprind țigările. Deschid conversația, întrebând despre felul cum se sofează în Qatar. De ce atât de prost?

O pauză lungă.

— Următoarea întrebare, spune unul dintre bărbați și toată lumea râde.

— De fapt, răspunde un altul, este vina voastră, a americanilor. Noi am învățat să șofăm uitându-ne la filmele americane, la urmărirea cu mașini și la alte lucruri de genul ăsta. Este o chestie macho.

Ok, am discutat destul pe teme mărunte. Îmi adun tot curajul și rostesc marea întrebare.

— Sunteți fericiți?

Urmează o tăcere penibil de lungă. Într-un final, unul dintre bărbați spune, cu o undă de iritare în glas:

— Dar de ce pui o asemenea întrebare?

Această întrebare – ești fericit? – întrebarea pe care noi, americanii, o rumegăm în fiecare zi, în fiecare oră nu este cu totul potrivită într-o țară musulmană precum

Qatarul. Am observat că oamenii se crispează ușor atunci când pun întrebarea și încearcă, în mod politicos, să schimbe subiectul. Asta fiindcă fericirea se află în mâinile lui Alah, nu ale omului. Dacă suntem fericiți este voia Domnului, iar dacă suntem nefericiți este tot voia Domnului. Sunteți fericiți? Este ca și când i-aș fi întrebat pe oamenii ăștia dacă și-au ras părul de pe picioare. Mă simt teribil de stânjenit.

- Bine, dacă insiști, da, sunt fericit, spune unul dintre ei, într-un târziu.
- Nu există fericire desăvârșită, spune un al treilea, pufăind o țigară.
- Dacă vrei să cunoști fericirea adevărată, trebuie să devii musulman, spune un al patrulea. Trebuie să crezi și să știi că totul se află în mâinile lui Alah. Vei primi ceea ce a scris Alah pentru tine. Da, trebuie să devii musulman, dacă vrei să cunoști fericirea.

Legătura dintre religie și fericire este un subiect care ar putea umple multe rafturi de cărți și chiar așa s-a și întâmplat. Îmi voi înmuia și eu un deget în acest rezervor adânc, menționând o statistică realizată de tânăra știință în domeniul fericirii. Oamenii care participă la slujbele religioase se declară mai fericiți decât cei care nu participă. De ce? Să fie oare datorită unei experiențe transcendente, datorită părții religioase din cadrul serviciului religios? Sau poate datorită părții de ritual, datorită comuniunii unor suflete asemănătoare? Cu alte cuvinte, ar putea acești oameni să fie la fel de fericiți dacă ar face parte dintr-o ligă de bowling sau din asociația locală Ku Klux Klan?

Nu cred că ar fi. Să luăm în considerare următoarea concluzie: Oamenii care spun că sunt de acord cu afirmația „Dumnezeu este important în viața mea.” declară că sunt mult mai fericiți decât oamenii care nu sunt de acord cu această afirmație, indiferent dacă iau parte sau nu la slujbele religioase. Un bonus de fericire – ca să ne exprimăm în termeni lumești financiari – echivalent cu dublarea salariului.

Parcă și aud protestele vehemente venite din partea ateilor. Dacă credința într-o religie iluzorie și dogmatică te face fericit, atunci nu este o fericire pe care să mi-o doresc, să spun ei. Poate că ateii au și ei partea lor de dreptate. În primul rând, statisticienii fericirii nu iau în considerare aspectul moral al fericirii. Un pedofil care se declară foarte fericit – având 9 puncte din 10 pe scara fericirii – se află pe același nivel cu un asistent social care declară și el că are 9 puncte din 10 pe scara fericirii. Un terorist sinucigaș, cu credință nestrămutată în Alah, ar putea înregistra un scor mai bun decât cel înregistrat de pedofil sau de asistentul social.

Ar putea avea 10 puncte, chiar înainte de a se arunca în aer, omorând împreună cu el zeci de nevinovați. Aristotel ar lămuri într-o clipă această confuzie morală. Fericirea, considera el, nu înseamnă doar să te simți bine, ci și să faci bine. Astfel, pedofilul și teroristul sinucigaș doar *își închipuie* că sunt fericiți. De fapt, ei nu sunt fericiți câtuși de puțin.

Poate că nu credința în Dumnezeu ne face mai fericiți, ci credința în ceva anume. Cum altfel am putea explica faptul că cele mai fericite țări din lume – Danemarca, Islanda, Elveția, Olanda – nu sunt nici pe departe religioase? Însă cetățenii acestor țări cred cu tărie în ceva. Cred în vacanța de șase săptămâni, în drepturile omului, în democrație, în după-amiezi tihnite petrecute la cafenea, în șosete și sandale purtate în același timp. Convingeri pe care le putem admira sau, cum e cazul combinației șosete – sandale, le putem considera de-a dreptul dezgustătoare. Dar sunt totuși convingeri.

— Deci, tot ce trebuie să fac este să cred în Alah?

Am grijă să-mi păstrez un ton neutru, nu vreau să-i supăr pe oamenii de la Al Jazeera. Aici mă aflu pe un teren nesigur, pe un teren sfânt.

— Nu trebuie să fac nimic altceva ca să fiu fericit?

— Trebuie să faci un efort, însă efortul este cel care contează, nu rezultatul, îmi spune unul dintre bărbați.

Islamul, asemenea altor religii, susține că, dacă vrei să fii fericit, trebuie să te străduiești să duci o viață virtuoasă și să nu aștepti nimic în schimb, absolut nimic. Dacă desparți acțiunile tale de rezultatele acestora, fericirea va curge precum petrolul.

Discuția se domolește, iar bărbații încep, unul câte unul, să se joace cu stilourile lor Mont Blanc și să-și privească ceasurile încrustate cu diamante. Ne luăm rămas-bun, iar ei pleacă, după ce îmi adresează aceste ultime cuvinte ușor amenințătoare: „Religia este ca un cuțit. Dacă o folosești greșit, poți să te tai.”

Un moment de răscruce în istoria omenirii s-a petrecut în regiunea olandeză a Flandrei în anul 1445, deși puține cărți de istorie îl menționează. Aici s-a desfășurat prima loterie din lume. Premiul nu a fost cine știe ce – o capră și o întâlnire cu o domnișoară atrăgătoare și plină de virtuți –, însă evenimentul a marcat o schimbare majoră, ceea ce aș putea numi o schimbare de paradigmă, dacă aș fi genul de om care să folosească termeni precum „schimbare de paradigmă”. Pentru prima dată în istorie, o persoană provenind din rândurile populației nespălate se

putea îmbogăți peste noapte, fără să ridice un singur deget. La fel ca și nobilii latifundiari. Legalizarea prostituției și acum asta. Olandezii și-au dat iar în petic.

De atunci, loteriile au câștigat în popularitate. Astăzi, zeci de țări din lumea întreagă organizează loterii. Cine oare nu a visat să câștige lozul cel mare? Cine nu și-a imaginat momentul în care pășești în biroul șefului, într-o luni dimineață și, cu foarte multă politețe, fără nicio urmă de malițiozitate, îi spui să se ducă naibii și să moară? Nu mai lucrezi acolo. Nu mai lucrezi *nicăieri*. Călătorești. Faci cumpărături. Mănânci chipsuri și te uiți la telenovele.

Dar tu nu vei fi egoist, ca alți câștigători la loterie. Oh, nu, tu vei împărți averea cu ceilalți. Îi vei cumpăra mamei tale vila aia din Florida, fratelui tău mașina aia sport și chiar vei arunca vreo câteva mii pe niște cauze nobile. Dar nu vei fi nici un risipitor fără pereche. Nu, domnule, vei fi responsabil. Vei investi. Până la urmă, după câțiva ani, poate că o să te apuci din nou de lucru. O să lucrezi marțea. După-amiază. Poate. Da, dacă ai câștiga la loterie, ai fi, într-un cuvânt, fericit.

Așa a crezut și Qatarul. A câștigat la loteria petrolului și gazelor naturale, iar acum nu mai lucrează la gogoșerie. Ca alți câștigători la loterie, Qatarul petrece o grămadă de timp făcându-și toate hatârurile și răspunzând apelurilor venite din partea unor veri și a unor colegi de liceu demult uitați, numai că de data asta este vorba despre Statele Unite. „Qatar, ce naiba mai faci, sunt fosta ta amică, Somalia. A trecut foarte multă vreme de atunci. Trebuie să ne vedem la un prânz.”

Aici se încheie povestea noastră. Qatar s-a văzut cu sacii în căruță și, prin urmare, este în culmea fericirii.

Dar să nu ne pripim.

În 1978, psihologul Philip Brickman a studiat două grupuri de oameni. Cei din primul grup tocmai câștigaseră la loterie și erau bogați acum. Cei din al doilea grup suferiseră accidente și erau paralizați acum. Deloc surprinzător, la scurt timp după aceste evenimente, cei care câștigaseră la loterie s-au declarat mult mai fericiți decât fuseseră înainte, în vreme ce victimele accidentelor erau mai puțin fericite. Însă, pe măsură ce Brickman studia evoluția celor două grupuri, s-a petrecut ceva complet neașteptat. Cei care câștigaseră la loterie au revenit curând la nivelul de fericire pe care îl avuseseră înainte de a se îmbogăți. În schimb, victimele paralizate au revenit la un nivel de fericire foarte apropiat de cel avut înainte de accident.

Care era explicația? Brickman a presupus că, în cazul celor care câștigaseră la loterie, ei găseau acum mult mai puțină plăcere în evenimente obișnuite, cum ar fi să cumperi haine sau să vorbești cu un prieten. Ceea ce fusese cândva plăcut nu

mai era așa acum. Psihologii numesc asta „banda de alergare hedonistă”. La fel ca banda de alergare obișnuită, și cea hedonistă te face să transpiri și trebuie evitată cu orice preț. Totuși, spre deosebire de banda de alergare obișnuită, varietatea hedonistă nu este deloc bună pentru sănătate. Acest ciclu infinit de plăcere și adaptare ne face să ne pierdem mințile. Însă este interesant de observat că există două excepții notabile. Zgomotul și sânii mari. Studiile au demonstrat că nu ne obișnuim niciodată cu zgomotele puternice, în ciuda unei expuneri îndelungate. Un alt studiu arată că femeile care își fac implanturi mamare nu se plictisesc niciodată de ele, și probabil că și partenerii lor simt la fel.

Aristotel avea dreptate când spunea: „Micile momente de noroc (precum și de ghinion) nu ne tulbură desfășurarea generală a vieții noastre.” Iar dacă studiul realizat de Brickman este corect, atunci nici marile momente de noroc nu ne tulbură desfășurarea generală a vieții noastre. Nimic nu ne tulbură. Ceea ce ne determină să ne punem întrebarea: Atunci de ce ne mai deranjăm să ne ridicăm din pat dimineața?

Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să facem un pas înapoi. Când vorbim despre loterii, nu ne gândim doar la bani, ci și la intersecția dintre noroc și fericire. Este o intersecție aglomerată, predispusă la accidente. Grecii antichi credeau că fericirea presupune un strop de noroc. Până și Aristotel, care susținea nevoia de a trăi o viață virtuoasă, credea în necesitatea norocului: „Căci omul nu poate fi cu adevărat fericit dacă este foarte urât la chip, dacă se naște într-o familie de condiție proastă, dacă este singur și fără copii, și cu atât mai puțin dacă are copii sau prieteni care nu sunt buni de nimic, sau dacă a avut copii și prieteni buni care acum sunt morți.”

Dar nu e nevoie să-l credem pe cuvânt pe Aristotel. În multe limbi indo-europene, cuvântul care desemnează fericirea este legat de cuvântul „noroc”. Cuvântul *happiness* din limba engleză provine din cuvântul de origine scandinavă *hap* care însemna „noroc”. Cuvântul *Glück* din limba germană înseamnă atât „fericire”, cât și „noroc”. Pe vremea lui Aristotel, norocul era conferit de zei. Astăzi, această sarcină le revine oamenilor de ispravă de la Loteria Națională.

Dar, așa cum arată studiile despre câștigătorii la loterie, ceea ce pare mai întâi a fi noroc se poate dovedi a fi contrariul. Am descoperit recent acest scurt articol din presa pakistaneză.

Multan, 16 martie: Un prizonier pe nume Haq-Nawaz, în vârstă de 70 de ani, a murit în închisoarea centrală din Bhawalpur, noaptea trecută, în

momentul când a fost anunțat că i s-a suspendat pedeapsa și că este liber să plece. Când i s-a spus că va fi eliberat joi, nu și-a mai putut stăpâni bucuria, iar inima i s-a oprit din cauza euforiei. Trupul neînsuflețit al lui Haq-Nawaz a fost luat de rudele acestuia pentru a fi îngropat.

Mi-am lipit acest articol pe frigider, ca să-mi amintesc în fiecare zi: *Fericirea poate ucide.*

În seara asta, iau cina împreună cu Lisa la restaurantul indian al hotelului. Mâncarea este delicioasă și autentică, ceea ce nu este deloc surprinzător, dat fiind faptul că întregul personal a sosit probabil ieri din Bombay.

Încercăm să discutăm lucruri mărunte, însă înclinația innăscută către sinceritate a Lisei se face din nou simțită. Și așa, între lipia *papadum* și *biryani*, ea mă întreabă, din senin, dacă sunt fericit în Qatar.

— Sincer să fiu, mă simt trist. Foarte trist. Nu pot să-mi explic de ce.

— Fiindcă ai nevoie de asta, îți place.

— Ce îmi place?

— Tristețea. Ești dependent de tristețe.

Nu o spune ca și când ar fi o teorie nebunească. O spune ca pe un lucru cert. Pământul este rotund. Eu sunt dependent de tristețe. Dar este oare posibil un astfel de lucru? Mă întreb. Ce om cu mintea întreagă ar tânji după tristețe?

Dacă este adevărat, dacă sunt într-adevăr dependent de tristețe, atunci mă absolv de orice vină. Vina o poartă doar creierul meu. Este prost conceput.

Specialiștii în neuroștiințe au descoperit că părțile creierului care controlează dorința și cele care controlează plăcerea sunt separate; ele operează în mod independent și implică existența unor substanțe chimice diferite. Oamenii de știință au aflat asta așa cum au aflat orice alt lucru despre felul cum funcționează creierul uman: făcând experimente ciudate și adesea sadice pe șobolani.

În anii 1950, cercetătorii canadieni au implantat mici electrozi în creierul șobolanilor și au stimulat electric acea parte a creierului denumită hipotalamus lateral. Șobolanilor le-a plăcut. Apoi, oamenii de știință le-au dat șobolanilor niște pârghii minuscule pe care aceștia să le acționeze și care să le permită să-și stimuleze singuri hipotalamusul lateral. Șobolanilor le-a plăcut și mai mult. „Muncind pentru această recompensă, ei (șobolanii, nu oamenii de știință) vor ignora membrii de sex opus și care sunt receptivi din punct de vedere sexual, vor ignora mâncarea, chiar și apa, în hotărârea lor nestrămutată de a căuta

plăcerea.”, scrie Daniel Nettle în cartea sa *Happiness: The Science Behind Your Smile* („Fericirea: știința din spatele unui zâmbet”).

Puțin cam ciudat, am putea crede, dar totuși, în limitele explicabilului. Efectul pe care îl provoacă acei curenți electrici asupra hipotalamusului lateral al șobolanilor trebuie să fie extrem de plăcut, din moment ce ei sunt dispuși să facă orice pentru a repeta senzația respectivă.

Probabil că așa s-au gândit și oamenii de știință atunci când au conceput un alt experiment. Ei au stimulat hipotalamusul șobolanilor în timp ce aceștia mâncau. Rezultatele au fost surprinzătoare. Șobolanii au mâncat mai multă mâncare, dar, judecând după limbajul trupului, fără să le facă prea mare plăcere – ceea ce reprezintă o dovadă clară, spune Nettle, că „poți să tânjești după ceva, dar acel lucru nu-ți va mai face mare plăcere odată ce l-ai obținut.” Oricine a fost vreodată dependent de țigări știe acest lucru intuitiv.

Ne dorim lucruri care nu ne fac plăcere. Dacă această teorie este adevărată, atunci ea demolează întregul domeniu al economiei. Studiile economiștilor pornesc de la premisa că ființele umane raționale își doresc lucruri care le vor spori „utilitatea”, ceea ce în jargonul economiștilor înseamnă fericire. Joe lucrează peste program, nu mai are timp să-și vadă familia, iar cu banii economisiți își va cumpăra un BMW nou. Prin urmare, noul BMW trebuie să sporească utilitatea lui Joe, adică fericirea sa. Ceea ce economiștii nu iau în calcul este faptul că Joe este un cretin. Nu, nu e chiar așa. Joe nu este cretin; dar creierul lui Joe sigur este așa. Este setat în așa fel încât Joe e obligat să alerge după lucruri care nu îl fac fericit.

Nefericirea umană poate fi explicată în mare măsură prin felul cum suntem setați. Presupunem că, dacă ne dorim ceva cu ardoare – o mașină nouă, să câștigăm la loterie – înseamnă că, odată obținute, aceste lucruri ne vor face fericiți. Însă aceasta este o conexiune care, din punct de vedere neurologic, nu există. Suntem dezamăgiți, dar nu învățăm din dezamăgirea noastră, fiindcă *software*-ul nostru este prost conceput. Nu este vina datelor, ci vina programatorului, iar acest lucru este mult mai greu de îndreptat.

Dependent de tristețe. Cuvintele Lisei încă îmi mai zbârnâie în cap, când îmi este adus deliciosul *saag paneer*. Ospătarul insistă să-mi pună cu polonicul în farfurie și bănuiesc că m-ar hrăni și cu lingurița, dacă i-aș cere asta. Sigur că ar fi mai confortabil pentru mine să mă servească el, dar mi-ar răpi plăcerea tactilă de a-mi turna singur în farfurie un morman mare de spanac cu brânză. Știu că ospătarul își face meseria, așa că mă abțin de la orice comentariu.

Dependent de tristețe. Încă nu sunt convins că este așa. Tristețea nu este plăcută. Nu mi-o doresc și nici nu-mi place. Nu, Lisa se înșală de data asta. Sau nu se înșală? Să te simți trist înseamnă totuși să simți ceva, la fel cum să crezi în aiureli înseamnă să crezi în ceva. Ambele variante sunt preferabile alternativei neantului. Ființele umane ar face orice să evite neantul. Cucerim ținuturi străine, zburăm pe Lună, ne uităm la televizor singuri într-o cameră de hotel, împușcăm mortal 32 de oameni, compunem o muzică minunată.

Dependent de tristețe. În timp ce înfulec din spanacul cu brânză, încep să pricep. Sigur, sunt trist. Cu asta sunt perfect de acord. Și am și eu o mulțime de adicții. Mai ales una îmi vine acum în minte. Soția mea crede că ar trebui să solicit ajutor de specialitate. Odată m-a găsit, la miezul nopții, stând aplecat peste laptop.

— La ce te uiți? m-a întrebat ea acuzator, văzând că am micșorat repede fereastra browser-ului.

— La nimic.

— Te-am văzut uitându-te la o poză.

Am fost descoperit. S-a încheiat jocul. Am făcut clic cu mouse-ul și poza a umplut ecranul. Iat-o, în toată splendoarea ei, cu fermoarul desfăcut.

— Oh, Doamne, a oftat soția mea, dezgustată, apoi a tăcut pentru o clipă.

Eu ședeam acolo, cu capul aplecat de rușine, așteptând ca ea să mai zică ceva. În cele din urmă, zise:

— De ce nu poți și tu să te uiți la filme porno, ca orice bărbat normal?

Pe monitor trona o Billingham 335, o geantă britanică pentru aparatul foto, lucrată manual, cu tighel dublu și bandă de umăr. Da, mă cheamă Eric și sunt dependent de genți. Gata, am mărturisit. Deja mă simt mai bine.

Ca toate adicțiile, și aceasta s-a furișat și m-a luat pe nepregătite. Nu sunt sigur când am trecut de la faza de interes plin de entuziasm la cea de adicție totală. Semnele nu erau de bun augur. Ca atunci când am deschis ușa șifonierului și m-am trezit îngropat într-un morman de genți, ca în desenele animate. Sau ca atunci, în Tokyo, când am cumpărat o servietă Ghurkha de cinci sute de dolari și, fiindcă m-am temut așa de tare de mânia nevastei mele îngrozitor de cumpătate, am ascuns servieta într-un seif pentru bagaje din stația de metrou locală, unde a zăcut aproape două săptămâni înainte să o pot strecura în siguranță în apartamentul nostru, mai precis în șifonier, alături de celelalte genți.

În clipa de față, colecția mea de genți („colecție” este termenul meu preferat; sună normal) numără 64 de bucăți. Vi se pare exagerat? Soția mea așa crede. Însă ea nu înțelege. Nu înțelege plăcerea tactică pe care o simt eu la atingerea

materialului de calitate. Nu înțelege bucuria unei ergonomii desăvârșite, a unui buzunar plasat exact acolo unde trebuie sau a unui compartiment închis cu fermoar, în care intră perfect Filofax-ul meu (un alt potențial articol de colecție). O geantă bine fabricată este ca un apendice bine conceput, și la fel de necesară.

Dacă pot să fiu dependent de ceva așa de cotidian precum gențile, mă gândeam eu în timp ce ospătarul îmi aducea *masala chai*, atunci cu siguranță că aş putea să fiu dependent de ceva cu mult mai profund. Cum ar fi tristețea.

Este miercuri, ora 15:00 după-amiaza. Intenționez să fac ceea ce face orice qatarez care se respectă la ora asta. Mă duc la Starbucks. Câțiva bărbați își sorb cafelele și fumează exact sub semnul „Interzis fumatul!”, fiind siguri că niciun barman filipinez nu va îndrăzni să-i roage să respecte regulile. În Qatar, întrebarea nu este: Care este regula? Ci mai curând: Cine o aplică?

Cântă muzică. *We will, we will rock you*. Însă nimeni nu va fi zgâlțâit aici. Nu va fi nicio revoluție. Oamenii sunt prea comozi, iar comoditatea este cel mai aprig dușman al revoluționarilor. Qatarul, ca toate celelalte țări bogate în resurse naturale, suferă de Blestemul Petrolului. Așa cum scria jurnalistul Thomas Friedman într-un editorial din *New York Times*, există o relație inversă între prețul petrolului și democrație. În timp ce prețul petrolului crește, mișcarea către democrație intră în declin. Liderii acestor națiuni bogate în petrol nu au nici cea mai mică intenție de a renunța la putere. De ce ar face-o? Toți cetățenii au un trai induslat, prin urmare sunt fericiți.

Dar sunt ei fericiți cu adevărat? Poate că mor lent din cauza unor răni sufletești, pe care și le provoacă singuri cu un cuțit cu lamă de aur, care poate face incizii atât de nedureroase, încât le observă de-abia atunci când este deja prea târziu. O moarte confortabilă, climatizată.

În secolul al XIX-lea, cu o sută de ani înainte să existe o țară cu numele de Qatar, Emile Durkheim, sociologul francez, scria despre „sinuciderea anomică”. Este ceea ce se întâmplă atunci când sunt zguduie fundamentele morale ale unei societăți. Iar ele pot fi zguduie, după părerea lui Durkheim, atât în urma unui mare dezastru, cât și a unui mare noroc.

Prima parte o înțelegem. E normal ca cei care au mari greutăți financiare să cadă pradă disperării. Însă nu ne așteptăm să fie cuprinși de deznădejde cei care câștigă la loterie sau cetățenii națiunilor bogate în petrol. Și totuși se întâmplă. Cei mai mulți dintre noi am simțit, la un moment dat, o ciudată și complet neașteptată neliniște, atunci când am primit o veste bună: o promovare sau o moștenire

picată din cer. Oamenii te felicită, știi că ar trebui să fii fericit, dar nu ești, și nu înțelegi de ce.

Găsesc cu greu o masă liberă. E foarte aglomerat la Starbucks. Puțin cam prea aglomerat pentru o zi de miercuri după-amiaza. Oamenii ăștia nu au serviciu? De fapt, aveam să aflu mai târziu, ei au serviciu și chiar în acest moment, în timp ce își savurează cafeluțele, câștigă un salariu întreg. Ei sunt ceea ce se cheamă aici angajați fantomă. Oameni care nu se duc la serviciu, dar care, datorită poziției lor în societatea tribală, primesc totuși un salariu.

Plățiți ca să se relaxeze la Starbucks. Sună bine, o minunată cofeinizată cale spre fericire. Un economist tradițional ar fi de acord. Angajații fantomă au eliminat o externalizare negativă, munca, conferind valoare maximă unui bun de larg consum foarte dorit: timpul liber. Ei primesc totuși un salariu, prin urmare trebuie să beneficieze de un câștig net în ceea ce privește utilitatea – adică, fericirea.

Numai că lucrurile nu stau chiar așa. Numeroase studii au demonstrat că șomerii din Europa sunt mult mai puțin fericiți decât oamenii care au serviciu, cu toate că șomerii primesc echivalentul unui salariu întreg, grație sistemului generos de asistență socială. Acest adevăr incomod infirmă ideea potrivit căreia să trăiești bine înseamnă să stai cu burta la soare. De fapt, cercetătorii au descoperit că oamenii care sunt prea ocupați sunt mai fericiți decât cei care nu sunt destul de ocupați. Cu alte cuvinte, dramaturgul Noël Coward avea dreptate când observa că munca interesantă este „mai distractivă decât distracția”.

Simt că se cascadează un hău între mine și Qatar. Mă aflu aici, dar sunt eu cu adevărat aici? Trebuie să gândesc asemenea unui qatarez, să intru în pielea lui, chiar și doar pentru câteva minute. Dar cum? Nu am de gând să mă convertesc la Islam, nici să mă apuc de fumat sau să conduc mașina ca un nebun. În timp ce trec pe lângă magazinul de suveniruri din hotel, îmi vine o idee. O să cumpăr un stilou. Da, un Stilou Ridicol de Scump. Nu am avut niciodată un Stilou Ridicol de Scump, nu am simțit niciodată această nevoie. Sunt capabil să mă atașez de lucruri în mod absurd, așa cum o dovedește colecția mea de genți, dar nu și când vine vorba despre stilouri. Materialismul este un teritoriu periculos. Studiile au demonstrat că oamenii materialişti sunt mai puțin fericiți decât oamenii care nu sunt așa. Ceea ce contează este atitudinea lor față de bani, și nu contul lor în bancă. Și totuși, atracția față de un stilou drăguț sau o mașină frumoasă este irezistibilă. Ele reprezintă o fericire potențială, fiindcă ne închipuim că ne vor schimba.

Alegerea unui Stilou Ridicol de Scump este un exercițiu de intuiție. Nu există o alegere corectă din punct de vedere rațional. Siguranța nu este un criteriu, așa cum este în cazul unui automobil. Atâta vreme cât stiloul nu îți explodează în buzunar sau nu emite gaze toxice, ca într-un film cu James Bond, atunci este un stilou sigur.

Testez mai multe modele, ținându-le pe fiecare între degetul mare și degetul arătător, pentru a le cântări greutatea. Greutatea este foarte importantă atunci când alegi un Stilou Ridicol de Scump. Prea puțin nu este bun. Stiloul pare ieftin, ceea ce înseamnă că nu își atinge scopul. În schimb, o greutate prea mare poate provoca o întindere a mușchilor mâinii. Nici așa nu e bine. Următorul criteriu este înfățișarea. Deja intru în zona absurdului. Ultimul criteriu, dar, în mod surprinzător, și cel mai puțin important, este acela că un Stilou Ridicol de Scump ar trebui să fie în stare să scrie. Veți fi surprinși să aflați cât de multe nu se descurcă prea bine la acest capitol. Fie pătează, fie te lasă cu ochii în soare când ți-e lumea mai dragă.

Până la urmă, după îndelungate șovăieli, găsesc Stiloul Ridicol de Scump perfect pentru mine. Un Lanvin negru aerodinamic, cu trăsături bine conturate. Îl folosesc imediat pentru a semna chitanța. Se descurcă admirabil.

Moza al-Malki este o raritate în lumea arabă – o femeie care își promovează fără rușine propria imagine. Am cunoscut-o cu ceva timp în urmă. Lucram la un reportaj despre femeile din lumea arabă. Era una dintre primele femei candidate la o funcție oficială în stat. A fost înfrântă fără drept de apel, dar ea consideră experiența în sine un succes. Moza are ceea ce, într-un context cultural diferit, s-ar numi *chutzpah* („îndrăzneală”).

Când îi dau telefon, își aduce aminte de mine, sau cel puțin așa pretinde; este greu de spus când ai de-a face cu cineva precum Moza. Acceptă să ne întâlnim.

Aștept jumătate de oră, dar Moza nu apare. În cele din urmă, o sun. Pare agitată.

— Unde ești? mă întreabă ea.

— Te aștept la Starbucks, așa cum ai spus.

— Care dintre ele?

Nu mi-a trecut prin cap că ar putea fi două Starbucks în același mall, într-o țară care aproape că nici nu exista cu câțiva ani în urmă. Dar iată că sunt, iar eu nu mă aflu în cel care trebuie.

Moza a plecat deja din mallul cu pricina și a revenit la starea ei naturală: perpetua mișcare. Nu vrea să se mai întoarcă la mall, căci Moza nu se întoarce niciodată din drum. Îmi propune să ne întâlnim într-un alt mall, în partea opusă a orașului. De data asta, îmi spune să ne vedem la cafeneaua Häagen-Dazs, asigurându-mă că este una singură.

Când ajung, Moza deja mă așteaptă. Are fața descoperită, iar câteva șuvițe de păr negru-abanos îi ies de sub basmaua subțire, care se află la limita unui *hijab* acceptabil, codul vestimentar pentru femei în Islam. De asemenea, Moza adoptă ceea ce multe femei din Qatar ar considera un comportament scandalos: să se întâlnească, într-un spațiu public, cu un bărbat care nu-i este rudă.

Însă Moza nu este ca celelalte femei. Ea conduce mașina din 1983. Ceea ce nu e puțin lucru, dacă luăm în considerare faptul că femeile nu au avut voie să conducă până în 1997.

— M-au prins de-atâtea ori polițiștii pe stradă. Îmi spuneau: „Ești femeie. Nu ai voie să conduci mașina.” Iar eu le răspundeam: „Și ce o să faceți? O să-mi luați permisul? Nu am permis.” Atunci îmi spuneau că îmi vor confisca mașina. „Nu-i nimic, mai am încă una.” Apoi îmi ziceau: „O să te băgăm la închisoare.”, iar eu le răspundeam: „Vai de mine, la închisoare! Minunat! Acolo o să scriu trei sau patru proiecte de cercetare.”

Atunci polițiștii o lăsau să plece doar cu un simplu avertisment.

Comand șerbet de zmeură. Moza își ia o gofră cu înghețată dietetică de vanilie. Discutăm despre numărul mic de librării din Qatar, despre politica locală și candidatura ei eșuată și, bineînțeles, o întreb dacă este fericită.

— Da, sigur, răspunde ea cu entuziasm. Pe o scară de la unu la zece, sunt la zece. Călătoresc în toată lumea. Luna trecută, am participat la trei conferințe. Mi-au plătit toate cheltuielile, am zburat la clasa întâi și am stat la hotelurile cele mai scumpe.

— Deci, banii aduc fericirea?

Stă o clipă pe gânduri, privind țintă la înghețata topită din farfurie.

— Nu, nu chiar. Dar luxul te poate ajuta să fii fericit. Ai nevoie de bani să călătorești la clasa întâi, să mergi în toată lumea, să stai la hoteluri de cinci stele. Pentru mine, lucrurile astea fac parte din fericire. Străbunica mea era fericită în cort, dar eu nu aș putea să fiu fericită ca ea dacă aș sta într-un cort.

Apoi, îmi spune o poveste, una adevărată. Cu câteva zile în urmă, un bărbat bogat din Qatar a cumpărat un număr norocos pentru telefonul său mobil. Am rămas surprins să aflu care era numărul, 66666 (un număr norocos în lumea arabă),

și încă și mai surprins să aflu prețul: 2,5 milioane de dolari. Această întâmplare a provocat o oarecare nemulțumire în rândul qatarezilor. Acest materialism, acest cult al dolarului, a mers prea departe, au spus unii. În schimb, Moza s-a dus la televiziune și a luat apărarea bărbatului. Fiecare om are propria lui viziune despre fericire, a explicat ea, iar dacă acest bărbat este fericit să cheltuiască 2,5 milioane de dolari pentru un număr de telefon, cine suntem noi să ne împotrivim?

— Dar există moduri inteligente de a cheltui banii și moduri prostești, spun eu.

— Este la latitudinea lor, îmi dă replica Moza. Pentru ei nu este un mod prostesc. Una dintre prietenele mele tocmai a cheltuit 8.000 de dolari pe o poșetă. Este o poșetă frumoasă, cumpărată de pe Saks Fifth Avenue, și s-a simțit foarte fericită când a cumpărat-o.

Nu mă îndoiesc că așa s-a simțit. Numai că, judecând după studiile recente din domeniul științelor sociale, ca să nu mai vorbim despre filozofia stoică antică, poșeta cu pricina nu o va face fericită pe prietena Mozei pentru prea mult timp. În curând, ea își va dori o poșetă de 10.000 de dolari, apoi alta de 15.000 de dolari, ca să atingă același nivel de satisfacție.

Îmi iau rămas-bun de la Moza. Are o concepție atât de occidentalizată, încât aproape că îmi vine să fac o gafă și să o sărut în fugă pe obraz. Acest gest i-ar fi făcut nefericiți pe mulți. Îmi promite că îmi va trimite prin fax CV-ul ei și ultimele articole. Când ajung la hotel, deja mă așteaptă. Un teanc mare și gros.

— Ah, Eric, rostește vocea de la celălalt capăt al firului, cu multă căldură, de parcă am fi prieteni vechi. Așteptam să mă suni.

De obicei, detest când oamenii pe care de-abia i-am cunoscut îmi spun pe nume, ca și cum am fi vechi colegi de liceu. Însă Abdulaziz o spune cu atâta naturalitate. Simt că deja îmi place de el.

Mi s-a spus că trebuie să-l cunosc neapărat. Un qatarez introspectiv. Stabilim să ne întâlnim la o patiserie franțuzească numită Eli France, care se află într-unul dintre *suk*-urile moderne din Doha. Când cobor din taxi, mi se pare că *suk*-ul seamănă îngrozitor de mult cu ceea ce numim noi în America un *strip mall* („centru comercial”). Însă bănuiesc că *suk* sună mai exotic decât *strip mall*.

Ajung cu câteva minute mai devreme. Îi spun chelneriței că vreau o masă pentru două persoane. Rămâne încremenită, fără grai. După o clipă, îmi dau seama care este problema. Nu i-am oferit suficiente informații. Trebuie să știe dacă persoana cu care urmează să iau masa este bărbat sau femeie. Dacă este femeie, ne va așeza în sectorul rezervat familiilor – separat în mod discret de restul

restaurantului, unde soții, soțiile și copiii lor pot lua masa fără să fie molestați de privirile bărbaților necunoscuți. Dacă invitatul meu este bărbat, atunci ne va așeza în sectorul destinat persoanelor single, adică al bărbaților neînsoțiți de familiile lor. Îmi revizuiesc solicitarea și cer o masă pentru doi bărbați. Chelnerița răsuflă ușurată și mă conduce la o masă mică, placată cu marmură. Comand o limonadă și îl aștept pe Abdulaziz.

El sosește câteva minute mai târziu. Ochii îi strălucesc când vorbește. Comandă ceai Earl Grey. Observ că o tratează pe chelneriță cu respect, ca pe o ființă umană, nu ca pe o servitoare.

Tatăl lui Abdulaziz a fost profesor, o îndeletnicire pe care niciun qatarez din ziua de azi nu ar mai considera-o demnă de respect. Avea și o mașină, dar nu una prea grozavă. Uneori pornea dimineața, alteori nu. La vremea aceea, Doha consta dintr-un drum și câteva case. Cetățenii qatarezi își făceau singuri curat în case, își creșteau singuri copiii. Viața era mai grea decât în ziua de azi, dar era mai frumoasă.

Apoi a venit boomul din anii 1980 și totul s-a schimbat. Mai întâi, a apărut un hotel Sheraton, în formă de piramidă egipteană și venerat la fel de mult ca aceasta. Apoi, alte hoteluri, complexuri rezidențiale, clădiri de birouri, toate construite de o armată din ce în ce mai numeroasă de lucrători străini, purtând salopete albastre identice și fiind fericiți că pot câștiga de trei sau de patru ori mai mult decât reușeau la ei acasă. Apoi au început să vină servitoarele, bucătarii, bonele și alți oameni al căror unic scop era să le facă viața mai comodă locuitorilor Qatarului.

— Acum căutăm fericirea acolo unde nu trebuie. Oamenii identifică fericirea cu banii. Banii nu sunt doar sursa tuturor relelor, ci și cauza tuturor nefericirilor, spune Abdulaziz în concluzie.

— Qatarezii se plâng foarte mult, spune el în continuare. Ei cred că cel care ar trebui să le facă viața mai ușoară este guvernul. Dacă guvernul le cere oamenilor să plătească curentul electric – chiar și o sumă mică –, ei se plâng. Dacă încearcă să le pună taxe, chiar și taxe foarte mici, ei se plâng. Dar și guvernul are partea lui de vină. Acest guvern crede că singurul mod de a-i face pe oameni fericiți este să le dea bani – iar asta este o prostie. Eu aș renunța cu dragă inimă la jumătate din salariu pentru un sistem mai bun.

Abdulaziz îmi spune un banc devenit celebru în Doha.

Un bărbat îi zice prietenului său: „Ai auzit de tâlharii care l-au răpit pe fiul de opt ani al bogătașului? Nu au reușit să pună mâna pe răscumpărare, fiindcă bogătașul nu a observat că îi lipsește fiul.”

„Mare greșeală”, spune celălalt bărbat. „Ar fi trebuit s-o răpească pe servitoare. Așa ar fi observat și bogătanul că lipsește cineva.”

O întreagă generație de copii qatarezi este crescută de bone care nu le vorbesc limba și care nu au nicio autoritate pentru a-i educa. Băieții sunt foarte răsfățați.

— Când împlinesc 13 sau 14 ani, familia încetează să-i mai disciplineze, nu le mai supraveghează comportamentul în public. Este un adevărat infern pentru profesori, care, cel mai adesea, sunt străini lipsiți de orice autoritate. Acești adolescenți nu mai au frică de nimeni. Nici măcar de poliție, spune Abdulaziz.

Într-adevăr, nu pare o rețetă prea bună pentru fericire. Însă diversitatea în Qatarul modern, oamenii veniți din lumea largă care trăiesc aici cu siguranță că reprezintă un lucru bun. Cu siguranță că adaugă puțină sare și piper vieții în deșert.

— Nu-i chiar așa, spune Abdulaziz, sorbind din ceai. Hai să privim din punctul de vedere al unui qatarez. Reprezinți doar 20% din populația propriei tale țări, așadar în fiecare zi ești confruntat cu un ocean de chipuri străine. Ai nevoie de acești străini pentru ca țara ta să funcționeze, altfel toată această bogăție este inutilă. Însă îi disprețuiești, la fel de mult pe cât depinzi de ei. Acest multiculturalism pare frumos, dar doar privit de la distanță, nu și de aproape.

— Ce s-ar întâmpla dacă pur și simplu Qatarul le-ar cere tuturor străinilor să plece?

— Țara ar intra în colaps. Avem nevoie de oamenii ăștia. Pentru numele lui Dumnezeu, până și judecătorii noștri sunt străini. Dacă poți să-ți imaginezi așa ceva. Judecătorii noștri sunt străini!

Îl întreb pe Abdulaziz despre natura tribală a unei țări precum Qatarul. Știm că familiile sunt importante pentru fericirea noastră. Și, de altfel, ce este un trib dacă nu o familie extinsă? De aceea, am putea crede că o societate tribală precum Qatarul ar trebui să fie foarte fericită, mai ales dacă luăm în calcul banii ce curg gârlă și care le fac oamenilor viața așa de ușoară și de comodă.

Viața tribală este pentru ei ca o plasă de salvare, însă plasa le este încolăcită în jurul gâtului și îi sugrumă.

— Ești tot timpul în alertă, te temi ca nu cumva să spui sau să faci ceva greșit, fiindcă ești supravegheat în permanență.

— De poliția secretă?

— Nu, răspunde Abdulaziz, ușor amuzat de ignoranța mea. De propria ta familie. Să spunem că vrei să te căsătorești cu un străin sau chiar cu cineva dintr-un alt trib. Ți va fi foarte greu. Poți să reușești, dar trebuie să lansezi un

soi de campanie politică. Trebuie să organizezi o reuniune, trebuie să-i faci pe oameni să-și schimbe părerea.

În Qatar, poziția pe care o persoană o ocupă în cadrul tribului este mai importantă decât sunt banii sau educația. În ciuda tuturor schimbărilor din peisajul urban, în ciuda tuturor fast-foodurilor deschise în ultimii ani, țara stagnează din punct de vedere social. Când mor, oamenii au exact același statut cu care s-au născut. Nimic din ce faci nu contează. Ceea ce contează este numele tău.

Cu această informație, Abdulaziz poate stabili poziția socială a unei persoane, locul său în cadrul tribului și nivelul veniturilor. Ia un șervețel, scoate un stilou (observ că este un stilou frumos, dar nu un Mont Blanc) din buzunarul de la piept și desenează o serie de cercuri concentrice.

— Aceasta este societatea qatarează, spune el, arătând înspre șervețel. Iar acestea sunt familiile sau triburile, adaugă el indicând cercurile. În mijloc se află, desigur, familia conducătoare.

— Dar dumneata unde te încadrezi?

El desenează un X, aproape de centru. Sunt surprins cât de aproape. Judecând după nemulțumirea lui, aș fi crezut că este un outsider. Însă mă abțin de la vreun comentariu și trec la un alt subiect.

— Toată bogăția asta îi face pe oameni fericiți?

— Nu, nu chiar. Ai nevoie de bani ca să-ți câștigi demnitatea. Însă, dincolo de acest punct, banii nu te pot face fericit.

Observ că a folosit cuvântul „demnitate”. Nu confort sau siguranță, ci demnitate sau, pentru a extrapola puțin, onoare: forța conducătoare în lumea arabă. Nici noi, bărbații liberi ai Occidentului, nu suntem scutiți de ea. Directorul care lucrează pe Wall Street optzeci de ore pe săptămână, cu speranța de a-și mări salariul de milioane de dolari, este motivat de o nevoie nestăpânită de a câștiga onoare, respectul tribului său.

Ne terminăm băuturile și ne îndreptăm către Jarir, singura librărie din Qatar. Abdulaziz, un om de o mare curiozitate intelectuală, se simte jenat de oferta extrem de săracă de aici. Câteva cărți americane de dezvoltare personală, care mă fac să mă simt ca acasă, și un bestseller din Arabia Saudită numit *Riyadh Girls*, literatură pentru adolescente în variantă arabă. Însă nu există absolut nimic care să poată fi numit literatură arabă.

— Banii nu pot cumpăra cultura, spune Abdulaziz, contrazicând filozofia guvernului său, dar confirmând ceea ce mi-a spus Lisa.

— Însă pot cumpăra o mulțime de opere de artă, spun eu, referindu-mă la șeicul care a înhățat toate acele capodopere.

Abdulaziz coboară tonul vocii. Acum vorbim despre un membru al familiei regale; se impune o mare discreție.

— Problema este că el a confundat achiziționarea operelor de artă pentru Muzeul Național cu achizițiile făcute pentru colecția sa personală.

Au fost risipite milioane de dolari, toate din buzunarul plătitorului de taxe qatarez. Vreau să spun, dacă locuitorii Qatarului ar fi plătit taxe.

— Nicio regulă, continuă Abdulaziz. Acest individ a primit un miliard de dolari, fără să i se fi impus nicio regulă.

Nicio regulă și totuși, în cadrul tribului, prea multe reguli. Ce mod de viață îngrozitor. Mi-e milă de Abdulaziz, care trăiește aici în cutia lui de nisip poleită cu aur. Cred că el simte asta, fiindcă îmi spune că a avut cândva de gând să imigreze în Canada, dar nu acum. Nu după atacurile de la 11 septembrie. Nu cu un nume precum Abdulaziz.

Este timpul să plec. Se oferă să mă conducă la hotel. La doar câteva minute după ce ne urcăm în mașină, sună telefonul lui Abdulaziz. Araba mea este practic inexistentă, însă ciulesc urechile când aud cuvântul *mushkala* („problemă”). *Mushkala* este un cuvânt foarte des întrebuințat în Orientul Mijlociu. De obicei, este folosit într-un moment tensionat, la un punct de control. *Ayn mushkala!* („Nicio problemă!”) – te va asigura șoferul. Traducere: Problemă mare! Foarte mare problemă!

— Eric, îmi spune Abdulaziz, după ce închide telefonul. Ce faci atunci când o problemă te apasă atât de tare, încât nu știi dacă mai poți continua să trăiești? Ce faci?

Întrebarea lui mă pune într-o mare încurcătură. Sunt impresionat de faptul că Abdulaziz mi se confesează, dat fiind că nu sunt tocmai un membru al tribului, cel puțin nu al tribului său. Însă celălalt trib al meu interferează cu umanitatea mea. Tribul căruia îi aparțin ca jurnalist. Ca toate triburile, și acesta are reguli stricte, chiar dacă sunt nescrise. Regula numărul unu: Ia pe gratis de la oamenii pe care îi interviezi, folosește-te de poveștile și de durerea lor, dar nu le da niciodată, absolut niciodată, nimic în schimb. Nu le da bani (ceea ce are o logică), nu le arăta prietenie și nici nu le oferi sfaturi. Însă chiar asta îmi cere Abdulaziz acum.

Așa că încerc să mă eschivez. Îi spun o poveste lui Abdulaziz. (Tribul meu este de acord cu poveștile.) Nu știu cât de convingătoare e povestea mea și nici măcar dacă are vreo legătură directă cu întrebarea lui Abdulaziz. Dar este un început.

Eram acasă și ascultam postul public de radio, când am auzit o voce familiară, o colegă care lucrează ca reporter la acest post. Ea reușise să țeasă o capodoperă în miniatură. Un reportaj care era aproape desăvârșit. Vechiul meu nemesis, invidia profesională, a intrat în acțiune. Dumnezeu, mi-am zis eu, viața ei este perfectă. Atât de bine încheată. Totul îi merge strună, în vreme ce eu mă înec într-un ocean de nimicuri. I-am trimis prietenei mele un e-mail, în care îi spuneam cât de mult mi-a plăcut reportajul ei și adăugând, în treacăt, fără nicio urmă de invidie, că sper că, în viața ei, toate sunt bune și frumoase. „Mulțumesc, mi-a răspuns ea, dar nu sunt toate bune și frumoase.” Tocmai cu o zi în urmă, fiul ei în vârstă de trei ani fusese diagnosticat cu o boală rară, incurabilă.

M-am simțit ca un mare idiot. Interpretasem greșit realitatea, fără să-mi dau seama că, așa cum spun hindușii, totul este *maya*, iluzie. Lucrurile nu sunt așa cum par a fi. Noi oamenii nu știm absolut nimic. Despre nimic. Un gând cam înfricoșător, dar, pe de altă parte, eliberator. Împlinirile noastre, realizările noastre nu sunt reale. Dar nici problemele noastre, *mushkala*. Nici ele nu sunt reale.

Abdulaziz rumegă povestea în tăcere. Nu știu ce gândește și nu sunt sigur dacă ce i-am povestit îi este de folos. Nu îmi spune care este problema (*mushkala*) lui, iar eu nu îndrăznesc să-l întreb. În cele din urmă, îmi spune: „Înțeleg ce vrei să spui. Mulțumesc.” Nu-mi dau seama dacă o spune doar din politețe.

Abdulaziz mă conduce până la hotel. Acum sunt cazat într-un hotel care s-ar putea înscrie lejer la categoria o stea. Mi-am primit lecția. Apreciezi cu adevărat confortul când acesta este întrerupt de momente de mare disconfort. Aici, nu mai sunt întâmpinat de un stol de portari agasanți, ci doar de un pakistanez căruia i-a crescut păr într-una dintre urechi și care, dacă este rugat frumos, îți poate aduce o bere rece. În seara asta am nevoie de două.

Mă tot gândesc la ceva ce mi-a spus Abdulaziz. Atunci când se simte cu moralul la pământ, vorbește cu Dumnezeu lui. Nu se roagă, ci vorbește, asta este cuvântul pe care l-a folosit. Mi-a plăcut cum sună. Vorbitul mi se pare ceva firesc. Rugăciunea nu. Evident că Dumnezeu lui Abdulaziz este Allah. Nu tocmai Dumnezeu meu. Mă întreb: Cine este Dumnezeu meu? Nu-mi vine în minte niciun răspuns clar. De-a lungul anilor, am trăit într-o promiscuitate spirituală, cochetând cu hinduismul, cu budismul, cu zoroastrismul și, ocazional, chiar și cu iudaismul. Însă nu pot considera niciuna dintre aceste religii ca fiind credința mea full-time, Dumnezeu meu. Apoi, dintr-odată, îmi răsare în minte numele Lui, și trebuie să recunosc că nu prea mă așteptam la acest nume. Ambiția. Da, iată care este Dumnezeu meu.

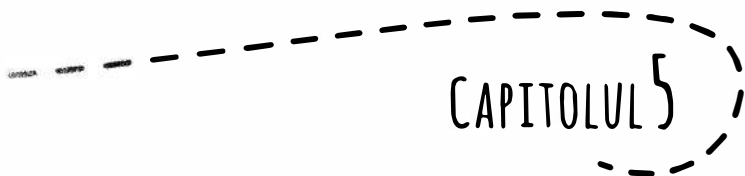
Când ambiția este Dumnezeuul tău, biroul este templul tău, manualul angajatului este cartea ta sfântă. Băutura sfântă, cafeaua, o sorbi de cinci ori pe zi. Atunci când venerezi Ambitiția, nu există Sabat, nici măcar o zi pentru odihnă. În fiecare dimineață te trezești devreme și îngenunchezi înaintea Dumnezeului Ambitiției, cu fața în direcția PC-ului tău. Te rogi singur, întotdeauna singur, chiar dacă pot fi prezenți și alții. Ambitiția este un Dumnezeu răzbunător, care-i va nimici pe cei care nu sunt bine-credincioși, însă asta nu este nimic pe lângă ce-i așteaptă pe cei ce sunt bine-credincioși. Aceștia vor avea de îndurat cea mai cruntă soartă cu putință. Căci, de-abia atunci când vor fi bătrâni și osteniți, îngropați de vii în biroul lor de șefi; de-abia atunci vor avea revelația, ca un fel de străfulgerare biblică. Vor înțelege că Dumnezeuul Ambitiției este un Dumnezeu fals și că așa a fost dintotdeauna.

Plec din Qatar în seara următoare. Este întuneric când ajung la aeroport, dar jur că încă mai simt soarele, fantoma unei arșițe care mă va bântui săptămâni de-a rândul.

Mi-am îndesat cartea de vizită a lui Abdulaziz în buzunarul de la piept, alături de Stiloul meu Ridicol de Scump. Intensa plăcere pe care mi-o oferă stiloul – felul cum mi se așază perfect în palmă, modul cum alunecă pe foaia de hârtie, ca și când ar merge pe o pernă de aer – se va diminua cu timpul, potrivit lui Ruut Veenhoven și a celorlalți experți în domeniul fericirii. Voi tânji după un alt stilou, mai bun și mai scump, pe măsură ce voi cădea pradă adaptării hedonice.

Experții s-au înșelat. M-am bucurat de plăcerile oferite de stilou atâta vreme cât l-am avut în posesie. Adică exact nouă zile. În a zecea zi l-am pierdut, într-un taxi din New York. Sau poate când mă aflu în tranzit pe Aeroportul Heathrow. Dar nu asta este important. Ceea ce e important este că a dispărut. Primul și unicul meu Stilou Ridicol de Scump a dispărut pentru totdeauna. Și, chiar dacă uneori mai plâng după el, știu în sufletul meu că bucuriile pe care mi le oferea erau iluzorii, un miraj în deșert.

M-am întors la pixul meu Bic în valoare de 99 de cenți. Nu are nici greutate, nici stil. Nu spune nimic despre mine. Este un simplu pix. Nu cer nimic de la el și cred că tocmai de aceea ne înțelegem atât de bine.

ISLANDA

Fericirea este eșecul

Dintre toate elementele chimice cunoscute de om, cel mai puțin stabil este franciul. Nu a durat niciodată mai mult decât 22 de minute. În orice moment există doar aproximativ 30 de grame de franciu în scoarța terestră. „Este rar și dispare foarte repede.”, așa este deseori descris. Există însă și locuri care pot fi descrise astfel.

Când ajung, mă întâmpină un vânt năprasnic și un cer negru ca cerneala, la fel de întunecat și de vast ca și spațiul extraterestru. Este ora 10:00 dimineața.

— Când răsare soarele? îl întreb pe domnul amabil de la recepție.

Mă privește de parcă aș fi neghiob. Îmi răspunde vorbindu-mi rar și apăsător, în mod deliberat.

— Soarele? Nu cred că astăzi o să vedeți soarele.

Spune asta ca și când ar fi un lucru de la sine înțeles, ca în fraza: „Oh, este duminică, bineînțeles că magazinele sunt închise azi.”

Să nu văd soarele? Nu-mi place deloc cum sună asta. În trecut, soarele a fost întotdeauna alături de mine, singurul corp ceresc pe care puteam să contez. Spre deosebire de Pluto, care, zeci de ani, m-a lăsat să cred că este o planetă adevărată, când, de fapt, nu era decât o planetă pitică.

Am avut timp berechet să reflectez la corpurile cerești pe parcursul îndelungatei mele călătorii dinspre Miami. Să zbori din Florida în Islanda în toiul iernii este, în cel mai bun caz, o idee neinspirată și, în cel mai rău caz, o curată nebunie.

Corpul meu a simțit asta înaintea celorlalte părți ale mele. A simțit că ceva este în neregulă, că are loc un soi de violare a naturii și și-a exprimat dezacordul prin convulsii și flatulențe mai dese ca de obicei.

Ele sunt însă perfect justificate. Potrivit bazei de date a lui Ruut Veenhoven, Islanda se numără în mod constant printre cele mai fericite țări din lume. În unele statistici, se află chiar pe locul întâi.

Când am văzut statisticile, am avut aceeași reacție pe care probabil că o aveți și dumneavoastră acum. Islanda? Adică țara ghețurilor? Adică țara aia unde este frig și întuneric, țara aia care de-abia se mai ține pe un colț de hartă, gata-gata să cadă în orice clipă. Da, ați ghicit, chiar țara aceea.

Cât despre partea cu iarna, mi-am închipuit că oricine ar putea fi fericit în timpul verilor islandeze, când soarele strălucește la miezul nopții, iar vremea este „plăcut de răcoroasă”, așa cum s-a exprimat un islandez. Însă iarna, da, iarna cea aspră și întunecată, asta trebuie să fie într-adevăr testul pe care îl are de trecut fericirea islandeză.

Mă arunc în patul din camera hotelului și dorm buștean câteva ore bune. E ușor să faci asta în miezul zilei, fiindcă afară e aproape ca în miezul nopții. Când mă trezesc, cerul s-a mai luminat un pic, ajungând la starea de „plăcut de neîntunecat”, însă plăcut de neîntunecat nu este același lucru cu luminos, la fel cum „plăcut de răcoros” nu este același lucru cu cald.

Încep să cuget la ideea de întuneric, ceva la care recunosc că nu m-am gândit prea mult în trecut. Pentru mine, și bănuiesc că pentru majoritatea oamenilor, întuneric înseamnă întotdeauna... întuneric. La ce să cuget? Dar, de fapt, există tot atât de multe diversități de întuneric, pe cât de multe tipuri de peisaje sau nori. Un anumit soi de întuneric este aspru și neiertător. Un alt soi de întuneric este îmblânzit de strălucirea lunii sau de luminile orașului care se zăresc în depărtare. Apoi, există întunericul promițător de la ora 5:00 dimineața, când simțim, deși încă nu vedem, că se crapă de ziuă.

Întunericul islandez iese din orice fel de tipar, este un întuneric țepos care nu dezvăluie nimic și care, dacă ar putea vorbi, probabil că ar face-o cu un puternic accent newyorkez: *Yo, ya gotta problem wit Mista Darkness, bub?* („Niscaiva probleme cu Nenea Întunericul, tinere?”). Este un soi de întuneric care, timp de mai multe luni pe an, înghite Islanda, o înecă, o acoperă cu totul, precum acele *burka* purtate de unele femei musulmane, care le acoperă din cap până în picioare. Întunericul islandez este tot atât de negru și de atotcuprinzător.

Cum e posibil, mă întreb eu, privind de la fereastra camerei mele de hotel în întunericul profund, ca islandezii să fie fericiți trăind sub acest vâl de întuneric? Am asociat dintotdeauna locurile fericite cu palmierii, cu plajele, cu băuturile albastre și, desigur, cu barurile din mijlocul piscinelor. Așa arată paradisul, nu? Cu siguranță că industria mondială a turismului așa vrea să gândim. Fericirea, ni se spune în reclamele publicitare, se află în altă parte, iar acolo este însorit și sunt peste 30 de grade Celsius. Întotdeauna. Până și felul cum vorbim reflectă această mentalitate. Oamenii fericiți au o fire solară și privesc partea luminoasă a lucrurilor. Oamenii nefericiți au sufletul întunecat și bila neagră*.

Însă statisticile zdrobitoare din baza universală de date cu privire la fericire ne spun, din nou, că ne înșelăm. Clima contează, dar nu așa cum credem noi. Se pare că țările cu climă mai rece sunt mai fericite. Implicațiile acestei concluzii sunt imense. Poate că ar trebui să mergem cu toții în vacanță în Islanda, nu în Caraibe. Iar încălzirea globală capătă o și mai mare relevanță. Nu doar că amenință să ne distrugă ecosistemele, să ne inunde orașele de coastă și poate chiar să pună capăt vieții pe pământ, dar este posibil să ne strice și cheful de viață, ceea ce ar putea fi cel mai neplăcut lucru dintre toate.

Există nenumărate teorii care încearcă să explice de ce clima rece sau temperată produce oameni mai fericiți decât clima caldă, tropicală. Teoria mea preferată este cea pe care o numesc Teoria Adaptează-te sau Mori. Potrivit acestei teorii, în țările calde viața este prea ușoară; următorul tău prânz îți cade pur și simplu dintr-un cocotier. Cooperarea cu ceilalți este opțională. În schimb, în țările cu climă rece, cooperarea este obligatorie. Toți trebuie să lucreze împreună pentru a obține o recoltă bună sau pentru a avea o captură bogată de cod. Altfel, pier cu toții. Împreună.

Este foarte adevărat că nevoia te învață, dar interdependența te învață și să iubești. Noi oamenii avem nevoie unul de celălalt, de aceea cooperăm – la început, din motive pur egoiste. Totuși, la un moment dat, nevoia nu mai prevalează, iar tot ce rămâne este cooperarea. Îi ajutăm pe alți oameni fiindcă putem sau fiindcă acest lucru ne face să ne simțim bine, nu fiindcă așteptăm o răsplată viitoare. Iar asta înseamnă iubire.

* Potrivit teoriei celor patru umori, introdusă de către medicii antici greci și romani, continuatori ai școlii lui Hippocrate, bila neagră era una dintre cele patru umori și ilustra tipul de temperament melancolic. (*n. trad.*)

Am nevoie de o băutură tare. În scopul cercetării, desigur. Înainte să plec în călătorie, niște prieteni, buni cunoscători ai Islandei, mi-au spus că, dacă vreau să înțeleg cu adevărat sufletul islandez, dacă vreau să înțeleg ce îi mișcă pe acești vajnici fii ai vikingilor, trebuie să-i observ în starea lor naturală: cherscheliți.

Din fericire, am ajuns într-o sâmbătă, în mijlocul decadentului weekend islandez, care nu trebuie să fie confundat cu cumpătata săptămână islandeză. Islandezii practică indulgența cu măsură. Totul cu moderație, spun ei, inclusiv moderația însăși. Este perfect acceptabil să bei până cazi sub masă în weekend, dar dacă faci imprudența să guști dintr-un pahar de Chardonnay într-o marți seara, ești catalogat drept un bețiv ordinar. Islandezii pun această ciudățenie, ca toate celelalte mici păcate ale lor, pe seama trecutului lor de vikingi. Teoria este următoarea: în vremurile grele de demult, oamenii nu știau când vor mai avea parte de o recoltă bună sau de o captură bogată de pește, de aceea, atunci când se întâmpla acest lucru, o devorau cu lăcomie. Sigur că, în ziua de azi, Islanda nu mai duce lipsă de nimic, în afară de lumina soarelui, însă vechea mentalitate petrecărească s-a păstrat, ca un fel de apendice. Doar că distracția s-a dublat.

Însă cea mai bună explicație pe care am auzit-o a venit de la un penguin ars de soare. Sigur, nu un penguin adevărat, ci un islandez pe nume Magnus, care locuiește în Miami Beach. Când am luat odată masa împreună, mi-a venit imediat în minte imaginea unui penguin ars de soare – o imagine pe care am încercat, în zadar, să mi-o alung din minte pe parcursul celor două ore cât am mâncat și am băut la cafeneaua din incinta unei librării. Magnus crede că islandezii beau așa de mult fiindcă populația este atât de mică. Ei văd aceleași figuri bine cunoscute, zi de zi. La sfârșitul săptămânii, au nevoie de o pauză, însă nu e ușor să pleci de pe insulă. Așa că beau – la greu – și, dintr-odată, toate acele figuri cunoscute par un pic mai puțin familiare. „E ca și când ai purta o pereche nouă de ochelari, cu dioptrii diferite”, mi-a spus penguinul ars de soare. „Lumea pare un pic diferită, un pic mai puțin cunoscută.”

Aici, în Reykjavik, capitala Islandei, zăresc un bar chiar lângă hotelul meu. Se numește Sirkus. Fațada este zugrăvită în nuanțe puternice de roșu și verde. Se potrivește mai curând unei insule din Caraibe, decât unui oraș rece și întunecat precum Reykjavik-ul. Îl întreb pe domnul amabil de la recepție dacă mi-l recomandă. Mă măsoară din cap până-n picioare, iar apoi exclamă:

— Nu cred că este pentru dumneavoastră.

— Vreți să spuneți, îi răspund eu, străduindu-mă să par jignit, că nu sunt suficient de sofisticat pentru acel bar?

— Nu tocmai. Vreau să spun că nu ascultați muzică punk și nici nu vă cumpărați hainele de la magazine second-hand.

Cred că are dreptate. Renunț la idee și mă îndrept către localul pentru oamenii ceva mai serioși, pe care mi-l recomandă domnul de la recepție.

Barul este într-adevăr pentru oameni serioși, dacă ai fi un om serios care trăiește în anii 1980. Este aici o abundență îngrijorătoare de lambriuri din lemn și spoturi de lumină. Muzica sună dubios de disco. Observ un grup de tineri islandezi așezați la o masă, cu ochii țintă pe punctul central: două sticle mari de Tanqueray, cuibărite în găletușe pline cu gheață. E clar că va urma o seară serioasă de indulgență cu măsură.

Comand o bere, care costă cam cât taxa la facultate în unele țări. Prețul mare al alcoolului (ca și al tuturor celorlalte produse) în Islanda este o altă explicație pentru stilul lor excesiv de a bea. De vreme ce băutura este așa de scumpă, islandezii se gândesc că, dacă nu te îmbeți, înseamnă că îți irosești banii. Este greu să contrazici o logică nordică atât de solidă.

Islanda are o istorie lungă și complicată cu alcoolul. A trecut printr-o scurtă perioadă de prohibiție, cam în aceeași perioadă ca și Statele Unite și cam cu același succes. Prohibiția a încetat în anii 1930, iar de atunci islandezii beau cu drag și spor. E ciudat că autoritățile au continuat să interzică berea multe decenii la rând – probabil preocupate de faptul că oamenii vor chefui ușor toată săptămâna, în loc să-și strunească beția cu câteva zile de cumpătare. În cele din urmă, în 1989, a încetat și interdicția de a consuma bere, iar islandezii au renunțat la băuturile spirtoase și au început să bea bere. Un psiholog islandez îmi spunea că „În trecut, islandezii obișnuiau să se îmbete cu băuturi tari, cum ar fi vodcă; acum, se îmbată cu vin și bere.” Spunea asta ca și când ar fi reprezentat un progres.

Îmi beau berea extravagantă, încercând să calculez, amuzat, cam cât de mult costă fiecare înghițitură – cogâlț, s-au dus pe gât 1,25 dolari; cogâlț, înghițitura asta a fost mai mică, doar 75 de cenți – când aud vocea unei femei. Vorbește engleza și mi se adresează mie.

— Poți să mă legi?

Mă întorc și zăresc o femeie solidă, cu un tatuaj – e greu de spus ce reprezintă tatuajul – pe antebrațul stâng. Rămân neclintit, cu privirea în gol, puțin cam prea mult timp.

— Poți să mă legi? repetă ea.

Îmi arată pe spatele rochiei funda care i s-a desfăcut. O leg și mă prezint.

Numele ei este Eva și e beată. În câteva minute, aflu că azi e ziua ei de naștere, că își crește singură copiii, că fostul ei soț o bătea, că a fost plecată din Islanda în ultimii șapte ani și că acum are trei joburi. Nu este deloc timidă, dar nici prea fericită. Șase din zece puncte pe scara fericirii, îmi spune ea. Mi-o prezintă pe prietena ei Harpa, care este mai beată decât Eva, dar și mai fericită decât ea – un nouă pe scara fericirii, îmi zice ea, îmbrățișându-mă ca și când am fi vechi prieteni. Fac repede socotelile. Harpa și Eva au în medie cam 7,5 puncte, ceea ce înseamnă că ele sunt doar un pic mai puțin fericite decât islandezul obișnuit. Nu mă miră că sunt prietene.

Harpa și Eva nu s-au îmbătat în acest bar. Erau deja bete când au ajuns aici. De obicei, îmi spun ele, islandezii încep să bea de acasă, unde băutura este mai ieftină, iar după aceea, odată suficient de prelubrificați, se duc la bar. Unii oameni, mai ales cei cu buget redus, vor planta o sticlă de băutură pe trotuar, lângă bar, iar apoi vor ieși afară din bar și vor mai lua câte o înghițitură la fiecare cinci minute. Tipul ăsta de ingeniozitate, îmi zic eu, explică felul cum au reușit să supraviețuiască acești vikingi temerari, mai bine de 1.000 de ani, pe o insulă care este la fel de ospitalieră pentru om ca și planeta Pluto – dacă Pluto ar fi o planetă.

Muzica e dată la maximum. Eva și Harpa sunt amețite de băutură. Eu sunt extenuat după călătoria lungă și istovitoare. Acești trei factori conspiră împotriva unei conversații coerente.

— Sunt scriitor, îi spun Evei, încercând să mă fac auzit.

Ea pare nedumerită.

— Sculptor? Ce sculptezi, statui?

— Nu, sunt SCRIITOR, strig eu.

Cu asta fac impresie bună. În Islanda, să fii scriitor este cel mai apreciat lucru. Nu contează dacă ai succes sau nu, dacă ai publicat sau nu cărți. Islandezii își adoră scriitorii. Într-o anumită măsură, se poate considera că este un fel de narcisism, de vreme ce aproape toată lumea în Islanda este scriitor sau poet. Șoferi de taxi, profesori universitari, recepționeri la hotel, pescari. Toată lumea. Islandezii spun în glumă că, într-o zi, vor înălța o statuie în centrul Reykjavik-ului, în onoarea singurului islandez care nu a scris nicio poezie în viața lui. Încă mai așteaptă să se nască acea persoană.

„Mai bine mergi desculț decât fără o carte.”, spune un proverb islandez. Guvernul îi sprijină pe scriitori, oferindu-le burse generoase – salarii, în toată puterea cuvântului – chiar și pentru o perioadă de trei ani. Cel mai cunoscut scriitor al Islandei, câștigător al Premiului Nobel, Halldór Laxness, făcea

următoarea remarcă: „Nu înțeleg acest mit al artistului muritor de foame. Eu nu am sărit niciodată peste o masă.”

Îmi zic că acum este momentul să lansez întrebarea care m-a adus la acest bar cu lambriuri de lemn și prețuri exorbitante.

— Așadar, de ce beau islandezii atât de mult?

— Din cauza întunericii, îmi mărturisește Harpa. Bem fiindcă e așa de întuneric.

— Asta înseamnă că în timpul verii nu beți?

— Oh, nu, bem și în timpul verii. Din cauza luminii. Bem fiindcă suntem așa de fericiți că e lumină.

Harpa stă în picioare, cu halba de bere în mână, legănându-se ușor și meditănd la concluzia inevitabilă: islandezii beau tot timpul anului.

Nu-mi permit să-mi cumpăr încă o bere, iar Harpa și Eva au devenit practic de neînțeles. E timpul să plec.

— Stai puțin, îmi spune Harpa, într-un acces de luciditate, trebuie să știi ceva. Despre întuneric.

— Da, ce-i cu el?

— Nu trebuie să i te împotrivești, ci să-l îmbrățișezi.

Și astea fiind zise, Harpa și Eva dispar într-un nor de fum de țigară și în murmurul plăcut al sporovăielii islandeze. Ce ciudat, îmi zic eu în timp ce mă pregătesc să ies, sună exact ca țipetele focilor.

* * *

În dimineața următoare, încerc, așa cum mi-a sugerat Harpa, să îmbrățișez întunericul. Nu reușesc. Dimpotrivă, întunericul mă îmbrățișează pe mine, sufocându-mă. Ceasul meu deșteptător îmi arată ora 8:00, dar afară arată ca la miezul nopții. Apăs pe butonul de oprire a alarmei, iarăși și iarăși, până când, în cele din urmă, la ora 9:30, reușesc să mă urnesc din pat. Îmi arunc un ochi pe fereastră. Tot întuneric. Nici măcar aluzia unui răsărit. Soarele este ca mai toate lucrurile în viață. Îi simți lipsa atunci când nu-l mai ai.

Stai puțin, întrezăresc o urmă de lumină. Nu lumina soarelui, ci o undă albăstruie. Să fie oare aurora borealis, luminile nordului? Unda albăstruie vine dinspre clădirea de vizavi. Poate o fi vreun ritual viking? Îmi pun ochelarii pe nas. Acum îmi dau seama că lumina vine de la monitoarele computerelor. A început ziua de lucru islandeză. Cum fac ei asta? Cum reușesc islandezii să înceapă și să încheie ziua pe întuneric?

Ceasul meu deșteptător îmi arată ora 9:55. Oh, nu! Micul dejun gratuit se termină peste cinci minute, iar în Islanda mâncarea gratuită este foarte prețioasă. Cobor în fugă la restaurant, îmi ticsesc farfuria cu hering și gouda, până dă pe dinafară, și îmi umplu la refuz cana de cafea. În Islanda, cafeaua este vitală, la fel de necesară ca oxigenul.

Ați putea crede că, din cauza lipsei luminii solare, apar tot soiul de tulburări afective sezoniere, caracterizate prin depresie, apatie și nevoia de a consuma carbohidrați. Mie mi se par îngrozitoare aceste simptome. Nu doar că ești deprimat, dar te mai și îngrași de la toți acei carbohidrați, ceea ce te face să te simți și mai deprimat, și simți nevoia să consumi din nou carbohidrați, ceea ce te face să te simți și mai deprimat.

Aceste tulburări sunt însă practic inexistente în Islanda. Ele sunt mai frecvente în partea de nord-est a Statelor Unite decât în Islanda. Uimiți de rezultate, psihologii au emis teoria potrivit căreia, de-a lungul secolelor, islandezii și-au creat o imunitate genetică față de această boală. Cei care au fost afectați de ea au murit, iar odată cu ei a dispărut și moștenirea genetică. Au supraviețuit cei mai fericiți.

Mi-am terminat cea de-a treia ceașcă de cafea și sunt nerăbdător să pornesc la drum. Nu are sens să aștept să răsară soarele – asta ar putea să dureze luni de zile –, așa că îmi iau geanta și ies afară. Islandezii, din motive evidente, au mai multe cuvinte pentru noțiunea de gheață. Cea care se găsește acum sub picioarele mele se numește *hálka* („gheață zburătoare”). Dar nu gheața zboară, ci tu zbori. Aproape că mi-au zburat și mie picioarele de câteva ori, înainte să mă obișnuiesc cu gheața asta zburătoare.

Mă îndrăgostesc pe loc de Reykjavik. Capitala Islandei nu este atât un oraș mic, cât mai curând un sat cosmopolit. Are ce este mai bun din ambele lumi. Intimitatea specifică orașelor mici, dar la care se adaugă și sushi-ul. Dacă există vreun punct în care nu poți ajunge în cel mult 10 minute de mers pe jos înseamnă că acel punct nu prezintă niciun interes. Îmi place asta – nu doar fiindcă scurtează timpul pe care îl am de petrecut pe gheața zburătoare, ci și fiindcă așa mi se pare corect. Cele mai multe orașe sunt mai mari decât ar fi necesar. Dincolo de un anumit punct, neajunsurile vieții urbane încep să cântărească mai mult decât beneficiile.

Reykjavik nu se află în pericolul de a trece acest Rubicon. Întreaga populație a Islandei este de numai 300.000 de locuitori, cam cât cea a orașului Louisville,

Kentucky, sau cea care se află de obicei într-o stație de autobuz în China. Islanda este o țară mică, dar totuși este o țară.

Cu 30 de ani în urmă, economistul nonconformist E.F. Schumacher susținea că, în termeni economici, ce este mai mic este mai bun. Dar ce este mai mic poate fi și mai fericit? Este posibil ca state microscopice precum Islanda să fie mai fericite decât țări mari, precum Statele Unite sau China?

La nivel practic, dimensiunea redusă a Islandei înseamnă că părinții nu trebuie să-și mai bată capul să-i învețe pe copii să nu intre în vorbă cu străinii. Nu există străini în Islanda. Aici te lovești constant pe stradă de prieteni și de cunoștințe. Nu este un lucru neobișnuit să întârzii 30 de minute la serviciu, fiindcă te-ai întâlnit pe drum cu o mulțime de prieteni. În general, asta este o scuză perfect plauzibilă, atunci când întârzii. Iadul era echivalentul islandez pentru trafic. La capitolul dezavantajelor, Islanda este cel mai nepotrivit loc din lume pentru o aventură amoroasă, deși asta nu-i împiedică pe islandezi să încerce.

În discursul său de adio, fostul președinte al Franței, Jacques Chirac, declara: „Națiunea este o familie.” Chirac vorbea în sens figurat, însă Islanda chiar este o familie. Geneticienii au descoperit că toți cetățenii Islandei sunt înrudiți între ei, coborând până la a șaptea sau a opta generație. Islandezii pot accesa un website pentru a afla ce legătură de rudenie au cu un coleg, cu un prieten – sau cu splendoarea cu care s-au culcat ieri noapte.

O doamnă mi-a povestit cât de enervantă poate fi chestia asta.

— Te culci cu un tip pe care tocmai l-ai întâlnit, iar în ziua următoare ești la o reuniune de familie și îl zărești într-un colț, mâncând pește afumat. Și îți zici – Oh, Doamne, tocmai m-am culcat cu vărul meu de-al doilea.

Toată această familiaritate are un efect direct asupra modului cum funcționează guvernul. Să luăm cazul șomajului. Politicienilor le pasă mai mult dacă Hans este șomer, atunci când Hans este prietenul cel mai bun al fratelui lor. În Statele Unite, există o înțelegere nescrisă potrivit căreia o rată a șomajului de 5 sau 6% este acceptabilă, însă nivelul inflației trebuie să rămână foarte scăzut – să nu depășească unul sau două procente.

În Islanda este exact invers. Dacă rata șomajului ajunge la 5%, se consideră o catastrofă națională. Președinții sunt demisi din funcție. Însă islandezii acceptă o rată a inflației destul de ridicată. De ce există aceste abordări diferite?

Răspunsul îl aflăm din modul cum se raportează țările la criza economică. O rată mare a inflației are un impact asupra întregii populații; toți cetățenii resimt apăsarea prețurilor mari, atunci când merg la băcănie sau la benzinărie. Toată

lumea suferă un pic; nimeni nu suferă mult. Șomajul reprezintă o suferință selectivă. Doar un anumit număr de oameni suferă mai mult, în schimb majoritatea nu suferă deloc.

Sau poate că totuși suferă? Potrivit studiilor, o rată mare a șomajului reduce fericirea generală mult mai mult decât o rată mare a inflației. Spectrul pierderii slujbei se răspândește în rândul națiunii ca o undă care șerpuiește pe luciul unui lac.

Un bărbat în vârstă trece pe lângă mine, cu un mers greoi. Are părul ciufulit, o barbă neîngrijită și poartă o haină de piele. Mă întreb dacă nu cumva e Bobby Fischer. Am auzit că fostul campion de șah locuiește aici. Islandezii îl iubesc pe Bobby Fischer. A participat la o partidă de șah memorabilă, chiar aici în Reykjavik. Fischer a fost genial, l-a învins pe adversarul său rus, Boris Spassky, într-o partidă difuzată în lumea întreagă. Pentru americani, Fischer a devenit un mare erou, un luptător în Războiul Rece, care a înfrânt Imperiul cel Rău, chiar dacă numai pe tabla de șah. Pentru islandezi, Fischer a fost tot un mare erou, însă dintr-un alt motiv. El a pus Islanda pe harta lumii, ceea ce este cel mai bun lucru pe care îl poate face cineva pentru această mică națiune.

Fischer nu a îmbătrânit frumos. A devenit arțăgos și, uneori, incoerent. A făcut unele comentarii antisemite, iar, după atacurile de la 11 septembrie, chiar și antiamericane. Când, în 2004, a fost arestat în Tokyo și amenințat cu deportarea în Statele Unite, fiind acuzat că a încălcat o interdicție de călătorie în fosta Iugoslavie, Parlamentul Islandei i-a sărit în ajutor. I s-a acordat cetățenie islandeză, iar de atunci locuiește aici*, hoinărind pe străzile Reykjavik-ului și vorbind de unul singur. O fantomă a Războiului Rece.

Cazul straniu și trist al lui Bobby Fischer spune mai multe despre Islanda decât despre Bobby Fischer. Islandezii sunt pasionați de șah, profund loiali față de prietenii lor, obsedați să fie puși pe harta lumii și toleranți cu idiosincraziile – nu doar în cazul oamenilor, ci și când vine vorba de mâncare, așa cum aveam să descopăr în curând.

Legătura dintre mâncare și fericire este dovedită. Oamenii cumsecade de la McDonald's știu asta. De aceea au denumit combinația burger – cartofi prăjiți *Happy Meal* („Meniul Fericit”) și nu Meniul Existențial. Poate că oamenilor le place să-și rumege nefericirea, însă ei vor să înghită fericirea.

* Bobby Fischer s-a stins din viață pe 17 ianuarie 2008, în apartamentul său din Reykjavik. (n. trad.)

„Cel care gustă știe!”, spune un vechi proverb sufit. Epicurianul cel mai celebru al Franței, Jean Anthelme Brillat-Savarin, considera că mâncarea este oglinda sufletelor noastre: „Spune-mi ce mănânci, ca să-ți spun cine ești.”

Așadar, ce spune asta despre islandezi? Destul de multe, întrucât se pare că acești oameni au câteva idei ciudate despre mâncare. În mod tradițional, islandezii nu mănâncă nimic urât. Până în anii 1950, pescarii islandezi aruncau homarii înapoi în mare. Erau prea urâți. Și chiar și în ziua de azi, majoritatea islandezilor evită să mănânce cod din același motiv, deși acest pește se găsește din abundență în apele Atlanticului de Nord, încât aproape că îți sare în farfurie, gata feliat și preparat cu un delicios sos de lămâie. În schimb, islandezii exportă cod în America, unde se pare că oamenii nu au nicio problemă să mănânce lucruri urâte.

Capriciile islandezilor cu privire la aspectul mâncării nu se extind și asupra gustului mâncării. Altminteri, cum s-ar putea explica existența unor delicatese precum *súrsaðir hrútsprungar*, testicule de berbec, sau *harkarl*, rechin putred? Probabil că ele promovează virilitatea și sănătatea intestinală.

Poetul W.H. Auden a gustat *harkarl* atunci când a vizitat Islanda în anii 1930. Aprecierea lui a fost lipsită de orice menajamente. „Are un gust de cremă de ghețe”, scria Auden, adăugând că, „din cauza mirosului, trebuie mâncat în aer liber.”

Nu tocmai o recomandare de cinci stele. Însă am fost totuși curios să încerc și eu. Să fie oare chiar atât de rău? De altfel, am simțit o oarecare responsabilitate profesională. Dacă mâncarea este într-adevăr oglinda sufletului unei națiuni, atunci aveam obligația să privesc în acea oglindă, indiferent cât de respingătoare ar fi ea.

Mi se spune că cel mai bun loc pentru a încerca *harkarl* este târgul de weekend. Organizat într-un depozit cavernos, în apropierea portului, este locul unde islandezii vin în căutarea unor chilipiruri, atâtea câte pot fi în această țară unde o ceașcă de cafea costă 10 dolari. Este ticsit cu cărți vechi, îmbrăcăminte second-hand și tot soiul de antichități. Mi se pare un loc reconfortant de nesofisticat, o insulă de simplitate într-un ocean de prețiozitate.

Dau o raită prin târg, până când pun ochii pe *harkarl*. Pare destul de inofensiv. Niște cuburi de carne cenușie, de mărimea unor zaruri. Femeia din spatele teighelei este solidă și are o expresie îndârjită pe chip, așa încât mă întreb dacă o fi omorât rechinul cu propriile mâini. Mă apropiu cu sfială și o rog frumos să-mi dea o bucătică. Cu o mișcare lină, străpunge un cub cenușiu cu o scobitoare și mi-l înmânează, fără să schițeze niciun zâmbet.

Respir adânc, apoi înghit. În secunda următoare, mintea îmi este inundată de un gând: Auden avea dreptate. Nu am mâncat în viața mea cremă de ghețe, însă așa îmi închipui că trebuie să fie la gust. Un gust acid, nenatural. Cel mai rău este gustul persistent de după. A rămas lipit de cerul gurii și refuză să fie evacuat, în ciuda strădaniilor mele de a-l elimina cu multe pahare de apă, o pungă de nuci caju prăjite cu miere, o roată întreagă de brânză gouda și două sticle de bere. Până să ajung la hotel, o oră mai târziu, gustul migrase către gâtlee, fără să dea semne că ar avea de gând să plece prea curând. Mi se face greață.

— Ați încercat *harkarl*, nu-i așa? îmi zice domnul amabil de la recepție, observându-mi starea de disconfort.

— Așa este, dar de unde știți?

Nu-mi răspunde, aud doar un țâțâit, după care mă sfătuiește să beau ceva ce se cheamă *svarti dauoi* sau „moartea neagră”. Este băutura națională islandeză și reprezintă, pot să confirm, singura substanță cunoscută de om, suficient de puternică să disloce gustul de rechin putred. E adevărat că provoacă o mahnireală foarte neplăcută, dar asta este prețul pe care trebuie să-l plătești pentru a fi eliberat.

Mă plimb prin Reykjavik și observ ceva straniu. Parcă orașul nu ar fi un corp solid. Dar nu e nici în stare gazoasă, precum Qatarul, ci mai curând efemer, pasager, ca și când ar fi fost construit ieri și ar putea la fel de bine să dispară mâine. Aproape că mă aștept ca cineva să strige: „Stop-cadru!” și să-i văd pe mașiniști demontând orașul bucată cu bucată. Arhitectura orașului, atâta cât este ea, explică parțial această senzație. Multe clădiri sunt făcute din tablă cutată din oțel și par foarte fragile. Apoi sunt stâncile, munții și marea, care sunt omniprezente, amenințând să înghită orașul. În secunda asta mă aflu scufundat în urbanitate – cafenele, reprezentanțe ale marilor firme internaționale – pentru ca, în secunda următoare, pe strada alăturată, priveliștea să se metamorfozeze într-una sălbatică, naturală.

Spre deosebire de New York sau Shanghai, Reykjavik-ul nu are iluzia grandorii. Este un oraș care își cunoaște foarte bine locul în univers, știe că este un loc nesemnificativ și se mulțumește cu el. Islandezilor le priește această efemeritate a vieții. Ea îi ține treji, le aprinde imaginația. Dar, în primul rând, le amintește de fragilitatea vieții. Marile orașe se cred nemuritoare, fiind amăgite de iluzia că, doar prin dimensiunea lor și prin faptul că au supus natura, vor învinge moartea. În Islanda, un ținut unde natura are întotdeauna ultimul cuvânt, nemurirea este o glumă atât de evidentă, încât nimeni nu o ia în serios.

De fapt, islandezii trăiesc în permanență cu conștiința sfârșitului iminent. Kristin, care este producător la televiziune, îmi povestea despre o plimbare pe care a făcut-o, la doar zece minute distanță de casă, într-o suburbie a Reykjavik-ului, care se află în imediata vecinătate a unei zone vulcanice: „Nu era nicio altă ființă umană prin apropiere. Dacă aș fi căzut și mi-aș fi rupt piciorul, aș fi murit în câteva ore, din cauza expunerii la gazele toxice.” Mie mi s-a părut de-a dreptul înfricoșător, însă ei i se părea palpitant. Să fie oare aceeași nevoie de adrenalină care îi motivează pe pasionații de sporturi extreme? Nu cred. Ea nu vorbește de această nevoie de adrenalină, ci de o legătură adâncă și permanentă cu natura – o legătură care implică proximitatea morții, dar nu este definită de ea.

Dacă te plimbi pe străzile Reykjavik-ului, îți dai seama destul de repede că te afli într-un loc plin de creativitate, ce abundă în galerii de artă, magazine de muzică sau cafenele frecventate de scriitori care trudes la Marea Roman Islandez. Poate că acesta este secretul fericirii islandeze.

Este evident că fericirea nu este o funcție a logicii reci și tăioase – altminteri, toți contabilii ar fi în culmea fericirii. Marii gânditori au subliniat adesea legătura dintre creativitate și fericire. „Fericirea”, spunea cândva Kant, „nu este un ideal al rațiunii, ci al imaginației.” Cu alte cuvinte, ne creăm fericirea, iar primul pas pentru crearea oricărui lucru este să ni-l imaginăm.

În cartea sa *Secretele fericirii*, profesorul britanic Richard Schoch nota: „Imaginația noastră se află, într-o oarecare măsură, pe un tărâm dincolo de rațiune, fiindcă începe cu imaginarea unei realități viitoare: ceea ce ai putea să devii.”

Avem tendința să considerăm cultura ca fiind ceva vechi și fragil. Cultura este ceea ce moștenim de la strămoși, o moștenire pe care fie o păstrăm, fie, cel mai probabil, o risipim. Adevărat, însă mai există și un alt aspect. Cultura este creată. Sigur că da. Cineva a trebuit să o creeze pentru ca noi să ne batem joc de ea.

Islanda – și asta este partea cea mai impresionantă – își creează acum propria cultură. Chiar în timp ce citiți aceste cuvinte, vreun muzician islandez compune melodia prin esență islandeză. Până în acest moment, nu există așa ceva. Islanda nu are o tradiție a muzicii instrumentale. Era prea frig și beznă ca să-și mai bată capul cu așa ceva, sau poate că vechii islandezi erau prea beți pe atunci. Așa că tinerii islandezi hotărăsc acum ceea ce este prin esență islandez. Este minunat să-i urmărești în plin proces de creație.

Dacă este posibil ca o limbă, niște simple cuvinte, să aducă omului fericirea, să atingă sufletul creator al unui întreg neam, atunci cu siguranță că acea limbă este

islandeza. Islandezii își iubesc limba. O iubesc chiar mai mult decât își iubesc țara. Pentru islandezi, limba este lăcașul sfânt al culturii. Așa mi-a spus un islandez. În orice altă țară, aș considera o asemenea afirmație drept o exagerare naționalistă. M-ar pufni și râsul. Dar nu în Islanda.

Așa cum îți va spune orice islandez (și îți va spune iarăși și iarăși), ei vorbesc limba pură a vikingilor, în vreme ce alte neamuri scandinave vorbesc o limbă degenerată, diluată. La fel ca și francezii, islandezii își apără cu înverșunare limba maternă. Dar, spre deosebire de francezi, islandezii nu-și fac din asta un titlu de glorie. Toți islandezii vorbesc și engleza, pe lângă islandeză. „Bilingvismul” nu este considerat un cuvânt obscen.

Cu fiecare nouă invenție – cum ar fi computerul sau brișele dietetice cu afine – țările din întreaga lume se văd nevoite să inventeze cuvinte noi. Majoritatea aleg calea cea mai ușoară și, pur și simplu, împrumută cuvântul din limba engleză, adaptându-l puțin pentru a se integra în limba țării respective. Astfel, în Japonia, un computer personal devine *persu-con*. Dar islandezii țin morțiș să inventeze cuvinte neaoșe pentru aceste dispozitive moderne.

Lingviștii islandezi fac asta apelând la limba vikingilor. Evident că vikingii nu aveau cuvinte care să desemneze becul electric sau traficul de date, așa că lingviștii au fost nevoiți să fie foarte inventivi. De pildă, cuvântul islandez pentru televiziune – *sjónvarp* – înseamnă „aruncător de imagini”. Racheta balistică intercontinentală s-a dovedit a fi o adevărată piatră de încercare. În cele din urmă, lingviștii au creat un cuvânt care s-ar traduce cam așa: „obiect zburător care fulgeră la mare distanță”. Nu sună rău. Preferatul meu este cuvântul islandez pentru computer: *tolva* sau „profet al numerelor” Îmi place, e ca și când PC-ul meu ar fi ceva magic sau amenințător. Ceea ce, de fapt, și este.

Cel mai mare compliment făcut vreodată Islandei de un străin a venit din partea unui danez pe nume Rasmus Christian Rask, care a declarat în secolul al XIX-lea că a învățat islandeza „pentru a fi în stare să gândească”. Când am auzit asta, m-a făcut și pe mine să mă gândesc la legătura dintre limbă și fericire. Pot cuvintele să ne facă fericiți? Au ele puterea nu doar să ne descrie stările sufletești, dar să le și creeze?

Este limpede că unele cuvinte ne aduc pe loc bucurie. Cuvinte cum ar fi „te iubesc” sau „deja ești câștigător” În schimb, alte cuvinte precum „audit” sau „consult de prostată” au efectul contrar.

Toate limbile au în comun o anumită trăsătură, și nu este una fericită. Așa cum am descoperit în Elveția, fiecare cultură are mult mai multe cuvinte care descriu

stări sufletești negative decât pozitive. Acest aspect explică parțial de ce este atât de greu să-i conving pe oameni să-mi vorbească despre fericire. Pur și simplu nu dispun de cuvintele necesare pentru a o exprima. Ceea ce mă face să mă întreb: Suntem predestinați nefericirii? Suntem o specie de plângăcioși? Poate că suntem. Sau poate că fericirea este atât de sublimă, atât de subînțeleasă de la sine, încât nu are nevoie de multe cuvinte pentru a fi descrisă.

Un optimist ar putea găsi unele dovezi încurajatoare în domeniul neuroștiințelor. Cercetătorii de la Universitatea Wisconsin au descoperit că partea din creier ce controlează limbajul este, la fel ca partea ce controlează fericirea, relativ nouă, în termeni evoluționiști. Prin urmare, există vreo legătură între aceste două transformări recente? Dacă da, atunci limbajul este doar un simplu membru al echipajului sau stă pe scaunul șoferului?

Este greu de spus, dar nu poate fi negat faptul că, cel puțin pentru islandezi, limbajul reprezintă o imensă sursă de bucurie. Tot ce are mai înțelept și mai minunat această mică și neobișnuită națiune derivă din limba islandeză. Forma protocolară de salut în islandeză este *Komdu sæll!*, care se traduce prin „Veniți fericiți!” Când islandezii își iau rămas-bun, ei spun *Vertu sæll!*, adică „Plecați fericiți!”. Îmi place asta la nebunie. Sună mult mai bine decât „Aveți grijă de voi!” sau „Pe curând!”.

Limba islandeză, ca și oamenii care o vorbesc, este egalitaristă și complet lipsită de prefăcătorie. Bill Holm a surprins foarte bine eleganța simplă a limbii islandeze, cum altminteri decât într-un poem.

Într-o cameră cu aer condiționat, nu poți înțelege

Gramatica acestei limbi,

Aparatul zbârnâitor îneacă vocalele delicate,

Dar poți să auzi aceste vocale în adierea vântului pe creasta unui munte

Și în valurile zbuciumate care se sparg de prora unei luntre.

Doamnele bătrâne pot să-și fluture pletele lungi în această limbă,

Pot să fredoneze, să tricoteze și să facă clătite.

Însă nu poți să dai un cocktail party în această limbă

Și să faci remarci spirituale, stând în picioare, cu o băutură în mână.

Trebuie să stai jos ca să vorbești această limbă,

E atât de grea, încât nu poți să fii politicos sau să flecărești.

Căci, odată ce ai început o propoziție, ți se derulează în fața ochilor întregul curs al vieții tale.

Îmi place cu precădere ultimul vers care arată cum unele cuvinte pot avea o viață a lor, dincolo de mesajul pe care îl transmit.

Cel mai mare poet islandez a fost un viking pe nume Egill Skallagrímsson, care a trăit cu aproximativ 1.000 de ani în urmă și, după cum mi-a spus un artist islandez, este bine cunoscut drept „nenorocitul ăla care scria poezii frumoase”. Cu Egill nu era de glumă. „El a scris cele mai frumoase poezii ale noastre, dar dacă se simțea jignit în vreun fel, se năpustea asupra gazdelor și le scotea ochii.” Criticii literari ai vremii trebuie să fi fost foarte prudenți în aprecierile lor cu privire la operele lui Egill. În Islanda, legătura dintre poezie și violență este atât de adânc înrădăcinată, încât în mitologia lor, Odin este atât zeul poeziei, cât și al războiului.

Să fie această pasiune arzătoare pentru literatură explicația fericirii islandeze? Nu sunt sigur. Poate că dragostea pentru limba țării tale nu îți garantează fericirea, însă îți permite să-ți exprimi disperarea în mod elocvent, iar asta înseamnă ceva. După cum știe orice poet (sau blogger), nefericirea exprimată este o nefericire mai mică.

Și totuși, încă nu înțeleg pe deplin. De ce Reykjavik-ul, acest sat cosmopolit de la capătul lumii, este un asemenea bastion al creativității? Alte țări nordice, cum ar fi Suedia și Danemarca, au o populație mult mai numeroasă, dar nu produc artă de un asemenea calbru. Ce are Islanda așa de special?

Cred că răspunsul îl găsim în numele țării. Pământ de Gheață. Mai întâi, este aspectul legat de gheață. Să ne imaginăm cum arăta viața cu câteva sute de ani în urmă, în acele ierni lungi și grele. Oamenii trăiau într-un soi de vid senzorial. Mintea umană detestă vidul, așa cum o dovedește popularitatea de care se bucură televiziunea prin cablu. De aceea, vechii islandezi au inventat pitici, elfi și alte creaturi care se presupune că populau ținuturile neospitaliere. Fantezie? Nebunie?

Alda, o cunoscută bloggeriță, mi-a povestit o experiență pe care a trăit-o de curând. Vizita, împreună cu un prieten, o zonă îndepărtată a țării, unde își au locurile de cuibărit rândunelele de mare arctice. Se plimbau pe țărm, când dintr-odată au auzit râsetele unor petrecăreți și clinchete de pahare. Cine să dea o petrecere aici, în mijlocul pustietății? s-au întrebat ei. Timp de vreo zece minute, Alda și prietenul ei au încercat să dea de urma petrecăreților, dar în zadar.

Abia după aceea, și-au dat seama: nu era nicio petrecere acolo. Era doar o iluzie acustică, datorată ecoului valurilor care se spărgeau de stânci și ciripitului păsărilor. Alda, un copil al Iluminismului, ca să nu mai vorbim de Era Informațională, a fost păcălită de magia neagră a Islandei. Strămoșii ei de acum o mie de ani au fost, fără îndoială, o pradă mult mai ușoară.

Apoi, este aspectul legat de pământ în ecuația Islandei. În majoritatea țărilor de pe Terra, pământul stă liniștit acolo unde este. Poate fi un pământ frumos, chiar un pământ uimitor, dar asta este tot ce face el: stă liniștit. Nu și pământul Islandei. El sâsâie. Scurpă. Râgâie. Iar, uneori, mai trage și vânturi. Mi se spune că există motivații geologice solide pentru acest tip de comportament. Dar niciuna dintre ele nu mă interesează. Ceea ce mă interesează pe mine este felul cum toate aceste sâsăituri, scurpături, râgâieli și vânturi trase ocazional afectează fericirea islandeză.

În primul rând, după cum îmi spun islandezii, pământul însuși este o sursă de inspirație creatoare și, în mod indirect, de fericire. Pământul le fuge de sub picioare. În Islanda, sunt în medie douăzeci de cutremure în fiecare zi. Evident, nu din acelea cataclismice, însă toată această activitate seismică nu rămâne fără urmări.

În Islanda, timpul geologic se desfășoară mult mai rapid. Vulcanii nu se nasc pe parcursul secolelor, ci pe parcursul vieții unui om. Și, dacă se întâmplă să credeți în noduri energetice sau în alte lucruri de acest gen, atunci Islanda este țara care vi se potrivește. Aici, oamenii vorbesc despre energie mai mult decât în orice altă țară pe care am vizitat-o. Un designer grafic islandez mi-a spus că acumulează energie, sub forma luminii solare, în timpul verilor însorite, astfel încât să poată face față iernilor întunecate. Un alt islandez, producător muzical, mi-a spus că „energia ciudată” explică de ce majoritatea albumelor sunt lansate toamna, când totul moare.

De-a lungul secolelor, au existat câteva Epoci de Aur, locuri și vremuri caracterizate printr-o intensă creativitate și dezvoltare culturală. Atena secolului al V-lea î.H. Londra elisabetană. Florența renașcentistă. Seattle-ul sfârșitului de secol XX. Epocile de Aur nu durează niciodată prea mult. Sunt locuri efemere, precum franciul.

„Istoria ne arată că epocile de aur sunt ferestre de lumină rare și speciale, care iluminează lumea pentru câteva momente, atât în interior, cât și în exterior, după care se închid.”, scria istoricul britanic Peter Hall în minunata lui carte *Orașele de mâine*.

Să fie oare micuțul și neobișnuitul Reykjavik una dintre aceste ferestre de lumină rare și speciale? Nu aș zice că este o altă Florență renașcentistă – ar fi o exagerare –, însă cele două orașe au câteva lucruri în comun. Aceeași populație, aproximativ 95.000 de locuitori. Iar în Reykjavik, la fel ca în Florența veacului al XIV-lea, nu există o elită creatoare. Arta este produsă și gustată de toată lumea.

Explicația pentru această efervescentă creatoare a Reykjavik-ului să fie doar istoria și energia seismică? Sau mai este și altceva de care nu-mi dau eu seama?

Un lucru este sigur. Islandezii au un simț natural al stilului, care, în ceea ce mă privește, este cel mai enervant cu putință. Stilul fals poate fi simulat; stilul natural, nu. Știu asta din experiență. Am în garderoba personală o cantitate imensă de haine de culoare neagră, două perechi de ochelari funky, pe care îi port tot timpul, și câteva pălării Kangol, pe care le port uneori invers. Port o barbă frumos îngrijită și gulerul de la cămașă scrobit. Pentru un observator obișnuit, arăt ca un bărbat de vârstă medie, cu un simț decent al stilului. Însă oamenii cu un simț autentic al stilului și aproape toți cei care au sub 25 de ani mă văd așa cum sunt cu adevărat. Un fals pasionat de modă. O copie palidă a lui Louis Vuitton.

Punctul meu slab în materie de modă, atunci când știu că totul e pierdut, iese la iveală într-un magazin de tip second-hand. Numele acestui magazin, ca toate cuvintele islandeze, este imposibil de pronunțat de către străini, dacă nu vor să riște o paralizie facială totală și ireversibilă. De aceea, din motive de securitate, nu-i voi divulga numele aici. Magazinul vinde mărfuri de mâna a doua la prețuri de mâna întâi, ceea ce în Islanda înseamnă un paradis al vânzătorilor de chilipiruri.

Găsesc o eșarfă deosebit de sofisticată și merg să o plătesc. Tânărul de la casa de marcat e ocupat, caută de zor ceva; se apleacă, dezvăluind privirilor o bună parte din lenjeria lui intimă. Sunt șocat. Nu de neașteptata dezvăluire a lenjeriei intime – am mai văzut așa ceva –, ci de faptul că este o lenjerie intimă uimitoare, după ultimul răcnet al modei. O serie de dungi orizontale – roșii, albastre și verzi, pe un încântător fond violet, pe scurt, o minunăție. Dumnezeuule mare, până și lenjeria lor intimă este sofisticată! Mai sofisticată decât orice am purtat eu vreodată pe deasupra și pe dedesubt. Rămân o clipă cu gura căscată, holbându-mă la lenjeria intimă a acestui funcționar islandez, și îmi dau seama că nu am nicio șansă în această țară.

Stilul sofisticat al Islandei este endemic, afectându-i nu doar pe tineri, ci și pe cei de vârstă mijlocie. Oameni precum Larus Johannesson. El este proprietarul unui mic magazin de muzică și al unui studio de înregistrări. Toată lumea îl știe pe Larus. Mi s-a spus că, dacă vreau să înțeleg creativitatea debordantă a Islandei, trebuie să fac cunoștință cu acesta.

Ne întâlnim la magazinul lui de muzică, un amestec plăcut de canapele și CD-uri. Larus poartă o jachetă sport din stofă ecosez și ochelari cu ramă neagră, pe care și-i împinge mai bine pe nas, atunci când face o afirmație importantă. Are un stil natural. Îmi place de el. Afară s-a lăsat întunericul peste oraș.

Larus îmi spune că înainte a fost jucător de șah profesionist. Da, îmi zic eu, e perfect logic. Astfel se explică privirea lui inteligentă din spatele ochelarilor sofisticăți și timiditatea adorabilă pe care bănuiesc că s-a străduit îndelung să o depășească. Islandezii sunt foarte buni jucători de șah. De ce? Iar mi se spune că este din cauza acelor ierni lungi. Ce altceva pot să facă aceștia atunci când se lasă întunericul?

Preocupările lui Larus sunt extrem de diverse. La cei patruzeci și ceva de ani ai săi, Larus și-a câștigat existența nu doar ca jucător de șah, ci și ca jurnalist, ca angajat într-o companie de construcții, ca teolog și acum, ca producător muzical.

— Știu, îmi spune el, sesizându-mi neîncrederea. Dar genul ăsta de CV este ceva complet normal în Islanda.

A avea mai multe identități (nu însă și mai multe personalități) conduce la fericire, crede el. Acest aspect contrazice convingerea predominantă din Statele Unite și din alte țări occidentale, unde specializarea este considerată a fi bunul cel mai de preț. Profesorii universitari, doctorii și alți profesioniști își petrec toată viața învățând tot mai mult despre tot mai puține. În Islanda, oamenii învață tot mai mult despre tot mai multe.

Îl întreb pe Larus despre efervescența asta creatoare care plutește în aer. De unde vine și cum pot și eu să am parte de așa ceva?

Își împinge ochelarii pe nas.

— Invidia.

— Ce-i cu ea?

— Nu prea există așa ceva în Islanda.

Lipsa invidiei de care vorbește Larus este un pic diferită de ceea ce am văzut eu în Elveția. Elvețienii suprimă invidia ascunzând lucrurile. Islandezii suprimă invidia împărțind lucrurile cu ceilalți. Muzicienii islandezi se ajută unul pe celălalt, îmi explică Larus. Dacă o trupă are nevoie de un amplificator sau de un chitarist, o altă trupă îi va sări imediat în ajutor, fără discuție. La fel și ideile zboară nestingherite, fără a fi deranjate de invidie, care este cea mai toxică dintre cele șapte păcate capitale. „Odată dezlănțuită”, scrie Joseph Epstein în tratatul său despre acest subiect, „invidia tinde să calce totul în picioare.”

Această relativă lipsă de invidie este un semn distinctiv al Epocii de Aur, spune Peter Hall. Aici el descrie Parisul de la începutul secolului XX, dar în descrierea lui poate fi recunoscut foarte bine și Reykjavik-ul secolului XXI: „Ei trăiau și munceau ajutându-se reciproc. Orice inovație, orice nouă tendință era imediat cunoscută și putea fi ușor încorporată în lucrările celorlalți.” Cu alte cuvinte,

artiștii parizieni de la 1900 credeau în software-ul de tip open-source. La fel ca și islandezii. Bineînțeles că există competiție, însă în sensul original al cuvântului. Cuvântul „competiție” își are originea în latinescul *competere*, care înseamnă „a căuta împreună”.

Așadar, am descoperit o altă piesă a puzzle-ului. Invidia minimă. Dar simțeam că tot mai lipsește ceva. Cum este posibil ca această națiune cât un purice să producă mai mulți artiști și scriitori pe cap de locuitor decât orice altă națiune a lumii?

— Datorită eșecului, îmi spune Larus, împingându-și cu putere ochelarii până la rădăcina nasului.

— Datorită eșecului?

— Da, eșecul nu este stigmatizat în Islanda. De fapt, într-un fel, noi admirăm eșecurile.

— Admirăți eșecurile? Dar asta este... o nebunie. Nimeni nu admiră eșecul.

— Să încerc să-ți explic. Ne plac oamenii care eșuează, cu condiția să eșueze animați de cele mai bune intenții. Poate că au eșuat, de pildă, fiindcă nu au fost suficient de nemiloși.

Cu cât reflectam mai mult la această idee, cu atât mi se părea că are mai mult sens. Căci, dacă ești liber să eșuezi, ești liber să încerci. Și nouă americanilor ne place să credem că și noi îmbrățișăm eșecul, și este adevărat, până la un punct. Ne place o poveste frumoasă despre eșec, atâta vreme cât se termină cu bine. Omul de afaceri care a eșuat de vreo șase ori înainte să dea lovitura cu o idee strălucită. Autorul de succes al cărui manuscris a fost respins de peste zece ori. În aceste povești, eșecul are doar rolul de a îndulci gustul succesului. Este ca un fel de aperitiv. Însă pentru islandezi, eșecul este felul principal din cadrul meniului.

Larus îmi povestește cât de normal este pentru adolescenții islandezi să formeze o trupă de muzică în garajul casei și să beneficieze de sprijinul total al părinților. Acești puști nu se așteaptă să aibă succes. Încercarea este lucrul care contează. Iar dacă nu au succes, pot să o ia oricând de la capăt, grație sistemului de ajutor social european. Aceasta este o națiune de renăscuți, dar nu în sens religios.

Psihologul Mihály Csíkszentmihályi scrie în cartea sa intitulată *Flux. Psihologia fericirii*: „Nu competențele pe care le avem sunt cele care determină cum ne simțim, ci cele pe care considerăm că le avem.” Când am auzit pentru prima oară această afirmație, am recitat-o de patru sau de cinci ori, fiind convins că este o greșeală de tipar. Autorul pare să susțină o viziune amăgitoare asupra vieții. Dacă îmi închipui că sunt un virtuos al viorii, dar de fapt sunt afon la muzică,

nu mă amăgesc? Ba da, însă nu contează, spune Csikszentmihályi. Oricum ar fi, noi atingem acea stare mentală în care suntem atât de implicați într-o activitate, încât grijile noastre se evaporă și pierdem noțiunea timpului. Martin Seligman, fondatorul mișcării psihologiei pozitive, a descoperit că oamenii fericiți își aduc aminte de mai multe evenimente plăcute din viața lor decât s-au întâmplat de fapt. Oamenii deprimați își amintesc trecutul cu lux de amănunte. „Cunoaște-te pe tine însuși!” s-ar putea să nu fie cel mai bun sfat. Se pare că un strop de autoamăgire este un ingredient important în rețeta fericirii.

Pentru islandezi funcționează din plin. Nu le spune nimeni că nu sunt suficient de buni, așa că ei merg mai departe cu cântatul, cu pictatul și cu scrisul. Una dintre consecințele acestei atitudini nonșalante este faptul că artiștii islandezi produc o grămadă de rahaturi. Ei sunt primii care recunosc acest lucru. Însă rahaturile joacă un rol important în lumea artei. De fapt, ele au exact același rol pe care îl au și în agricultură. Fertilizează. Rahatul permite lucrurilor bune să crească. Nu poți avea un lucru bun fără rahat. Acum, sigur că nu ne dorim să vedem rahatul înrămat într-o galerie de artă, la fel cum nu ne dorim să vedem o grămadă de bălegar expus pe rafturile unei băcănii. Dar, totuși, rahatul este important.

În rândul islandezilor există chiar o ignoranță deliberată în privința dificultăților care le stau înaintea. Larus spune că așa trebuie să fie lucrurile.

— Islandezii sunt ignoranți, iar asta este cea mai mare putere a noastră. Este ca și cum ai merge pe un teren minat, dar nu știi că minele sunt acolo, așa că mergi înainte liniștit. Nu pot să cred cât de naivi sunt unii dintre acești tineri muzicieni și scriitori. Este uimitor să-i privești.

Zâmbesc, deși Larus nu are de unde să știe de ce, nu are de unde să știe cât de mulțumit sunt să aud cuvântul „naiv” folosit și în alt sens decât cel peiorativ.

Cu aproape douăzeci de ani în urmă, am avut o relație tensionată cu acest cuvânt. Aveam 26 de ani și eram un tânăr grăbit. Îmi doream cu disperare să lucrez la un mare trust de presă și, evident, nu exista altul mai mare decât *The New York Times*. Să-mi imaginez că aș putea avea vreo șansă să lucrez aici era cel puțin nerealist și poate chiar iluzoriu. Nu aveam pedigree-ul necesar – nu învățasem la niciuna dintre universitățile de prestigiu din cadrul *Ivy League* și nici nu eram vorbitor de limbi străine. Nu aveam nicio operă impresionantă. Nici nu îmi era prea clar ce înseamnă să ai o operă. De fapt, până atunci nu lucrasem la niciun ziar, ce să mai vorbim de augustul *New York Times*.

Dar aveam un plan. Mă pricepeam la aviație – aveam licență de pilot privat și scrisesem articole despre avioane mici –, așa că am încercat să-i conving pe cei de

la *Times* că au nevoie de cineva care să le scrie articole bine documentate despre transportul aerian. Am avut noroc. Reporterul lor pe teme aviatice tocmai ieșea la pensie.

Am fost convocat la un interviu. De fapt, o serie de interviuri, ținute în spații tot mai sufocante și mai intimidante, începând cu Harvard Club din New York și culminând cu sfânta sfintelor: sala de recepție a cotidianului *New York Times*.

Stăteam încordat pe scaunul de piele și încercam să-mi ascund frica și nervozitatea. Cel care mă interviewa era un domn amabil pe nume John Lee. Farmecul lui sudic camufla o asprime evidentă. Nu a făcut nimic care să mă ajute să mă simt în largul meu. Lee nu a folosit metodele moderne de tortură, ci a apelat la clasică tehnică a interogatoriului: pura intimidare.

În ajutorul domnului Lee i-au sărit toți acei foști câștigători ai Premiului Pulitzer, care mă priveau cu reproș de pe panoul de onoare agățat pe un perete. „Așa deci, tu chiar crezi că ai stofă de *New York Times*?”. Mi-i imaginam întrebându-mă malițios. Nu, stai așa, asta nu era în imaginația mea. Era chiar John Lee.

— Tu chiar crezi că ai stofă de *New York Times*?

— Da, domnule, așa cred.

Lee era genul de om care nu credea pe nimeni pe cuvânt și, în mod evident, nu avea de gând să înceapă cu un puști de 26 de ani, care avea îndrăzneala să-și închipuie că este un „*Timesman*”.

M-a întrebat cum aș investiga marea știre din momentul respectiv, bombardarea avionului Pan Am 103 deasupra localității Lockerbie din Scoția. Nu aveam nici cea mai vagă idee și m-am străduit să improvizez un răspuns. Ca să fiu sincer, nici măcar nu-mi mai amintesc ce am zis, dar probabil că a fost suficient de „*Times-ian*”, căci am reușit să trec în etapa următoare: o probă de lucru. Am predat conștiincios articolul cu pricina și apoi... nimic. Au trecut trei săptămâni, fără să primesc vreo veste.

Aproape că renunșasem la orice speranță, când într-o dimineață, pe când mergeam pe Second Avenue, mi-am cumpărat, ca de obicei, de la chioșcul de ziare, *New York Times*.

— Iisuse Hristoase! am strigat.

Trecătorii au fugit din calea mea, îngrijorați că aș putea fi vreun fanatic religios. Articolul meu! Pe prima pagină. E adevărat că era înghesuit în colțul din dreapta, iar numele meu lipsea (rândurile următoare erau rezervate membrilor redacției), dar totuși... Era articolul meu. Pe prima pagină din *New York Times*!

Și uite așa a început scurtă, dar extraordinar de bogată mea carieră la celebrul cotidian newyorkez. Am fost angajat pe bază de contract de colaborare, un fel de perioadă de probă, având în vedere vârsta mea fragedă și pedigree-ul meu dubios. Promisiunea implicită era aceea că, dacă mă descurcam bine, urma să fiu încadrat permanent. Am muncit pe brânci, scotocind după genul acela de povești care să mă facă să aterizez pe prima pagină. Am extins domeniul aviatic până la limita incredibilului. I-am convins pe șefii mei să-mi dea voie să scriu despre traficantii de droguri din America Latină, fiindcă aceștia foloseau avioane pentru transportul încărcăturii lor ilegale. Am scris despre teroriști, fiindcă aceștia aruncau în aer avioane. Le-am sugerat să scriu și despre președintele Statelor Unite, dat fiind că și el zboară cu avionul, dar propunerea mea mi-a fost rapid torpilată, cu toate că mi-a fost remarcată ingeniozitatea.

Împărțeam un birou mic cu alți doi reporteri. Floyd era un tip foarte înalt, care scria despre piețele financiare cu o reală autoritate. Avea obiceiul să se lase pe spătarul scaunului, atunci când vorbea la telefon, obligându-mă să mă retrag în celălalt colț al biroului. Acolo îl întâlneam pe colegul meu Kurt. El era reporter de investigație și opera într-o lume plină de intrigi întunecate. Parcă îl aud și acum pe Kurt spunând la telefon chestii de genul: „Albă ca Zăpada este în castel.” și nici măcar nu scria un articol despre compania Walt Disney. Nu mă deranja stilul codificat al lui Kurt – conferea un aer de mister biroului nostru –, dar mă deranja felul cum se fâțâia de colo-colo, atunci când vorbea la telefon, ceea ce se întâmpla aproape tot timpul, și felul cum firul telefonului mi se încolăcea uneori în jurul gâtului, lăsându-mă fără oxigenul pe care creierul meu l-a prețuit dintotdeauna.

O dată la șase luni, John Lee mă convoca în biroul său, își privea cu insistență ciorapii cei negri și îmi spunea că fac o treabă foarte bună. Nota 9, poate chiar un 9 cu plus, dar nu un 10. Iar de la un *Timesman* se așteaptă nota 10. Încă o perioadă de probă de șase luni. Mi-am dublat eforturile, convins fiind că până la urmă voi da lovitura. Până când, într-o zi, lumea mea s-a prăbușit.

Kurt s-a așezat lângă mine, livid la față.

— Ce s-a întâmplat? l-am întrebat.

— Hapciu este în pădure.

— Kurt, vorbește lămurit. Ce s-a întâmplat?

S-a dovedit a fi mai rău decât în basme. Numele meu fusese pomenit în ședința de redacție zilnică, cea în care redactorii decid ce articole să pună pe prima pagină a ediției din ziua următoare. Redactorului-șef, Max Frankel, nu i-a plăcut articolul

meu, un text simplu și scurt despre controlorii de trafic aerian. Materialul meu, spunea el, era „naiv și nesofisticat”.

Dacă ești jurnalist, mai ales la *New York Times*, „naiv și nesofisticat” este cel mai rău lucru pe care îl poate spune cineva despre tine. Era mai bine dacă Frankel spunea despre mine că-mi bat nevasta sau că sunt satanist. Orice, dar nu „naiv și nesofisticat”.

Eram un element radioactiv și, ca orice element radioactiv, trebuia să fiu eliminat repede și în mod decisiv. Câteva săptămâni mai târziu, am fost lăsat să plec. Nu, nu am fost lăsat să plec. Am fost dat afară.

Acum aveam timp din belșug să reflectez la acele cuvinte fatale: naiv și nesofisticat. Chestia cu nesofisticat nu m-a durut atât de rău; ca să fiu cinstit, probabil că e ceva adevăr aici. Dar naiv? Asta m-a durut.

Nu am reușit să trec niciodată peste această insultă. Până acum. În timp ce stau aici, împreună cu Larus, în mijlocul acestei națiuni minuscule și învăluite într-un întuneric negru ca smoala, simt cum mi se închide rana. Se află aici o întreagă națiune de oameni naivi, care par să se descurce foarte bine.

Și de altfel, ce e rău în a fi naiv? Cristofor Columb nu a fost naiv? Gandhi nu a fost naiv? Mă gândesc că lumea ar fi un loc mult mai bun, dacă ar exista un pic mai multă naivitate.

În Islanda, îmi spune Larus, a fi naiv este ok, fiindcă poți oricând să o iei de la capăt. El așa a făcut. De patru ori. Și noi americanii ne mândrim cu faptul că ne plac provocările, că orice este posibil de realizat. Este adevărat, însă sistemul este conceput în așa fel încât să-i descurajeze pe oameni să facă asemenea gesturi. Dacă renunți la serviciu în America înseamnă să renunți la asigurarea de sănătate, înseamnă să muncești fără plasă de siguranță. În Islanda, cineva mi-a spus: „Nu trebuie să-ți fie teamă că o să cazi într-o gaură neagră, fiindcă nu există nicio gaură neagră în care să cazi.”

Larus se dovedește a fi un om cu o gândire foarte profundă, de aceea mă hotărâsc să-i mai pun câteva întrebări. Vreau să aflu despre elfi, pitici și „oamenii ascunși” despre care se spune că ar trăi între stânci. Auzisem că majoritatea islandezilor încă mai cred azi, în secolul XXI, în astfel de nebunii.

Mi s-a relatat o întâmplare – o întâmplare adevărată, s-au jurat oamenii – cu o echipă de constructori în domeniul rutier, care lucrau în sudul Islandei. Lucrurile mergeau din ce în ce mai prost. Buldozerele li se stricau. Camioanele nu porneau. E din pricina oamenilor ascunși, oamenii care trăiesc pe stânca de acolo, a sugerat cineva. Probabil că îi deranjăm. La început, constructorii au ignorat aceste

avertismente, însă lucrurile au continuat să se înrăutățească. În cele din urmă, au hotărât ca drumul să ocolească stânca respectivă și, bineînțeles, problemele au încetat.

Apoi am întâlnit o femeie cu judecată sănătoasă, care mi-a declarat solemn că nu există elfi, dar care, în clipa următoare, mi-a povestit cum o fantomă – „o prezență foarte reală” – a trimis-o odată să zboare din casa ei afară în frig. Goală pușcă.

Îl întreb pe Larus, diplomatic, dacă el crede în lucrurile astea. Larus tace o clipă și îmi zâmbește ambiguu, înainte să-și împingă ochelarii pe nas. De două ori. E semn bun.

— Nu știu dacă eu cred, dar alți oameni cred, iar viața mea e mai bogată în felul ăsta.

Ce naiba înseamnă asta? Larus se juca de-a Sfinxul cu mine. Nu avea de gând să-mi dezvăluie mai multe. Și, într-adevăr, mi-au trebuit câteva săptămâni bune de cercetare și analiză până să înțeleg ce vroia să spună. Islandezii, care nu sunt un popor extrem de religios, ocupă locul care există între a nu crede și a nu crede cu desăvârșire. Un loc în care ușa către inexplicabil este întotdeauna lăsată întredeschisă. Pentru orice eventualitate.

Am vizitat odată acest loc. Era la începutul anilor 1990, pe când locuiam la New Delhi și eram corespondent pentru NPR. M-am trezit, într-o dimineață, învăluit într-un sunet neobișnuit. De fapt, era absența completă a oricărui sunet – o liniște adâncă și tulburătoare pe care nu mi-o puteam explica. India înseamnă multe lucruri; liniștea nu se numără printre ele. Însă acum era o liniște deplină. Nici chemările cântate ale vânzătorului ambulant *subzi wallah*, care își împinge căruciorul plin cu legume. Nici clinchetul vaselor din bucătărie, în timp ce bucătarul meu pregătește micul dejun. Am ieșit în balcon și am zărit un bărbat care căra o găleată cu lapte și mergea într-un ritm considerabil mai rapid decât tradiționalul mers domol al indienilor.

— Unde te duci? Unde sunt toți? am strigat la el.

— La templu, *sahib*. Toți sunt la templu. S-a petrecut un miracol.

— Ce miracol?

Însă bărbatul tocmai cotise pe o altă stradă și nu mai putea fi auzit.

Instinctul meu de jurnalist a intrat în acțiune. India colcăie de miracole la tot pasul, însă acesta părea să fie de o magnitudine diferită. Am înșfăcat reportofonul și am alergat la templu. De la o distanță de 100 de metri, am văzut mulțimea bulucindu-se. Mașinile parcaseră în fața templului, provocând un ambuteiaj

serios pe ambele direcții de mers. Mulțimea, văzându-mi reportofonul și fața mea albă, mi-a făcut loc să trec.

— Ce se întâmplă? am întrebat.

— Un miracol, mi-a răspuns un bărbat.

— Da, știu că un miracol. Dar ce fel de miracol?

— Zeii beau lapte.

Asta era ceva nou pentru mine. În cei doi ani de când locuiam în India, auzisem de apa sfântă din Gange apărând de nicăieri, auzisem de vindecări miraculoase ale infirmilor. Dar zei care beau lapte? Mă întrebam dacă nu este vreo nouă campanie de marketing a Asociației Producătorilor de Lapte. Am făcut câțiva pași înainte. Odată intrat în templu, am văzut mai mulți oameni strânși în jurul unei statui a zeului Ganesh, zeul cu cap de elefant. Turnau lapte peste statuie. E adevărat că laptele se evaporă imediat ce atingea statuia. N-am știut ce să cred, însă am înregistrat totul conștiincios, iar mai târziu am transmis un reportaj pe această temă.

În seara aceea, după ce viața a revenit încet la normal, am deschis televizorul. Prezentatoarea știrilor, o femeie drăguță îmbrăcată într-un Sari, relatează evenimentele petrecute în decursul zilei. „Miracolul laptelui”, cum a fost el botezat, începuse în dimineața aceea într-un templu din Punjab. Vestea se răspândise apoi ca vântul în toate zonele Indiei – ajunsese chiar și până la templele hinduse din Marea Britanie și Hong Kong. Viața în India s-a oprit în loc, funcționarii publici și-au abandonat posturile pentru a fi martorii miracolului. La televizor se prezentau imagini cu credincioși aflați în culmea extazului, precum cei pe care îi văzusem eu mai devreme.

Apoi, s-a difuzat un interviu cu un fizician, care a explicat că „miracolul” era de fapt rezultatul acțiunii capilare, care a creat impresia că statuile beau lapte. Nu era nicidecum un miracol, ci doar un fenomen simplu pe care îl învață copiii la ora de fizică. Mai târziu, i-am luat un interviu lui Kushwant Singh, membru fondator al Asociației Raționaliștilor Indieni.

— Noi indienii ne-am făcut iarăși de râs într-un mod lamentabil, mi-a spus Singh.

Oficialii indieni nu au fost chiar atât de direcți, dar presupun că și ei erau preocupați de imaginea pe care o arunca „miracolul laptelui” asupra unei țări care era pe punctul de a deveni o putere economică și nucleară majoră. Ce credeam eu? Sincer, nu știu, dar acum, după atâția ani, știu ce ar spune Larus: eu nu cred

în asemenea miracole, dar alții cred, iar viața mea este mai bogată în acest fel. Cred că acest clarobscur al jumătății de credință nu este un loc rău de locuit.

Larus trebuie să plece, e ceva legat de o nouă trupă cu un sunet minunat. Notează un număr de telefon și mi-l întinde.

— E numărul de telefon al prietenului meu Hilmar. Trebuie neapărat să-l cunoști. E păgân.

— Ce este?

— Păgân.

Idiotul de mine. Eu credeam că păgânii dispăruseră de pe fața pământului, precum dinozaurii și mesele calde servite în timpul zborului cu avionul.

Pe când Larus se ridică să plece, nu-mi trece prin cap decât o singură întrebare, întrebarea mea standard.

— E fericit păgânul ăsta?

— Oh, da! Foarte fericit!

Și uite așa, câteva zile mai târziu, mă întâlnesc la o cafea cu Hilmar, Fericitul Păgân.

Nu mai întâlnisem niciun păgân până atunci. Nu știam la ce să mă aștept, așa că m-am hotărât să fac ceea ce jurnaliștii numesc investigație, oamenii de știință numesc cercetare, iar oamenii normali numesc lectură. Am aflat că păgânismul a fost religia originară islandeză înainte de convertirea în masă, care a avut loc în jurul anului 1000 și care a fost mai curând o decizie politică. Islandezii nu au fost niciodată ceea ce se cheamă buni creștini. Se duc la biserică dacă cineva se naște, se căsătorește sau moare, dar altfel ei sunt, așa cum spunea un islandez, „atei cu bune intenții”.

Cu cât aflu mai multe despre Hilmar, cu atât sunt mai intrigat. Hilmar – al cărui nume de familie nu îndrăznesc nici măcar să-l scriu, darămite să-l mai și pronunț – este liderul comunității păgâne din Islanda. Un fel de druid-șef. El oficiază nunțile și înmormântările păgâne. Totuși, Hilmar nu este un păgân oarecare. Este unul cu talent muzical. A compus coloana sonoră pentru o mulțime de filme și a fost unul dintre primii mentori ai cântăreței de muzică pop Björk.

Primul meu contact cu Hilmar, Fericitul Păgân, este prin e-mail, o mică ironie care mă face să zâmbesc. Spune că este ocupat – poate cu jertfe umane, bănuiesc eu – și că ne putem vedea abia peste câteva zile.

În sfârșit, sosește ziua când ne întâlnim în holul hotelului meu. Hilmar intră și mă salută cu o strângere de mână păgână viguroasă. Are o barbă stufoasă și ochi

blânzi. La gât poartă un lăntșor de argint cu ciocanul zeului Thor. Ne așezăm la o masă și comandăm băuturi. Eu, ceai verde. El, cappuccino. Ciudat, îmi zic. Nu știam că păgânii beau cappuccino.

Hilmar este îngrozitor de timid. Se uită în jos când vorbește abia șoptit. Trebuie să stau foarte aproape de el ca să-i pot desluși cuvintele. Poartă o canadiană verde pe care o ține pe el de-a lungul întregii noastre conversații.

Hilmar pare un om din alte vremuri. Am mai întâlnit astfel de oameni. Oameni pe care mi-i pot imagina cu ușurință mergând pe străzile Londrei elisabetane sau New York-ului de la începutul secolului XX. Nu doar înfățișarea lor – o mustață de morskă, de pildă –, ci și limbajul lor corporal și ticurile lor verbale îi fac să pară că vin dintr-un alt timp. Îl plasez pe Hilmar undeva la începutul anilor 1800. Mi-l imaginez compunându-și muzica la lumina lămpilor cu ulei de balenă.

Așa cum am spus, viața lui Hilmar gravitează în jurul celor două mari iubiri ale lui: păgânismul și muzica. Nu prea știu cum să abordez primul subiect, așa că îl întreb mai întâi despre muzică.

Când Hilmar avea opt ani, asculta cântând la vioară o rudă de-ale lui, care era muzician de profesie. El repeta zece ore pe zi. Lui Hilmar i s-a părut că e prea multă muncă. Cum ar putea să fie muzician, dar fără să muncească așa de mult? l-a întrebat Hilmar. Ai putea să te faci compozitor, a fost răspunsul. Zis și făcut. De-a lungul anilor, Hilmar a mai cochetat și cu alte domenii, dar se întoarce întotdeauna la muzica lui. O muzică frumoasă, tulburătoare.

Hilmar operează la nivelul sublimului. Aspectele cotidiene – parcare mașinii, plata facturilor – nu-l interesează pe Hilmar câtuși de puțin. De aceea, parchează greșit, în mod invariabil, și uită să-și plătească facturile.

Îl întreb pe Hilmar cum se simte atunci când compune muzică.

— Atunci când compun, pierd noțiunea timpului. Mă simt fericit. Faci ceva ce nu-ți imagineai că poți să faci. Este mai presus de tine. Îți depășești limitele.

Acestea sunt semnele clasice ale acelei stări psihologice pe care Mihály Csíkszentmihályi o numește „flux”. Linia de demarcație dintre artist și actul artistic se estompează, iar, în unele cazuri, dispare cu desăvârșire. Nu mai există dansatorul, ci doar dansul. Fluxul nu este același lucru cu fericirea. De fapt, atunci când întrerupem fluxul pentru a ne evalua gradul de fericire, le pierdem pe amândouă.

Hilmar mai spune și că, atunci când compune muzică, sunt activați centrii matematici din creierul lui. La un moment dat, în procesul creator, partitura muzicală devine un fel de puzzle pe care trebuie să-l rezolve, un puzzle matematic.

Personal, nu am asociat niciodată matematica și fericirea, însă ele par să fie conectate în mintea lui Hilmar.

Hilmar este un păgân de succes, dar nu unul ambițios. Țelul lui rămâne azi ceea ce a fost dintotdeauna: să compună muzică. Să aibă o canapea bună. Să citească cărți bune. Hilmar are foarte multe cărți, chiar și judecând după standardele islandeze. Zilele trecute, când s-a întors acasă cu o roabă de cărți, fiica lui, în vârstă de cinci ani, l-a privit drept în ochi și l-a implorat: „Te rog, tati, te rog, nu mai vreau cărți!”. Hilmar le răspunde în felul următor tuturor celor care îl critică, atunci când cumpără cărți în exces. „Nu e niciodată o pierdere de timp să studiezi felul cum alți oameni au pierdut timpul.”

Hilmar are o opinie clară despre iubirea islandezilor pentru poezie („Nu există nimic care să nu poată fi transpus în poezie de către un islandez”), cât și despre eșecul eroic pe care eu și Larus l-am dezbătut cu câteva zile în urmă. E adevărat că islandezilor le place eșecul răsunător, iar uneori chiar se lasă prinși în „desfătările nefericirii”. Cred că știu la ce se referă. Nefericirea este ca o mâncare fără gust, nu foarte hrănitoare, dar pe care totuși o mesteci, în lipsă de altceva mai bun. Eu îmi mestec nefericirea de mai bine de patruzeci de ani.

În cele din urmă, îmi fac curaj și îl întreb pe Hilmar despre păgânismul său. S-a născut păgân sau s-a convertit?

Se pare că nu Hilmar s-a convertit la păgânism, ci mai degrabă păgânismul s-a convertit la Hilmar. Era pe la începutul anilor 1970, iar tânărul Hilmar se afla în căutarea sensului vieții. Întâmplarea face că l-a cunoscut pe Joseph Campbell, marele specialist în mitologie. Campbell l-a convins pe Hilmar că viitorul lui se află în trecut. Islanda are o bogată tradiție mitologică, cuprinsă într-o carte numită *Edda*. Hilmar a fost vrăjit. I-a plăcut ideea de a se conecta la trecutul său, ideea unei religii fără adevăruri revelate, fără porunci și interdicții. A citit și a recitat *Edda*, iar apoi s-a alăturat micului grup de islandezi care au hotărât să reînvie o religie moartă de peste 1.000 de ani.

Hilmar ține să precizeze câteva lucruri. Vikingii nu s-au dedat la jafuri și violuri, oricum nu mai mult decât celelalte neamuri din vremurile de atunci. Astea sunt povești trâmbițate de irlandezi, care au vrut să-i discrediteze pe nou-veniții vikingi. Păgânismul este o religie pașnică, bazată pe dragostea pentru pământ, pentru spiritul locului, îmi spune Hilmar. Este o religie cu mulți zei, iar *Edda* conține povești fantastice despre ciclopi care fac miracole.

— Hilmar, tu pari un tip rațional, cu scaun la cap. Chiar crezi în poveștile astea?

Hilmar tace o clipă, după care îmi răspunde. Nu este tocmai răspunsul pe care îl așteptam.

— Știu că pare un talmeș-balmeș, dar toți avem nevoie de un sistem de credințe, ca să trăim acele clipe transcendente.

Este incredibil. Discut cu capul comunității păgâne din Islanda, iar el îmi spune că s-ar putea ca religia lui să fie un „talmeș-balmeș”. E ca și când ar veni papa și ne-ar spune: „Știți, poate că Biblia e o aiureală, dar, ce să facem, trebuie să credem și noi în ceva.” Însă tocmai asta îmi spune Hilmar. Ca să fim fericiți, nu contează în ce credem, ci faptul de a crede. În orice.

— Ți s-a întâmplat vreodată ceva rău, ai avut vreo piedică în viață? îl întreb eu.

Hilmar se gândește o clipă, scărpinându-și barba stufoasă.

— Da, odată și-a bătut joc de mine șeful meu, m-a lăsat lefter, aproape muritor de foame, într-un apartament din Londra. Însă eram suficient de tânăr ca să savurez momentul. Cred că s-ar putea spune că sunt fatalist, dar în sensul de fericit.

Hilmar are un pic de timp la dispoziție, așa că ne aventurăm pe gheața zburătoare și ne îndreptăm către o librărie. Se numește, simplu, *Cartea*, și este un templu al erudiției arbitrare. Temele și limbile nu par să fie aranjate în nicio ordine clară. O carte, în islandeză, despre strategia în șah stă lângă o carte, în engleză, despre grădinărit.

Hilmar este un obișnuit al casei. Începe să caute, ca un expert, în dezordinea generală, un exemplar al *Eddei*. Și nu orice exemplar.

— Sunt o grămadă de traduceri proaste pe-aici, mă pune el în gardă.

Caută în continuare, până găsește o traducere bună.

Întors în camera mea de hotel, deschid cartea, talmeș-balmeșul de care mi se vorbește, și încep să citesc. Mai întâi, introducerea, semnată de un oarecare Jesse Byock, profesor de studii islandeze la Universitatea din California, Los Angeles: „Spre deosebire de zeii din mitologia greco-romană, zeii nordici se ceartă rar între ei în privința deținerii controlului asupra eroilor de natură umană sau semi-divină, și nici nu se bucură de privilegiul nemuririi. Universul lor se află într-un permanent pericol, iar acțiunile lor au adesea consecințe neașteptate.”

Impresionant. În vechea Islandă, până și viața unui zeu era dură. Atunci, ce rost mai are să fii zeu, dacă nu te poți bucura de privilegiul nemuririi? Nu este asta rostul nemuririi?

Citesc în continuare. Multe povești sunt greu de urmărit, chiar și în această traducere bună. Găsesc un capitol intitulat „Zicale ale Înțeleptului”. Îmi place asta. Păgânism profetic. Sfaturi pentru călători:

*Cei care călătoresc mult au nevoie de scaun la cap.
Cei nătângi să stea acasă.*

Și pentru bețivi:

*Omul știe mai puțin, cu cât bea mai mult
Și devine un încurcă-lume.*

Dar preferata mea este această bijuterie:

*Cel mai bine pentru om este să aibă o înțelepciune moderată,
Nici prea iscusit și nici prea deștept.
Omul cu prea multă știință
Rareori este fericit în sufletul lui.*

Înțelepciune moderată. Nu mi-a trecut niciodată prin cap că am putea să fim prea înțelepți, prea învățați. Uite că am primit această lecție de viață de la niște păgâni.

Stau într-o cafenea numită Cultura. Este unul dintre puținele localuri internaționale din Reykjavik, un spațiu decorat eclectic, unde humusul este servit de ospătari spanioli. Iar acest tablou internațional este întregit de tânărul care stă alături de mine la masă: un american pe nume Jared Bibler. Trăiește în Islanda de doi ani.

Jared pur și simplu radiază de fericire, cu un surâs ștregăresc pe chip. Îl întreb direct:

— Jared, ce naiba cauți în Islanda?

Jared chicotește, iar surâsul lui ștregăresc se transformă într-un zâmbet larg.

— Uneori te lași purtat de viață, îmi răspunde el enigmatic.

Pentru a înțelege pe deplin enigma care este Jared Bibler, trebuie să ai câteva cunoștințe de aviație internațională. Islanda se află exact pe culoarul de zbor nord-atlantic, ceea ce înseamnă că cei care călătoresc între New York și, de pildă, Londra, zboară chiar deasupra Islandei, la fel cum cei care călătoresc între New York și Los Angeles zboară chiar deasupra statului Kansas. Cu alte cuvinte, Islanda este o țară peste care se zboară.

Îmi închipui că islandezii, ca și locuitorii din Kansas, nu sunt îndrăgostiți nebunește de cei care îi privesc de la o înălțime de peste 10.000 de metri. Însă, cu câțiva ani în urmă, un angajat al companiei aeriene naționale Icelandair a avut o idee genială. Escalele. Să zicem că zburați între New York și Londra. Icelandair vă invită să faceți o escală de câteva zile la Reykjavik, fără să plătiți nimic în plus. Planul a funcționat, atrăgând mai ales călătorii cu buget restrâns, care au câteva zile libere la dispoziție.

În primăvara anului 2002, Jared, proaspăt absolvent de facultate, locuind la Boston, și-a cumpărat un astfel de bilet de avion cu escală și, pe drumul de întoarcere către Boston, a petrecut trei zile la Reykjavik. Revenit acasă, prietenii lui l-au întrebat despre călătoria în Europa. Însă el nu le-a vorbit decât despre cele câteva zile petrecute în Islanda. Jared se îndrăgostise de Islanda – profund, nebunește, în mod definitiv și irevocabil. Și, ca mai toți îndrăgostiții, Jared era insuportabil. Nu mai contenea cu poveștile despre Islanda și despre cât de minunată e ea. Curând, prietenii au încetat să-l mai întrebe despre călătoria lui în Europa.

Jared era hotărât să se întoarcă în Islanda, nu ca turist, ci ca rezident. A dat câteva telefoane unor prieteni ai unor prieteni ai unor prieteni. Cunoaște cineva pe cineva în Islanda? Nimic. Când, în sfârșit, un fir. Camera de Comerț a Islandei l-a pus în legătură cu o companie de software formată din două persoane, care dorea să se extindă și să devină o companie formată din trei persoane. Jared s-a dus în Islanda la interviu. A fost invitat la masă, la un restaurant elegant numit Vegamot. Era într-o sâmbătă după-amiază, iar cerul era deja negru ca smoala. I-au oferit pe loc o slujbă.

Și așa se face că Jared Bibler, un tânăr care nu și-ar fi închipuit niciodată că o să trăiască în afara granițelor Statelor Unite și care, până nu de mult, nici nu știa unde se află Islanda pe hartă, și-a făcut bagajele și s-a mutat la Reykjavik.

— Pur și simplu am avut sentimentul că viața e mai bună aici, îmi spune el, înmuind o bucată de lipie în humus.

Jared îmi intuiește scepticismul și, fără ca eu să fi rostit vreun cuvânt, începe să-mi explice.

— Trăim într-o epocă a mobilității extreme. Poți să-ți stabilești cursul vieții, alegându-ți locul unde vrei să trăiești. Poți să fugi de tine însuși sau, cel puțin, de trecutul tău. Însă, când americanii se gândesc să se mute în altă parte, ei se gândesc la Carolina de Nord sau la Dakota de Nord. Nu se gândesc la Canada. Sau la Islanda.

Da, sunt de acord, cu toții simțim, la un moment dat, dorința de a ne face bagajele și de a pleca undeva, într-un loc îndepărtat. Dar, de obicei, acel loc îndepărtat presupune o plajă cu nisipuri de aur sau, cel puțin, soare din belșug. De ce Islanda?

— Îmi place aici.

— Bine, dar ce anume îți place aici?

Jared trage adânc aer în piept și apoi, cu pasiune temperată, îmi spune ce îi place în Islanda. Eu notez conștiincios tot ce îmi zice, de-abia reușind să țin pasul cu el.

Îi place cum apa fierbinte țâșnește din pământ ca aurul geotermal. Îi place cum oamenii te invită la o cafea, fără niciun motiv anume, și îți vorbesc ore întregi despre nimic anume. Îi place cum își alintă islandezii țara, numind-o „Cubul de Gheață”. Îi place faptul că, fără să fi făcut vreun efort, cunoaște deja trei membri ai Parlamentului. Îi place cum, într-o zi aspră de iarnă, îi scârțâie zăpada sub picioare. Îi plac grupurile de colindători care cântă în centrul comercial al orașului în luna decembrie, cu vocile lor puternice și luminoase, alungând întunericul nopții. Îi place cum copiii de cinci ani merg singuri la școală înainte să se lumineze de ziuă. Îi place senzația divină pe care o are atunci când înoată pe timp de viscol. Îi place cum, atunci când ți se împotmolește mașina în zăpadă, întotdeauna se găsește cineva să-ți dea o mână de ajutor. Îi place cum islandezii aplaudă atunci când avionul aterizează pe aeroportul internațional din Keflavik, doar fiindcă sunt fericiți că s-au întors acasă. Îi place cum islandezii reușesc să fie foarte mândri, fără să fie deloc aroganți. Și da, îi place – nu doar îl tolerează, ci chiar îi place – întunericul.

Cel mai mult îi place să trăiască într-o cultură care nu le îngrădește oamenilor libertatea. La un an după ce s-a angajat la firma de software, a trecut în domeniul bancar – ceea ce ar fi fost de neconceput în Statele Unite. Americanii i-ar fi spus: „Ești specialist în software, ce știi tu despre domeniul bancar?”. Însă aici, oamenii pleacă de la premisa că te vei descurca. Un alt lucru care-i place în Islanda: atitudinea potrivit căreia, indiferent de situație, indiferent de cât de sumbră pare viața, până la urmă totul va fi bine. Și, de obicei, așa este.

Totuși, sunt și unele lucruri care nu-i plac în Islanda. Dimensiunea redusă a țării duce la claustrofobie și la nepotism. Femeile sunt atât de independente, încât nu-i permit lui Jared nici măcar să le deschidă ușa, ceea ce îl scoate din minți. Însă astea sunt fleacuri. Jared Bibler este fericit în Islanda, mai fericit decât a fost vreodată în viața lui.

Dar asta nu înseamnă că Jared a stat întins pe spate și s-a lăsat invadat de fericirea islandeză, precum o baie de nămol geotermal. A muncit din greu pentru ea. A învățat să vorbească islandeza, a învățat să savureze mâncarea islandeză (cu excepția rechinului putred; nimeni nu poate învăța să savureze așa ceva!). Observ că Jared folosește cuvântul „noi”, și nu „ei”, atunci când se referă la islandezi.

Cu alte cuvinte, Jared manifestă toate simptomele celui care a devenit unul de-al locului, asemenea corespondenților externi, diplomaților și altor expatriați care se îndrăgostesc atât de profund de un loc, încât ei depășesc granița „participantului-observator”, cum îl numesc antropologii, devenind pur și simplu participanți. Ei sunt ușor de identificat. Vorbesc limba locală, înțeleg umorul local. Poartă îmbrăcămintea locală. În unele cazuri, devin chiar imuni la microbii locali. Îmi amintesc că am întâlnit un englez care trăise în India atât de mulți ani, încât putea să bea apă de la robinet fără să moară.

Acești oameni sunt priviți cu dispreț de către cei care nu reușesc să devină ai locului. Da, noi diplomații și jurnaliștii trebuie să învățăm limba locală, să mâncăm din bucătăria locală, să știm regulile locale. Dar numai până la un punct. Trebuie să păstrăm o anumită distanță profesională. Cei care au devenit de-ai locului sunt considerați oameni slabi, un fel de trădători. Este ca și când te-ai căsători cu fata cu care ai avut o aventură, după ce te-ai îmbătat la petrecerea de Lăsatul Secului. Tot așa, timpul pe care îl petrecem în străinătate ar trebui să fie doar o aventură. Nimic mai mult.

Și totuși, de-a lungul anilor, am întâlnit atât de mulți oameni ca Jared, care par să se simtă mai în largul lor, mai fericiți, trăind într-o țară de adopție. Oameni precum Linda din Bhutan. Ea și Jared sunt refugiați. Nu refugiați politici, care fug de un regim opresiv, nici refugiați economici, care își părăsesc țara de origine în căutarea unei slujbe mai bine plătite. Ei sunt refugiați hedonici, care se mută într-o nouă țară, într-o nouă cultură, fiindcă sunt mai fericiți acolo. De obicei, refugiații hedonici au o epifanie, un moment de iluminare, când își dau seama, dincolo de orice îndoială, că nu s-au născut acolo unde trebuie.

Pentru prietenul meu Rob, acest moment a venit noaptea târziu, la un motel din Billings, Montana. Rob, care este britanic, era tânăr pe-atunci și făcea o călătorie în jurul lumii. Când a ajuns la Billings, era complet lefter. Planul lui era să înnopteze la motelul din Billings, urmând ca a doua zi dimineață să se gândească cum să procedeze în continuare.

Rob a comandat o ceașcă de cafea; nu-i mai rămăseseră bani decât pentru una singură. Câteva minute mai târziu, a venit chelnerița, cu o cafetieră în mână, și

era pe punctul de a-i turna încă o ceașcă de cafea, când Rob a ridicat mâna și i-a spus: „Îmi pare rău, dar nu mai am bani.” Chelnerița i-a zâmbit duios și i-a spus două cuvinte, două cuvinte care aveau să-i schimbe viața lui Rob: „Este gratuită!”

Este gratuită. Pentru Rob, aceste două cuvinte i-au vorbit cât zeci de volume despre incredibila mărinimie a Americii, despre sufletul ei generos. Și deodată, cum sta el acolo, într-un motel soios din Billings, complet lefter și într-o stare de excitație de la excesul de cofeină, Rob și-a dat seama, dincolo de orice îndoială, că și-a găsit locul, ceea ce Tennessee Williams numea „casa inimii”.

Câțiva ani mai târziu, Rob s-a mutat la Boston, iar apoi s-a angajat la *National Public Radio* și am devenit colegi. Rob și-a păstrat accentul britanic, însă eu nu-l mai aud. Eu aud un american.

Sociologii au investigat acest fenomen, pe care îl numesc „adecvare culturală” și care explică multe lucruri legate de fericire. Ca și oamenii, fiecare cultură își are propria personalitate. Unele culturi, de pildă, sunt colectiviste; altele sunt individualiste. Culturile colectiviste, precum Japonia și alte națiuni confucianiste, prețuiesc armonia socială mai mult decât fericirea personală. Culturile individualiste, precum Statele Unite, prețuiesc satisfacția personală mai mult decât armonia colectivă. De aceea, japonezii au o expresie bine-cunoscută: „Cuiul care iese în afară va fi bătut cu ciocanul.” În America, cuiul care iese în afară este promovat sau premiat la emisiunea concurs *American Idol*. Suntem o națiune de cuie care ies în afară.

Într-un proiect de cercetare, au fost examinate personalitățile studenților japonezi și ale celor americani. Mai întâi, s-a analizat dacă fiecare student avea un comportament mai individualist sau mai colectivist. Apreciau cuvinte și sintagme precum „realizare personală” sau „armonie de grup”? Apoi, s-a măsurat gradul de fericire al studenților. Studenții japonezi care aveau tendințe individualiste (adică tendințe americane) erau mai puțin fericiți decât studenții cu personalități mai colectiviste. Cu alte cuvinte, cei cu o bună adecvare culturală erau mai fericiți decât cei fără.

Ce rezultă din aceste informații? E nevoie să facem teste de compatibilitate culturală pe elevii de liceu, la fel cum se procedează pentru compatibilitatea profesională? Îmi imaginez cum ar suna un apel telefonic primit de la consilierul școlar: „Bună ziua, doamnă Williams! L-am testat pe micuțul Johnnie și a rezultat că el este foarte potrivit să trăiască în Albania. Ar fi mult mai fericit acolo. Primul zbor către Albania este la ora 19:00. Doriți să fac eu rezervarea?”

Bineînțeles că nu. Nu este suficientă o adecvare culturală și, de altfel, orice societate are nevoie de inadaptații ei culturali. Tocmai acești oameni – cei care sunt parțial, deși nu complet, alienați față de propria lor cultură – sunt cei care produc marea artă și știință. Einstein, un evreu german, era un inadaptat cultural. Cu toții beneficiem de pe urma operei lui Einstein, chiar dacă a fost sau nu fericit.

Ultima dată când l-am întâlnit pe Jared era la o altă cafenea. Se întâmpla într-o vineri după-amiază, la ora 16:00. Eu am comandat bere; Jared, un cappuccino. El trebuia să rămână treaz. Urma să plece cu mașina la schi, către nord, la capătul Cercului Arctic. Însă nu se grăbea, iar conversația noastră s-a derulat calm și relaxat. Afară, cerul se făcuse negru ca tăciunele.

— Nu știu, mi-a spus Jared, uitându-se fix în ceașca de cappuccino, de parcă răspunsul la toate enigmele vieții s-ar fi aflat în vârtejurile de spumă și de espresso. Pur și simplu am avut sentimentul că o să fiu fericit aici.

Încep să mă obișnuiesc cu întunericul. Încă nu-l îmbrățișez, dar mă apropii tot mai mult de el. Frigul își are virtuțile lui. Fără frig, nu ar mai exista conceptul de „cald și bine”. Am învățat asta locuind la Miami, unde conceptul de „cald și bine” nu se află chiar la el acasă, la fel ca și conceptul de a conduce o mașină în mod rațional. De asemenea, întunericul te face să simți cu adevărat ce înseamnă să-ți începi ziua odată cu răsăritul soarelui. Ai sentimentul că ești în pas cu soarele, un sentiment care, în mod normal, este rezervat agenților de bursă sau brutarilor.

Poate că am început să devin islandez. Bine, nu chiar islandez. De-abia reușesc să pronunț cum trebuie doar două cuvinte islandeze, însă am început să apreciez senzația de cald și bine. Mă simt de parcă aș fi căzut de pe hartă, dar, în același timp și în mod ciudat, mă aflu în centrul universului. Am început să mă întâlnesc pe stradă cu oameni pe care îi cunosc, întocmai ca un localnic.

Mă aflu la Kaffitar, cafeneaua mea preferată. Îmi place cum sunt zugrăviți pereții în nuanțe de roșu, albastru și în alte culori primare calde. Îmi place cum strigă barmanii, cu o voce cântată, atunci când este gata un *latte* sau un cappuccino.

Îl aud pe Ragnar, un artist islandez pe care l-am cunoscut puțin mai devreme, râzând pe înfundate la o altă masă. Ragnar poartă în jurul gâtului o eșarfă deschisă la culoare. Cu o mână pocnește din degete, iar cu cealaltă gesticulează. Dar e ceva în neregulă cu această scenă. Nu-mi dau seama ce anume. Apoi îmi pică fisa. Ragnar este fericit. Ragnar este artist. De obicei, aceste două elemente nu sunt compatibile. Se presupune că artiștii, adevărații artiști, suferă, iar suferința nu este tocmai o stare de spirit ce denotă fericire.

Mitul artistului nefericit s-a perpetuat timp de veacuri. Poeții englezi din secolul al XIX-lea, cum ar fi Byron sau Shelley, au murit tineri. Mai recent, cântăreți precum Jimi Hendrix sau Kurt Cobain au contribuit și ei la perpetuarea acestui mit.

Islanda pune capăt acestui mit o dată pentru totdeauna. Am cunoscut o mulțime de artiști, iar toți erau, în cea mai mare parte, fericiți. Îmi amintesc ce mi-a spus Hilmar atunci când l-am întrebat dacă este fericit.

— Da, însă țin la melancolia mea.

Magnus, pinguinul ars de soare, îmi spusese ceva foarte asemănător.

— Îți iubești mica ta melancolie, care este ca un fel de zumzet ce te face să te simți viu. Te plesnești ușor peste față și simți o ușurare la gândul că viața este atât de fragilă, iar tu ești atât de fragil.

— Deci poți avea acest sentiment de melancolie și poți fi totuși fericit?

— Cu siguranță!

Sociologia modernă confirmă ceea ce spune pinguinul ars de soare. Psihologul Norman Bradburn, în cartea sa *The Structure of Psychological Well Being* („Structura psihologică a fericirii”), descrie faptul că fericirea și nefericirea nu sunt contrare, așa cum credem adesea. Ele nu sunt două fețe ale aceleiași monede. Ele sunt monede diferite. Cu alte cuvinte, este posibil ca o persoană fericită să aibă momente de nefericire, iar o persoană nefericită să trăiască momente de mare bucurie. Și se pare că aici, în Islanda, este chiar posibil să fii fericit și trist în același timp.

Profunzimea este un lucru curios. Uneori lipsește acolo unde te aștepti să fie – în universitățile din cadrul *Ivy League*, de pildă –, însă dai peste ea acolo unde te aștepti cel mai puțin.

Este ultima mea noapte în Islanda și sunt hotărât să stau treaz până târziu, ca să experimentez destrăbălarea din weekend în toată splendoarea și beția ei. Mă îndrept către un bar pe care mi l-a recomandat Jared. Este ora 21:00 și, deși în bar se află doar o mână de oameni, este deja un fum de poți să-l tai cu cuțitul. Cred că e cea mai afumată încăpere în care am intrat vreodată, de parcă ar fi izbucnit un incendiu.

Comand un pahar de Blue Opal, o băutură populară care are la bază o și mai populară bomboană. Are gustul unui drops de tuse Halls care a fost marinat peste noapte în vodcă.

Ceva legat de barul învăluit în fum de țigară sau poate legat de dropsul infuzat cu vodcă mă face să mă gândesc la Nietzsche. De regulă, Nietzsche îmi dă dureri de cap. Însă a spus cândva un lucru care îmi răsare în minte, precum un izvor geotermal. Valoarea unei societăți constă în cât de bine transformă durerea și suferința în ceva semnificativ. Nu felul cum o societate evită durerea și suferința – căci Nietzsche, un om profund neliniștit (către sfârșitul vieții a înnebunit), știa că acest lucru este imposibil –, ci modul cum le transformă. Islandezii s-au descurcat de minune nu doar supraviețuind în acest peisaj selenar, ci și transformând suferința în ceva semnificativ. Cum ar fi fericirea.

Mă întâlnesc cu o femeie pe nume Sara. Cel puțin așa cred, că este femeie. Primul lucru pe care mi-l spune este:

— De obicei, oamenii își închipuie că sunt bărbat sau lesbiană.

Înțeleg ce vrea să spună. Sara este tunsă scurt, are o față pătrată și bărbătoasă.

Îmi spune că nu este o persoană care iubește lumina soarelui. Una dintre activitățile ei preferate este să înoate dimineața, la ora 6:00, mai ales atunci când este foarte frig și se ridică aburul deasupra apei.

— E chiar mai bine dacă ninge, îmi spune ea.

Sara a avut de-a face atât cu turiști americani, cât și cu pacienți cu tulburări psihice. Pe primii îi întâlnea în mod regulat în parcul național, unde lucra în lunile de vară, iar pe cei din urmă, la clinica de psihiatrie, unde lucrează și în prezent. Îmi place Sara.

Ajungem să discutăm, evident, și despre fericire. Când le povestesc oamenilor despre proiectul meu, toți îmi pun aceleași întrebări: Cum poate fi măsurată fericirea? Dar cum poate fi ea definită?

— Nu sunt sigur, le răspund eu. *Dumneata* cum o definești?

Sara se gândește o clipă, apoi spune:

— Fericirea este starea ta de spirit și modul cum dobândești acea stare.

Și Aristotel a afirmat mai mult sau mai puțin același lucru, deși nu l-a spus într-un bar islandez plin de fum și frecventat de femei cu aspect androgen. Felul cum încercăm să atingem fericirea contează cel puțin la fel de mult, dacă nu chiar mai mult, decât fericirea însăși. De fapt, scopul și modalitatea de atingere a lui sunt unul și același lucru. O viață virtuoasă duce, în mod necesar, la o viață fericită.

Ies afară din bar, croindu-mi drum printr-o mulțime de oameni care tocmai intră. Este ora 4:30 dimineața, iar petrecerea e în toi. Mă împleticesc spre hotel și, odată ajuns în cameră, mă prăbușesc pe pat. De data asta, sunt recunoscător că este întuneric.

Am descoperit de curând o reclamă excelentă la berea mexicană Dos Equis. În reclamă apare un bărbat de vreo cincizeci și ceva de ani, cu țigara în mână și semănând vag cu Hemingway. De o parte și de alta a bărbatului se află două femei mult mai tinere, privindu-l admirativ. (Ah, da, și niște bere.) Bărbatul are privirea aceea care parcă ar spune: Știu câte ceva despre viață. Iar textul spune: „Să fi plictisitor este o alegere. Plăcerile vieții nu vin de la sine.”

La fel este și cu fericirea. Când nu se mai vorbește de genetică, de spiritul comunitar, de venitul estimat, atunci fericirea este o alegere. Nu este o alegere ușoară, nu este întotdeauna o alegere de dorit, dar este totuși o alegere.

Având de înfruntat o climă aspră și o desăvârșită izolare, islandezii ar fi putut să aleagă cu ușurință disperarea și beția. Opțiunea rusească. În schimb, acești vajnici urmași ai vikingilor au străpuns cu privirea întunecatul cer al amiezii și au ales fericirea și beția. Cred că este o alegere mai înțeleaptă. Și apoi, ce altceva se poate face pe întuneric?

REPUBLICA MOLDOVA

Fericirea este în altă parte

TOATĂ ACEASTĂ FERICIRE începe să mă calce pe nervi. Așa cum spunea filozoful german și tovarășul meu de suferință Schopenhauer, „fiindcă se simt nefericiți, oamenii nu suportă să vadă alți oameni pe care îi cred fericiți.”

Întocmai. Ceea ce îmi trebuie, ceea ce mă va înveseli este o călătorie într-un loc nefericit. Potrivit Legii Fericirii Relative, un astfel de loc îmi va ridica moralul, căci îmi voi da seama că există adâncimi ale nefericirii pe care încă nu le-am explorat.

Un astfel de loc poate să ne dezvăluie aspecte profunde legate de natura fericirii. Cunoaștem un lucru prin contrariul lui. Cald nu înseamnă nimic fără rece. Locurile fericite își datorează statutul, cel puțin în parte, locurilor nefericite.

Da, trebuie să călătoresc către partea întunecată a Planetei, către un loc care nu este doar ușor cuprins de tristețe, ci cu adevărat și profund nefericit. Dar unde anume?

Imediat îmi vine în minte Irakul. Iată într-adevăr un loc nefericit, așa cum o atestă carnagiul pe care îl văd zilnic pe ecranul televizorului. Însă nefericirea Irakului vorbește mai mult despre natura războiului decât despre cea a fericirii. Răsfoiesc statisticile din Baza de Date Universală. Câteva țări africane se înscriu, fără doar și poate, în categoria țărilor profund nefericite. Deja mă gândesc să

sar în următorul avion către Zimbabwe. Însă nefericirea africană este ușor de diagnosticat, deși remediile sunt ceva mai greu de identificat.

Apoi îmi vine în minte Republica Moldova. Sigur că da. Fosta republică sovietică este, potrivit statisticilor lui Ruut Veenhoven, cea mai puțin fericită națiune de pe planetă. Până și numele sună melancolic. Moldoooova! Încercați și dumneavoastră. Observați cum vi se lasă falca în jos, meditativ. (Spre deosebire de „Jamaica”, pe care este imposibil să-l pronunți fără să nu zâmbești.) Chiar îmi și imaginez cuvântul „Moldova” ca un sinonim pentru nefericirea generică.

— Cum te simți azi, Joe?

— Nu prea bine. Un pic ca Moldoooova.

— Îmi pare rău. Capul sus!

Da, Republica Moldova este exact tonicul de care am nevoie.

Dar ce să iau cu mine în călătoria către locul cel mai puțin fericit din lume? Poate că ar trebui să iau niște romane rusești întunecate – mai există și un alt fel de romane rusești? –, poate câteva volume de Dostoievski, doar ca să arăt că sunt și eu unul dintre ei.

Însă, mai întâi, am nevoie de două fotografii pentru viză. Stau așezat pe un scaunel în fața aparatului de fotografiat.

— Zâmbiți, vă rog! îmi spune fotografu.

Înghet. Ce să fac? O fotografie zâmbitoare îmi va aduce puncte, ca atunci când ajungi într-o țară lovită de foamete, încărcat cu saci de grâu? Sau se poate considera ca fiind ceva subversiv? Îmi și imaginez un funcționar sever de la punctul de control – poate fi și altfel decât sever? –, uitându-se la mutra mea radioasă și strigând la colegul lui: „Hei, Boris, ia vino încoace! Avem un intrus aici.” Optez pentru calea de mijloc: o jumătate de rânjet neutru care ar putea fi interpretat ori ca veselie, ori ca ironie.

Următorul pas: găsirea Republicii Moldova pe hartă. Se dovedește mai greu decât mă așteptam. Îmi scrutez atlasul de câteva ori până să o localizez, făcută sandvici între România și Ucraina, două țări eminamente nefericite. Așadar, nefericirea preferă să se afle într-o bună companie.

Ca să ajung în Republica Moldova se dovedește la fel de complicat ca și găsirea ei pe hartă. De parcă moldovenii ar sta îmbufnați în colțul lor de lume. „Lăsați-ne în pace! Nu suntem fericiți și ne place să fim așa. Am spus să plecați!”

Dar eu știu că, de fapt, este vorba despre un strigăt de ajutor, și nu am de gând să renunț. Să vedem, există o cursă a companiei Air Moldova care pleacă din Frankfurt. Însă elimin din start această variantă; nu am de gând să-mi pun viața

în mâinile unui pilot moldovean deprimat. Mai este o cursă a companiei Austrian Airways care pleacă din Viena. Bun. E adevărat că austriecii nu prea au umor, în sens teutonic, dar au un punctaj onorabil de 6,5 pe scara fericirii. Așa că îmi cumpăr biletul de avion.

Avionul aterizează la Chișinău, capitala Republicii Moldova, și, nu după mult timp, stau la coadă la punctul de control. Aeroportul este mic; arată mai curând ca o autogară decât ca un aeroport internațional. Mă trezesc căutând semne evidente de nefericire. Oare nefericirea plutește în aer? Mă gândesc că poate fi echivalentul emoțional al aterizării pe un aeroport aflat la foarte mare altitudine – cum ar fi La Paz, în Bolivia –, când te simți deodată amețit. Dar nu detectez nicio schimbare bruscă a stării mele de spirit.

O femeie acră stă în spatele unui ghișeu pe care scrie „Viza la sosire”. Îi dau fotografia pentru viză, cea cu rânjetul meu neutru, și trei bancnote nou-nouțe de 20 de dolari. Ca o regulă de aur, cu cât este mai amărâtă o țară, cu atât ea va insista mai mult să primească bancnote nou-nouțe. Elvețienii, de pildă, nu au nimic împotriva să primească bancnote mototolite, rupte sau cu alte imperfecțiuni. Însă, îmi amintesc cum stăteam în fața unui ghișeu din Kabul, iar funcționarul a examinat fiecare bancnotă de 100 de dolari pe care i-am dat-o de parcă ar fi fost un Matisse autentic sau poate un fals foarte bine realizat. A respins cam jumătate dintre ele. Una avea niște cute abia perceptibile, pe alta a considerat-o prea veche, iar pe a treia pur și simplu nu a plăcut-o.

Femeia se uită la fotografia mea, apoi la mine, apoi iar la fotografie. Oh, nu, am fost descoperit. Știam eu că nu ar fi trebuit să-mi arăt dinții. Dar apoi, îmi pune brusc ștampila pe pașaport, mă roagă să semnez ceva și îmi spune: „Ședere plăcută!”. Totuși, nu pare să fie o urare sinceră.

Mă aflu oficial pe teritoriul Republicii Moldova, cea mai puțin fericită țară din lume. Simt ceva ciudat de palpitant în chestia asta, de parcă aș fi Sir Edmund Hillary urcând pe Muntele Everest sau, ca să folosesc o analogie mai adecvată, Jacques Cousteau scufundându-se în apele adânci ale oceanului.

Mă uit prin mulțime după Natașa. Mă așteaptă la aeroport și mă duce la apartamentul bunicii ei. Aici voi sta eu. Hotelurile sunt invenții minunate, însă ele nu sunt fereastra ideală către sufletul unei națiuni. De fapt, așa cum a demonstrat șederea mea în Qatar, ele sunt concepute să facă exact contrariul, adică să te țină la o distanță confortabilă de țara pe care o vizitezi. Nu, dacă voiam să mă cufund în adâncurile nefericirii moldovene, trebuia să o fac temeinic. Trebuia să stau cu un moldovean autentic. Am găsit-o pe Marisha, prin Marisha.net, care oferă astfel de

servicii. Acest site îi pune pe străini în contact cu moldoveni ca Natașa, care sunt foarte strâmtorați (ca mai toți moldovenii) și sunt dispuși să închirieze o cameră pentru câțiva dolari americani nou-nouți. Am discutat cu Marisha pe e-mail – am fost circumspect în legătură cu proiectul meu de cercetare, ca să nu provoc suspiciune. Peste câteva zile, Marisha mi-a răspuns. Îmi găsise un apartament. În centrul orașului. Autentic moldovean. Perfect.

Numai că unde este Natașa? Trebuia să fie aici, cu o pancartă pe care să fie scris numele meu. Mă uit atent prin mulțime. Nimic. În cele din urmă, o tânără, în jur de 19 ani, vine în fugă spre mine, cu un carton mototolit în mână.

— Domnul Eric?

— Natașa?

— Da, scuze de întârziere.

— Nu face nimic.

Ne urcăm în taxiul care ne așteaptă afară. Abia acum mă uit mai bine la Natașa. Poartă o așa-zisă fustă, pantofi cu toc cui și atâta rimel la ochi de parcă ar fi un raton. Un raton sexy. Încep să mă întreb în ce m-am băgat. Marisha de la Marisha.net închiriază camere sau altceva?

Ne urcăm într-un Mercedes vechi, cu scaunele scorjite și un miros înțepător pe care nu reușesc să-l identific. Natașa stă pe scaunul din față, cu genunchii atât de aproape de schimbătorul de viteze, încât mă tem că șoferul ar putea să o schimbe pe ea în viteza a treia.

La radio se aude muzică pop rusească. Muzica pop rusească este – cum să spun asta diplomatic – proastă. Foarte proastă. Așa de proastă încât probabil că a contribuit la căderea Uniunii Sovietice. Îl rog pe șofer să dea muzica mai încet. Se supune, vizibil deranjat. Pe măsură ce ne apropiem de oraș, apar tot mai mulți pietoni și zăresc alte Natașe, multe alte Natașe, toate purtând aceleași microfuste și același rimel de tip raton. Dumnezeuule, îmi zic, oare toate femeile din Moldova sunt prostituate? E mai rău decât mi-am imaginat. Apoi îmi pică fisa. Nu sunt prostituate. Așa se îmbracă ele. Este uniforma națională.

Altminteri, orașul arată destul de plăcut. Străzile sunt străjuite de copaci și, deși mașinile – și oamenii – arată de parcă ar avea nevoie să treacă pe la curățătorie, nu văd semne evidente de nefericire. În această epocă vizuală în care trăim, mințile noastre sunt antrenate să caute semne vizibile ale suferinței: clădiri bombardate, adolescenți înarmați cu mitraliere, smog. De aceea, tragem concluzia că oamenii dintr-o anumită țară sunt suficient de fericiți dacă nu întâlnim aceste semne ale disperării. Numai că nefericirea, la fel ca apa liniștită, este adâncă.

— E adevărat, o întreb eu pe Natașa, că oamenii de aici sunt nefericiți?

— Da, e adevărat, răspunde Natașa, într-o engleză acceptabilă.

— De ce?

— Nu avem bani să trăim, spune ea, ca și când cu asta s-ar fi încheiat discuția și puteam să plec acasă.

Curios, mă gândesc eu, am fost de curând într-o țară în care oamenii aveau prea mulți bani să trăiască. Poate că Moldova și Qatarul ar putea ajunge la o înțelegere.

— Cât timp stați în Moldova? mă întreabă Natașa, în timp ce șoferul accelerează.

— Aproape două săptămâni, spun eu.

Ea dă din cap, impresionată, ca și când majoritatea vizitatorilor nu rezistă așa de mult.

Ajungem la destinație, într-un cvartal de blocuri cu patru etaje construite în stil tipic sovietic. Sovieticii au făcut pentru arhitectură ceea ce Burger King a făcut pentru mâncarea gourmet. În fața blocului se află un fel de părculeț în care se zăresc niște rămășițe decrepite de leagăne și o grămadă de sticle goale de bere aruncate peste tot. Pe scara blocului este încă și mai multă mizerie, plus niște exemplare de tineri moldoveni cu expresia aceea tipică anti-sistem pe chip.

Natașa mi-o prezintă pe bunica ei, Liuba, care îmi va fi gazdă în următoarele două săptămâni. O babușcă. Mică și îndesată, cu o claie de păr roșcat și o expresie aprigă, care, să spun drept, mă cam sperie. Îmi mai vine puțin inima la loc când văd că poartă un capot înflorat și viu colorat.

Rusoaică la origine, Liuba a venit în Republica Moldova cu foarte mulți ani în urmă, odată cu alte milioane de ruși care s-au împrăștiat de-a lungul și de-a latul Uniunii Sovietice, ferm hotărâți să răspândească buna dispoziție rusească. Viața era dulce. Până când a căzut Zidul Berlinului, s-a dezmembrat Uniunea Sovietică și, împreună cu ea, și viața Liubei. Acum își duce zilele de azi pe mâine și e nevoită să-și închirieze dormitorul unui american nevrotic aflat în căutarea fericirii. Roata istoriei poate fi crudă.

Singurele cuvinte în limba engleză pe care le cunoaște Liuba sunt „nu” și „fifty-fifty”, iar pe acesta din urmă îl însoțește invariabil cu un legănat al palmei. Pentru Liuba, totul este fifty-fifty, de la peștele vândut în piața locală, până la președintele Moldovei. Cu excepția lui Mihail Gorbaciov. Fostul președinte sovietic, omul care a grăbit prăbușirea Uniunii Sovietice, are un punctaj mult mai mic decât fifty-fifty în aprecierea Liubei.

Rusa mea este ceva mai extinsă decât engleza Liubei, dar nu cu mult. Pe lângă „nu”, eu pot să spun și „dă”, „nu înțeleg” și „încă un pahar de vodcă, vă rog”. Așa că, vă puteți imagina groaza care m-a cuprins când Natașa îmi spune că pleacă, iar eu îmi voi petrece următoarele două săptămâni singur cu bunica ei. Doamne ajută!

După cum arată, nu cred că apartamentul Liubei a suferit prea multe schimbări de pe vremea lui Hrușciiov. Piesa de rezistență este televizorul, în fața căruia Liuba petrece ore în șir, urmărind telenovele rusești și scoțând uneori un sunet șuierător – de cauciuc fisurat din care iese aer – atunci când nu-i place ceva la televizor, ceea ce se întâmplă destul de des. Și apartamentul scoate sunete. Scârțaituri și sunete care, de regulă, se aud atunci când se construiește ceva, ceea ce mă îngrijorează, fiindcă nu se construiește nimic în apropiere. Trebuie să fie instalația de la baie, îmi zic.

O întreb pe Liuba dacă pot să-i folosesc telefonul, rugămintea pe care mi-o exprim ținând un telefon invizibil la ureche, iar ea arată cu mâna către un obiect negru aflat pe masa din colțul camerei. Este un telefon cu disc rotativ. Nici nu mai țin minte de când nu am mai folosit un astfel de telefon. Rotesc discul cu greutate. Însă simt o satisfacție neașteptată – degetul meu cuibărit în discul rotativ, sunetul specific care se aude după fiecare rotație. Când termin de format tot numărul, adică jumătate de oră mai târziu, simt că mi-am câștigat cu sudoarea frunții apelul telefonic.

La celălalt capăt al firului se află Vitalie, un blogger, unul dintre puținii bloggeri din Republica Moldova. Mi s-a părut o persoană potrivită care m-ar putea ajuta să mă edific în privința nefericirii moldovene. Stabilim să ne întâlnim în ziua următoare. Vitalie mă întreabă dacă știu vreun restaurant bun. Asta mi se pare ciudat, fiindcă el trăiește aici de când s-a născut, în timp ce eu mă aflu în Moldova doar de vreo oră. O iau ca pe un semn descurajator legat de perspectivele culinare în Moldova. Cineva avea să-mi explice mai târziu că, în Moldova, relația dintre gazdă și oaspete este inversă. Oaspetele are obligația să facă gazda să se simtă în largul ei. Ospitalitate inversă. Unul dintre multele obiceiuri ciudate din această țară.

Îi comunic prin semne Liubei că ies la plimbare, iar ea îmi dă o cheie și îmi arată cum să descui numeroasele zăvoare de la ușa ei dublă. Străzile au un aspect destul de plăcut, deși cam cenușiu, în manieră sovietică. Bine că cel puțin sunt copaci. Sar într-un autobuz și mă îndrept către centrul orașului. E ticsit de lume. Pe chipul fiecărui călător citesc o expresie care este în același timp goală și vag

supărată, o expresie pe care am identificat-o drept încruntătura moldovenească. (Care se află în strânsă relație cu târșăitul moldovenesc, stilul de mers preferat al moldovenilor.)

Moldovenii au resimțit din plin efectele căderii Imperiului Sovietic. Spre deosebire de statele baltice, ei nu și-au găsit refugiul într-un naționalism fervent. Și, spre deosebire de națiunile musulmane din Asia Centrală, moldovenii nu și-au găsit un punct de sprijin nici în credință sau în cultură. Ei înșiși și-au fost singurul punct de sprijin și se pare că nu a fost de ajuns.

În jurul lor văd numai nefericire. Un orb cu ochelari de soare și baston, ca un fel de caricatură a unui orb. O bătrână atât de încovoiată, de parcă spatele îi devine paralel cu pământul. Aud pe cineva suspinând în urma mea, iar când mă întorc zăresc o femeie brunetă, de vârstă mijlocie, cu ochii roșii de-atâta plâns. Totuși, mă întreb: să fie oare așa de multă nefericire în jurul meu sau am început să văd eu lucrurile deformat? Mă aștept ca Moldova să fie nefericită, prin urmare văd numai nefericire la tot pasul.

Trec pe lângă o clădire care se numește Institutul Special de Boli Infecțioase. E dărăpănată și murdară, un loc unde mai degrabă te îmbolnăvești de o boală infecțioasă, în loc să te vindeci de ea. Poate că de aceea este atât de special acest institut, mă gândesc eu. Mă opresc la o terasă. Un grup de moldoveni beau bere. Este ora 11:00 – un pic cam devreme pentru bere, îmi zic eu –, însă ei par mai fericiți decât toți cei pe care i-am văzut până acum, cu excepția chipurilor zâmbitoare de pe afișele publicitare. În aer plutește un fum gros de țigară. Moldovenii fumează ca și când nu ar mai exista ziua de mâine, ceea ce, în cazul lor, ar putea fi adevărat.

Republica Moldova este o construcție națională eșuată și, ca în cazul unei operații estetice nereușite, rezultatele nu sunt prea plăcute. Vrei să-ți muți privirea în altă parte. Rușii au încercat să creeze aici o națiune, când, de fapt, din punct de vedere istoric, nu a existat o națiune cu adevărat, cel puțin nu genul de națiune pe care îl aveau în vedere sovieticii. Moldovenii sunt de fapt români. Moldovenii și românii au aceleași rădăcini istorice; limba moldovenească nu este o limbă distinctă, la fel cum nici engleza americană nu se deosebește prea mult de engleza britanică. Cineva a publicat odată un dicționar român-moldovean; era mai mult un pamflet.

Vechea zicală cu paharul pe jumătate plin sau pe jumătate gol este complet greșită. Ceea ce contează cu adevărat este dacă apa curge în pahar sau dacă pe din-afară. În Republica Moldova, apa se revarsă ca un torent. În timpul regimului sovietic, Republica Moldova era mai bogată decât vecina ei România. Acum situația

s-a inversat. În timpul regimului sovietic, moldovenii puteau să călătorească liber în oricare dintre celelalte 14 republici sovietice. Acum ei au nevoie de viză să meargă în oricare dintre acestea, cu excepția Ucrainei. Cel mai popular cântec din Republica Moldova este melodia trupei Beatles, *Yesterday*, și nici nu e de mirare.

Nu ar fi trebuit ca lucrurile să stea așa. La începutul anilor 1990, s-au pompat aici sute de milioane de dolari ca ajutor extern. Se spunea că Republica Moldova va deveni viitorul Luxemburg. Astăzi, singurul lucru pe care Republica Moldova și Luxemburgul îl au în comun este faptul că le găsești foarte greu pe hartă.

Trec pe lângă un grup de polițiști moldoveni. Polițiștii, ca toți bărbații moldoveni, arată cam neîngrijit. Dar, spre deosebire de majoritatea bărbaților moldoveni, polițiștii sunt destul de durdulii. Nu e un semn bun când locuitorii unei țări sunt slabi, iar polițiștii sunt grași.

Zăresc o librărie și îmi zic să-i fac o scurtă vizită. Înăuntru e întuneric, încă o pană de curent, însă chiar și pe întuneric dibuiesc o grămadă de volume de Pușkin. Moldovenii sunt mândri de scriitorul rus care a locuit aici câțiva ani în secolul al XIX-lea. Aleksandr Pușkin nu le împărtășește afecțiunea. „Blestematul de Chișinău”, așa scria el despre capitala Republicii Moldova. „Am ostenit de câte vorbe de ocară ți-am tot aruncat.” Bănuiesc că animozitatea lui Pușkin se datorează în parte faptului că el nu se afla aici din proprie voință. El a fost surghiunit în Moldova, și rareori oamenii nutresc afecțiune pentru locul unde au fost surghiuniți, chiar dacă este unul încântător, ceea ce totuși nu este cazul Republicii Moldova.

Trec pe lângă un bărbat cu ceafa groasă și cu aspect neîngrijit. Judecând după felul cum arată, s-ar putea să facă parte din mafie. După ce se îndepărtează puțin, mă întorc și văd că pe spatele tricoului său chiar scrie cuvântul „mafia”.

Pe drumul de întoarcere către apartamentul Liubei, autobuzul în care mă aflu se oprește brusc. Șoferul face un anunț – se pare că s-a ivit o problemă tehnică – și toată lumea coboară din autobuz. Ceea ce mă surprinde este resemnarea lor. Niciun protest, niciun oftat, niciun cuvânt, niciun sunet. Mă tentează gândul să trag concluzia că moldovenii își acceptă soarta și au ajuns la un soi de acceptare budistă. Totuși, nu cred că este cazul. Bănuiesc că aici este vorba de ceva mai mult.

Pe la sfârșitul anilor 1960, pe-atunci tânărul Martin Seligman, devenit acum mai-marele mișcării psihologiei pozitive, a făcut câteva experimente cu câini. Punea un câine într-o cușcă și îi făcea șocuri electrice (despre care el spunea că nu sunt dăunătoare). Câinele putea să se retragă într-un alt colț al cuștii și să

evite șocul electric, a cărui declanșare era semnalată printr-un zgomot puternic și o lumină strălucitoare. Apoi Seligman a pus câinele într-o situație fără ieșire. Indiferent ce ar fi făcut, el nu putea să scape de șocurile electrice. După aceea, și asta este ceea ce l-a surprins pe Seligman, când a pus același câine în cușca în care ar fi putut să evite cu ușurință șocurile (sărind peste un gărduleț), câinele nu a mai făcut nicio mișcare. A stat și a suportat șocurile. Fusese învățat să creadă că situația este fără speranță. Învățase să fie neputincios.

În timp ce coboram din autobuzul stricat, mă întrebam: oare moldovenii sunt asemenea câinelui din experimentul lui Seligman? Au fost doborâți – supuși șocurilor – de atât de multe ori, încât pur și simplu au încetat să mai încerce? Sunt moldovenii o națiune deprinsă cu neputința?

Nu, așa cum îmi explică moldovenii, sursa disperării lor este mult mai simplă. Într-un cuvânt, banii. Nu le ajung banii. Venitul pe cap de locuitor este de numai 880 de dolari pe an. Sunt nevoiți să lucreze în străinătate ca să câștige mai mulți bani. Unele moldovence sunt ademenite să devină prostituate. Sunt și moldoveni care ajung chiar să-și vândă un rinichi pentru bani.

Sigur că situația e gravă, nu vreau să minimalizez greutățile economice cu care se confruntă moldovenii. Dar, dacă am învățat ceva din călătoriile mele, este faptul că lucrurile nu sunt aproape niciodată așa de simple precum par. Multe țări sunt mai sărace decât Republica Moldova și, cu toate astea, sunt mai fericite. Nigeria, de pildă, sau Bangladesh. Problema este că moldovenii nu se compară cu nigerienii sau cu locuitorii Bangladesh-ului. Ei se compară cu italienii și cu germanii. Moldova este ca un om sărac care trăiește în vecinătatea celor bogați, ceea ce nu reprezintă tocmai o situație fericită.

Când mă întorc la apartament, Liuba mă întâmpină la ușă – după ce m-am chinuit câteva minute să descui zăvoarele. Cu palmele desfăcute și ridicând din umeri, o „întreb” ce mai face. „Fifty-fifty”, îmi răspunde ea, arătând către umărul stâng, care o doare, presupun, și făcându-și vânt, în semn că e toropită de căldură. E uimitor, îmi zic eu, cât de mult pot comunica doi oameni cu un vocabular comun de numai șase cuvinte, dintre care unul e „vodcă”.

Câteva minute mai târziu, Liuba își lasă capul într-o parte și îl odihnește pe mâinile împreunate. Se duce la culcare. Profit de ocazie și mă uit la fotografiile înrămate de pe polița căminului. Trecutul Liubei. Văd fotografia unui bărbat, probabil răposatul soț al Liubei. E făcută la distanță – prea mare distanță, îmi zic eu, chinându-mă să-i deslușesc fața. Are o claie de păr cărunt și trăsături virile. Stă în fața nu știu cărui monument sovietic cenușiu. Nu zâmbește, dar nici nu

mi se pare că ar avea o privire încruntată. Mă uit mai de aproape și observ urma unui zâmbet nefinalizat, abia perceptibil, dar prezent acolo, cu siguranță. Mai târziu, Liuba avea să-mi explice, printr-un translator, că fotografia fusese făcută în Kazahstan, unde locuiseră cu mulți ani în urmă. Mă întreb dacă acel zâmbet abia schițat a supraviețuit în Republica Moldova.

Zilele mi se desfășoară după o rutină comodă. Dimineata, Liuba îmi pregătește micul dejun: telemea moldovenească, cafea instant și niște biscuiți cu o umplutură cremoasă. Apoi fac duș și ies pe străzile Chișinăului, în căutarea nefericirii moldovenești. După câteva zile, uit că mai există o lume dincolo de Moldova. E uimitor, îmi zic, că în epoca asta a internetului și a televiziunii prin satelit, mai este posibil ca unele locuri să te acapareze cu totul, făcând ca lumea lor să devină și lumea ta.

Cumpăr o sticlă de vin moldovenesc și o aduc în apartament. Moldovenii sunt mândri de vinul lor, unul dintre puținele produse pe care le exportă. Se organizează tururi ghidate ale podgoriilor moldovenești și expoziții cu vinuri de-ale lor. Oamenii fac vin în casele lor și îl servesc cu mândrie oaspeților. Îi torn un pahar de vin Liubei, care ia o înghițitură, apoi închide ochii câteva secunde, după care pronunță verdictul: fifty-fifty. E generoasă. Vinul moldovenesc nu se ridică la nivelul de fifty-fifty. Tristul adevăr este că nu se îndură nimeni să le spună moldovenilor că vinul lor, tezaurul lor național, e de proastă calitate.

În ziua următoare mă întâlnesc cu Vitalie, bloggerul, la un restaurant din apropiere – unde se servește mâncare tradițională moldovenească. Sunt nerăbdător să o degust, știind foarte bine că mâncarea este oglinda sufletului unei națiuni. Vitalie are douăzeci și ceva de ani, un chip radios și vorbește o engleză perfectă, pe care el zice că nu a învățat-o din manuale. Un chelner ursuz ne conduce în jos pe scări către o pivniță întunecoasă și mirosind a mucegai. Este ora prânzului. Noi suntem singurii clienți.

— Care va să zică, de ce sunt moldovenii nefericiți? intru eu direct în subiect. Vitalie mă privește ca și când m-ar întreba cam cât timp am la dispoziție.

— Păi, să vezi, mai întâi e problema asta cu Transnistria, îmi zice el.

— Nu se poate rezolva cu antibiotice? întreb eu.

Reiese că Transnistria nu este o boală, ci o republică separatistă, o fâșie îngustă din Moldova, controlată de forțe pro-ruse. În Transnistria se produc mărfuri textile și coniac. Din când în când, mai explodează câte o bombă, apoi vin negociatorii de la Bruxelles, îmbrăcați în costume cu două rânduri de nasturi, și care

beau apă Evian. Se organizează conferințe, se pronunță rezoluții. După care, oamenii de la Bruxelles se întorc acasă. Până la următoarea bombă.

Vitalie declară că toată situația asta cu Transnistria e o tâmpenie, iar eu înclin să fiu de acord cu el. Ulterior, aveam să constat o ciudată mândrie pe care unii moldoveni o simt față de Transnistria, ca și când s-ar gândi: „Da, suntem o națiune înapoiată, profund nefericită, dar cel puțin avem propria noastră republică separatistă, așa cum au țările adevărate.”

Vitalie este consilier financiar liber-profesionist. Majoritatea clienților săi sunt străini, așa încât câștigă destul de bine, judecând după standardele moldovenești: 230 de dolari pe lună. Soția lui câștigă tot cam atât, ceea ce îi plasează confortabil spre vârful clasei de mijloc din Moldova. Ei locuiesc într-un apartament din așa-numitele „hrușcioabe”, blocuri de locuințe construite pe vremea fostului lider sovietic Nikita Hrușciiov, care a rămas în istorie pentru incidentul cu lovirea cu pantoful în pupitru într-o adunare a Organizației Națiunilor Unite. Sunt blocuri de locuințe-tip de patru etaje, fiecare bloc având lungimea unui teren de fotbal. Însă fiecare apartament este minuscul.

— Au fost construite pentru dormit. În timpul zilei, oamenii lucrau, așadar de ce-ar fi avut nevoie de spațiu? îmi explică Vitalie.

Chelnerul ursuz vine să ne ia comanda. Vitalie îmi recomandă ceva ce se cheamă mămăligă, mâncarea națională. Îmi place cum sună. Ca un personaj din serialul *Strada Sesame*. Hei, băieți și fete, haideți s-o salutăm pe „Mămăligă”.

Vitalie mă desfată cu detalii interesante despre Moldova. Cum ar fi faptul că președintele Republicii Moldova este un fost brutar, iar prim-ministrul, un fost cofetar. Împreună, ar face o echipă strașnică de catering, dar se pare că nu prea fac o echipă politică tocmai grozavă. Moldovenii își disprețuiesc guvernul – asta dacă se gândesc vreodată la el. Au ei alte griji pe cap.

Nemulțumirea cea mai mare a lui Vitalie – și are destule – o reprezintă calitatea groaznică a serviciilor în Republica Moldova. O rămășiță a trecutului sovietic, spune el, când vânzătorii îi considerau pe clienți un fel de întrerupere necesară care, dacă este ignorată suficient de mult timp și cu suficientă râvnă, va dispărea în cele din urmă. Această atitudine persistă și ea îl scoate din minți pe Vitalie. Spre deosebire de majoritatea moldovenilor, Vitalie nu se resemnează. El ripostează. Chiar zilele trecute, a țipat la șefa unui supermarket și i-a spus să-și învețe angajații să fie mai amabili. Doamnei nu prea i-a picat bine sugestia lui Vitalie.

— Țștia sunt angajații pe care îi avem, a replicat ea.

— Tipic, spune Vitalie. Caracteristica principală a moldovenilor este atitudinea defensivă.

Durează cam mult până ne vine mâncarea. Unde este mămăliga mea?

Încrederea – sau, mai precis, lipsa încrederii – reprezintă motivul pentru care Republica Moldova este o țară așa de nefericită, îmi spune Vitalie, ceea ce îmi amintește de descoperirile cercetătorilor cu privire la relația dintre fericire și încredere. Moldovenii nu au încredere în produsele pe care le cumpără de la supermarket. (Ele ar putea avea etichete false.) Nu au încredere în vecinii lor. (Aceștia ar putea fi corupți.) Nu au încredere nici măcar în membrii propriei familii. (Ar putea unelti împotriva lor.)

Un alt motiv al nefericirii moldovenilor?

— Oamenii din Republica Moldova nu sunt nici ruși, nici moldoveni. Am fost tratați rău și abandonati de toți. Nu mai avem niciun fel de mândrie. Nici măcar în limba noastră. Avem miniștri în guvernul Moldovei care nici măcar nu vorbesc limba moldovenească. Vorbesc doar rusa. Mi-e ciudă că trebuie s-o spun, dar e adevărat: Nu există cultură moldovenească.

Situația moldovenilor îmi amintește de cea a locuitorilor Qatarului. Nici ei nu au cultură, însă au o țară fabulos de bogată, fără cultură. Moldovenii sunt o națiune săracă lipită pământului, fără cultură. Orice-am zice, locuitorii Qatarului sunt într-o situație mai bună. Cel puțin, ei își pot permite să închirieze cultura altor popoare pentru o vreme.

Îl întreb pe Vitalie despre democrație, arătând meditativ înspre sticla mea de Sprite, de parcă o băutură carbogazoasă și cu aromă artificială de lămâie ar simboliza întrucâtva eterna călătorie a omenirii în căutarea libertății. Probabil că democrația moldovenească este departe de a fi perfectă, dar cu siguranță este mai bună decât regimul totalitar sovietic. Asta nu poate fi o sursă a fericirii?

— Nu, îmi răspunde Vitalie, fără nici cea mai mică urmă de ezitare. În epoca sovietică, nu se gândea nimeni la libertate. Tot ce știau era comunismul. Nu se trezeau în fiecare zi cu gândul: „Doamne, aș vrea să am mai multă libertate!” Libertate ca să facă ce? Cel puțin, pe vremuri, oamenii aveau o slujbă și o locuință. Asta era un fel de libertate, iar acum nu o mai au.

Timp de ani de zile, politologii au crezut că oamenii care trăiesc în țări democratice sunt mai fericiți decât cei care trăiesc în orice alt tip de regim. Părea o idee absolut logică și existau și unele argumente în sprijinul acestei idei. Însă prăbușirea Uniunii Sovietice a schimbat această optică. Majoritatea (deși evident că nu toate) acestor noi națiuni independente au acum un regim cvasi-democratic.

Și totuși, nivelul de fericire nu a crescut. În unele țări, chiar a scăzut, iar astăzi fostele republici sovietice sunt, în linii generale, țările cu nivelul cel mai scăzut de fericire de pe planetă. Care este explicația? Politologul Ron Inglehart a tras următoarea concluzie: Nu democrația îi face pe oameni fericiți, ci mai curând oamenii fericiți sunt mai înclinați să construiască o democrație.

Terenul trebuie să fie fertil, din punct de vedere cultural, pentru ca democrația să poată prindă rădăcini. Instituțiile sunt mai puțin importante decât cultura. Și care sunt ingredientele culturale necesare pentru ca democrația să prindă rădăcini? Încrederea și toleranța. Nu doar încrederea în cei din interiorul grupului tău – cum ar fi familia –, ci și încrederea în cei din exterior. Încrederea în străini. Încrederea în adversarii tăi, chiar în dușmanii tăi. În felul acesta poți paria pe alți oameni –, căci ce altceva este democrația dacă nu un imens joc al hazardului?

De aceea democrația îi face pe elvețieni mai fericiți, dar nu și pe moldoveni. Pentru elvețieni, democrația este glazura de pe tortul lor prosper. Moldovenii nu se pot bucura de glazură, fiindcă ei nu au tort.

— Ok, îi spun eu lui Vitalie, cu o ultimă sfortare, dar acum aveți McDonald's. Asta trebuie să însemne ceva, nu?

Nu, îmi răspunde Vitalie. Nu înseamnă nimic. McDonald's este îngrozitor de scump pentru moldovenii de rând. Numai câțiva oligarhi și mafioții ruși pot să-și permită să mănânce acolo. Și copiii de școală când merg în excursii organizate. Îmi povestește că sora lui de zece ani a fost de curând în vizită la McDonald's împreună cu clasa. Vitalie tot încerca să găsească scopul educativ al acestei vizite. A întrebat-o pe sora lui dacă ea și colegii ei au văzut cum se fac burgerii acolo. Nu, mi-a spus ea. Doar au mâncat și apoi au plecat. Vitalie suspectează că a fost un nepotism la mijloc – poate cineva de la școală are o rudă care lucrează la McDonald's? În Moldova, nepotismul este explicația generică pentru orice. De obicei, este explicația corectă. Corupția este în floare, ceva incredibil, îmi spune Vitalie. Îmi povestește cum pacienții mituiesc personalul medical ca să poată sări peste coadă.

— E foarte greu să rămâi cinstit aici, îmi spune el.

În cele din urmă, îmi sosește mămăliga. Încep să mănânc. Dacă mâncarea este o fereastră către sufletul unei națiuni, atunci sufletul Moldovei este fad și spongios. Și cred că are legătură cu porumbul.

— Cum e? mă întreabă Vitalie.

— Nu e rea, mint eu.

Mai vorbim un pic, în timp ce mai ciugulesc din mămăligă, doar atât cât să nu par nepoliticos. Plătesc nota și ne ridicăm să plecăm.

Stăm la un colț de stradă, înconjurați de o viermuială de pietoni, și suntem pe punctul de a ne lua rămas-bun, când îmi dau seama că am uitat să-i pun o întrebare esențială.

— Vitalie, este ceva ce-ți place aici în Moldova?

Vitalie cugetă o clipă, înainte de a-mi răspunde.

— Nu ne-am obișnuit cu confortul, ca occidentalii. Avem așteptări mai puține, și cred că ăsta e un lucru bun. Ah, și încă ceva, fructele și legumele.

— Ce-i cu ele?

— Sunt foarte proaspete.

Și, ca din senin, apare o femeie cu niște găleți de plastic, pline ochi cu zmeură și cireșe. Da, îmi zic, într-adevăr, par foarte proaspete.

În fostele republici sovietice, viața cotidiană se bazează pe trei produse: vodcă, ciocolată și corupție. Cunosk pe cineva care a reușit să supraviețuiască două săptămâni în Uzbekistan doar cu ajutorul acestor trei articole. Cumpăr două dintre ele de la o băcănie locală și mă îndrept către casă; așa consider acum apartamentul Liubei, ca fiind acasă. Mănânc ciocolata și beau vodca, o marcă amăgitoare numită Vodca Perfectă, în timp ce Liuba stă în fața televizorului, scoțând sunete șuierătoare și râzând din când în când. Una peste alta, nu cred că e tocmai un mod neplăcut de a-ți petrece o seară în Republica Moldova.

În ziua următoare, iau masa cu Marisha, de la Marisha.net. Ea este cea mai fericită moldoveancă pe care o cunosc, probabil fiindcă tocmai s-a măritat cu un britanic și poate să plece din țară oricând dorește. Soțul ei a fost unul dintre clienții ei. Marisha își câștigă existența ajutând puținii turiști străini care se aventurează să călătorească în Republica Moldova. O vreme, a ajutat și bărbați care veneau aici în căutarea unor mirese. Dar nu se mai ocupă de așa ceva. Prea multe dintre femei, îmi explică ea, căutau altceva, nu iubire. „Niște escroace”, acestea sunt cuvintele folosite de ea. Le scriau iubiților din America sau din Marea Britanie și le spuneau că au nevoie de bani pentru viză sau mințeau că au câștigat o mașină la loterie și au nevoie de câteva mii de dolari ca să plătească taxele. Ai putea, te rog, să-mi trimiți banii? E o mașină așa de frumoasă.

— Și bărbații se lasă păcăliți, în general? o întreb pe Marisha.

— Unii da, îmi răspunde ea.

Îmi și imaginez un nătâng din Cleveland, stând în fața computerului și întrebându-se de ce nu a mai primit nicio veste de la Olga, de când a trimis cecul ăla cu ceva vreme în urmă. Poate el mai trimite vreo două-trei e-mailuri, închipuindu-și că s-a stricat iarăși serverul din Moldova. Cât timp îi ia până să-și dea seama că a fost păcălit? O săptămână? O lună?

Asta ar putea explica nefericirea tipului din Cleveland, dar cum rămâne cu moldovenii? Întreb eu. De ce sunt ei așa de nefericiți? Banii, îmi răspunde ea, dar nu se referă la lipsa lor.

— Punem în locul valorilor adevărate valoarea banului.

Totuși, câteva minute mai târziu, Marisha îmi vorbește cu mult entuziasm despre noul megamall, primul din Republica Moldova, care tocmai se construiește la periferia orașului. Marisha vede în asta un semn de progres. Vreau să strig NU! Nu faceți asta! În scurtă vreme o să fiți îngropați în malluri. Dar îmi țin gura.

După masă, facem o scurtă plimbare pe jos până la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală. Muzeul nu pare să se fi schimbat nicio iotă de pe vremea sovietică; și nici femeile care lucrează aici. Par deranjate de prezența noastră. Deși sunt rudimentare, exponatele au șarmul lor. Preferatul meu este cel care se referă la pământul moldovenesc. În niște cilindri din plexiglas, sunt expuse diferite culori și nuanțe de sol.

— Noi nu avem resurse minerale – nu avem gaze naturale și nici petrol – tezaurul Republicii Moldova este solul nostru, îmi explică Marisha.

E adevărat. Așa cum îmi spunea Vitalie, solul Republicii Moldova produce fructe și legume foarte proaspete. Dacă și vinul ar fi mai bun...

Într-o altă sală este expusă o pictură murală gigantică, idealul sovietic al cosmosului și locul omenirii în univers. Sovieticii negau existența lui Dumnezeu, însă au încercat să improvizeze un fel de spiritualitate. Lucrarea este o amestecătură de imagini năucitoare care acoperă întregul plafon și părți ale pereților laterali. Nu știu la ce să mă uit mai întâi. Sunt nave spațiale și zgârie-nori – toate pictate cu unghiuri ascuțite și culori întunecate. Pe unul dintre pereți, un cuplu de tineri, complet dezbrăcați, își țin copilul în brațe, înălțându-l ca pe o ofrandă către cerul fără zei. Nu mă miră de ce moldovenii se află într-o derivă spirituală. Au fost nevoiți să îndure toate astea mai bine de cincizeci de ani.

Mai aflu și alte lucruri la muzeu. Aflu că, de-a lungul secolelor, moldovenii au fost invadați de turci, mongoli, tătari, cazaci și, bineînțeles, ruși. Totuși, Marisha susține că nefericirea moldovenilor este o chestiune de dată recentă.

— Noi am fost mereu oameni fericiți, îmi spune ea, neconvingător.

Acum îmi iau rămas-bun de la Marisha. Dar mai este ceva ce vreau să știu.

— Marisha, nu prea știu cum să pun întrebarea asta, dar am observat cum se îmbracă moldovencele. Foarte...

— Sexy.

— Da. De ce se îmbracă așa?

— Li se pare ceva normal.

Marisha îmi oferă o explicație, care își are rădăcina puternic ancorată în principiul cererii și ofertei. Au plecat din țară atât de mulți bărbați moldoveni, ca să muncească în străinătate, încât moldovencele se află într-o competiție aprigă pentru ceea ce a devenit o resursă insuficientă: bărbatul moldovean. Acest dezechilibru explică și de ce bărbații moldoveni sunt atât de puțin preocupați de felul cum arată.

— Nu e treaba lor să arate bine, îmi spune Marisha. Treaba lor este să câștige bani.

Mă întorc cu autobuzul la apartamentul Liubei. E cumplit de cald. Șoferul s-a deschiat complet la cămașă, dezvăluind un piept păros și flasc, confirmând, fără să știe, afirmația Marishei.

Moldovenii au adunat un repertoriu bogat de expresii pentru a-și mai îndulci amarul sau, cel puțin, pentru a-și justifica nefericirea. Una dintre cele mai răspândite expresii este „ca la Moldova”, rostită de obicei cu năduf. Împreună cu sora ei, „ce să fac”, este folosită când se defectează din nou autobuzul sau când proprietarul apartamentului mărește chiria lunară cu 40 de dolari, doar fiindcă așa vrea el.

Însă preferata mea, expresia care ilustrează cu adevărat chintesența acestei țări, este: „Nu e problema mea!” O țară cu atât de multe probleme, și totuși nu este problema nimănui. Nimeni nu își asumă nimic. Blocul de locuințe al Liubei, de pildă, are neapărată nevoie de o nouă pompă de apă. (Așa se explică sunetele ciudate pe care le-am auzit.) Ea a încercat să-i mobilizeze pe oameni – toți ar avea de câștigat –, dar nu a vrut nimeni să se implice. Nimeni nu e dispus să contribuie financiar pentru ceva util atât celorlalți, cât și lui însuși.

Ceea ce nu vor să recunoască moldovenii este puterea altruismului egoist. Poate că sună puțin cam pueril, dar atunci când îi ajutam pe alții, ne simțim împliniți. Psihologii de la Universitatea din Kobe, Japonia, au demonstrat acest lucru. Au împărțit un grup de studenți în două grupuri mai mici. Un grup nu a făcut nimic diferit timp de o săptămână. Celălalt grup a fost rugat să enumere faptele bune pe care le-au făcut în cursul săptămânii. Nu au fost rugați să facă

niciun fel de fapte bune, ci doar să ia notă de ele. După o săptămână, la acest al doilea grup s-a evidențiat o creștere a nivelului de fericire, în comparație cu primul grup. „Prin simpla enumerare a faptelor bune făcute într-o săptămână, oamenii devin mai fericiți și mai recunoscători”, a fost concluzia cercetătorilor.

Neuropsihologii susțin că au localizat partea din creier care are legătură cu altruismul. Spre surprinderea lor, se dovedește a fi o parte mai primitivă a creierului decât crezuseră inițial – aceeași parte care este asociată cu nevoia de mâncare și de sex. Ceea ce înseamnă că suntem concepuți pentru altruism, și nu doar simulăm acest lucru.

„Nu este nimic mai amuzant decât nefericirea”, spune Nell, bătrânul fără picioare din piesa într-un act al lui Samuel Beckett, *Sfârșit de partidă*. Pun pariu că Beckett nu a vizitat niciodată Republica Moldova. Eu nu văd niciun fel de umor aici, nici măcar un umor neintenționat. Totuși, moldovenii au cel puțin un banc, care este foarte sugestiv pentru situația din Republica Moldova.

Un demnitar se află în vizită în iad și face un tur al locului. „Aici”, spune ghidul, „se află camera rezervată americanilor.” Dintr-un cazan încins ies flăcări, în timp ce o grămadă de gârzi înarmate îi supraveghează atent pe prizonieri. „Aici se află camera rezervată rușilor.” Și mai multe flăcări ies din cazanul încins, deși sunt mai puține gârzi. „Iar aici se află camera rezervată moldovenilor.” Alt cazan încins, și mai multe flăcări. Dar aici nu se află niciun paznic.

— Nu înțeleg, spune vizitatorul. De ce nu e niciun paznic în camera moldovenilor?

— Nu e nevoie de paznici, răspunde ghidul. Dacă unul iese afară din cazan, ceilalți îl trag înapoi.

Invidia, acest dușman al fericirii, abundă în această țară. Este extrem de virulentă, dar îi lipsește ambiția care însoțește de obicei invidia. Așa încât moldovenii au parte de toate neajunsurile invidiei, fără să primească în schimb niciunul dintre beneficiile ei – mai precis, afacerile prospere și clădirile monumentale construite de oameni ambițioși pentru a dovedi că sunt mai buni decât toți ceilalți. Moldovenii se bucură mai mult de eșecul vecinului decât de propriul lor succes. Nu-mi pot imagina ceva mai puțin fericit.

Îmi spun că poate totuși nu toți moldovenii sunt nefericiți. Poate că numai locuitorii capitalei sunt așa de nefericiți. Trebuie să mai vizitez și alte locuri.

O sun pe Marisha și îi explic ce planuri am. Ea îi traduce Liubei și o lămurește că voi fi plecat din oraș pentru câteva zile. Destinația mea, un oraș numit Cahul, în partea de sud a țării, unde se poate ajunge cu un microbuz. Liuba se oferă să-mi arate de unde să iau microbuzul. Ieșim din apartament și ne urcăm în lift. Arăt cu mâna către desenul graffiti – o explozie de culori, ca și când aici ar fi explodat o fabrică de vopsele, amestecată cu limbaj obscen. Liuba ridică din mâini și zice „*Perestroika*”. Așa explică ea într-un cuvânt tot ce e rău în Moldova, de ce viața ei e de rahat. Gropi în asfalt? *Perestroika*. Infraționalitate? *Perestroika*. Vodcă proastă? *Perestroika*.

Ne îndreptăm către stația de microbuz. Așteptăm amândoi aici, în tăcere, până când sosește în sfârșit un microbuz. Liuba îi spune șoferului ceva în rusă, după care eu îi fac cu mâna Liubei în semn de rămas-bun. Microbuzul este plin ochi. Așa circulă tot timpul. E loc doar în picioare. La câțiva centimetri de fața mea este bustul unei femei. E un bust frumos. Știu asta fiindcă mai bine de două treimi din suprafața bustului este expus. După câteva minute, încep să se adune broboane de sudoare pe bustul femeii. După alte câteva minute, broboanele se transformă în pâraiașe. Sunt fascinat, dar nu în sens erotic, ci mai degrabă în sens hidrodinamic. După vreo cincisprezece minute, observ că pâraiașele de sudoare de pe unul dintre sâni au format afluenți și s-au extins și la celălalt sân.

Microbuzul se oprește din zece în zece minute și se tot urcă alți oameni. Nu pot să cred cât de multe persoane pot intra într-un microbuz. Dar nimeni nu se plânge. Nimeni nu scoate niciun cuvânt. Tavanul e jos. Stau cocoșat. Observ că șoferul este desculț. Chestia asta mă deranjează, dar nu sunt sigur de ce. Axila transpirată a unui tip este chiar în nasul meu. Treaba asta mă deranjează și știu exact de ce. Noi, pasagerii acestui microbuz supraaglomerat, suntem ca un organism viu, prelungindu-ne și contractându-ne la fiecare oprire, când doar câțiva oameni coboară și mult mai mulți urcă. În sfârșit, se eliberează un scaun și mă cuprinde o imensă bucurie, simt că am noroc. Benjamin Franklin, primul autor de literatură motivațională al Americii, scria cândva că „fericirea este produsă nu atât de marile momente de noroc care se întâmplă rar, cât de micile avantaje care se întâmplă în fiecare zi”. Avea dreptate.

Trecem pe lângă un panou publicitar, o reclamă la un televizor cu plasmă. „LG: Viața e bună!”. E multă ironie în aceste cuvinte. În primul rând, viața nu e bună în Republica Moldova. Și în al doilea rând, nimeni din acest microbuz nu-și poate permite să cumpere televizorul cu plasmă – cu excepția mea, dar eu prefer să am plasmă în sânge, și nu în sufragerie. Reclama asta, ca toată cultura de

consum, își bate joc de moldoveni, fiindcă cei mai mulți dintre ei nu-și vor putea permite niciodată să cumpere produsele cărora li se face publicitate – doar dacă nu își vor vinde un rinichi. Joseph Epstein, în cartea sa despre invidie, descria întreaga industrie publicitară ca „o mașinărie vastă și complicată de producere a invidiei”. În Moldova, toată această invidie nu are unde să se împrăștie; ea doar se acumulează, ca un deșeu toxic.

Schimb microbuzul. Cel în care mă urc e mai puțin aglomerat, însă un scaun este ocupat de un țăran cu vreo douăzeci de pui de găină ciripitori. La început, îmi zic că asta face parte cu siguranță din farmecul local, dar după câteva minute, chestia începe să mă calce pe nervi și îmi vine să-i strâng de gât pe puii ăia gălăgioși. Dar nu o fac. „Ca la Moldova.” Trebuie să rămâi pasiv cu orice preț.

E un aer înăbușitor. Deschid un pic fereastra din dreptul meu și mă cufund în somn. Când mă trezesc, o jumătate de oră mai târziu, observ că cineva a închis fereastra. O deschid din nou și ațipesc încă o dată. Când mă trezesc, o văd iarăși închisă. Ce se întâmplă? Mai târziu, aveam să află că aduce ghinion dacă deschizi o fereastră într-un vehicul aflat în mers, chiar dacă vehiculul cu pricina nu are aer condiționat, iar afară sunt patruzeci de grade. Se pare că moldovenii sunt un popor superstițios. Foarte puține dintre superstițiile lor sunt optimiste, ca cea care spune „Dacă strănuți înseamnă că cineva se gândește la tine.” Însă majoritatea se referă la cele mai îngrozitoare lucruri care se vor abate asupra ta dacă speli rufe duminica sau dacă dai bani luna, sau dacă dai noroc cu un pahar de apă (copiii tăi vor fi proști), sau dacă te întorci după un lucru pe care l-ai uitat, sau dacă te așezi direct pe caldarâm, sau dacă îți așezi geanta pe pământ, sau, bineînțeles, dacă deschizi fereastra într-un vehicul în timpul mersului. Îmi dau seama că mulți oameni din lumea largă sunt superstițioși, dar, de obicei, superstițiile lor fac parte dintr-un sistem de credință mai larg, religios sau spiritual. Superstiția moldovenilor plutește în aer, nefiind ancorată în nimic, cu excepția norului de pesimism ce plutește deasupra acestui trist pământ.

Câteva ore mai târziu, ajung la Cahul. Este al treilea oraș ca mărime din țară, dar arată mai curând ca un sat mai mare. Într-o combinație de engleză stricăță și rusă stricăță, femeia de la recepția hotelului mă lămurește că am de ales între trei tipuri de camere: simplă, semi-lux și lux. Având tot timpul în minte sfatul anticilor greci, „totul cu moderație”, aleg semi-lux.

Camera are un anumit farmec decrepit. Mobilă din lemn cu crăpături, prosoape ca glaspapirul și un televizor care prinde 67 de canale, dar niciunul în engleză. Mă uit oricum. Mi se pare o activitate plăcută și mă joc de-a ghicitul.

Apare o femeie cu basma pe cap care vorbește cu mânie. Oare despre ce vorbește? Clic. Apare președintele Bush dublat în rusă. Ce-o fi spunând? Clic. Un meci de fotbal. Care o fi scorul? Nu știu precis de cât timp fac asta, dar sunt sigur că am depășit deja limita normalului.

Misiunea oficială a programului american de voluntariat Peace Corps este „să sprijine națiunile țărilor interesate în a-și satisface nevoia de specialiști în diverse domenii” și „să promoveze o mai bună cunoaștere a poporului american de către poporul țării gazdă”. De fapt, misiunea acestui program este să răspândească un pic de fericire americană în întreaga lume, o încercare de a recrea lumea după chipul și asemănarea fericirii de tip american.

Mi-e milă de voluntarii Peace Corps din Republica Moldova. Ei se află într-o misiune imposibilă. Am aranjat o întâlnire cu un grup de voluntari, care de-abia mă așteaptă ca să-și verse tot necazul. Ne întâlnim la o cafenea, cu o atmosferă destul de plăcută, jumătate în interior, jumătate la terasă. Comandăm salată și bere. Nu trece mult timp și voluntarii încep să mi se plângă.

Abby, o blondă cu aspect de majoretă, e prima care ia cuvântul. Îmi povestește cum s-a dus la bancă, zilele trecute, ca să scoată niște bani din contul personal. Dar funcționarul de la bancă nu îi dădea voie.

— Îmi tot spunea: „De ce îți trebuie să scoți bani? Ai mai scos și ieri.” Nu mi-a venit să cred. Doar sunt banii mei.

— Nu știu cum să se poarte cu clienții, se plânge un alt voluntar.

Toți au câte o nemulțumire, mai mică sau mai mare. Peștele toxic, de pildă, care mi se spune că este pescuit din râuri poluate și poate fi mortal. Însă, cea mai mare nemulțumire este legată de faptul că moldovenii nu vor să aștepte la rând.

— Aici nu se respectă regula „primul venit, primul servit”, ci regula „cel mai obraznic, primul servit”, spune Abby.

O altă nemulțumire generală este lipsa încrederii.

— Oamenii nu mai au încredere nici măcar în prieteni. Dacă se întâmplă vreun necaz prietenilor, oamenii își zic: „Bine, poate mie n-o să mi se întâmple asta.”, spune un alt voluntar.

Corupția este o altă temă predilectă. Mituirea profesorilor pentru promovarea examenelor este la ordinea zilei. De aceea, moldovenii nici nu se mai duc la doctori mai tineri de 35 de ani. Îi suspectează – pe bună dreptate – că și-au cumpărat examenele. Și astfel, neîncrederea se adâncește tot mai mult.

Mark are 32 de ani și este din Denver. Îmi este simpatic. Știe limba spaniolă și și-a dorit să meargă în America de Sud, așa că a fost trimis în Republica Moldova. Se plânge că în apartamentul lui totul este anapoda: țevi stricate, uși care scârțâie. El lucrează la un centru pentru victimele violenței domestice. Acolo se prezintă doar o singură femeie pe săptămână, ceea ce, potrivit spuselor lui Mark, ilustrează mai degrabă cât de frică le este femeilor victime să ceară ajutor, decât gradul de violență domestică din Republica Moldova.

Mark este îngrijorat de faptul că Republica Moldova începe să-l afecteze. Zilele trecute, o femeie l-a acostat pe stradă.

— Mi-a spus: „Mark, ce se întâmplă cu tine? Înainte zâmbeai. Acum nu te mai văd zâmbind deloc.” Și m-am gândit că are dreptate. Acum nu mai zâmbesc deloc. Ce se întâmplă cu mine?

Nu așa trebuie să funcționeze programul Peace Corps. Tinerii și veseli americani trebuie să insuflă speranță celor lipsiți de speranță. În cazul de față, se pare că moldovenii sunt cei care râd la urmă. Dacă ar ști să râdă.

Acești americani, care au fost odinioară plini de însuflețire, de-abia așteaptă să plece din Moldova. Până atunci, se străduiesc și ei să facă față situației cum pot mai bine și beau o grămadă de bere. Abby preferă să-și imagineze că se află în Grecia. E cald, la țară e drăguț, aici au brânză feta uneori, cu toate că nu e chiar așa de bună.

Eu îi ascult și le absorb plângerile ca un burete. Totuși, nu pot să cred că lucrurile stau așa de prost aici.

— Ei, haideți, trebuie să fie și ceva drăguț aici în Republica Moldova. Locul ăsta trebuie să aibă și el o calitate.

Dintr-odată se așterne tăcerea peste grupul locvace. Toți își lasă privirile în jos și își fac de lucru cu salatele din farfurii. Într-un final dramatic, cineva, cred că Mark, spune:

— Fructele și legumele. Sunt foarte proaspete.

— Daaa! rostesc și ceilalți, cu entuziasm, fructele și legumele sunt foarte proaspete.

Mă întorc la hotel. Camera mea de categoria semi-lux este încinsă la maximum. Dau un telefon la recepție.

— Unde este aerul condiționat?

— Oh, nu, domnule, nu există aer condiționat în camerele semi-lux. Doar în cele de lux.

— Ok, atunci aş putea să mă mut într-o cameră de lux?

— Nu, domnule, asta nu se poate.

— Aș putea să primesc un ventilator?

— Nu, domnule, asta nu se poate. Dar puteți să vă aduceți dumneavoastră propriul ventilator.

Dau drumul la televizor. Posturile naționale încearcă să promoveze cultura moldovenească. Din câte îmi dau seama, ea constă din femei în costume tradiționale, care dansează în cerc, cu brațele în șolduri, în timp ce un bărbat, care poartă o pălărie cu pană de păun, cântă. Mă cufund în somn, dar nu dorm prea bine.

În dimineața următoare, mă întâlnesc cu Joanna la micul dejun. Joanna lucrează tot ca voluntar Peace Corps. Ea se află aici de aproape doi ani, ceea ce înseamnă că e decana de vârstă a întregului grup. Toți mi-au spus că trebuie să mă întâlnesc cu Joanna.

Mă așteaptă la cafeneaua hotelului, un loc mohorât, unde servește o chelneriță poreclită „Cățeaua”, poreclă care nu e folosită ironic. Ea este cea mai ursuză chelneriță pe care am cunoscut-o în viața mea. Ieri, s-a discutat mult dacă Cățeaua zâmbește vreodată. Cineva a spus că da, a văzut-o zâmbind o dată, dar ceilalți l-au contrazis, spunând că, de fapt, fusese un rânjet; lumina difuză crease iluzia unui zâmbet.

Joanna și cu mine luăm loc la o masă și dăm comanda, ascunzându-ne fețele în spatele meniurilor de carton. Expresia Cățelei nu poate fi definită ca zâmbet, așa cum văd eu lucrurile.

Joanna mă roagă să-i dau sarea și începe să-și toarne din belșug în cafea.

— Sunt dependentă de sare, îmi mărturisește ea, drept răspuns la privirea mea mirată.

Se pare că Joanna pune sare în aproape orice și mai are și alte obiceiuri culinare ciudate, moștenite de la mama ei.

O întreb pe Joanna de ce s-a hotărât să lucreze ca voluntar Peace Corps.

— Eu sunt un om de acțiune. Îmi place să fac lucruri, spune ea.

Însă nu asta este motivul real, adaugă ea. Motivul real îl reprezintă avioanele. Înainte îi era groază să zboare cu avionul. Plângea ori de câte ori zbură cu avionul, de teamă că aparatul de zbor o să se prăbușească. Apoi, într-o bună zi, a încetat să mai plângă. Nu-i trecuse frica de avion. Pur și simplu nu-i mai păsa dacă avionul se prăbușește.

— Atunci mi-am dat seama că am nevoie de ceva care să mă facă să-mi pese din nou, să-mi pese dacă avionul se prăbușește.

Așa că, a renunțat la slujba pe care o avea la American Express în New York și s-a înscris ca voluntar în Peace Corps.

Joanna ceruse să fie trimisă într-o „țară bazată pe orez, nu într-una bazată pe pâine”. Poate o țară din Asia. Dar s-a produs o încurcătură atunci când i s-au întocmit actele și, până când s-au lămurit lucrurile, toate țările bazate pe orez fuseseră deja repartizate altora, iar Joanna a nimerit în Republica Moldova.

— E ultimul loc unde mi-am dorit să merg, îmi spune ea.

Remarc, nu pentru prima dată, că nimeni nu vrea să fie în Moldova, inclusiv moldovenii.

Joanna îmi mărturisește deschis că are probleme cu alcoolismul. Republica Moldova este ori un loc minunat pentru un alcoolic, ori unul îngrozitor, în funcție de gradul de dependență. Moldovenii beau din belșug. Dar, spre deosebire de islandezi, ei beau fără bucurie. Am văzut moldovence bine îmbrăcate intrând într-unul dintre micile baruri care împânzesc orașul, dau peste cap un păhărel de vodcă, după care își continuă drumul către serviciu. Alcoolul ca un anestezic.

Joanna se dezlănțuie, își toarnă din nou sare în cafea și vorbește într-un ritm amețitor. (La un moment dat, îmi spune că meditează în fiecare dimineață, timp de 45 de minute. Asta mă surprinde, și mă cuprind fiorii când mă gândesc cât de rapid ar vibra dacă nu ar medita.) Îmi povestește cum a încercat să organizeze întâlniri ale Alcoolicilor Anonimi în satul moldovean unde lucrează, dar nu prea i-au ieșit așa cum plănuise ea. Majoritatea oamenilor au venit beți la aceste întruniri. Ei au auzit cuvântul „alcool” și și-au închipuit că e vreun club unde se bea alcool.

— Dacă aș fi moldoveancă, și eu aș bea, îmi spune Joanna.

Joanna locuiește într-un sat din apropiere, împreună cu familia-gazdă și o mică pasăre pe nume Bu-Bu. Sunt oameni destul de cumsecade, dar nu-i oferă niciun pic de intimitate. Dau buzna în camera ei la orice oră și o obligă să mănânce. Și nu o lasă să deschidă fereastra în camera ei, chiar și când sunt 40 de grade și nici nu există aer condiționat. Ar putea aduce ghinion. (Dar cum poți să-ți dai seama de asta în Republica Moldova?) Și îi dau voie să tragă apa la toaletă doar de două ori pe zi, pe care ea le rezervă pentru „momente speciale”. Și, pe deasupra, mai și cred că e bătrână.

— În New York, eram o tipă de treizeci și ceva de ani, gen *Sex and the City*. Aici sunt o babușca. Chestia asta m-a șocat de-a dreptul.

— De ce sunt moldovenii așa de nefericiți? o întreb eu.

Joanna răspunde fără nicio ezitare.

— Din cauza neputinței. Oamenii nu au nicio putere, sunt complet neputincioși. Pur și simplu, nu au ce să facă. Așa stau lucrurile aici. În fiecare zi, la orice pas. Apoi, e nepotismul, care pare făcut special ca să-i împiedice pe oameni să încerce altceva. Durează un an până să poți porni o amărâtă de afacere aici. Se cumpără diplome universitare și ei cred că nu e nimic în neregulă dacă faci asta. Pur și simplu mă scot din minți.

Joanna bate cu pumnul în masă, pentru a sublinia gravitatea situației. Cu colțul ochiului, o zăresc pe Cătea cum se încruntă la noi.

Însă Joanna nu a terminat.

— Când studenții se înscriu la facultate și plătesc taxele, lor li se garantează diploma universitară, indiferent dacă învață sau nu. Dacă un student pică la examen, atunci e vina profesorului. Când aud grozăviile astea, îmi vine să dau de pământ cu tot ce-mi iese în cale.

Sper din toată inima că Joanna vorbește la modul figurat. Căteaua nu ar fi prea încântată dacă ar începe să zboare niște lucruri prin preajmă. Joanna își pierde suflul și ia încă o înghițitură de cafea sărată.

Cercetările din domeniul fericirii confirmă spusele Joannei. Oamenii nu sunt fericiți dacă nu au control asupra vieții lor – nu într-un sens abstract geopolitic, ci în sensul vieții de zi cu zi. Moldovenii sunt prinși într-un cerc vicios al nefericirii. Nefericirea lor dă naștere neîncrederei, care produce și mai multă nefericire, care conduce la și mai multă neîncredere. Mă simt obligat să o întreb pe Joanna dacă este fericită aici, deși mi se pare o simplă formalitate.

— La drept vorbind, da, sunt fericită, îmi spune ea. Mai fericită decât eram în New York. Mă simt mai utilă aici.

Nu-mi vine să-mi cred urechilor. Dar ceea ce spune ea are sens. A fi util, a fi de ajutor contribuie în mod hotărâtor la dobândirea fericirii. Cercetătorii de la Universitatea din Chicago au realizat un sondaj pe un eșantion de 50.000 de oameni cu profesii foarte variate. Rezultatele au fost surprinzătoare. Profesiile de mare prestigiu – avocați, doctori, bancheri – au obținut un scor mic. Dar cine sunt cei care s-au declarat foarte fericiți? Preoții, terapeuții, asistentele medicale și pompierii. Cu alte cuvinte, profesiile care oferă ajutor. Oamenii care sunt implicați în altruism egoist.

Și, de altminteri, spune Joanna, viața în Republica Moldova nu este chiar așa de rea. Sunt unele tradiții frumoase aici, spune ea, cum ar fi respectul pentru bătrâni și pentru morți. O dată pe an, are loc o sărbătoare, Paștele Blajinilor, când

toți aduc flori la morminte și fac slujbe de pomenire pentru cei răposați. Se pare că moldovenii îi tratează pe cei răposați mai bine decât pe cei vii.

— Și, bineînțeles, mai sunt și fructele și legumele, îmi zice ea.

— Foarte proaspete, așa-i?

— Așa-i.

Achit nota de plată. Cățeaua îmi ia banii, fără să rostească un cuvânt sau să-mi arunce un zâmbet. Mă urc în camera mea și încep să-mi fac bagajul. Am văzut destul din viața la țară în Moldova.

Pe drumul de întoarcere către Chișinău, este zăpușeală în microbuz, dar nu mă mai sinchisesc să deschid geamul. Mi-e teamă că devin și eu moldovean și îmi fac o introspecție în căutarea altor semne ale acestei maladii. Da, nu mai sunt atât de politicoasă ca înainte. Nu mai spun „Mulțumesc!” sau „Vă rog!”, dat fiind că nu mi se răspunde niciodată cu aceeași monedă. Moldovenii pur și simplu intră într-un magazin și spun: „Dați-mi asta, dați-mi aia!”. Marisha mi-a explicat că moldovenii nu-și permit luxul politetiei. Cu câteva săptămâni în urmă, poate că aș fi fost de acord cu ea. Am trăit patru ani în cea mai politicoasă țară din lume, Japonia, și asta m-a scos din minți. Toată ziua, bună ziua, vă rog, vă mulțumesc și *gomen nasai*, îmi cer scuze...

Nu aveam dreptate în privința japonezilor. Ei înțeleg intuitiv că politețea este lubrifiantul care ajută angrenajele unei societăți să funcționeze așa cum trebuie. Fără lubrifiant, roțile mecanismului încep să se frece una de alta și ajung să se strice. Da, prefer de o mie de ori politețea prefăcută a Japoniei față de grosolănia autentică a Moldovei. Mulțumesc foarte mult.

Liuba mă întâmpină la ușă, în capotul ei strident. De când mă aflu aici, parcă suntem un cuplu de bătrâni. Ea îmi gâtește. Eu o ajut la diverse treburi prin casă, schimb becurile, deschid borcane cu murături. Uneori ne mai și ciondănim, ceea ce este o mare realizare, având în vedere limitele noastre lingvistice.

— Cum a fost călătoria? mă întreabă ea prin semne.

— Fifty-fifty, îi răspund eu, iar ea zâmbeste.

Îmi pregătește masa. Un pește delicios, pe care îl devorez. După câteva minute, intru în panică. Oh, nu, am mâncat peștele. O să mor, așa cum m-au avertizat cei de la Peace Corps.

Liuba îmi explică prin semne că urmează să plece la coafor. Mă uit după ea pe fereastră și o văd cum trece de părculețul acela jalnic și se îndreaptă spre un coafor,

fără îndoială, jalnic și el. Simt deodată o afecțiune profundă pentru babușca asta, un sentiment care mă ia pe nepregătite.

Totuși, îmi dau seama că știu foarte puține despre Liuba, despre trecutul ei. O sun pe Marisha și o rog să vină la sfârșitul săptămânii ca să ne ajute cu traducerea. Vreau să aflu povestea Liubei.

Între timp, ridic receptorul telefonului cu disc și formez un număr de telefon mobil, o ciudățenie a tehnologiei. La celălalt capăt al firului este Alexandru, sau Sandru, cum își spune el, un naționalist moldovean înfocat. Nu știu că există așa ceva. Vreau să-l întâlnesc.

— Deci, nu aveți telefon mobil? mă întreabă Sandru, neîncredător.

— Nu, nu cred în telefoane mobile.

E noua mea idee fixă. M-am hotărât să nu mai folosesc telefoane mobile. Dat fiind că telefoanele mobile mi-au întrerupt scurtele momente de fericire pe care le-am trăit în Elveția și în Bhutan, am decretat că ele sunt antiteza fericirii. Ele te scot din starea de beatitudine în care te-ai adâncit în acea clipă și în acel loc.

— Dar tocmai ai apelat un telefon mobil.

— Asta e altceva, îi dau eu replica. Nu le folosesc eu, însă ceilalți oameni sunt liberi să o facă.

În cele din urmă, îmi acceptă explicația și stabilem o întâlnire.

Mă urc într-un autobuz și, pentru prima dată de când mă aflu în Republica Moldova, sunt martorul unui act de bunătate. O bătrână, cu dinți de aur și cu fire de păr alb în bărbie, încearcă să se urce în autobuz, dar nu are putere. Un bărbat o apucă de braț și o trage înăuntru. Nu-mi vine să-mi cred ochilor. Poate că acest loc mai are totuși o șansă. Sau poate că nu. Bătrâna își dă seama că nu s-a urcat în autobuzul care trebuie. Toată lumea țipă la ea, inclusiv bărbatul care a ajutat-o să se urce. La următoarea stație, pasagerii aproape că o aruncă din autobuz.

Sandru este tânăr, slab și răsuște între degete o pereche de ochelari de soare. Îmi cer scuze pentru întârziere, dar în Moldova zece minute de întârziere nu înseamnă de fapt întârziere. Ne îndreptăm către locul lui preferat, un restaurant cu terasă. Sandru are doar 26 de ani, dar are atâta ură și amărăciune în inimă, cât pentru un bătrân de 70 de ani.

Sandru îi urăște pe ruși pentru ce au făcut în Republica Moldova.

— Ne-am pierdut identitatea. Noi, moldovenii, nu ne mai găsim locul nicăieri. În Rusia, îți spun că ești român. În România, îți spun că ești rus. Moldova este ca un trup rănit. Trebuie să se vindece.

Moldovenii sunt nefericiți fiindcă ei nu mai știu cine sunt. Cum poți să te simți bine în pielea ta, dacă nu știi cine ești?

Când vine chelnerița să ne ia comanda, Sandru îi vorbește în moldovenească. Chelnerița îi răspunde în rusă. Doi oameni care discută în două limbi complet diferite, iar niciunul dintre ei nu este dispus să cedeze.

— Vorbești rusa? îl întreb eu pe Sandru, după ce s-a îndepărtat chelnerița.

— Da, o vorbesc fluent.

— Atunci, de ce nu vorbești cu ea în rusă?

— De ce să vorbesc în rusă? Asta e țara mea, nu a ei. Ea ar trebui să vorbească moldovenească. Nu mai suport chestia asta, să fiu umilit tot timpul. Știi ce îmi spun? Îmi spun: „De ce nu vorbești rusa? De ce nu vorbești o limbă omenească?”

În Republica Moldova, limba nu este o sursă de bucurie, ca în Islanda, ci o sursă de dezbinare. Limba ca armă.

— Știi, spun eu, rușii susțin că ei au eliberat Moldova.

— Da, au eliberat-o de oameni.

Încerc o altă manevră și îi povestesc despre Liuba. E rusoaică, cel puțin din punct de vedere etnic, și este o femeie foarte cumsecade. Și ea suferă. A pierdut totul.

— Mă bucur că a pierdut totul, spune el, refuzând să cedeze. Adevărul va ieși la lumină. Întotdeauna iese la lumină.

Întâlnirea mea cu Sandru m-a pus serios pe gânduri. În autobuz, pe drumul către casă, mă întreb dacă nu cumva am interpretat greșit acest loc. Am înțeles-o greșit pe Liuba. Să fie oare această bătrânică bună la suflet cu adevărat complice la decimarea Moldovei? Oare eram din nou naiv și nesofisticat?

Întârzii la masa de prânz o oră și jumătate. Liuba e supărată pe mine. Face semn către ceas – sau, mai bine zis, către acea parte a mâinii unde ar trebui să fie ceasul.

După masă, sosește Marisha, zâmbitoare și plină de viață, ca de obicei – dovadă că nu toți cei aflați într-o situație fără speranță se lasă pradă neputinței.

Stăm cu toții la masa din bucătărie și, în timp ce luăm o mică gustare, o ceașcă de ceai și o feliuță de brânză, Liuba își deapănă povestea vieții.

Acestea sunt faptele: este născută într-un sat din Rusia, într-o familie cu treispreze copii. Își cunoaște viitorul soț la facultatea de construcții. Se căsătorește și se mută în Kazahstan. Minele de uraniu. (Da, pentru bombe nucleare.) Au o fiică frumoasă, Larisa, precum și un fiu. Fiica se îmbolnăvește din cauza radiațiilor, așa că familia se mută în Republica Moldova.

Liuba scoate un anuar îngălbenit de vreme și îmi arată fotografia ei. Pare o persoană importantă. Ocupa o funcție însemnată în Ministerul Construcțiilor; avea o mașină și o *dacha* („casă la țară”). Avea un trai îndestulat, nu extravagant, dar îndestulat. După aceea, a intrat un bărbat în viața ei. Numele lui era Mihail Gorbaciov, care a fost un prost, spune ea, dându-și ochii peste cap. S-a grăbit prea tare să dezmembreze Uniunea Sovietică. Ea a pierdut totul. În timp ce îmi povestește, începe să plângă. Îi întind o batistă de hârtie. Soțul ei a avut un atac cerebral, a intrat în comă, iar un an mai târziu a murit. Acum ea trăiește dintr-o pensie de 40 de dolari pe lună. Fiica ei este în Turcia, unde lucrează ca „hairstylist pentru câini”. (Cel puțin așa sună traducerea Marishei.) Fiul ei se află în estul îndepărtat al Rusiei, unde lucrează în domeniul construcțiilor. Nu l-a văzut de zece ani. Ar trebui să lucreze șase luni ca să-și plătească biletul de avion.

— E ceva ce s-a îmbunătățit în viața din ziua de azi? o întreb eu.

— Da, magazinele sunt mai mari, iar oferta este mai variată, dar numai 10% din populație își poate permite să cumpere aceste produse.

— Dar libertatea?

— Libertatea de a face ce? Libertatea de a consuma? Nu am nevoie de această libertate. În ziua de azi, liberi sunt cei care au bani. Fiica mea cunoaște valoarea muncii, însă nepoata mea, Natașa, cunoaște doar valoarea libertății.

Liuba nu este fericită. Asta e clar. Totuși, o întreb:

— Cum arată o viață fericită?

Mă aștept ca ea să menționeze banii, măcar suficienți pentru a supraviețui, dar nu o face.

— Eu am o atitudine diferită față de bani. Totul se obține prin muncă asiduă. Așa că trebuie să fii harnic. Și să fii bun cu oamenii. Toți oamenii sunt buni și merită să fie iubiți.

Rămânem cu toții tăcuți pentru o clipă, apoi vraja se rupe. Ne întoarcem la treburile noastre. Trebuie să-i plătesc Liubei pentru găzduire. Îi întind Liubei o bancnotă nou-nouță de 100 de dolari. Ea o ia în mână și o atinge de buze, ca și când ar săruta-o.

Mă întorc în camera mea și meditez la tristețea Liubei. Din perspectivă jurnalistică, e o poveste de când lumea. Am scris despre multe asemenea povești triste de-a lungul anilor. Peisajul geopolitic s-a transformat, iar Liuba a pierdut totul. Poziția privilegiată, mașina, casa de la țară. Iar acum, ea e nefericită. Caz închis. Cred că e plauzibil. Însă ce ne spune știința despre nefericirea Liubei? Va scoate în evidență alte motive pentru nefericirea ei, pe lângă cele de natură

financiară: pierderea camaraderiei la serviciu, de pildă, sau faptul că își vede atât de rar copiii. Aceste relații sunt cele care contează în mare măsură, atunci când vorbim despre fericire, iar ele au foarte puțin de-a face cu banii. Totuși, ceva nu era în regulă. Potrivit regulii de aur a psihologiei pozitive, indiferent dacă ne confruntăm cu o tragedie sau cu un mare noroc în viață, ne adaptăm. Ne întoarcem la „punctul de pornire” sau, cel puțin, undeva în apropierea acestui punct. Au trecut cincisprezece ani de la căderea Uniunii Sovietice. De ce nu s-a adaptat Liuba?

Cred că trebuie să revenim la problema culturii. Acest ocean în care înotăm. Dacă el este secătuit, așa cum s-a întâmplat în Moldova, atunci nu se mai poate respira. Oamenii își pierd suflul, iar adaptarea este scurtcircuitată. Liuba trăiește într-un fel de tărâm al umbrelor rusec. Este Rusia, dar nu este. Moldovenii de origine română trăiesc și ei într-un tărâm al umbrelor. Sunt români, dar nu sunt.

Charles King, autorul uneia dintre puținele cărți scrise despre Moldova, numește acest loc o „națiune stipulată”. Eu aș merge un pic mai departe și aș spune că Moldova este o națiune fabricată. Ea nu există. Da, sigur, poți merge acolo, așa cum am mers eu, poți să te plimbi pe străzi, să mănânci mămăligă, să bei vin prost, să vorbești cu oamenii nefericiți. Iar apoi, după ce te întorci în siguranță acasă, poți să-ți deschizi pașaportul și să admiri, dacă ăsta este cuvântul potrivit, ștampila pe care scrie Republica Moldova. Dar nimic din toate astea nu contează. Republica Moldova nu există, iar în cartea mea, existența este o condiție obligatorie pentru fericire. Avem nevoie de o identitate solidă – etnică, națională, lingvistică, culinară etc. – pentru a ne simți bine în pielea noastră. Poate că nu folosim aceste identități în fiecare zi, însă ele sunt tot timpul acolo, așa cum sunt banii în bancă, ceva pe care să ne putem bizui în vremuri de restriște, iar vremurile nu pot fi mai rele decât sunt acum în Moldova. Dacă ar exista un asemenea loc!

Da, este timpul să plec din acest loc inexistent și să mă întorc în lumea reală, care, deși este tulbure în multe privințe, cel puțin există. Însă mai întâi mă hotărâsc să fac un lucru. Este o hotărâre de moment și de-a dreptul stupidă. Când Liuba se uită în altă parte, îi strecur încă o bancnotă de 100 de dolari în dicționarul englez-rus pe care îl ține pe un raft și pe care îl folosește mereu ca să caute cuvinte. Pun bancnota în dreptul cuvântului *schaste*, echivalentul rusesc pentru „fericire”. E un gest melodramatic, poate chiar unul egoist – în sens altruist. Cu siguranță că este inefficient. Pe cine vreau eu să păcălesc? Toate cercetările, ca să nu mai vorbim de experiența mea în Qatar, duc la concluzia că 100 de dolari nu o vor face pe

Liuba mai fericită pe termen lung. Dar s-ar putea să o facă mai fericită pe termen scurt, iar uneori termenul scurt este suficient.

Liuba și cu mine suntem în fața blocului și așteptăm taxiul care mă va duce la aeroport și în lumea exterioară.

— Să te întorci în Moldova, îmi spune deodată Liuba, într-o engleză care mă ia prin surprindere.

Îi spun că o să mă întorc, dar mint, iar ea știe că mint. Adevărul e că nu mi-am dorit niciodată să plec dintr-un loc atât de mult pe cât îmi doresc acum să plec de aici. Charles Dickens a spus cândva: „Începem deja să uităm un loc imediat ce-l lăsăm în urmă.” Doamne, sper să aibă dreptate!

Ajung devreme la aeroport – nu vreau să risc – și mă trezesc cu o grămadă de timp la dispoziție. Comand un pahar de vin moldovenesc prost și îmi evaluez călătoria în acest loc nefericit. În primul rând, pot să infirm Legea Fericirii Relative, care susține că un loc nefericit precum Republica Moldova m-ar face să mă simt mai bine cu mine însumi, de vreme ce eu sunt, prin comparație, mai puțin nefericit decât media moldovenilor. Nu s-a dovedit a fi așa. Moldovenii m-au tras în jos cu încă o treaptă pe scara fericirii, iar prea multe trepte de coborât nici nu mai sunt.

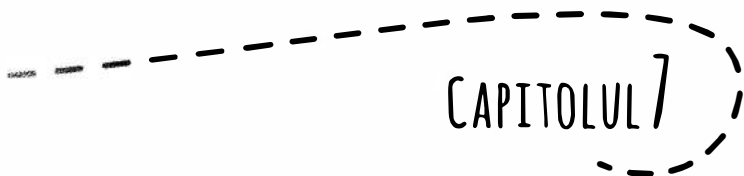
Putem trage oare și alte învățăminte din nefericirea Moldovei, în afara faptului evident că trebuie să evităm, cu orice preț și în orice situație, să fim moldoveni? Da, eu cred că putem. Lecția numărul 1: „Nu e problema mea!” nu este o filozofie. Este o boală psihică. La fel ca și pesimismul. Problemele altor oameni *sunt* și problemele noastre. Dacă vecinul tău este concediat, ai putea crede că tu ai scăpat ca prin urechile acului, dar nu este așa. Nenorocirea te-a lovit și pe tine. Doar că nu simți încă durerea. Sau, așa cum mi-a spus Ruut Veenhoven: „Calitatea unei societăți este mai importantă decât locul tău în acea societate”. Cu alte cuvinte, mai bine să fii un pește mic într-un heleșteu curat decât un pește mare într-un lac poluat.

Lecția numărul 2: Sărăcia, sărăcia relativă, este adesea o scuză pentru nefericire. Da, moldovenii sunt săraci, în comparație cu alți europeni, dar, în mod evident, ceea ce explică nefericirea lor este reacția acestora față de problemele economice cu care se confruntă, și nu problemele în sine.

Semințele nefericirii moldovenilor sunt sădite în cultura lor. O cultură care minimalizează valoarea încrederii și a prieteniei. O cultură care răsplătește spiritul meschin și înșelătoria. O cultură care nu oferă nicio șansă bunătații

necondiționate, ceea ce Sfântul Augustin numea (cu mult timp înaintea lui Bill Clinton) „fericirea speranței”. Sau, așa cum se spune în *Mahabharata*: „Speranța este ancora fiecărui om. Când e distrusă speranța, urmează o mare suferință, care este aproape egală cu moartea.”

Nu, nu îmi va fi dor de nimic din Republica Moldova. De nimic. Ba nu, îmi va fi dor de Liuba și de capotul ei înflorat. E un suflet bun. Și, bineînțeles, de fructe și de legume. Ele sunt mereu foarte proaspete aici.

THAILANDA

Fericirea înseamnă să nu gândești

UNEORI, ÎN CIUDA CELOR MAI BUNE INTENȚII ale noastre, ne trezim prinși într-un clișeu. Tocmai asta mi se întâmplă mie acum, la ora 1:00 noaptea, într-un bar numit Suzie Wong's, unde privesc niște thailandeze goale pușcă și pictate în culori țipătoare, care se unduiesc și fac unele chestii cu niște mingi de ping-pong la care, sincer să fiu, nu m-aș fi gândit niciodată.

Mi-am zis că nu o să mi se întâmple niciodată una ca asta, dar, dintr-una într-alta, iată-mă aici. Aș vrea să cred că amicul meu Scott este de vină. El locuiește la Bangkok și știe mai bine cum stau lucrurile. Dar adevărul e că, încă din timpul zborului către Thailanda, am avut o presimțire că o să intru în belea.

Lângă mine stătea Nick, un antreprenor care face naveta între New York și Bangkok, unde se ocupă cu tot soiul de afaceri. Poartă pantaloni scurți și sandale, și are o barbă neîngrijită. Nick știe o groază de lucruri despre Thailanda și e nerăbdător să mi le împărtășească și mie pe parcursul celor 17 ore de zbor. Vă scutesc de chinul versiunii integrale și vă ofer doar punctele de atracție.

Nick despre *muay-thai* sau *kickboxing*: „Să nu stai în primele rânduri. Alea sunt pentru turiști. Și apoi, te mai și trezești împrôscat cu sânge. Să stai mai în spate.”

Nick despre ținuta vestimentară regulamentară la întâlnirile de afaceri: „Așa mă îmbrac eu la întâlnirile de afaceri. Cu pantaloni scurți. Dar nu și cu maiou.

Odată am făcut greșeala asta. Thaiandezilor nu le plac axilele păroase. Nu-i bine pentru afaceri.”

Nick despre cum să faci curte unei femei în Thailanda: „Nu toate thailandezele sunt ușurate. Majoritatea, dar nu toate. Cu o fată cuminte, dintr-o familie respectabilă, trebuie să ieși de vreo treizeci de ori înainte să faci sex cu ea.”

Fetele de la Suzie Wong's ies în pauză. Scott profită de momentul de respiro ca să-mi împărtășească teoria lui despre sex. Ca să aibă loc, trebuie să se alinieze perfect trei elemente: metodă, motivație și oportunitate. Pentru un bărbat supraponderal de vârstă medie, șansele unei asemenea alinieri sunt la fel de mari ca alinierea Pământului, Lunii și Soarelui în timpul unei eclipse totale de Soare. Dar nu și în Bangkok, unde cel de-al treilea element, atât de greu de atins, de obicei – oportunitatea – se ivește grație alchimiei cursului valutar internațional și permisivității thailandeze.

Dau din cap aprobator și scrutez mulțimea. Clientela barului Suzie Wong's constă aproape în întregime din bărbați fleșcăiți de vârstă mijlocie, cu mâinile încheștate pe sticlele de bere și cu ochii roată după femei. Mă trimit cu gândul instantaneu la acei șobolani canadieni. Dacă vă amintiți, în anii 1950, psihologii canadieni au implantat electrozi în creierul șobolanilor și au conectat electrozii la niște pedale pe care șobolanii le puteau apăsa pentru a stimula centrul plăcerii din creierul lor. Având deplină libertate de mișcare, șobolanii apăsau pedala în mod repetat – de aproape două mii de ori pe oră. Au încetat orice altă activitate normală, uitând chiar și să mănânce.

Cam așa arată viața unui bărbat străin care trăiește la Bangkok. Doar că, în loc să apese pe pedală, el scotocește adânc în portofel după câțiva gologani în plus. Însă la bază se află același principiu. Aceași obediență lipsită de rațiune față de centrul plăcerii. Dar, dacă plăcerea ar fi calea către fericire, atunci străinul din Thailanda ar atinge fericirea, la fel ca și șobolanii canadieni. Dar nici unii, nici alții nu dobândesc fericirea. Fericirea este ceva mai mult decât plăcere animalică.

La prima vedere, permisivitatea thailandeză seamănă destul de mult cu cea olandeză. Însă ele sunt diferite. Toleranța olandeză este un sistem, de care olandezii sunt mândri și pe care îl promovează în materiale video prezentate potențialilor imigranți. Priviți, spun olandezii. Așa suntem noi. Puteți face față? Thailandezii nu spun nimic de genul ăsta. Ei doar recunosc nevoile umane, erotice și financiare, și își văd în continuare de treburi. Autorul canadian Mont Redmond a sintetizat foarte bine această idee, când a spus că, în Thailanda, „ceea ce este prea mare ca să poată fi măturat sub covor este considerat, în mod automat, ca fiind mobilă”.

Poate că thailandezilor nu le place mobila, poate că se lovesc tot timpul de ea, însă nu îi neagă existența.

În Bangkok, abundă poveștile apocrife cu final moralizator. Ca cea pe care am auzit-o despre un tânăr reporter la un venerabil ziar britanic, care a căzut atât de mult în brațele desfrâului din Bangkok, încât nu și-a mai putut îndeplini obligațiile profesionale și a trebuit să fie chemat înapoi la Londra. A fost un fel de evacuare medicală, dar nu în sensul obișnuit; cel evacuat suferea de un exces de plăcere, nu de durere.

Oamenii de felul acesta sunt numiți „sexpați”, îmi spune Scott. O combinație între „sex” și „expat”. Sexpatul este ușor de identificat după fața lui arsă de soare, burta imensă și, în general, ținuta neîngrijită. Sexpatul știe că, atâta vreme cât portofelul lui se află într-o condiție fizică rezonabilă, restul poate să fie chiar și în stare de descompunere. „E ceva de-a dreptul jalnic”, spune Scott. Nu mă lasă inima să-i spun lui Scott că și el a cam început să facă burtă, că e puțin ars de soare și că poartă întotdeauna cămăși șifonate.

Întorși în apartamentul lui Scott, ne uităm la un DVD piratat, dar sunetul e așa de prost, iar imaginea atât de neclară, încât renunțăm după zece minute. Scott îmi dă să citesc o carte voluminoasă intitulată *Învățăturile lui Buddha*. Pare a fi una dintre acele cărți pe care le găsești în toate camerele de hotel din Asia, un fel de versiune budistă a Bibliei pe care o găsești în hotelurile europene. De altfel, Scott îmi mărturisește că a săltat-o dintr-o cameră de hotel din Asia. Apoi cugetă câteva clipe la ce înseamnă asta pentru karma lui, care este deja foarte încărcată, dar se hotărăște să nu meargă mai departe cu gândul, din moment ce oricum nu duce la nimic bun.

Scott este ateu convins, însă, de când s-a mutat în Thailanda, cu trei ani în urmă, a început să aibă unele tendințe budiste clare, deși evident că el neagă acest lucru. Ceea ce e sigur este faptul că a încetat să mai acumuleze bunuri materiale, nici măcar neprețuitele sale cărți. După ce citește una, o dă mai departe.

— Odată ce am înțeles că aceste cărți nu sunt trofee, mi-a fost ușor, îmi spune el, arătându-mi un exemplar ferfenițit al cărții lui Somerset Maugham, *Luna și doi bani jumate*.

Scott este un mare admirator al lui Somerset Maugham. Își trăiește viața așa cum ne îndeamnă Maugham: „Urmează-ți pasiunile, dar fii atent și la polițistul din colțul străzii!” Bineînțeles că, în Thailanda, polițistul din colțul străzii este

corupt sau, pur și simplu, pe el nu-l interesează ce faci tu. Dar prefer să nu-i spun asta lui Scott.

În Bangkok, bizareriile sunt la fel de inevitabile ca și căldura tropicală, iar Scott a făcut aici unele lucruri pe care nu și le-ar fi imaginat niciodată că le poate face acasă. Cum ar fi să mănânce o pizza cu căpșuni. Însă unele lucruri sunt prea bizare, chiar și pentru Scott. Restaurantul „fără mâini”, de pildă. În acest restaurant, chelnerițele thailandeze își hrănesc clienții bărbați așa cum își hrănește o mamă copilul. Fără mâini. Sunt sigur că Freud ar fi avut multe de zis în legătură cu acest restaurant. Scott îl declară „prea ciudat pentru mine”.

Prietena lui Scott este o thailandeză tânără și exuberantă pe nume Noi, fostă „dansatoare”. (Nu pun prea multe întrebări.) Acum îi spală rufele lui Scott și îi gătește. Însă, cea mai mare parte a timpului și-o petrece în fața televizorului, urmărind telenovele thailandeze. E în stare să facă asta cincisprezece ore încontinuu. E de-a dreptul uimitor. De asemenea, se ceartă cu șoferii de taxi ca o leoaică și știe să gătească tăieței *pad thai* mai gustoși decât toate delicatesele pe care le-am mâncat în cele mai rafinate restaurante thailandeze. Au o savoare unică. Thailandezii cred cu tărie că viața necondimentată nu are niciun haz. Ah, și îi place să mănânce insecte. Asta ar putea părea șocant, dar nu e cine știe ce mare lucru. Majoritatea oamenilor din zona de unde provine Noi mănâncă insecte – greieri mari și negri și gândaci de apă, care sunt prăjiți în ulei și mâncați ca atare. Aud cum crănțane între dinți, dar nu sunt curios să investighez mai în profunzime. Bravura mea culinară se oprește brusc la rechinul putred islandez.

Noi are un zâmbet care îți taie respirația, chiar și judecând după standardele thailandeze. Apare dintr-odată, ca un fulger. A fost votat ca „cel mai frumos zâmbet” de către colegii ei din stațiunea turistică unde a lucrat cândva. În Thailanda, Țara Zâmbetelor, asta înseamnă ceva.

Cu câțiva ani în urmă, Thai Airways a avut o campanie publicitară inteligentă. Pe afiș apăreau două fotografii ale unor stewardese zâmbind: una de la Thai Airways, cealaltă de la o companie concurentă. Fotografiile păreau identice. Textul spunea: „Poți să depistezi zâmbetul adevărat?”

Era într-adevăr o diferență, pe care orice thailandez ar fi putut să o depisteze imediat, însă nu și majoritatea străinilor. Ceea ce știu thailandezii din instinct este faptul că un zâmbet, un zâmbet *adevărat*, nu este localizat la nivelul buzelor sau al gurii, în general. Un zâmbet adevărat se citește în ochi. Mai precis, în mușchii *orbicularis oculi*, care înconjoară fiecare ochi. Pe acești mușchi minusculi nu-i putem păcăli. Ei tânjesc la viață doar pentru a oferi un zâmbet adevărat.

Zâmbetul thailandez înseamnă mai mult – și mai puțin – decât zâmbetul occidental. El reprezintă o mască sau, mai precis, mai multe măști. Zâmbetul thailandez poate să însemne fericire, dar și mânie, îndoială, neliniște și chiar durere. Thaiandezii zâmbesc la înmormântări, ceea ce străinilor li se pare total deconcertant.

Thaiandezii ne amintesc că zâmbetul nu este ceva intim. Cercetătorii au descoperit că oamenii, cel puțin oamenii sănătoși la minte, rareori zâmbesc atunci când sunt singuri. Zâmbetul este mai mult un gest social decât o expresie a stării noastre interioare, deși poate să fie și acest lucru.

Mă îndoiesc că ar putea exista vreodată un Harvey Ball thailandez, inventatorul celebrului *smiley face*. Thaiandezii ar considera stupid un astfel de zâmbet generic. Ei ar spune, OK, este un zâmbet, însă *ce fel* de zâmbet?

Așa cum inuiții au o mulțime de cuvinte pentru a desemna zăpada, thailandezii au o mulțime de cuvinte pentru a desemna zâmbetul. *Yim cheun chom*, zâmbetul „te admir”, *yim thak thaan*, zâmbetul „nu sunt de acord cu tine, dar mergi înainte cu propunerea ta neinspirată”, *yim sao*, zâmbetul trist, și preferatul meu: *yim mai awk*, zâmbetul „încerc să zâmbesc, dar nu reușesc”.

Este fascinantă această varietate thailandeză, dar, în același timp, deconcertantă. Mi-a subminat convingerea că, în esența lui, un zâmbet semnifică fericire, mulțumire sufletească. Nu mai am încredere în zâmbetul thailandez. Nu mai am încredere în *niciun* zâmbet. Văd peste tot numai amăgire și inducere în eroare și mă trezesc privind atent la mușchii *orbicularis oculi* ca să detectez semne de activitate. Poate că am dreptate să fiu paranoic, sau poate că nu. Uneori, cum ar spune Freud, un zâmbet este doar un zâmbet.

Noi (prietena lui Scott), ca toți thailandezii, crede în răsplătirea meritelor și ține o evidență foarte strictă. Ea știe că dacă dă bani călugărilor sau pentru orice altă cauză nobilă, se vor aduna puncte importante în contul ei karmic, care îi vor fi de folos într-o viață viitoare. Îl iubește la nebunie pe Scott și deseori își exprimă afecțiunea printr-o zicală thailandeză: „Te iubesc așa cum maimuța iubește banana.” Mi se pare adorabilă.

În rarele momente când nu se uită la televizor, Noi îi dă sfaturi lui Scott. Îi spune: „Ești prea serios.” sau „Gândești prea mult.” Acestea sunt expresii thailandeze obișnuite, iar ele spun multe despre această țară și despre felul cum este definită aici o viață bună.

M-am considerat întotdeauna un om reflexiv. Nu există aproape nimic la care să nu mă gândesc, de la cele mai profunde lucruri, până la cele mai uimitor de triviale. Singurul lucru la care nu m-am gândit prea mult este... gândirea.

Ca majoritatea occidentalilor, nu am simțit niciodată nevoia să pun sub semnul întrebării valoarea gândirii. Pentru mine, ar fi ca și cum aş pune sub semnul întrebării valoarea respirației. Chiar și lingvistic vorbind, totul gravitează în jurul gândirii. *Gândesc, deci exist. Gândește înainte de a acționa. Mai gândește-te la propunerea mea. Lasă-mă să mă mai gândesc și revin cu un răspuns.*

După părerea unora, cultura populară nu pune mare preț pe gândire. Nu este adevărat. Cultura populară nu pune mare preț pe un anumit tip de gândire – gândirea profundă –, dar pune preț pe un alt tip: gândirea superficială, care este totuși gândire.

Ni se spune că o viață examinată este o viață mai bună. Psihoterapia se bazează pe această presuposiție – mai ales terapia cognitivă. Dacă ne putem corecta modul de gândire, atunci vom avea parte de fericire sau măcar de mai puțină suferință.

Mi-am petrecut cea mai mare parte a vieții încercând să-mi gândesc calea către fericire, iar faptul că nu am reușit să-mi ating scopul dovedește, în mintea mea, că nu sunt un gânditor suficient de bun. Nu mi-a trecut niciodată prin minte că sursa nefericirii mele nu este o gândire defectuoasă, ci gândirea însăși.

Asta până când am călătorit în Thailanda. Thaiandezii sunt profund suspicioși în privința gândirii. Pentru ei, gândirea este precum alergatul. Doar fiindcă ți se mișcă picioarele nu înseamnă că ajungi undeva. Poate că alergi cu vântul în față. Poate că alergi pe o bandă rulantă. Poate că alergi cu spatele.

Thaiandezii nu cumpără cărți de dezvoltare personală, nu merg la psihoterapeuți, nu vorbesc fără încetare despre problemele lor și nici nu se uită la filmele lui Woody Allen. Când îi întrebi pe thailandezi dacă sunt fericiți, îți zâmbesc, desigur, și îți răspund politicos, dar am impresia că întrebarea li se pare ciudată. Bănuiesc că thailandezii sunt prea ocupați să fie fericiți, ca să se mai și gândească la fericire.

Într-adevăr, încep să mă întreb ce mi-au adus toți acești ani de introspecție: o bibliotecă întreagă de cărți motivaționale și o tendință enervantă de a spune lucruri precum: „Am probleme.” sau „Ce crezi că înseamnă asta?” Un thailandez nu ar spune niciodată astfel de lucruri.

Această caracteristică a culturii thailandeze, neîncrederea în gândire, este rară, dar nu este unică. Și inuiții se încruntă atunci când vine vorba despre gândire, considerând-o un semn de nebunie sau de încăpățănare feroce, niciuna dintre

ele nefiind de dorit. Geograful Yi-Fu Tuan descrie o femeie înuită pe care a auzit-o spunând pe un ton hotărât: „Eu nu gândesc *niciodată!*”. O altă femeie se plângea unei prietene de o altă femeie fiindcă aceasta din urmă încerca să o facă să gândească, adică să-i scurteze viața. „Oamenii fericiți nu au niciun motiv să gândească; ei trăiesc pur și simplu, fără să-și pună întrebări asupra existenței.”, spune în concluzie Tuan.

Noua știință a fericirii a cam ocolit acest subiect și cred că nu e deloc surprinzător. Un om de știință, la urma urmelor, nu va pune niciodată sub semnul întrebării valoarea gândirii, la fel cum un bucătar nu va pune niciodată sub semnul întrebării valoarea gătitului. Și cu toate astea, câțiva psihologi curajoși au studiat relația dintre introspecție și fericire.

Într-unul dintre aceste studii, psihologii Tim Wilson și Jonathan Schooler le-au propus participanților să asculte o lucrare muzicală, *Ritualul primăverii* de Stravinski. Unii nu au primit niciun fel de indicații înainte de audiție. Altor li s-a spus să-și monitorizeze nivelul de fericire, iar altora chiar „să încerce să fie fericiți” în timp ce ascultă muzica respectivă. Tocmai aceste două categorii din urmă au fost cele care s-au bucurat *cel mai puțin* de muzică. Participanții care nu au primit niciun fel de indicații s-au bucurat cel mai mult de muzică. Concluzia inevitabilă: dacă ne gândim la fericire, devenim mai puțin fericiți.

Filozoful Alan Watts, dacă ar mai trăi în ziua de azi, ar da din cap aprobator când i s-ar povesti despre acest experiment. Watts a afirmat cândva: „Numai muzica proastă are o semnificație.” Semnificația implică, în mod necesar, cuvinte, simboluri, care te îndreaptă într-o anumită direcție exterioară. Muzica bună nu te îndreaptă în nicio direcție exterioară. Ea pur și simplu este. Tot astfel, doar nefericirea are o semnificație. De aceea, simțim nevoia să vorbim despre ea și avem așa de multe cuvinte prin care să o exprimăm. Fericirea nu are nevoie de cuvinte.

Dacă stăm să ne gândim bine, există doar trei moduri de a ne simți mai fericiți. Putem să creștem cantitatea de afecte pozitive (sentimente bune). Putem descrește cantitatea de afecte negative (sentimente rele). Sau putem schimba subiectul. Această a treia opțiune este una pe care o luăm rareori în considerare sau, dacă o luăm, o privim ca pe o lașitate. Să schimbăm subiectul? Adică, să-l evităm? Protestăm, asta înseamnă lașitate! Nu, trebuie să ne bălăcim în el, să-l analizăm, să-l gustăm, să-l înghițim, iar apoi să-l scuipăm, după care să-l înghițim din nou și, bineînțeles, să discutăm despre el, să discutăm întotdeauna despre acesta. Am crezut întotdeauna că drumul către fericire e pavat cu cuvinte. Substantive,

adjective, verbe, care, dacă sunt aranjate în constelația potrivită, îmi vor permite să ating fericirea. Această abordare le este complet străină thailandezilor. Ei nu au încredere în cuvinte. Le privesc ca pe niște instrumente ale minciunii, nu ale adevărului.

Thailandezi au o altă abordare, *mai pen lai*, care înseamnă „las-o baltă și vezi-ți de viața ta”. Străinii care trăiesc în Thailanda fie adoptă atitudinea *mai pen lai*, fie își pierd mințile.

„Lumea a luat-o razna!”, declară Denis Gray, arătând pe fereastra biroului său înspre oceanul de beton care se întinde cât vezi cu ochii. Denis îmi arată o fotografie din 1962 a aceuiași loc. Este practic de nerecunoscut față de marea de zgârie-nori pe care o văd acum. Doar câteva clădiri și una sau două mașini pe drum. Lui Denis i-ar plăcea să călătorească în trecut, în 1962, deși recunoaște că majoritatea thailandezilor probabil că nu și-ar dori acest lucru. Thailandezi fac față schimbărilor cât se poate de bine, îmi spune el, dar trecutul nu este venerat aici.

Denis, jurnalist american, trăiește în Thailanda de 35 de ani. Detestă ceea ce au făcut thailandezi în Bangkok, un oraș căruia i se spunea odinioară Veneția Estului, datorită elegantelor sale canale, care au fost între timp pavate. Însă iubește nonșalanța thailandezilor. Aproape în fiecare zi, întâlnește un caz de *mai pen lai*.

— Zilele trecute, îmi povestește el, șefa mea și cu mine încercam să rezolvăm o problemă contabilă. Dar, pur și simplu, nu-i dădeam de capăt. Nu ajungeam cu niciun chip la suma totală scontată. Atunci ea mi-a zis: „Denis, hai să lăsăm lucrurile așa cum sunt. Nu e nevoie să găsim o soluție.” Și chiar așa am făcut.

Totuși, Denis recunoaște că atitudinea *mai pen lai* are și defectele ei. Este uneori folosită ca o scuză pentru incompetență sau pentru lene. Însă, în linii mari, el crede că este o abordare mai înțeleaptă asupra problemelor vieții. La urma urmelor, cum poți să începi un lucru nou – o nouă carieră, o nouă relație, o nouă perspectivă asupra vieții – fără să renunți mai întâi la cel vechi? Este ca și cum ai încerca să ridici o sacoșă de cumpărături, când ai deja mâinile ocupate. Cel mai probabil, se va împrăștia totul pe jos, iar tu rămâi cu mâinile goale.

Aș vrea să cred toate astea, chiar aș vrea, însă o parte din mine, partea nevrotică, opune rezistență. Nu pot să las pur și simplu o problemă nerezolvată. E ca și când aș renunța, iar ideea de renunțare îmi repugnă. Poate că, dacă aș fi petrecut 35 de ani în Thailanda, aș fi ajuns și eu să am atitudinea *mai pen lai*. Sau poate că aș fi înnebunit.

Un alt lucru pe care Denis îl apreciază la thailandezi este conceptul *jai yen* („sânge rece”). Cel mai rău lucru pe care îl poți face în Thailanda este să-ți pierzi sângele rece. De aceea thailandezii nu au răbdare cu străinii îngâmfați.

— Thailandezii sunt foarte bârfitori și intriganți, îmi spune Denis, dar în peste treizeci de ani de când sunt aici, nu-mi amintesc să-i fi sărit cuiva țandăra la birou decât de vreo zece ori.

Asta e ceva. Într-un birou din America, oamenilor le sare țandăra de vreo zece ori *pe zi*. Denis are o lege nescrisă atunci când se află la serviciu: Să nu-ți ieși din fire. Dacă ești mânios pe vreun coleg, dă drumul la „sistemul de răcire”. Din când în când, le mai permite colegilor să se înfrunte, „în stil american”. Dar nu foarte des.

Mai târziu, îl întreb pe Kunip, director de școală thailandez, despre această noțiune de „sânge rece”. Stăm de vorbă în cancelaria profesorilor, care are parchet pe jos și îmi amintește de un *business-class lounge* dintr-un aeroport. Kunip are un ten impecabil, la fel cum îi sunt și cămașa albă și cravata roșie. Felul cum arăți este foarte important în Thailanda. Thailandezilor nu doar că nu le plac axilele păroase, așa cum subliniasă Nick, dar nu le plac nici ridurile și nici murdăria. Kunip îmi răspunde la întrebarea despre *jai yen*, relatându-mi o întâmplare.

Un vecin avea un bananier care crescuse așa de mult, încât intrase și pe proprietatea lui Kunip. Insectele care mișunau prin bananier îi pătrundeau în casă. Probabil că un american i-ar fi spus vecinului: „Vecine, fă ceva cu bananierul ăla nenorocit! M-au invadat gângăniile”. Cel puțin eu așa aș fi spus.

Dar nu și Kunip. El a rupt o frunză din bananier, o singură frunză, semnalând astfel, în mod subtil, vecinului său faptul că este deranjat. Câteva zile mai târziu, s-a ivit grădinarul vecinului și a tuns bananierul. Conflictul a fost rezolvat fără să fie rostit niciun cuvânt.

— Relația se află întotdeauna pe primul plan. Este mai importantă decât problema, îmi explică Kunip.

Încerc să înțeleg cum vine chestia asta. De obicei, noi occidentalii procedăm invers, punem problema înaintea relației. În încercarea noastră de a găsi răspunsuri, de a găsi adevărul, preferăm să ne aruncăm peste bord prietenii, chiar și familia.

— Dar totuși, n-ați fi putut să-l *rugați* politicos pe vecinul dumneavoastră să facă ceva cu bananierul? îl întreb eu pe Kunip.

— Ar fi fost considerat un gest agresiv, îmi răspunde el. Mânia este o prostie. De aceea, trebuie să renunțăm la ea. Noi avem un proverb care spune: „Ține apa murdară înăuntru; iar afară arată apa curată.”

Sună bine această noțiune a sângelui rece, dar cum se împacă ea cu rata destul de ridicată a criminalității în Thailanda? Sau cu sportul lor național extrem de violent, *kickboxing*-ul? Sau cu îndemânarea unică a chirurgilor de la Spitalul Yanhee din Bangkok? Ei sunt experți de renume mondial în domeniul reatașării penisurilor secționate. Dacă se întâmplă ca vreodată să vă separați de penisul dumneavoastră, aceștia sunt chirurgii la care ați dori să apelați.

Nu fiindcă ar fi mai talentați decât alți chirurgi. Ci fiindcă au mai multă experiență practică. Aproape în fiecare lună, ziarele thailandeze prezintă povestea vreunei soții care, sătulă de năbădăile soțului ei, ia situația, și un cuțit, în propriile mâini. După aceea, s-a răspândit vestea că există chirurgi extrem de talentați, așa că nevestele furioase au recurs la o nouă amenințare mult mai eficientă: „Și apoi o dau la rațe!”. Aceste câteva cuvinte, rostite cu multă convingere, i-au determinat pe mulți bărbați thailandezi să-și bage mințile în cap.

Având în vedere că thailandezii urmează o religie care propovăduiește „calea de mijloc”, e surprinzător că ei nu adoptă o atitudine ceva mai moderată. Ori își păstrează sângele rece, ori retează penisuri. Nu există cale de mijloc.

Se spune că Bangkok-ul nu este adevărata Thailandă, la fel cum se spune că New York-ul nu este adevărata Americă, iar Parisul nu este adevărata Franță. Cred că e greșit. Aceste orașe nu s-au ivit din neant. Ele au crescut organic în solul în care au fost sădite. Ele nu reprezintă excepția de la regulă, ci mai degrabă regula steroizilor. New York-ul *este* America, doar că ceva mai mult decât atât. Același lucru este valabil și pentru Bangkok.

Urmează să mă întâlnesc cu cineva care a contribuit la construirea imaginii actuale a Bangkok-ului. Sumet Jumsai, unul dintre cei mai cunoscuți arhitecți ai Thailandeii, a proiectat multe dintre cele mai inovatoare clădiri ale orașului, cum ar fi Clădirea Robot, o structură care seamănă într-adevăr cu un robot. Jumsai este un descendent direct al regelui thailandez Rama III. A fost educat în Franța și în Anglia, a studiat la Cambridge și mi se spune că vorbește o engleză fără cusur. Pare să fie un interpret cultural de neprețuit. Sunt nerăbdător să-l cunosc.

Taxiul în care mă aflu este blocat în trafic. Șoferul nu pare să fie deranjat de acest lucru – el are multe vieți de trăit, dar eu am doar una și simt că înnebunesc aici, pe bancheta din spate. Nu mai suport. Îi plătesc șoferului, mă dau jos din

mașină și fac semn cu mâna unui taxi pe două roți. Acest tip de taxi seamănă foarte bine cu o motocicletă obișnuită, doar că șoferii poartă veste portocalii și percep o mică taxă ca să te plimbe peste tot prin oraș. Mă așez pe șa și pe-aici ți-e drumul. Ne strecurăm printre mașinile pe care aproape că le pot atinge cu mâna. Acesta este singurul mod de a te descurca prin traficul infernal și cel mai bun mod de a vedea orașul. La nivelul străzii.

Orașele occidentale moderne au fost dezodorizate. Nu mai miroso a nimic. Dar nu și Bangkok-ul. El miroase a de toate. A tăieței proaspăt gătiți, a gălbenele proaspăt culese, a excremente umane proaspăt produse. Un adevărat festin pentru nări. În decursul a câtorva decenii frenetice, Bangkok-ul s-a transformat dintr-un oraș adormit într-un megalopolis care se întinde în lung și în lat în toate direcțiile. Un oraș clocotitor și vibrant care nu are limite. La propriu. Nimeni nu știe care sunt granițele exacte ale Bangkok-ului și nici numărul exact al populației. Atât de amorf este.

Întrebarea veche de când lumea, cine este mai fericit, orășeanul sau cel care trăiește la țară, rămâne fără răspuns. Cercetătorii nu au ajuns la nicio concluzie clară. Însă îmi amintesc ceva ce mi-a spus Ruut Veenhoven. În țările în curs de dezvoltare, precum Thailanda, oamenii care locuiesc la orașe sunt mai fericiți decât cei care locuiesc în zonele rurale. De ce? Fiindcă orașele oferă oportunități economice care lipsesc în zonele rurale? Cred că asta este o parte a poveștii, dar nu întreaga poveste. Adevărul este că atunci când sătenii thailandezi se mută la oraș, de fapt nu se mută, ci își iau satul cu ei și ajung să culeagă roadele ambelor lumi.

Asta se vede foarte limpede peste tot în Bangkok, care nu este atât un oraș, cât mai ales o colecție de sate. Pe acele alei înguste, numite *sois*, care străbat Bangkok-ul asemenea sutelor de mici vase capilare, viața decurge, mai mult sau mai puțin, ca la sat. Mirosul de tăieței prăjiți, strigătele vânzătorilor ambulanți, sentimentul fraternității. Toate astea sunt aici.

Ajung la biroul lui Sumet Jumsai, zdruncinat și exaltat în egală măsură de călătoria cu taxiul pe două roți. Un paznic mă conduce printr-o grădină către un birou mic și plăcut aflat la parter. E tapetat cu desene și schițe, așa cum te-ai și aștepta să fie biroul unui arhitect. Sumet se ridică de pe scaun și mă salută. Bănuiesc că are în jur de șaiszeci de ani, e puțin cam îndesat și poartă o cămașă kaki de safari. Un bărbat atrăgător și demn.

— Bine ați venit, bine ați venit, îmi spune el într-o engleză fără accent, oferindu-mi un scaun.

Mă anunță prompt că „trece printr-o fază indecentă” și mă invită să iau și eu parte. Din fericire, faza lui indecentă nu constă în altceva decât în a consuma o băutură mai tare.

Îmi toarnă cu generozitate un pahar de whisky, care observ cu încântare că este produs în Bhutan. Iau o înghițitură, rostind în gând un toast pentru armata bhutaneză. Dumnezeu să-i binecuvinteze!

Sumet își toarnă un pahar de gin. Îmi dau seama că nu este primul pe ziua de azi.

— Noi budiștii avem de respectat doar cinci porunci, în comparație cu cele zece ale voastre. Să nu consumi băuturi alcoolice este una dintre ele, îmi spune el, în timp ce soarbe din paharul cu gin.

Am o mulțime de întrebări pentru Sumet și vreau să i le pun înainte ca el să alunece din starea de beție plăcută către starea de beție incoerentă. Încep cu strângerea meritelor. Este într-adevăr ca un fel de cont bancar karmic?

— Așa este. E foarte simplu. Acumulezi energie negativă, pe care o compensezi prin meritele pozitive.

Un calcul spiritual pe care orice contabil l-ar adora.

— Dar cum rămâne cu distracția, *sanuk*? Thaiandezii o consideră foarte importantă, nu-i așa?

La auzul acestei întrebări, i se limpezește privirea, iar el se trezește brusc din aburii beției.

— Ah, *sanuk*. Dacă nu există *sanuk*, totul e inutil. Oamenii își dau demisia dintr-o slujbă bine plătită dacă nu există distracție.

— Dar tuturor ne place distracția. Noi americanii practic am inventat concep-tul de distracție.

— Da, numai că voi americanii vă luați foarte în serios distracția. Noi thai-landezii nu facem așa. Noi nu avem mentalitatea voastră de tipul: întâi muncim din greu, apoi ne distrăm la greu. Distracția noastră este presărată pe tot parcursul zilei.

— Ce vreți să spuneți?

— Poate fi un zâmbet sau pot fi niște râsete în timpul programului de lucru. La noi nu este totul atât de rigid ca în America. Și graficul concediilor noastre este diferit. Noi nu ne luăm concediu toată luna august, ca europenii. Noi ne luăm liber o zi aici, o săptămână acolo. Totul este presărat.

Sumet se întinde după un stilou – un Stilou Ridicol de Scump, după cum observ. Vădit emoționat, scrie câteva cuvinte pe care mi le arată. Nu înțeleg nicio iotă. Asta fiindcă sunt scrise în latină.

— Scrie că „și tu vei fi așa cum sunt eu”. Nu e fantastic? pufnește el dintr-odată într-o izbucnire de energie care mă cam alarmează.

Poate că e timpul să plec. Nu, s-a calmat din nou și începe să-mi povestească despre fratele lui, care este un „bun budist”. El meditează în fiecare zi.

— Dumneavoastră meditați? îl întreb eu.

— Nu. Eu am o minte occidentală. Totuși, atunci când pictez, este ca un fel de meditație.

— Sunteți fericit?

— În mare parte, da. În termeni creștini, am păcătuit. Însă am compensat asta prin adunarea meritelor, deși nu în mod conștient. Am o slăbiciune pentru cei oprimați.

Pe măsură ce torn pe gât tot mai multe pahare de whisky bhutanez, conversația noastră începe să devină tot mai sinuoasă. Încerc să mă controlez, să mă limitez la întrebările pe care le am notate, dar apoi, din senin, îmi amintesc de *mai pen lai* și mă hotărâsc să las conversația să curgă în voie.

Și așa ajungem să vorbim despre Bangkok. Orașul este ca un fel de mini-Shanghai, îmi spune el, în sensul că totul se schimbă la câteva luni, așa încât până și locuitorii orașului sunt nevoiți să reînvețe orașul în permanență.

— Bangkok-ul este un oraș global, conceput ca un fel de spaghetti. Este vibrant. Sigur că și Parisul și Londra sunt vibrante, dar dacă intri într-un magazin la Paris sau la Londra, oamenii nu zâmbesc. Aici zâmbesc, iar templele, oh, templele și aleile înguste (*sois*) sunt locuri unde poți mânca o porție divină de tăieței doar cu câțiva bănuți.

Sumet îmi oferă încă un pahar de whisky, dar îl refuz politicos. În timp ce mă ridic să plec, observ o oarecare tristețe în ochii lui. Lui Sumet, îmi zic eu, i-a făcut plăcere sesiunea noastră de introspecție în stil american. Probabil că nu i se oferă prea des ocazia unor astfel de sesiuni. Rămân cu impresia că ar fi putut să vorbească și să bea multe ore în șir.

Unii consideră că orașele sunt locuri fără Dumnezeu. Însă unul dintre scopurile inițiale ale orașelor era să ofere oamenilor tocmai un loc de dialog cu divinitatea, iar creștinismul a prins rădăcini mai întâi în orașe, nu în zonele rurale. În Bangkok, sacrul și profanul coexistă, asemenea unui cuplu divorțat care, din motive financiare, hotărăște să continue să trăiască împreună. Nu este tocmai alegerea perfectă, dar nici chiar atât de discutabilă precum pare.

Mă aflu în Skytrain, monoraiul care circulă pe deasupra Bangkok-ului ca un trenuleț de la Disneyland. Privesc pe fereastră și văd un templu budist, aurit și strălucitor, făcut sandvici între două malluri. Cobor din Skytrain și merg pe jos câteva zeci de metri până la altarul Erawan. În legătură cu acest altar, circulă o legendă modernă. Cu mulți ani în urmă, muncitorii care construiau un nou hotel impunător s-au confruntat cu o serie de probleme. Utilajele se stricau. Nimic nu mai funcționa cum trebuie. Atunci, cineva a avut o idee. Să se construiască un altar pentru a-i îmbuna pe zei. Au înălțat altarul, iar apoi lucrurile au mers strună.

În zilele noastre, thailandezii se opresc la altar pentru o scurtă întâlnire cu divinitatea. La prima vedere, nu mi se pare tocmai un loc potrivit pentru un altar, fiind înconjurat de un panteon al zeilor occidentali: Burberry's, Louis Vuitton, McDonald's, Starbucks.

Însă nimeni nu pare să remarce nepotrivirea. În aer plutește un miros de tămâie sau poate că este de la gazele de eşapament? Un bărbat aduce un coș cu ouă la altar, ca o ofrandă. Alții îngenunchează și rămân nemișcați și tăcuți. Pe un indicator scrie: „Din motive de securitate, vă rugăm să nu aprindeți lumânări mari.” Oamenii nu țin seama de ce scrie pe indicator, iar un paznic intervine și le stinge, fluturându-și pălăria mare de paie.

Este într-adevăr o oază de liniște în mijlocul orașului, însă cu câțiva ani în urmă, un alienat mintal a încercat să distrugă cu un ciocan statueta de aur din centrul altarului. Oamenii nu și-au păstrat sângele rece. S-au năpustit imediat asupra lui și l-au omorât în bătaie. Mass-media thailandeză a condamnat uciderea bărbatului și a deplâns distrugerea statuii.

Îmi continui peregrinarea prin Bangkok. Orașele asiatice sunt greu de descifrat. Atât de multe lucruri rămân ascunse privirii. Somerset Maugham a observat acest aspect atunci când a călătorit în această regiune în anii 1920. „Te orbesc... și nu îți dau nimic. Însă atunci când te desparți de ele, rămâi cu sentimentul că ai pierdut ceva și nu poți să nu te gândești că nu au un secret pe care l-au ținut ascuns.”

Mă plimb prin Chinatown. Nu seamănă cu acele Chinatown cu iz muzeal pe care le-am văzut în unele orașe, ci reprezintă o componentă vie, înfloritoare a orașului. Influența chineză în Thailanda a început să se manifeste cu multe secole în urmă și continuă până în ziua de azi.

Trec pe lângă o mulțime de magazine – majoritatea oferind tot soiul de utilaje. Toate sunt impecabil de curate, ceea ce nu credeam că este posibil. Trec pe lângă niște câini amărâți, apoi pe lângă niște oameni care joacă nu știu ce joc cu zaruri. Magazinele și multe dintre locuințe sunt accesibile privirii trecătorilor, intimitatea

fizică fiind așa de importantă în această parte a Asiei precum în Occident. Simt că radiografiez totul cu ochii și pot vedea lucruri care, în mod normal, sunt ascunse privirii: o familie care pregătește masa, un bărbat pe care îl tunde frizerul. Văd un alt bărbat șezând tăcut într-un magazin. Poartă blugi și se odihnește pe un scaun. Are ochii închiși. Îmi zic că doarme, dar apoi îmi dau seama că doar se bucură de un moment de liniște în haosul general. Deschide ochii, iar eu privesc în altă direcție stânjenit.

În fața fiecărui magazin, a fiecărei locuințe se află câte o căsuță a spiritelor. Ele arată ca niște căsuțe pentru păsări, frumoase și elaborate. Ideea este că, dacă le oferi spiritelor rele un loc unde să sălășluiască, o căsuță a lor, atunci ele nu vor mai pătrunde în propria ta locuință.

Trec pe lângă un magazin de bijuterii și pe lângă ceva care se cheamă „Toaletă Fericită, Viață Fericită”. Într-adevăr, poate că thailandezii nu *se gândesc* prea mult la fericire, însă le place la nebunie cuvântul. Îl văd peste tot. Salon de Masaj Fericit, Bar Fericit, un fel de mâncare numit Fericire Dublă (brânză tofu umplută cu tăieței).

Peregrinările mele m-au purtat până la sediul Națiunilor Unite. Este o clădire mare și impunătoare și observ că lângă ea nu se află nicio căsuță a spiritelor. Națiunile Unite mă trimit cu gândul la multe lucruri. În mod normal, fericirea nu este unul dintre acestea. Însă oamenii cumsecade de la ONU, ca și cei de la Peace Corps se ocupă și ei de problema fericirii, deși evident că birocrații de la ONU nu se vor exprima niciodată la modul ăsta.

Sunt aici ca să mă întâlnesc cu o doamnă pe nume Sureerat. Un prieten din Statele Unite mi-a spus că ea ar putea să-mi dea unele lămuriri legate de fericirea thailandeză.

Mă salută zâmbind și ne îndreptăm către cantină unde bem o cafea. Sureerat are peste 30 de ani, nu e căsătorită și locuiește împreună cu părinții ei. Nu este ceva neobișnuit pentru femeile necăsătorite și nici pentru bărbații necăsătoriți din Thailanda.

O întreb de ce thailandezii par așa de fericiți.

— Thailandezii nu iau nimic în serios. Noi acceptăm orice ar fi.

— Ce vreți să spuneți?

— Să vă dau un exemplu. În Statele Unite, atunci când te împiedici și cazi, nu intervine nimeni. Ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic. Dar thailandezii? Noi nu ne mai oprim din râs. Întindem o mână de ajutor, însă fără să ne oprim din râs.

— Deci nu aveți niciun fel de stres în viață?

— Ba da, suntem stresati. Bineînțeles că suntem stresati. Însă sunt unele situații pe care nu le putem controla. Nu putem schimba lucrurile din afara noastră, așa că ne schimbăm atitudinea. Cred că această abordare funcționează în cazul thailandezilor. Ca atunci când ești supărat pe cineva, dar nu poți face nimic. Simți că vrei să-l pocnești, dar nu poți, așa că tragi adânc aer în piept și îți vezi de treburile tale. Altfel, îți strici ziua.

Totul pare atât de simplu, inspiri, expiri.

— Cred că America este una dintre cele mai stresate țări din lume. Voi credeți că aveți nevoie de bani ca să cumpărați fericirea. Angajați oameni care să vă facă toate treburile, chiar și să vă tundă gazonul. Aici, până și cei bogați fac asta singuri. Noi credem că e distractiv.

Din nou aud acest cuvânt – „distractiv”, *sanuk*. Distracția ocupă un loc așa de important în inima thailandezilor?

— Fără îndoială, noi râdem și glumim în timpul ședințelor. Este o atmosferă foarte relaxată. Doar așa ajungem la rezultate bune. Dacă nu e distractiv, atunci nu are niciun sens.

Thailandezi nu doar că se distrează, ci obișnuiesc să-i și ridiculizeze pe cei din jur.

— De pildă, râdem de oamenii grași. Aici poți să-i spui prietenului tău „hipopotam”. El poate să te și pocnească, dar tot în glumă. În SUA nu puteți face asta, nu-i așa?

— Nu, nu putem, îi răspund eu.

Sureerat trebuie să se întoarcă la lucru – sau la distracție, nu știu exact la care dintre ele. Trecem pe lângă un pâlc de ascensoare, când Sureerat își zărește o prietenă și îi spune ceva în thailandeză. Apoi, se întoarce către mine și îmi spune:

— Vedeți, asta e un exemplu bun. Prietena mea e scundă, ca un crevet.

— Și atunci îi ziceți „crevet”?

— Nu, îmi răspunde ea, ca și când nu aș fi fost atent, îi spun homar. Ați înțeles?

Nu, nu am înțeles. Trag concluzia că thailandezii sunt oameni care iubesc distracția, dar care nu sunt deloc ușor de înțeles.

Thailandezi, chiar și cei care nu practică budismul în mod activ, își mențin un anumit echilibru care pe mine mă înfurie la culme. Nimic nu pare să-i tulbure, nici măcar atunci când viața e foarte nedreaptă cu ei.

După tsunami-ul care a lovit Asia în 2004 și a omorât mii de oameni doar în Thailanda, aproape nimeni nu a dat vina pe guvern. Ar fi putut să o facă. Ar

fi putut să critice lipsa unui sistem de prevenire sau reacția slabă și haotică a autorităților în fața catastrofei naturale. Cu siguranță, noi așa am fi procedat, de fapt chiar așa am și procedat după ce Uraganul Katrina a devastat orașul New Orleans. Noi avem întotdeauna nevoie să dăm vina pe cineva, adică pe altcineva decât pe Dumnezeu, fiindcă El nu mai acceptă plângeri în momentul de față. *Inbox-ul Lui* este plin.

Thailandezii acceptă ce se întâmplă, ceea ce nu înseamnă că le place ce s-a întâmplat sau că vor ca acest lucru să se repete. Bineînțeles că nu. Însă ei privesc pe termen lung: veșnicia. Dacă lucrurile nu merg așa cum trebuie în această viață, atunci ele se pot rezolva în viața următoare sau în cea următoare și așa mai departe. Perioadele bune alternează în mod firesc cu perioadele rele, la fel cum zilele însorite sunt urmate de zile ploioase. Este în firea lucrurilor. Într-o astfel de viziune asupra lumii, accentul nu cade pe învinuire, ci pe noroc – pe destin –, iar eu eram curios să-l aflu pe al meu. Noi, prietena lui Scott, mi-a aranjat o întâlnire cu o prezicătoare, o *jao*. Mă asigură că această *jao* este foarte pricepută și că provine dintr-o familie bună. În Thailanda, prezicerea viitorului este o afacere de familie, o îndeletnicire care se transmite din generație în generație.

Scott este sceptic în legătură cu asta, dar nu se împotrivește. S-a obișnuit deja ca mintea lui rațională și ateistă să-i fie luată cu asalt în Thailanda. Așa cum s-a întâmplat într-o dimineață când s-a trezit și i-a văzut pe toți cei din jurul lui confectionând avioane de hârtie. Toți făceau avioane de hârtie, de la vânzătorii de pe stradă, până la agenții de bursă. Ce naiba se petrecea? Regele tocmai proclamase că oamenii trebuie să-și păstreze sângele rece în partea de sud a Thailandeii, unde o insurecție musulmană făcea ravagii de câteva decenii. Așa că prim-ministrul a găsit soluția perfectă: avioane de hârtie! Da, vor face mii și mii de avioane de hârtie și le vor arunca din avioane adevărate ca un gest de pace.

— Practic au bombardat sudul țării cu aceste avioane de hârtie, îmi spune Scott. A fost cel mai bizar lucru pe care l-am văzut vreodată.

Toți trei părăsim apartamentul lui Scott și străbatem o alee îngustă, trecem pe lângă vânzătorii ambulanți, pe lângă saloanele de coafură și pe lângă câinii vagabonzi. Intrăm într-o casă greu de descris și urcăm la etaj. Spațiul e aproape gol. Doar un ventilator în tavan și podele albe acoperite cu linoleum. Trecem pe lângă câteva femei care stau direct pe podea, mănâncă și mitraliază cuvinte în thailandeză, acesta fiind, de fapt, aproape singurul mod în care se vorbește thailandeza.

Suntem conduși într-o altă cameră, și aceasta complet lipsită de mobilier, dar nu și de zeități. Pe un perete întreg se întinde un panteon în miniatură al zeilor hinduși. Krishna, Hanuman, zeul maimuță și preferatul meu, Ganesh, zeul cu cap de elefant. El este zeul înțelepciunii și al inspirației poetice, două atribute care îmi lipsesc adesea. Într-un colț se află o mică statuie a lui Buddha, urcată pe un pedestal, ea fiind astfel mai înaltă decât tot ce se află în cameră, inclusiv noi înșine. Podeaua este pictată în albastru și verde, cu un model rudimentar care seamănă cu un covor oriental nereușit. Camera nu este climatizată, așa că încep să transpir numaidecât.

Îngenunchem pe podea și o așteptăm pe *jao*. Scott este acum și mai sceptic, lucru pe care mi-l spune pe șleau, după ce Noi iese să cumpere niște ofrande pentru spirite.

Când Noi se întoarce, scoate dintr-o sacoșă de plastic două cutii mici de lapte, două paie și două cutii de Pepsi. Le pune pe toate, împreună cu 39 baht (aproximativ 1,25 dolari), pe o tavă aurie. Scott îmi șoptește: „Ce se întâmplă dacă folosești Coca-Cola în loc de Pepsi?” Îi fac semn să tacă și îl lovesc cu cotul în burta mare și moale.

Jao își face apariția. Este o femeie subțire, de vârstă medie, fără nimic special în înfățișare. Poartă un tricou roșu și o eșarfă portocalie, care se leagănă pe unul dintre brațe. Are părul strâns în coc. E așezată în poziția lotus pe o pătură roșie. Lângă ea se află un pachet de cărți.

Aprinde lumânări la altarul unde se află cutiile de Pepsi, iar apoi mă roagă să recit ceva în thailandeză. Noi îmi șoptește rar textul la ureche. Mi se împleticește limba la fiecare silabă ciudată rostită, însă reușesc să ajung cu bine la liman.

Jao ține ochii închiși și palmele împreunate la nivelul frunții, în gestul tradițional thailandez denumit *wai*, care este jumătate salut, jumătate rugăciune. Flutură un bețișor parfumat ca pe o baghetă magică. Mișcă din buze, dar nu se aude niciun sunet. Noi îmi șoptește la ureche că *jao* „așteaptă momentul potrivit pentru sosirea spiritelor” Sper ca momentul potrivit să vină în curând. Am început să simt crampe în picioare, iar broboanele de sudoare mi se preling de pe frunte în ochi și ustură.

Apoi se întâmplă ceva. Trupul prezicătoarei începe să fie scuturat de convulsii violente. Canalizează spiritul, îmi explică Noi. Se pare că spiritul este de genul masculin, căci limbajul trupului prezicătoarei se schimbă radical, de la feminin la masculin, trecând de la gesturi sfioase la gesturi brutale și mișcându-și brațele

într-o manieră ușor agresivă. Până acum, Noi se referise la *jao* folosind apelativul „ea”, însă acum folosește apelativul „el”. Transformarea este completă.

Ea – pardon, el – dezvăluie amănunte despre mine, despre viața mea – sau mai bine zis, despre viața mea. Aflu că într-o viață anterioară am scris o carte despre China, o carte necuviincioasă și care, prin urmare, nu a fost bine primită. Minunat, îmi zic eu, cred că sunt primul scriitor care primește recenzii proaste dintr-o viață anterioară.

„Ai grijă ce scrii despre Buddha!”, îmi spune ea/el. „Lumea va protesta.” După ce îmi adresează acest ultim sfat, *jao* scuipă ceva roșu (nucă de areca, sper) într-un bol auriu. Gestul ei/lui e foarte agresiv, iar eu rămân înmărmurit. „Face parte din spectacol”, îmi șoptește Scott, iar eu îl lovesc din nou cu cotul în burtă.

Este mitraliat verdictul. Noi se luptă din răspuțuri să țină pasul cu traducerea. *Jao* îmi spune câteva lucruri care sunt pur și simplu eronate – cum ar fi, de pildă, că vorbesc thailandeza. Îmi mai spune și unele lucruri care sunt adevărate la modul generic – că nu am suficientă încredere în mine. Îmi mai spune și unele lucruri stânjenitoare – că ar trebui să-mi satisfac soția, sugerând unele manevre pe care nu vreau să le pomenesc aici. Și îmi mai spune lucruri pe care jur că nu avea de unde să le știe. Îmi spune că am o fiică și că ea nu este sânge din sângele meu. E adevărat. Soția mea și cu mine am adoptat o fetiță din Kazahstan. Am rămas fără cuvinte.

Când îmi vine și mie rândul să vorbesc, îi adresez doar două întrebări. Când voi fi fericit? *Unde* voi fi fericit?

— E mai bine să rămâi în țara ta, dar nu trebuie să-ți faci prea multe griji. Să nu invidiezi ceea ce au alți oameni.

Un sfat înțelept.

Acum, ea/el are o întrebare pentru mine.

— Crezi în Dumnezeu?

Oh, nu. Nu știu ce să-i răspund. Să spui o minciună unei prezicătoare ar fi echivalent cu o karma negativă. Și, de altfel, eu nici măcar nu știu prea bine în ce cred. În acel moment, îmi răsare în minte, ca din senin, imaginea Liubei, babușca din Moldova. Și atunci, îmi iese porumbelul din gură: „Fifty-fifty”. *Jao* pare mulțumită de răspunsul meu și toți cei din jur râsuflă ușurați.

— Trebuie să crezi în Ganesh, îmi spune ea/el. Ai o statueta a lui, nu-i așa? Una maro.

— Da, așa este. Dar de unde...

— Este în poziție șezând, nu în picioare, nu-i așa?

— Da, dar...

Ea/el îmi spune că îl neglijez pe Ganesh. Trebuie să-i ofer flori și să-l binecuvânteț în mod regulat. Atunci îmi vor dispărea toate problemele. Îi făgăduiesc că așa voi face. *Jao* este din nou cuprinsă de convulsii, iar apoi ea/el redevine ea. Întâlnirea noastră s-a încheiat.

Ieșim afară în căldură, iar Scott și cu mine ne cumpărăm câteva sticle de bere de la o băcănie. Ne trântim pe două scăunele de plastic și tragem concluziile.

— Cum de-a știut lucrurile alea? îl întreb pe Scott.

Simplu, îmi spune Scott. Există o explicație rațională. Câteva întrebări au fost generice, iar alte câteva se aplică oricui. Pe astea, Scott le scoate din ecuație printr-un gest cu mâna. Celelalte sunt mai greu de explicat, dar nu imposibil. Adopția este ceva obișnuit în Thailanda, așa încât faptul că eu am adoptat o fată putea fi o presupunere un pic mai elaborată.

— Dar statueta maro care îl reprezintă pe zeul Ganesh în poziție șezând?

— Simplu. Mulți străini au statuete cu zeul Ganesh, iar majoritatea sunt maro și în poziție șezând.

Însă nu mai are aceeași convingere în voce. Îmi dau seama că doar mimează certitudinea.

Cam așa arată viața majorității thailandezilor. Ei nu își pot controla destinul. Un gând teribil, dar eliberator, pe de altă parte. Căci, dacă nimic din ceea ce faci nu contează, atunci viața pare dintr-odată mult mai ușoară. E doar un joc. Și, așa cum îți poate spune orice copil de zece ani, cele mai bune jocuri sunt cele la care toată lumea participă. Și pe care le poți juca la nesfârșit, pe gratis. Sunt bine venite și efectele speciale.

Este ultima mea zi în Thailanda. Îmi fac bagajele, în timp ce Scott printează niște e-mailuri, iar Noi, ca de obicei, se uită la televizor. Se transmite un reportaj cu regele. Nimic surprinzător. Numai că este un reportaj vechi, din anii tinereții, și este transmis pe toate canalele. E ceva cu totul neobișnuit, îmi spune Noi, iar ea știe mai bine, dat fiind că este o telespectatoare împătimită. Imediat mă cuprinde temerea că regele a murit. Asta ar fi rău pentru thailandezi, care își adoră monarhul. Ar fi rău și pentru mine. Dacă țara ar intra într-o perioadă de doliu profund, atunci s-ar putea închide aeroportul, iar eu trebuie să plec peste câteva ore. Îmi dau seama că este un impuls egoist și că, din punctul de vedere al karmei, mai am încă multă cale de străbătut.

— E o lovitură de stat, strigă Scott din cealaltă cameră.

Prima mea reacție este, în mod straniu: Ah, slavă Domnului, doar o lovitură de stat, regele trăiește. A doua mea reacție este: o lovitură de stat? Într-o țară cu Starbucks și KFC? Într-o țară în care distracția este etosul național, iar sângele rece are câștig de cauză (de obicei)? Dar se vede limpede că sunt tancuri pe străzi și a fost declarată legea marțială. Până și localurile de striptease au fost închise.

Intră în acțiune instinctul meu jurnalistic și sun la *National Public Radio* din Washington. Redactez o scurtă știre, dar, recunosc, fără prea multă tragere de inimă. Loviturile de stat nu prea fac obiectul studiului meu pe tema fericirii, iar acesta este tocmai genul de nefericire pe care mă străduiesc atât de mult să-l evit.

Sunt hotărât să mă văd urcat în avion. Reușesc să găsesc un taxi. Șoferul încă nu a aflat nimic din ceea ce se petrece și pare încântat că autostrada către aeroport este așa de liberă. Pe drum, trecem pe lângă o reclamă la o stațiune turistică. Plaje desăvârșit de albe și apă cristalină, iar cu litere de-o șchioapă: „Paradisul la îndemână”. Mă surprind două lucruri. Mai întâi, ironia unei astfel de reclame în mijlocul unei lovituri de stat, iar apoi, afirmația în sine. Asta ne dorim noi cu adevărat? Paradisul la îndemână? Nu ar trebui să facem un efort ca să ajungem în Paradis? Nu despre asta este vorba?

Terminalul aeroportului este pustiu. Nu îmi dau seama dacă e din cauza loviturii de stat sau fiindcă este ora 3:00 dimineața. Zăresc niște pasageri. Mai bine zis, îi aud înainte să-i văd. Vorbesc foarte tare și cu un pronunțat accent newyorkez.

— Mă scuzați, îi întreb eu, știți cumva dacă aeroportul este deschis?

Par foarte nedumeriți de întrebarea mea.

— Cred că da, răspunde una dintre femei. Dar de ce să nu fie deschis?

— Nu ați auzit de lovitură de stat?

Mă privesc cu uimire.

— Nu, o lovitură de stat? Vorbiți serios?

— Da, armata a declarat legea marțială. Sunt tancuri pe străzi.

— Oh, Dumnezeule, spune o altă femeie. E așa de fascinant. Harriet, ai auzit?

A avut loc o lovitură de stat.

— Adevărat? spune Harriet, privindu-mă cu un amestec de teamă și de uimire, de parcă eu aș fi dat ordinul. Dar de ce credeți că au făcut una ca asta?

Nu prea știu ce să-i răspund lui Harriet. În întreaga lume, militarii își impun voința de multe secole.

— E complicat, răspund eu, iar Harriet pare mulțumită.

Aeroportul este într-adevăr deschis. Lovitura de stat nu este una în toată puterea cuvântului – doar jumătate din numărul tancurilor și doar o treime din dezordinea provocată în mod normal în cazul unei lovituri de stat. Curând tancurile se vor retrage, afacerile își vor relua cursul, iar fetele de la barul Suzie Wong's se vor urca din nou pe scenă, unduindu-se și făcând chestii nefirești cu mingile de ping-pong.

Câteva săptămâni mai târziu, înapoi în Miami, dau peste o mică știre. Nou instalatul prim-ministru al Thailandei, Surayud Chulanont, partea civilă a insurecției armate, a anunțat că, de acum înainte, politica oficială a guvernului nu va mai pune accentul pe creșterea economică, ci pe fericirea poporului. Este, fără îndoială, o stratagemă de PR – dar, totuși, e un guvern militar cu o politică a fericirii!

În timp ce mă gândesc la absurdul acestei știri, reacționez în unicul mod rațional cu putință: zâmbesc. Un zâmbet larg, autentic thailandez. Serios. Dacă ați fi fost acolo, ați fi înțeles. Mi-ați fi văzut zâmbetul în ochi.

MAREA BRITANIE

Fericirea este o operă în curs de desfășurare

CU CÂȚIVA ANI ÎN URMĂ, s-a desfășurat un experiment neobișnuit într-un oraș trist din Anglia, pe nume Slough. Experimentul, ca toate experimentele mărețe din zilele noastre, a fost făcut pentru o televiziune. BBC a angajat șase „experți în fericire” și i-a lăsat să umble liberi prin orașul Slough, în speranța că ei vor reuși „să schimbe climatul psihologic” al locului.

Când am auzit prima dată această sintagmă, am fost surprins. Atunci mi-am dat seama că ignorasem o componentă importantă din ecuația fericirii: schimbarea. Străbăteam lumea în lung și-n lat, în căutarea celor mai fericite locuri din lume, vizitând chiar și cele mai puțin fericite locuri din lume, iar în tot acest răstimp, eu aveam convingerea că aceste locuri sunt statice, neschimbate, că ele sunt fie fericite, fie nefericite. Dar, evident că locurile, ca și oamenii, se schimbă. Poate că nu mult, poate că nu prea des, dar cu siguranță se schimbă. Și iată că a existat o încercare deliberată și ambițioasă de a alege un loc nefericit și de a-l face fericit – sau cel puțin *mai fericit*. Este oare realizabil un asemenea lucru?

Ajung, cu privirea încrețoșată, pe aeroportul Heathrow din Londra, încrezător în faptul că Statele Unite și Marea Britanie se bucură de o „relație specială”, așa cum a numit-o Winston Churchill. Mi-a plăcut întotdeauna această expresie amicală, oarecum atipică în limbajul rigid al diplomației internaționale. Mă simt

cu adevărat special, nefiresc de relaxat, în timp ce mă îndrept către ofițerul de la controlul pașapoartelor. Suntem amici, el și cu mine. Chiar și vestimentația lui mă liniștește. În locul uniformei militare sau de poliție, ofițerii de frontieră britanici poartă blazere, ca și când te-ai afla la un cocktail party elegant, iar ei ar fi gazdele.

Îi întind bărbatului în blazer pașaportul meu, gândindu-mă că nu o să dureze prea mult.

— Care este scopul vizitei în Marea Britanie?

— Fac cercetare pentru o carte.

— Și despre ce este vorba în carte?

— Despre fericire.

Până acum, a stat cu ochii pironiți în pașaportul meu, dar acum mă privește drept în ochi. Nu este privirea unui amic.

— Fericire?

— Da, domnule.

— În Marea Britanie?

— Păi, da.

E limpede că povestea mea nu e plauzibilă. Își închipuie că e doar o acoperire, și nu una prea solidă, pentru afaceri necurate. Mă bombardează cu întrebări. Cât o să stau în Marea Britanie? La cine o să locuiesc? Această persoană este cetățean britanic sau american? Sunt terorist? OK, nu a pus întrebarea asta, dar era implicită. În sfârșit, după ce mă descoase pe toate părțile vreo 20 de minute, chiar când încep să mă tem că o să urmeze și o percheziție corporală amănunțită, îmi pune ștampila pe pașaport, fără nicio tragere de inimă.

„Avem în sânge suspiciunea în privința fericirii”, spune E.V. Lucas, autor britanic de cărți de călătorie. Sau, așa cum mi-a spus un englez, „Noi nu ne ocupăm cu fericirea”. Bineînțeles că nu. O buză superioară bătoasă poate fi de mare folos atunci când plouă cu bombe germane, însă poate fi un obstacol serios în calea unui zâmbet larg.

În Marea Britanie, cei fericiți sunt puțini și suspecti. Dacă ești englez și, fără vina ta, te trezești într-o stare de voioșie inexplicabilă, nu intra în panică. Păstrează-ți calmul și urmează sfatul umoristului englez Jerome K. Jerome: „Nu-ți arăta (fericirea), ci fii la fel de morocănos ca toți ceilalți!”. Pentru britanici, fericirea este un import transatlantic. Iar prin „transatlantic”, ei înțeleg american. Iar prin „american”, ei înțeleg baliverne stupide și infantile. Dulcegării.

Ies din aeroport într-o zi mohorâtă tipic londoneză și iau un taxi. Merg în vizită la prietenul meu Rob și la soția lui, Nancy. Rob, după cum vă amintiți, este

englez și a fost coleg cu mine la radio. Acum s-a întors la Londra și lucrează în calitate de corespondent „străin” în propria lui țară. Mie mi se pare corect. Nu e nimeni mai potrivit decât Rob, un *insider/outsider*, pentru a explica aspectele legate de Marea Britanie unui public american. Rob vorbește ambele limbi.

Casa lui Rob este drăguță și agreabilă, răspândind acel șarm retro la care englezii se pricep atât de bine. Nancy a beneficiat de o educație engleză „autentică”. Cu alte cuvinte, este îngrozitor de politicoasă, coace pâine în casă și încălzește farfuriile înainte de a le pune pe masă. Însă, ca și soțul ei, nu se simte prea confortabil în pielea britanică, iar cei doi evadează în America de câte ori se ivește ocazia.

Stăm toți trei la un pahar de vin și, așa cum se întâmplă în mod inevitabil atunci când se întâlnesc britanicii și americanii, conversația atinge subiectul diferențelor care ne unesc, diferențe care nu ies imediat în evidență din cauza limbii comune care ne desparte.

— În America, spune Nancy, orice conversație se poartă de parcă ar fi ultima ta conversație pe această lume. Nu există nicio reținere. Întotdeauna vreau să le spun: „Îmi pare rău, dar de-abia ne-am întâlnit. Nu vă cunosc. Chiar nu-mi doresc să aflu despre histerectomia dumneavoastră.”

Bineînțeles că Nancy nu le-a spus asta niciodată. Ar fi jignitor, iar englezii fac totul să evite să jignească pe cineva, oricând și în orice fel. Nancy consideră această reținere a englezilor la fel de deranjantă ca și locvacitatea americanilor.

— Aici oamenii se izolează, spune ea. Zilele trecute, stăteam la o coadă la Tate Gallery și am început să discut cu oamenii – știi, fleacuri, de genul „Ce coadă îngrozitoare, nu-i așa?” –, dar nimeni nu a scos o vorbă. Mă priveau de parcă eram nebună. În Marea Britanie, nu vrem să deranjăm pe nimeni. Când moare cineva, nu sunăm rudele defunctului ca să le transmitem condoleanțe, fiindcă ne e teamă să nu le deranjăm. Nu vrem să fim prea zgomotoși, prea americani.

Să fii prea american, sau pur și simplu american, înseamnă tot ce poate fi mai rău pentru un britanic. A fi „american” este sinonim cu a fi îndrăzneț, lipsit de tact și candid ca un cățeluș. Americanii cumpără cărți de dezvoltare personală, ca și când viața lor ar depinde de ele. De regulă, britanicii nu cumpără astfel de cărți. Ar fi o dovadă de slăbiciune din partea lor. Un britanic spunea cândva în glumă că, în cazul în care concetățenii lui ar aprecia vreodată o carte de dezvoltare personală, aceasta ar fi ceva de genul: *Eu nu sunt OK, tu ești și mai puțin OK*.

Pentru englezi, viața nu are legătură cu fericirea, ci cu supraviețuirea, cu strădania de a o scoate de bine de rău la capăt. În acest sens, ei seamănă cu aztecii din vechime. Când se năștea un copil aztec, preotul spunea: „Te-ai născut într-o

lume a suferinței; suferă și păstrează-ți cumpătul.” Această atitudine, această suferință tăcută are ceva nobil. Este adevărat că civilizația aztecă a pierit cu multe secole în urmă, lăsându-ne moștenire doar câteva ruine, care sunt acum călcate în picioare de turiști americani arși de soare. Dar nu contează. Cel puțin ei au avut decența să nu se smiorcăie la moartea lor. Acest lucru trebuie respectat la o civilizație pe cale de dispariție.

Rob intervine în discuție, simțindu-se obligat, bănuiesc eu, să-și apere țara de baștină. Britanicii, declară el, posedă o „fericire latentă”. Ea este acolo, ascunsă în străfundurile ființei. Doar că nu se vede. Nu se simte. Nu se aude. Nu poate fi detectată prin nicio modalitate cunoscută de om. Dar ea este acolo, mă asigură Rob.

Exact în același an în care Thomas Jefferson menționa „căutarea fericirii” în Declarația de Independență, Jeremy Bentham, un avocat tânăr și nefericit (mai există și alt fel de avocați?!), scria la Londra tratatul despre „cea mai mare fericire pentru cel mai mare număr de oameni” și lucra la calculul hedonic („*felicific calculus*”).

Filozofia lui Bentham, utilitarismul, este lipsită de optimismul entuziast pe care îl gustă americanii. Asemenea britanicilor, utilitarismul este un lucru practic și lipsit de orice sentimentalism. Însă scopul este același: o națiune fericită, în mod latent sau în orice alt mod.

Mă hotărâsc să-i fac o vizită lui Jeremy Bentham. El locuiește în campusul de la *University College London*. Clădirile campusului universitar sunt vechi și au un aer princiar. Seamănă mai curând cu niște catedrale decât cu niște săli de clasă. Bentham se află într-una dintre aceste clădiri, dar în care dintre ele?

Zăresc un punct de informare și o abordez pe tânăra blondă care stă în spatele ghișeului.

— Cu ce vă pot ajuta?

— Aș dori să-l văd pe Jeremy Bentham.

— Urmați cursurile Universității?

— Oh, nu, el nu mai trăiește.

Face ochii mari.

— Îmi pare rău, dar nu vă pot ajuta, domnule, îmi spune ea, cântărind în minte dacă sunt un țacănit inofensiv sau un țacănit periculos.

— Nu, nu ați înțeles. El a murit în urmă cu două sute de ani, dar încă se mai află în campus.

Țăcănit periculos. E pe punctul de a chema gardianul, când un student îmi sare în ajutor.

— Căutați „autoicoana”, îmi spune el.

— Auto- ce?

— Autoicoana.

Se pare că așa este numit acum răposatul Jeremy Bentham. Studentul îmi explică pe unde să o iau. Îl găsesc pe Jeremy într-o altă clădire, șezând liniștit într-un colț. Arată bine pentru vârsta lui.

Stă așezat pe un scaun de lemn, același scaun pe care a stat când a scris lucrările despre fericire, și poartă aceleași haine pe care le purta când a murit în 1832: vestă neagră și pălărie de paie. Sub haine este scheletul lui adevărat. Așa a dorit Bentham.

Lui Bentham îi plăcea zeflemeaua filozofică și nu vedea de ce moartea ar putea fi un impediment. Testamentul lui cuprinde următoarele instrucțiuni: „Dacă se întâmplă ca prietenii mei apropiați și alți discipoli să fie dispuși să-l întâlnească pe... întemeietorul celui mai mare sistem al fericirii..., ei pot, din când în când, să fie conduși în camera în care se vor întâlni”. Umblă zvonul că, până și în ziua de azi, Bentham este adus într-un scaun cu roțile la ședințele universității, unde este declarat „prezent, dar nu votează”.

Pentru Bentham, fericirea era un calcul matematic, pe care l-a perfecționat ani de zile, transformându-l în *felicific calculus*, un termen extraordinar de dezarmant. Eu unul nu am asociat niciodată calculul cu fericirea.

Este un calcul matematic foarte simplu. Se adună aspectele plăcute ale vieții, iar apoi se scad cele neplăcute. Rezultatul reprezintă fericirea unui individ. Bentham credea că același calcul poate fi aplicat unei întregi națiuni. Fiecare acțiune pe care o întreprinde un guvern și fiecare lege pe care o promulgă trebuie văzute din prisma „celei mai mari fericiri”. Bentham, de pildă, credea că, dacă dai zece lire unui sărac, contează mai mult decât dacă dai zece lire unui bogat, fiindcă săracul se bucură mai mult.

Teoria lui Bentham este fascinantă, însă imperfectă. De pildă, el nu făcea deosebirea, în sens calitativ, între o plăcere și alta. Plăcerea pe care o simți atunci când ajuți o femeie bătrână să treacă strada era pentru el la același nivel cu plăcerea pe care o simte un sadic atunci când o bate fără milă pe aceeași bătrână. Pentru Bentham, plăcerea era plăcere.

O altă capcană: utilitarismul este interesat doar de fericirea *majorității*. Este preocupat de fericirea celor mulți, nu de nefericirea celor puțini, ceea ce este în

regulă, dacă ai norocul să te numeri printre cei mulți fericiți, dar nu este în regulă, dacă te trezești printre cei puțini nefericiți.

În Marea Britanie, încă mai există și astăzi tendințe benthamiene, disponibilitatea de a accepta intervenția guvernului în viața oamenilor pentru binele comun. Britanicii plătesc cu entuziasm o taxă în contul BBC pentru fiecare televizor pe care îl posedă. Fostul primar al Londrei, Ken Livingstone, a impus, la un moment dat, o taxă pentru șoferii care vor să intre în zona centrală a Londrei în orele de vârf. Iată exemple de utilitarism clasic. Un număr relativ mic de oameni – șoferii care vor să intre în centrul Londrei – sunt făcuți considerabil mai puțin fericiți pentru ca marea majoritate a londonezilor să fie făcuți mai fericiți. Și New York-ul s-a agățat de această idee, dar s-a dovedit mai problematică decât la Londra. Nici nu e de mirare. Americanii sunt mai puțin utilitariști decât britanicii.

În ziua de azi, în Marea Britanie se vorbește tot mai mult despre fericire. „Ar trebui să ne gândim nu doar la cum să procedăm mai bine ca să aducem bani în buzunarele oamenilor, ci și la cum să procedăm mai bine ca să aducem bucurie în inimile oamenilor.” Aceste cuvinte nu au fost rostite de vreun excentric americanizat sau de vreun politician de extremă stângă, ci de către liderul Partidului Conservator, David Cameron, un fost prim-ministru al Marii Britanii.

Și fiindcă tot a venit vorba, să nu-l uităm pe fostul prim-ministru Tony Blair, cel mai optimist și mai înclinat către fericire lider pe care l-a cunoscut vreodată Marea Britanie. Blair avea un optimism feroce, la limita optimismului american. În primul rând, Blair zâmbea, un lucru pe care predecesorii lui îl evitau cu mândrie. Blair a observat că știința fericirii capătă o tot mai mare relevanță și a cochetat cu ideea de a converti teoria în politică. În 2002, echipa lui de strategii a organizat un seminar pe tema „satisfacției în viață”. Unii (nu Blair) au denumit acest grup Departamentul Fericirii.

Grupul a publicat o lucrare analitică în care erau sugerate – atenție, doar sugerate – modalități prin care guvernul ar putea să sporească nivelul de fericire al națiunii. Printre metodele propuse se numărau: un index al fericirii, asemănător Fericirii Naționale Bhutaneze; predarea „deprinderilor pentru dobândirea fericirii” în școli; încurajarea „unui echilibru între muncă și viață”; și impunerea unor taxe mai mari pentru cei bogați.

După cum lesne vă puteți imagina, ultima sugestie a fost cea care a atras atenția tuturor. Noțiunea de taxe mai mari ca o cale către fericire a fost propusă pentru prima dată de către economistul britanic Richard Layard. Cei bogați, precizează

Layard, stârnesc invidia celorlalți, răspândind un fel de „poluare socială”. Prin urmare, Layard s-a gândit că, așa cum percepem amenzi poluatorilor industriali, am putea să-i amendăm și pe acești generatori de invidie, pe bogătași. Nu este de mirare că ideea s-a lovit de o oarecare opoziție. „Feriți-vă de Brigada Fericirii!” suna un titlu din ziar. Alții se întrebau de ce bogații trebuie să fie pedepsiți doar fiindcă unii oameni nu-și pot înfrâna invidia.

Libertarienii s-au făcut foc și pară: Birocrații nu reușesc să repare gropile de pe străzi, cum vor putea ei să ne facă fericiți? Și apoi, factorii esențiali ai fericirii – prietenie, sex, încredere – nu se află sub controlul guvernului.

Înțeleg aceste îngrijorări și nu susțin ideea unui Departament al Fericirii în niciun guvern, dar să nu uităm că guvernul este deja implicat în chestiunea fericirii. De fiecare dată când oferă deduceri de taxe pentru cei care se căsătoresc sau impune purtarea centurii de siguranță sau se străduiește să crească Produsul Intern Brut, guvernul își bagă nasul în fericirea noastră. Și de altminteri, care *este* rolul guvernului, dacă nu să-și facă cetățenii mai fericiți?

Producătorii BBC nu au ales întâmplător orașul Slough, aflat în imediata vecinătate a Londrei și chiar sub culoarul de zbor către aeroportul Heathrow. Înсуși numele orașului te deprimă. *Slough* înseamnă teren mlăștinos. Scriitorul John Bunyan vorbea despre „mlăștina deznădejzii” (*slough of despond*) în lucrarea sa *Călătoria creștinului*. În anii 1930, John Betjeman își începea astfel poemul său despre Slough:

Veniți voi, bombe prietenoase, și loviți în Slough!

Nu mai e loc pentru oameni acum,

Nici fir de iarbă nu mai e să-l pască vaca,

Năpustește-te, Moarte!

Chiar și în zilele noastre, locuitorii orașului Slough se supără dacă cineva pomenește poemul lui Betjeman. Reputația orașului ca întruchipare a disperării tăcute a fost consolidată atunci când producătorii serialului de televiziune intitulat *The Office* („La birou”) au hotărât să plaseze acțiunea tocmai în Slough.

Acum ideea implicită este că, dacă acești șase experți reușesc să-i facă fericiți pe locuitorii orașului Slough, asta înseamnă că îi pot face fericiți pe locuitorii oricărui oraș din lume. Documentarul a fost transmis la televizor înainte ca eu să sosesc în Marea Britanie, așa că mi-am procurat DVD-ul și m-am instalat în

sufrageria lui Rob ca să urmăresc *Making Slough Happy* („Cum să faci orașul Slough fericit”). Ecranul se umple de imaginea aeriană a unui oraș mare: „mult ponegritul oraș Slough din comitatul Berkshire”, mă informează naratorul pe un ton grav.

Facem cunoștință cu experții în fericire, care sunt insuportabil de binedispuși. Naratorul, un fel de voce a lui Dumnezeu, ne explică experimentul. Experții în fericire au selectat cincizeci de voluntari din Slough, care vor fi supuși unui antrenament intensiv în domeniul fericirii timp de douăsprezece săptămâni. După aceea, ei vor răspândi virusul fericirii prin tot orașul, schimbând astfel „climatul psihologic” din Slough. Cel puțin asta se intenționează.

Pare interesant. Îmi torn un pahar de vin și mă așez confortabil în fotoliu. Prima sarcină este să se ia „temperatura fericirii” voluntarilor. Rezultă că locuitorii din Slough sunt cam la fel de fericiți ca și restul britanicilor, adică undeva în zona de mijloc – cu mult sub hipermulțumiții elvețieni și danezi, dar cu mult deasupra deprimaților moldoveni.

În efortul de a crește nivelul de fericire, niciun exercițiu nu este considerat prea deplasat sau prea penibil. Sau prea american. Locuitorii din Slough se țin de mână, se îmbrățișează unii pe alții, îmbrățișează copaci, fac ceva ce se cheamă biodans, fac *tai chi*, fac yoga, râd necontrolat, se relaxează pe apă în bazine de plutire, dansează printre rafturile unui supermarket.

Apăs pe butonul de pauză. Nu mai suport. Să-i privești pe britanici cum încearcă să scape de inhibiții este ca și când ai privi niște elefanți în timp ce se împerechează. Știi că se întâmplă, trebuie să se întâmple, dar e zgomotos, îngrozitor de penibil și nu poți să nu te întrebi: Chiar e nevoie să văd chestia asta?

Trag aer în piept. Iau telecomanda. Clic. Fiecare dintre cei cincizeci de voluntari primește un manifest al fericirii, care cuprinde zece sfaturi de bun-simț, cum ar fi sună un prieten sau privește jumătatea plină a paharului ori, preferatul meu, redu la jumătate timpul petrecut în fața televizorului. Ironia – faptul că manifestul însuși face parte dintr-un program TV – nu pare să fie sesizată de nimeni dintre cei implicați.

Într-unul dintre episoade, câțiva voluntari sar într-o limuzină și merg în vizită la o doamnă care câștigase la loterie. Ea le spune că – surpriză! – viața ei nu este neapărat mai fericită, ci doar mai lipsită de griji. Fratele ei murise de curând, iar ea spune că ar renunța bucuroasă la toți banii câștigați la loterie numai să-l mai poată vedea încă o dată.

Clic. Un alt episod. Unul dintre experții în fericire, un psiholog colțos pe nume Richard Stevens, cu o privire de maniac, dă cu aspiratorul într-o cameră, pe un fond muzical înălțător. „Poți să dai cu aspiratorul, cu grijă și cu dragoste!”, îi spune el unuiia dintre cei cincizeci de voluntari, care îl privește neîncrezător. Apoi apare Rex Burrow, un bătrân de 83 de ani, care ne informează că încă mai are „multe de făcut” în viață. Nu cred că se referă la datul cu aspiratorul, dar s-ar putea să mă înșel.

Unul dintre cele mai interesante experimente a fost „terapia din cimitir” (Din nou intervine moartea într-o carte despre fericire.) Stevens a organizat o excursie la un cimitir local, așa încât participanții să-și dea seama că „toți vom muri într-o bună zi, dar pentru moment suntem în viață”. Unii dintre participanți au considerat exercițiul înălțător. Alții l-au socotit de-a dreptul morbid. O femeie a izbucnit în lacrimi.

În cele din urmă, vine momentul mult așteptat. Cele douăsprezece săptămâni s-au încheiat. Este timpul să vedem dacă acei cincizeci de voluntari din Slough și-au sporit gradul de fericire și, poate, au schimbat climatul psihologic al acestui mult ponegрит oraș din comitatul Berkshire. Mai întâi, ni se servește puțină tensiune dramatică, așa cum scrie la carte – îmbrățișări, lacrimi, muzică de relaxare. Stevens, cu ochelarii pe vârful nasului, analizează datele, pe când ceilalți experți în fericire așteaptă verdictul cu sufletul la gură. Plicul, vă rog. Și... succes răsunător, declară Stevens. Celor cincizeci le-a crescut nivelul de fericire cu 33%. Stevens nu a mai văzut niciodată așa ceva. Grupul pornise cu un nivel de fericire asemănător chinezilor. Acum i-au depășit până și pe elvețieni și pe danezi. Dacă Slough ar fi o țară, ea ar fi cea mai fericită din lume. Se toarnă șampania în pahare, se propune un toast: „Pentru sporirea fericirii pretutindeni în lume!”. Ura! Se ciocnesc paharele, se derulează genericul.

Aceasta este versiunea televizată a creșterii nivelului de fericire al locuitorilor orașului Slough. Dar, după cum bine știm, orice asemănare cu realitatea este pur întâmplătoare. Nu pot să nu mă întreb: Acești experți în fericire au schimbat cu adevărat climatul psihologic din Slough, sau doar i-au gădilat nițel pe cincizeci dintre locuitorii orașului?

Îl sun pe Richard Stevens. Îmi vorbește surprinzător de răstit la telefon, aproape grosolan. Nu pare să fie nicidecum tipul binedispus, care dă cu aspiratorul într-o veselie și îmbrățișează copaci. Poate că are o zi proastă. Experții în fericire mai au și ei zile proaste. Totuși, este de acord să ne întâlnim.

Poartă o cămașă albă și blugi. E bronzat, suspect de bronzat. În Marea Britanie, nu ai cum să te bronzezi în mod natural. Pur și simplu nu ai cum. E nevoie de o oarecare tehnologie – fie de un solar, fie de un avion. Din explicațiile lui Stevens, înțeleg că în cazul lui a fost vorba de avion; tocmai s-a întors dintr-o vacanță în India. Mă întreb de ce a fost atât de ursuz la telefon. Apartamentul lui este imaculat, luminos și aerisit. Într-un colț se află un pian, iar deasupra lui o fotografie cu o femeie care stă în picioare lângă un Bill Clinton foarte tânăr.

Stevens îmi explică faptul că ideile pentru realizarea proiectului său provin din surse variate: budism, psihologie evoluționistă, psihologie pozitivă, dans sud-american. El și ceilalți experți în fericire au întâmpinat multe obstacole. La început, consiliul orașenesc nu a fost prea cooperant, ceea ce, sincer vorbind, nu e de mirare. Au primit multe lovituri în trecut și nu aveau de gând să cedeze, nici măcar pentru BBC.

Stevens îmi spune că unele exerciții au mers mai bine decât altele. Biodansul s-a dovedit problematic. Prea senzual pentru britanicul obișnuit. Yoga râsului a eșuat în mod lamentabil. Acesta este un exercițiu în care oamenii se adună și râd împreună, fără ca râsul să le fi fost stârnit de ceva amuzant. Ideea este provocarea unei reacții psihologice care să conducă la un râs contagios. Fără vreo explicație anume, cluburile de râs s-au înființat mai întâi în India. Am încercat și eu o dată în Bombay. Ne-am strâns cu toții dis-de-diminează într-un parc și ne-am așezat în cerc. Sub supravegherea unui cardiolog pe nume Madan Kataria, am început să râdem, din senin, fără niciun motiv. A funcționat. Nu mă mai puteam opri din râs. Râd chiar și acum, în timp ce derulez în minte momentul respectiv. Însă, în cazul britanicilor se pare că nu funcționează. Ei preferă ca felul principal (râsul) să le fie servit după un aperitiv umoristic.

Îl întreb pe Stevens dacă este posibil, în situația în care beneficiezi de suficient timp și de suficiente resurse, să schimbi cu adevărat climatul psihologic al unui loc. Se gândește o clipă înainte de a-mi răspunde, fiind, fără îndoială, conștient de faptul că nivelurile de fericire sunt îngrozitor de stabile.

— Cred că este posibil, spune Stevens. Există tot felul de lucruri pe care mi-ar plăcea să le fac – să lucrez cu școlile, de pildă, să creez un spirit comunitar.

Toate astea sunt vrednice de laudă, dar nu prea sunt compatibile cu televiziunea.

Stevens mă îndeamnă să merg la Slough și să judec singur rezultatele. Mi-era teamă că o să spună asta. Ultima mea călătorie într-un loc nefericit, Republica Moldova, mi-a lăsat un gust amar timp de câteva săptămâni bune. Mă tem că, după ce o să vizitez Slough, o să mă cufund într-o depresie și mai adâncă.

Ca să mă pregătesc sufletește, îi fac mai întâi o vizită lui Tim LeBon, „consilier filozofic”. El folosește învățăturile anticilor pentru a-i ajuta pe oameni să-și rezolve problemele din secolul XXI. Necazuri în căsnicie sau la serviciu? Tim plonjează în puțul filozofiei și îi aduce la suprafață pe Aristotel, Platon sau, dacă e într-o formă bună, chiar și pe Nietzsche.

Tim aflase de călătoria mea în căutarea celor mai fericite locuri din lume și, la fel ca ofițerul de frontieră de pe aeroportul Heathrow, se întreba ce naiba caut eu în Marea Britanie. Ne întâlnim într-una dintre cele mai fericite instituții britanice: cârciuma. Poartă numele de Queen Boadicea. E aglomerat și plin de fum. Într-un cuvânt, agreabil. Reușim să găsim o masă liberă și comandăm câteva halbe de bere.

Tim are o mulțime de clienți. Toți sunt străini. Britanicii nu au nevoie de terapie, filozofică sau de orice altă natură, din același motiv pentru care nu cumpără cărți de dezvoltare personală. Se consideră a fi un semn de slăbiciune. Tim îmi relatează o întâmplare apocrifă. S-a dus la biblioteca locală ca să caute o carte americană de dezvoltare personală intitulată *Changing for Good*. Cel mai apropiat titlu pe care l-a putut găsi a fost *Changing for Dinner*, o carte despre eticheta britanică.

— Cam așa stau lucrurile, îmi spune Tim, privind pierdut în halba lui de bere.

Vai și amar de terapeuții britanici! Prietenii lui Tim nici măcar nu înțeleg cu ce se ocupă el de fapt. Necunoscuții aproape că intră în panică, îl privesc cu groază, de parcă tocmai le-a mărturisit că este pedofil. Sau american.

Pe de o parte, le înțeleg scepticismul. Am o experiență extrem de bogată în privința terapeuților și nu pot să spun că m-au făcut mai fericit. Pe de altă parte, stilul rezervat al britanicilor mă stânjenește. De când mă aflu în Marea Britanie, nu mi-a spus nimeni nici măcar o dată „Vă doresc o zi plăcută!”. Am impresia că nu vor să am o zi plăcută sau că, pur și simplu, nu le pasă dacă am o zi agreabilă sau nu. Poate că există aici un curent subacvatic de căldură, un canal subteran de afecțiune umană, însă, dacă el există cu adevărat, atunci înseamnă că este îngropat foarte, foarte adânc.

Îi compătimesc pe britanici pentru faptul că sunt văduviți de beneficiile salutare ale complexului industrial al dezvoltării personale. Oare nu putem face nimic pentru aceste suflete triste? Poate un Plan Marshall de tip New Age? Îmi imaginez tone de cărți scrise de Deepak Chopra și Wayne Dyer aruncate din avion pe întreg cuprinsul Marii Britanii, bineînțeles cu mici parașute care să le încetinească aterizarea pe pământ, căci nu ar fi nimic mai dureros de ironic decât

să te trezești pocnit în cap de Deepak Chopra și apoi să-ți pierzi cunoștința. În metroul londonez s-ar putea difuza prelegerile lui Marianne Williamson. Da, ar fi un nou Blitzkrieg, deși de data asta bombele ar fi prietenoase, purtând o încărcătură minunată de autoînnoire.

Tim mai predă și un curs de psihologie pozitivă, dar nu este un adept fervent. Uneori, îmi spune el, oamenii aleg să nu fie fericiți, ceea ce e OK. Freud era bolnav de cancer, în stadiu terminal, nu departe de cârciuma în care ne aflăm noi, și totuși a refuzat injecțiile cu morfină. Vroia să lucreze în continuare, fără ca mintea să-i fie încetoșată. Dacă crezi că plăcerea, sau cel puțin absența durerii, reprezintă idealul suprem al omului, atunci decizia lui Freud nu are sens. După părerea lui Tim, fericirea este mai mult decât o serie neîntreruptă de momente plăcute. Tocmai acest lucru îl neglijează psihologia pozitivă.

De asemenea, Tim este deranjat de accentul pe care îl pune psihologia pozitivă pe optimism. Uneori, optimismul este un lucru minunat, dar nu întotdeauna. Tim îmi dă un exemplu. Să spunem că ești în avion și se ivește o problemă, a luat foc unul dintre motoare. Ți-ai dori un pilot optimist la manete? Poate, dar ceea ce îți trebuie cu adevărat, îmi spune Tim, este un pilot înțelept. O înțelepciune născută din ani de experiență.

— Psihologia pozitivă încurajează o atitudine pozitivă, dar uneori răsul și clovnii nu-și au locul în context. Unii oameni nu vor să fie fericiți, ceea ce este în regulă. Ei își doresc o viață plină de sens, iar acest lucru nu este întotdeauna sinonim cu o viață fericită.

Nu am cum să-l contrazic. Din câte îmi dau seama, Tim combină, cu multă dibăcie, optimismul american cu prudența britanică. Pun pariu că este un bun terapeut.

Slough se află la o distanță de câteva mile la vest de Aeroportul Heathrow, la ieșirea de pe autostrada M25, adică în țara nimănui, nici parte a Londrei, dar nici complet separată de ea. Nu este tocmai un spațiu fericit pe care să-l ocupi, așa cum poate confirma orice om aflat în plin proces de divorț.

Mă plimb pe High Street. Destul de plăcut. E o zonă pietonală, ceea ce îmi place din principiu. Traficul nu a fost niciodată asociat cu fericirea, iar acest lucru este valabil atât pentru șoferi, cât și pentru pietoni. Zăresc obișnuitele chioșcuri

care vând *fish-and-chips** și meniuri pe bază de curry, plus un număr foarte mare de case de amanet și de agenții de pariuri. Culoarele sunt spălăcite, variind de la nuanțe mai puternice la nuanțe mai slabe de gri. Și oamenii par cenușii și ușor răvășiți. Îmi vine în minte cuvântul „ponosit”. Da, asta e, Slough este ponosit.

Am fost avertizat că Slough este plin de tineri impertinenți. Însă nu pot să iau în serios această amenințare.

Cumpăr ziarul local, *Slough Observer*, și citesc titlurile. Îmi atrage atenția un articol despre opoziția tot mai puternică față de abundența de supermarketuri din cauza cărora dau faliment micii întreprinzători. Un alt articol vorbește despre un conflict izbucnit între două companii de taxi rivale. În fine, un alt articol vorbește despre cursurile de limbi străine pentru imigranți și cine ar trebui să le plătească.

Slough, ca pretutindeni în Marea Britanie, este un oraș multicultural. Pe de o parte, este un lucru bine-venit. Imigranții au condimentat bucătăria britanică, precum și personalitatea britanică. Pe de altă parte, acest aflux de imigranți a provocat tot felul de probleme. În primul rând, teroriștii islamici. Aici corectitudinea politică și cercetarea în domeniul fericirii se despart. Diversitatea, acest atribut mult trâmbițat, nu contribuie neapărat la fericirea unui loc. Cele mai fericite națiuni din lume – Islanda, de pildă – tind să fie omogene din punct de vedere etnic.

Primul meu obiectiv: să intru sub pielea orașului Slough, să dau la o parte stratul consistent de tristețe și să văd ce se află în străfunduri. Pentru realizarea acestui lucru, trebuie să recurg la trucurile mele jurnalistice. Noi jurnaliștii suntem niște seducători, doar că nu sexul este ceea ce urmărim (de obicei), ci declarațiile și informațiile. Ca toți marii seducători, ne îndreptăm artileria grea către cuceririle care ne sunt la îndemână.

Ca jurnalist de radio, sarcina mea a fost ceva mai complicată, dat fiind că presupune existența unui microfon. Veți fi surprinși să aflați cât de mulți oameni pe lumea asta suferă de microfobie. Japonezii suferă cel mai tare de această maladie. Îmi amintesc că, odată, când mi-am scos microfonul într-un magazin universal din Tokyo, am observat expresia de groază de pe chipurile oamenilor, de parcă aș fi scos un pistol semiautomat sau mi-aș fi dat jos pantalonii în văzul tuturor.

* *Fish and chips* este unul dintre felurile de mâncare preferate ale englezilor ce constă în pește pane cu crustă crocantă și cartofi prăjiți. (n. red.)

În țările arabe, este crucial să accepți cu eleganță multe, multe cești de ceai, înainte să pui vreo întrebare care ar putea fi considerată importantă. În India, am descoperit că linguşeala este singura modalitate de a-i face pe oameni să vorbească. În America, microfobia este extrem de rară și nu este nevoie de un astfel de preludiu. De fapt, aici provocarea este să reușești să-i *oprești* pe oameni din vorbit.

Nu știu prea bine cum să-i abordez pe britanici. Fac proba cu adresarea directă – „Bună, eu sunt Eric. Sunt din America. Ești fericit?” –, dar renunț repede la idee, fiindcă îmi dau seama că ea ar provoca un răspuns în care s-ar evidenția cuvintele „spală” și „putina”.

Ca un jurnalist călit ce sunt, mă hotărâsc să trec pe la frizerie. Această practică se bucură de o îndelungată tradiție în rândul ziariștilor, cel puțin la fel de îndelungată ca și discuția cu șoferul de taxi, dar nu prea am chef să mă amestec în disputa dintre șoferii de taxi din Slough.

Frizeria Sabino arată ca orice altă instituție din acest oraș. Cu alte cuvinte, are un aer ponosit. Și puțin cam mucegăit. Planul meu este să intru ca orice client obișnuit care dorește să se tundă. Este un plan genial, cu excepția unui detaliu minor: eu nu am păr. Nicio problemă. Scot la iveală o altă armă din arsenalul meu de jurnalist: umorul.

— Presupun că nu oferiți nicio reducere pentru cei lipsiți de podoaba capilară?

— Nu, dar percepem taxă de prospecțiune.

Frumos parat. Umor britanic ca la carte. Tipul hâtru este Tony. Gras, brunet, cu un burduhan cât frigiderul. Tony locuiește în Slough de când se știe. Un loc grozav, spune el. Aici poți să găsești tot timpul de lucru, dacă vrei. Dacă nu, poți să trăiești din ajutor de șomaj. Tony intră ușor în defensivă, atunci când aduc în discuție poemul cu „bombele prietenoase”. Asta a fost cu mulți ani în urmă, îmi spune el, și, de altfel, una dintre ficele poetului și-a cerut scuze, între timp, în numele lui. Caz închis.

— Ce este așa de grozav în Slough? îl întreb eu pe Tony, în timp ce el îmi cercetează cu amănuntul scalpul, în căutarea vreunui fir de păr rățăcit.

— Păi, suntem așezați central. De aici poți ajunge oriunde. E la doar douăzeci de minute distanță de Londra sau Reading. Și Castelul Windsor e foarte aproape.

În capul meu chel se declanșează semnale de alarmă. Nu e niciodată un semn bun atunci când, pentru a recomanda un loc, spui că este aproape de alte locuri. Întrebați-i pe locuitorii din New Jersey. Tony și cu mine mai clevetim nițel, în timp ce el mimează mișcările de tundere a părului, după care mă ridic să plec.

Sunt deja în pragul uşii, când Tony îmi recomandă să vizitez Muzeul oraşului.
— Rezervaţi-vă suficient timp – cam douăzeci de minute. Ar fi păcat să pierdeţi ceva.

Nu-mi dau seama dacă Tony este sarcastic sau nu, dar mă hotărâsc să-i acord prezumţia de nevinovăţie.

Găsesc muzeul la capătul bulevardului central. Arată pustiu şi părăsit. Intru în muzeu, plătesc o sumă modică şi mă plimb printre exponate. Descopăr informaţii preţioase despre Slough. De pildă, încă din veacul al XVII-lea, Slough era un popas bine-cunoscut pentru trăsurile care circulau între Londra şi Bath. Cu alte cuvinte, încă de pe atunci, era un loc aproape de alte locuri. Aflu că fermierii din Slough aveau „o cantitate atât de mare de bălegar de cal, încât nici nu aveau cum să-şi lase ogoarele necultivate”. OK. Ce avem până în acest moment? Din punct de vedere istoric, Slough era un punct de oprire plin cu bălegar.

Un alt exponat prezintă o fotografie veche alb-negru, în care apar înşirate camioane militare cât vezi cu ochii. Citesc textul explicaţiei: „În timpul Primului Război Mondial, Slough a fost folosit ca bază de reparaţii pentru vehiculele militare, de unde îi provine porecla de Depozitul.”

Trebuie să recunoaştem un lucru în legătură cu Slough. Este consecvent. Staţi puţin, mai e ceva. Frumos aranjate într-o vitrină, pot fi admirate câteva articole fabricate în Slough: şosete, cutii de chibrituri, odorizante Air Wick (din cauza mirosului de bălegar, fără îndoială), cremă pentru unghii, batoane de ciocolată Mars. Se spune că şi radarul a fost inventat în Slough. Ce ironie, îmi zic eu, dat fiind că Slough aproape că nu apare pe radarul nimănui.

Cele douăzeci de minute rezervate vizitei s-au terminat. Simt nevoia să beau ceva. Tot în scopul cercetării. Dacă vrei să cunoşti cu adevărat un oraş britanic, trebuie să petreci ceva timp la cârciumă. Nu e nevoie să mă credeţi pe mine pe cuvânt. Experta în antropologie Kate Fox spune asta. Ea a petrecut o mulţime de ani examinându-şi cu minoţiozitate concetăţenii, ca şi când ar fi studiat vreun trib din epoca de piatră undeva prin Papua Noua Guinee. În cartea intitulată *Watching the English*, ea descrie importanţa pe care o atribuie englezii acestui ritual al băuturii: „Ar fi imposibil ca măcar să încerci să înţelegi spiritul englez fără să petreci o mulţime de timp la pub.”

Pubul este acel loc în care britanicii se leapădă de timiditatea lor înăscută. Această întreagă întreprindere – „pub” este, de altfel, prescurtarea de la „*public house*” – este concepută pentru a-i încuraja pe oameni să interacţioneze. De aceea, în puburile britanice nu există chelneri; clienţii sunt obligaţi să-şi comande

băutura la bar, unde întâlnesc, invariabil, alți clienți care fac același lucru. Și uite-așa se înfiripă conversația britanică – stângace, pe ocolite, împiedicată –, dar totuși conversație.

Predilecția englezilor pentru regulile stricte se manifestă chiar și la cârciumă. Cea care mi-a rămas în minte este următoarea: Nu te prezenta imediat. Este un gest „dezgustător de american”, spune Fox. Am notat acest lucru, precum și faptul că, în Marea Britanie, cuvântul „american” este adesea precedat de cuvântul „dezgustător”

Este tot atât de ușor să găsești un pub într-un oraș britanic cum este să găsești o biserică în Alabama. În Slough oferta este bogată și variată. Îmi face cu ochiul pubul Herschel Arms, care poartă numele celui mai renumit fiu al orașului, Sir William Herschel, care a fost astronomul regelui George III.

În ciuda pedigree-ului său englez, proprietarul pubului Herschel Arms este un irlandez mucalit pe nume Tom. De jur împrejur e un adevărat talmeș-balmeș. Un afiș publicitar din secolul trecut care făcea reclamă unui medicament pentru nervi, despre care se spunea că „vindecă stările de nervozitate, iritabilitate și angoasă”. Un aparat de radio din anii 1930 și un alt afiș pe care scrie: „Evită mahmureala! Rămâi beat!”

Mă instalez în fața barului și, urmând sfatul lui Fox, țin în mână o bancnotă de cinci lire. „Este bine să ții în mână bani sau un pahar gol, pentru ca astfel să-i dați de înțeles barmanului că așteptați să fiți servit”, mă sfătuiește ea. Dacă stau să mă gândesc mai bine, poate că nu e necesar, din moment ce, deocamdată, eu sunt singurul client.

Sosește berea caldă, desigur, dar totuși băubilă. Mă las pătruns de atmosfera vremurilor demult apuse, dar, când privesc pe fereastră, zăresc o librărie musulmană cu un panou luminos pe care scrie cât se poate de limpede: „Ai primit de la Allah o lumină și un mesaj clar”. Allah și cârciumile, bot în bot. Sorb din halba de bere caldă și rostesc un toast în gând pentru noua Britanie. Dumnezeu să o ajute!

Am venit aici ca să discut cu locuitori autentici ai orașului Slough, însă trebuie să recunosc că am emoții destul de mari. Kate Fox m-a speriat cu observația ei potrivit căreia „fiecare pub are propriul său cod de glume, porecle, expresii și gesturi”. De unde să știu eu toate astea?

Tocmai când neliniștea mea atinsese punctul culminant, intră un tip înalt și subțire, cu un aer demn. Probabil că are peste șaiszeci de ani. Poartă un blazer perfect croit, cu o batistă împăturită frumos în buzunar.

— Groaznică vreme!

— Da, zic eu, groaznică rău.

Ultimele două cuvinte sună ridicol, ieșite din gura unui american, însă individul ori nu observă acest lucru, ori este prea politicos să spună ceva.

Se apleacă înspre mine și îmi spune:

— Știați că acest pub poartă numele lui William Herschel? A fost astronom.

— Da, am auzit.

— Știați că el a descoperit una dintre planete?

— Nu, pe care dintre ele?

— Uranus.

Urmează apoi o pauză stânjenitoare. Mă abțin din răspuseri să nu izbucnesc în râs. Mai iau o gură de bere. Îmi mai înăbuș un chicotit. În cele din urmă, el intervine și mă salvează.

— Știu. Tipic, nu-i așa?

Și acestea fiind zise, izbucnim amândoi într-un râs sănătos.

După ce s-a spart gheața, îl întreb cu delicatețe despre Slough, având mare grijă să nu-i rănesc sentimentele specifice locului.

— Înțeleg că sunteți familiarizat cu... reputația orașului.

— Da, e binemeritată. Este un loc abominabil. Absolut infect.

Gata cu sentimentele specifice locului. Auzise ceva despre documentarul *Making Slough Happy*, dar este profund sceptic. Își exprimă acest scepticism nu printr-un limbaj al corpului subtil britanic, ci printr-o serie de expresii de-a dreptul scatologice.

— Dacă ceva este fundamental de rahat, nu prea poți să faci din rahat bici, nu-i așa?

Cu aceste câteva cuvinte clar exprimate, omul a făcut zob întregul experiment și mare parte din psihologia pozitivă. Nu prea știu cum să reacționez, așa că încerc să abordez un subiect mai puțin periculos.

— Drăguț pub, nu-i așa?

— Oh, a fost drăguț pe vremuri. Dar acum au cam exagerat cu decorul. Și mai servesc și mâncare, știți. Acum totul se învâрте în jurul mâncării.

Aceste ultime cuvinte le rostește cu un absolut dezgust, de parcă s-ar servi aici heroină cu bere, și nu rondele de ceapă pane.

În timp ce ne bem berile discutăm. Comand un rând de beri pentru amândoi, ceea ce îi face mare plăcere, exact așa cum mi-a spus Kate Fox că se va întâmpla. După mai bine de o oră de conversație, facem prezentările. Numele lui este Geoffrey, o fărâma de informație pe care o consider tot atât de prețioasă ca orice

informație secretă a CIA. În Marea Britanie, să afli numele cuiva nu e lucru ușor. Este o adevărată realizare.

Bem bere din belșug și râdem copios, deși nu îmi mai amintesc din ce motiv. Nu am mai văzut pe nimeni vreodată râzând așa. Cu corpul drept și țeapăn, ca al unui soldat, Geoffrey își apleacă trunchiul pe spate, formând astfel un unghi de 45 de grade în raport cu picioarele. Este un râs foarte bine controlat și, ca atare, un râs tipic englezesc.

Chiar și când se află în stare de ebrietate, britanicii sunt extrem de economi cu emoțiile. Informațiile personale sunt oferite foarte judicios, ca ciocolata premium sau vinul scump. Așa cum ne poate spune orice economist, puținătatea creează valoare. De aceea, atunci când un britanic se deschide și își dezvăluie rănila este cu mult mai prețios și mai semnificativ decât atunci când o face un american. Pentru prima dată de când am sosit în Marea Britanie, apreciez valoarea reticenței.

Aflu multe despre Geoffrey. Aflu că preferă clima caldă și că, în ceea ce îl privește, „încălzirea globală este un lucru bun”. Aflu că săptămâna viitoare urmează să plece într-o stațiune din Egipt și că nu-i pasă dacă avionul o să se prăbușească, fiindcă a avut o viață frumoasă. Aflu că soția lui Geoffrey a murit acum trei ani și, deși nu o spune limpede, îi este foarte dor de ea.

Bănuiesc că ăsta este motivul pentru care Geoffrey a rămas în Slough, deși bineînțeles că nu ar recunoaște niciodată o astfel de slăbiciune. Relația dintre moarte și geografie este complicată. Uneori, când suntem loviți crunt de soartă – când pierdem un copil, de pildă –, părăsim imediat locul respectiv, în speranța că, schimbând locul, am putea să ne mai alinăm durerea insuportabilă. Însă, alteori, suntem tentați să rămânem. Locul este tot ce ne mai rămâne, iar plecarea ar echivala cu o trădare. Cred că este cazul lui Geoffrey. Nu iubește acest oraș, însă și-a iubit soția, a iubit-o *aici*, în acest mult hulit oraș din comitatul Berkshire, așa că aici rămâne.

S-a gândit să plece, îmi spune Geoffrey, dar nu reușește să se hotărască.

— Până la urmă, vii acasă fiindcă aici locuiești.

Mă impresionează profunzimea acestei replici, deși, amețit de băutură cum sunt, nu-mi dau seama prea bine de ce. De-abia a doua zi dimineață, după ce m-am târât până la hotel și m-am prăbușit într-un somn adânc, încep să înțeleg. *Vii acasă fiindcă aici locuiești.* Era felul obiectiv, tipic englezesc al lui Geoffrey, de a spune ceea ce știm de fapt cu toții că e adevărat: Acasă este acolo unde îți este inima.

Când mă trezesc din somn, afară mă întâmpină un peisaj hibernal. E frumos, zăpada îmbracă arborii și pământul cu o pătură albă. Se pare însă că zăpada este un eveniment rar în zona Londrei, iar cei câțiva centimetri de pudră au declanșat o stare de alertă națională. Pe tot cuprinsul sudului Angliei, oamenii își țuguie buzele ca reacție la Marele Eveniment al Iernii, cum nu mai conținește să-l numească un ziar local. Ai zice că nemții bombardează din nou Londra. Se închid școlile. Se închid aeroporturile. Dar, cu sufletul la gură, crainicul mă asigură că oamenii sunt ferm hotărâți să-și continue viața în mod normal. Altfel, zăpada învinge, iar noi nu putem accepta una ca asta.

Și eu sunt ferm hotărât să rezist eroic în fața pufoșilor fulgi de zăpadă. Vreau cu orice preț să ajung la întâlnirea cu Heather White. Ea este unul dintre cei cincizeci de participanți la experimentul BBC, iar eu sunt foarte curios să văd dacă experimentul a avut un impact durabil asupra fericirii ei. Heather locuiește pe Shaggy Calf Lane (Aleea Vițelului Flocos). Când mi-a spus asta la telefon, am zâmbit. Sună ca ceva dintr-un basm.

Însă, la fața locului, Shaggy Calf Lane se dovedește a fi la fel ca orice altă stradă englezească. Fără viței, flocoși sau nu, ci doar cu o mulțime de mașini mici mergând pe partea greșită a drumului. Mă îndrept către casa lui Heather și sun la ușă. M-am pregătit pentru întâlnire, am citit despre obiceiurile de salut ale englezilor. Ceea ce nota Samuel Johnson, cu peste 200 de ani în urmă, este valabil și în ziua de azi: „Când doi englezi se întâlnesc, discută mai întâi despre vreme.” Nu orice fel de discuție, ci una liniștitoare, reconfortantă. „Nu trebuie să contraziceți niciodată pe nimeni, atunci când discutați despre vreme.”, ne avertizează George Mikes, un umorist maghiar. Are dreptate. Am reținut. Din fericire pentru mine, eu beneficiaz acum de un subiect fierbinte, Marele Eveniment al Iernii.

— Ce vreme teribilă avem, îi spun eu lui Heather White, când ea îmi deschide ușa și mă salută.

— Totuși, nu-i chiar așa de rău.

Rămân cam descumpănit. Heather nu urmează indicațiile scenariului.

Poartă un pulover de lână și ochelari cu rame groase. Deși are 80 de ani, are o minte sprintenă și ascuțită. Așa cum spune ea însăși, se simte ca la 35 de ani. Provine dintr-o familie mândră de militari britanici. Tatăl ei a fost comandantul lui Winston Churchill, când cei doi își făceau serviciul militar în India. Heather însăși a primit o medalie, fiindcă a fost rănită de un șrapnel în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, pe când avea doar 13 ani și era curier pe bicicletă.

Mă invită în casă, potolind lătratul lui Lizzie, bull-terrierul ei. Mă conduce în sufragerie, care este plină cu cărți și desene cu bull-terrieri. O carte de bucate indiană, o biografie a lui Jane Austen, un Coran în limba engleză. Heather White este o femeie plină de surprize.

Heather și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Slough, însă, asemenea lui Geoffrey, are câteva obiecții în legătură cu acest loc, pe care și le exprimă făcând apel la clasică discreție britanică.

— Slough este o porcărie. O porcărie absolută. Îl urăsc.

Lui Heather nu-i place ce s-a petrecut în Slough în ultimii ani. Nu-i plac noile clădiri rezidențiale. Nu-i place traficul. Nu-i plac mallurile. Nu-i plac asiaticii, cu excepția vecinilor ei, care sunt din Pakistan și sunt foarte cumsecade.

Arăt către o fotografie agățată pe perete și reprezentând un bărbat. Așa cum bănuiesc, este soțul lui Heather.

— A murit cu câțiva ani în urmă, îmi spune ea. A fost un mare cercetător.

— Îmi pare rău, îi spun eu.

Se pare că soțul ei a fost un bărbat priceput la multe lucruri. Când îi făcea curte lui Heather, îi scria scrisori de dragoste în greaca veche. A trebuit să găsească o prietenă ca să i le traducă.

Heather White este fericită, deși presupun că era fericită și înainte ca expertii în fericire să sosească la Slough. Nu întâmplător, Heather White este infirmieră, una dintre profesiile cele mai fericite, potrivit cercetătorilor de la Universitatea din Chicago. Oficial, Heather este pensionară, dar încă se mai duce la spital pentru a da o mână de ajutor, fiindcă este nevoie de ea acolo. Heather de-abia așteaptă ziua de luni.

Heather nu auzise niciodată de „știința fericirii” până să o abordeze producătorii documentarului *Making Slough Happy*. S-a hotărât să încerce în glumă. Consideră că experimentul a fost interesant, dar se întreabă de ce nu a inclus și exerciții care să aibă legătură cu câinii și cu grădinile, cei doi stâlpi ai fericirii britanice. Mai ales câinii.

— Dacă duci câini în spital, pacienții se vindecă mai repede. Am văzut asta. Câinii sunt cheia fericirii.

Unul dintre exercițiile care i-au plăcut cel mai mult a fost fotografia. Sarcina ei a fost să fotografieze chipurile locuitorilor din Slough, fotografii care au fost ulterior asamblate pe un panou uriaș și expuse pe High Street. Heather nu mai făcuse până atunci nicio fotografie în viața ei. Dar învață repede și s-a dovedit că este chiar o bună fotografă. S-a confruntat cu o singură problemă: oamenii

din Slough nu zâmbesc și nici nu acceptă să fie fotografiați. Așa că Heather și-a îndreptat aparatul de fotografiat în jos și a pozat guri de canal. Țac-țac! Este uimitor cât de multe guri de canal diferite sunt în oraș. Țac! Fiecare gură de canal este diferită, ca fulgii de zăpadă. Doar că nu așa de frumoasă. Și mai grea.

Unul dintre colegii participanți la experiment i-a împrumutat o carte despre psihologia pozitivă. Este atât de „tipic americană”, îmi spune ea. Așa de siropoasă. Heather White își bea ceaiul exact așa cum își trăiește și viața: fără zahăr.

— Te simți vreodată deprimată, Heather?

— Da, bineînțeles. Dar, atunci când se întâmplă, trag o repriză bună de plâns, iar apoi merg mai departe.

Ah, o repriză bună de plâns. Așa sunt britanicii. Ei nu se plâng, nu se văicăresc. Până când o fac. Atunci să te ții.

Marea Britanie este locul ideal pentru morocănoșii ca mine. Te poți întâlni cu o mulțime de alți morocănoși. Există cărți pentru morocănoși și chiar și un serial de televiziune. Se numește *Grumpy Old Men* („Morocănoșii”) și este extrem de popular.

Răsfoiesc textul de prezentare pentru serial, scris de către un morocănos pe nume Arthur Smith. El începe prin a observa că „viața este un rahat organizat de ticăloși”. După care se dezlănțuie.

Cred că Arthur, ca majoritatea britanicilor, simte o plăcere perversă în a fi morocănos. Cum altfel să interpretez această descriere a lui? În timp ce proferam injurii, mă simțeam tot mai energizat și mai entuziasmat de propria mea nefericire și mizantropie până când am atins un fel de orgasm al negativității. Uau! Țsta da morocănos. El a dus pe noi culmi concepția lui Hilmar, Preafericitul Păgân, despre „savurarea nefericirii”. Britanicii nu doar că își savurează nefericirea, ci chiar sunt excitați de ea.

Înțeleg foarte bine. La urma urmelor, numele meu de familie se pronunță ca și cuvântul *whiner* („plângăcios”), iar eu fac tot posibilul să mă ridic la înălțimea acestui nume. De pildă, am tendința jenantă de a ofta din rărunchi. Fac asta în mod constant, în timp ce scriu, în timp ce conduc mașina și chiar și în timpul ședințelor. Oamenii își închipuie că sunt plictisit sau nervos, dar, de obicei, nu este așa. E doar felul meu de a mă elibera de presiunea morocănosului din mine. Un oftat din rărunchi, ca și o bună repriză de plâns, reprezintă un mecanism de autocorecție. Însă aici, în Marea Britanie, patria morocănoșilor, sunt complet depășit. Odată dezlănțuiți, morocănoșii britanici sunt o forță a naturii, remarcabili prin incredibila lor rezistență.

Ca și mine, Heather White este o morocănoasă amatoare. Plânge câteva minute, după care se întoarce la starea ei naturală de mulțumire. Vede partea bună a lucrurilor din viața ei: câinele, grădina, prietenii. Iar acum se bucură și de o oarecare faimă, de când s-a transmis programul la televizor. Însă Heather nu-și dorește să se îmbogățească. Nici nu ar ști ce să facă cu atâtea bani.

— Am văzut o grămadă de oameni care au bani, dar care sunt nefericiți. Oamenii, nu banii te fac fericit. Și câinii.

Heather se oferă să mă conducă cu mașina înapoi la hotel. Îmi pun centura de siguranță, iar ea îmi observă îngrijorarea.

— Sper că nu ți-e frică, nu-i așa?

— Nu, mint eu.

Heather se dovedește a fi o excelentă șoferiță, străbătând cu îndemânare străzile acoperite de zăpadă, în timp ce fredonează o melodie. Atunci îmi dau seama că Heather White este fericită în mod latent.

Am stabilit să mă întâlnesc cu Richard Hill în fața unui restaurant chinezesc. Se vede de la o poștă că Richard Hill nu se simte bine. Merge încet, cu precauție. E încovoiat și palid, deși nu are mai mult de cincizeci de ani. Când mă apropii de el, îi observ dinții strâmbi și îngălbeniți.

Ne așezăm la masă într-o cafenea, iar Richard comandă o ceașcă imensă de cappuccino. E aproape un bol, un bol foarte mare. Genul de băutură pe care nimeni nu ar trebui să-l bea fără un colac de salvare.

Richard își toarnă trei pliculețe de zahăr în cappuccino și îmi povestește cum, la vârsta de treizeci de ani, a avut primul lui atac de cord. Nu era departe de aici. Se afla în casa unui prieten și se uita la televizor, când l-a lovit durerea ca un tsunami. De atunci a mai avut încă două atacuri de cord. Richard suferă de angină pectorală cronică. Organismul lui produce prea mult colesterol. Exercițiile fizice și regimul alimentar nu-i sunt de ajutor. Este prea bolnav ca să poată munci. A avut două operații de bypass și ia medicamente ca să-și țină boala sub control, însă știe că viața lui este tot timpul în pericol.

— Pot să mor în orice moment, îmi spune el, ca un fapt divers, în timp ce își toarnă încă un pliculeț de zahăr în cappuccino.

Când tocmai mă gândeam cu regret la faptul că nu m-am înscris și eu la cursul de prim-ajutor organizat de Crucea Roșie, Richard începe să-mi explice cum a aterizat în Slough, el fiind din Țara Galilor. Tocmai se afla în convalescență după primul atac de cord, când și-a dat seama că îi place destul de mult la Slough și că

ar vrea să rămână aici. „Un oraș minunat”, îmi spune el, fără nicio urmă de ironie. Este multicultural, iar Richard consideră asta un lucru bun. Poate să meargă în India, în Pakistan sau în Polonia fără ca măcar să părăsească orașul.

Richard a aflat de experimentul *Making Slough Happy* și și-a dorit să participe. Se consideră rezonabil de fericit, dar iată că se ivea o șansă să fie chiar și mai fericit – pe gratis – și, în plus, să apară la televizor. Cum să nu-ți placă așa ceva?

La început, lui Richard i s-a părut cam stupid manifestul fericirii, dar pe parcurs s-a atașat de el. La aproape 18 luni de la încheierea experimentului, încă mai apelează la el în mod regulat, chiar dacă doar pentru lucruri evidente, spune el, cum ar fi să privești partea plină a paharului și să fii recunoscător pentru cinci lucruri în fiecare zi.

Mi-e greu să-mi imaginez pentru ce ar putea fi recunoscător acest om bolnav și fără serviciu, așa că îl întreb.

— Pentru că sunt încă în viață. Țsta e lucrul cel mai important. Pentru că nu am avut un atac de cord la miezul nopții, care să mă dea gata. Nu e o teamă teoretică. Am fost foarte aproape de moarte. E ceva prin care trebuie să treci. Nu este un lucru intelectual.

— Dar problemele de sănătate probabil că vă fac să vă simțiți mai puțin fericit.

— Nu, ele m-au făcut mai fericit.

— Mai fericit?

— Da. Cum să vă explic? Când v-ați făcut ultima oară un control la inimă?

Întrebarea lui mă neliniștește. Se întâmplă să fie ziua mea de naștere și îmi amintesc că am intrat deja binișor (dacă ăsta e cuvântul potrivit) în acea perioadă din viața unui om când un atac de cord nu este tocmai ceva neobișnuit.

— Fiica mea de doi anișori mi-a făcut controlul la inimă cu stetoscopul ei de jucărie, asta se pune?

— Nu. Când v-ați făcut ultima oară o angiogramă?

— Ce este o angiogramă?

— Ceea ce vreau să spun e că dumneavoastră nu vă cunoașteți starea inimii, în timp ce eu știu *exact* care este starea inimii mele. Știu că se află într-o stare de funcționare rezonabil de bună, chiar dacă simt dureri în piept și alte lucruri de felul ăsta. Aș putea să-mi iau adio de la viață, dar asta ar putea să facă oricine. Am trecut printr-o fază când mi-am pierdut orice ambiție, din cauza problemelor cardiace, și nu mai aveam chef de nimic, fiindcă puteam să mor în orice clipă. Apoi a murit subit vărul meu, care fusese perfect sănătos. Avea 51 de ani, era un fermier athletic. Și atunci am înțeles că da, sigur, pot să mor în orice clipă, dar asta

se poate întâmpla oricui. Cel puțin știu în ce stare se află unul dintre organele mele vitale.

— Dar nu vă e frică de moarte?

— Nu. Mi-e teamă de o boală dureroasă care duce la moarte. Dar nu mi-e frică să mor de un atac de cord. Am fost foarte aproape de câteva ori și, dacă așa arată moartea, atunci e OK.

Încerc să îndrept discuția înapoi către experimentul *Making Slough Happy*, însă moartea continuă să ne bântuie. Richard îmi spune că terapia din cimitir a reprezentat pentru el punctul culminant. S-a plimbat prin cimitir, așa cum i s-a spus să facă, și a găsit o piatră de mormânt a unui băiat de patru ani.

— Și atunci m-am gândit cât de tragic trebuie să fi fost pentru familia lui, însă băiatul acela nu avea conștiința condiției lui de muritor, ceea ce înseamnă că, dacă nu a suferit, el a avut o viață frumoasă, sunt convins de asta.

Richard este de acord cu teoria mea potrivit căreia cultura britanică obstrucționează fericirea. Manifestarea cea mai evidentă este lipsa îmbrățișărilor. Britanicii nu-și îmbrățișează nici măcar propriile mame. Odată, pe când avea zece ani, Richard a vizitat Canada și a descoperit o nouă lume a îmbrățișărilor. De-atunci a început să-și îmbrățișeze mama de fiecare dată când o vedea. Îmbrățișarea, îmi spune el, chiar îți ridică moralul.

Îi fac o propunere lui Richard. Dacă i-aș da cinci ani și cincizeci de milioane de dolari și l-aș ruga să facă fericit orașul Slough – *cu adevărat* fericit, nu așa ca la televizor –, ce ar face?

— Trebuie să-i faci pe oameni să înțeleagă că nu au nevoie de bani, ci doar să pună în practică manifestul fericirii. Să vorbești cu un om care este cu moralul la pământ. Să te bucuri de fiecare clipă. Asta e. Cum e și cu acest cappuccino. Dacă nu e bun, ne plângem imediat. Dar dacă e bun, dacă e peste așteptările noastre, ne grăbim să facem complimente celor care lucrează la cafenea? Nu, nici vorbă.

Richard și-a terminat de băut cappuccino-ul, care, apropo, a fost excelent. Ieșim afară. Cerul e plumburiu. Mie mi se pare că avem încă o zi înnorată. Însă Richard Hill, semnatul manifestului fericirii, un om care se zbate între viață și moarte, privește cerul, zărește câteva petice de albastru și declară că avem o zi parțial însorită.

Pastă de dinți sau hârtie igienică? Grea alegere pentru Veronica Puglia. Era recent divorțată, trăia din ajutor de șomaj și nu avea bani decât pentru unul dintre aceste două articole. Care să fie: pasta de dinți sau hârtia igienică? O să vă spun mai

târziu. Dar, mai întâi, să vă povestesc despre Veronica. Este fiica unor imigranți polonezi. Numele ei de fată înseamnă „miez gustos” în poloneză, un lucru cu care evident că ea se mândrește. Într-o bună zi, una dintre fiicele ei i-a dat un fluturaș publicitar. Producătorii documentarului *Making Slough Happy* căutau voluntari. Veronica se întreba dacă e posibil așa ceva, să faci mai fericit un întreg oraș. N-ar fi deranjat-o să fie și ea un pic mai fericită.

A funcționat. Experimentul a făcut-o mai fericită, însă nu știința fericirii a reușit acest lucru. Nu o descoperire terapeutică, nu o revelație năucitoare, ci demodata socializare. Să ieși în oraș și să te întâlnești cu oameni.

Veronica a făcut parte din grupul celor care s-au întâlnit cu câștigătorul la loterie. Nu crede în cercetările despre loterii, fericire și adaptare hedonică. Dacă ar avea ea acei bani! Poate că alții își risipesc câștigurile, dar *ea* ar ști ce să facă cu acele milioane. Ea ar fi fericită. Banii i-ar oferi opțiuni, iar opțiunile sunt un lucru bun, crede Veronica. Sigur, majoritatea opțiunilor. Nu cea între pastă de dinți și hârtie igienică, dar, dacă ar câștiga la loterie, nu ar mai fi obligată să facă niciodată o astfel de alegere. Dacă ar câștiga la loterie, și-ar deschide o cârciumă și, din câte îmi dau seama, Veronica ar fi o excelentă cârciumăreasă. Genul care te face să te simți la cârciumă ca la mama acasă.

Circumstanțele vieții Veronicăi s-au înrăutățit după terminarea experimentului. Și-a pierdut slujba pe care o avea la o școală locală, unde îi învăța pe copii cum să-și redacteze CV-ul, așa că acum trăiește iarăși din ajutor de șomaj și de-abia îi ajung banii de la o zi la alta. Viața e grea, îmi spune ea.

— Veronica, o întreb eu cu delicatețe, cât de fericită ești în acest moment? Pe o scară de la unu la zece.

— Șase, îmi spune ea, dar îmi dau seama că nu e mulțumită de răspuns. Se mai gândește.

— Nu, nu e adevărat. Am spus asta fiindcă așa *cred* că ar trebui să fie, având în vedere situația mea actuală, șomeră și divorțată. Dar, de fapt, este opt. Mai precis, 8,5. Da, asta e, 8,5.

E sănătoasă și are două fiice frumoase. Și, în fiecare luni seara, ea și câțiva dintre cei cincizeci de participanți la experiment se întâlnesc la Red Lion Pub și joacă „Cine știe câștigă”.

Așadar, ce a ales: pasta de dinți sau hârtia igienică? Veronica spune că există două tipuri de oameni pe lume: Oamenii Pastă de Dinți și Oamenii Hârtie Igienică. Ea este tipul Pastă de Dinți. Pentru hârtia igienică se găsește întotdeauna un înlocuitor – șervețelele de hârtie, de pildă. Dar nu și pentru pasta de dinți. Pasta

de dinți, spre deosebire de hârtia igienică, face mai mult decât să îndeplinească o funcție necesară. Pasta de dinți face ca gura ta să se simtă bine, te face *pe tine* să te simți bine. Da, Veronica este genul de om Pastă de Dinți.

Se lasă seara peste Slough. În drum spre hotel, mă opresc într-un cimitir și încerc să fac un pic de terapie. Mi se afundă picioarele în pământul mustind de apă, mă opresc la fiecare piatră de mormânt și rostesc cu voce tare fiecare nume. Pentru mine, niciun lucru nu este real dacă nu-l rostesc cu voce tare. Un băiat de treisprezece ani. Un bărbat de optzeci și patru de ani. O fată de nouăsprezece ani. Știu că ar trebui să mă simt norocos că sunt în viață, însă nu reușesc. Mi-e frig, sunt obosit și mă simt ca un caraghios fiindcă stau în cimitir și vorbesc singur.

Apoi zăresc piatra de mormânt a unei femei pe nume Ellen Greenway, care a murit pe 25 martie 1914. Era exact de vârsta mea atunci când a decedat. Cu Ellen pot stabili o relație. Ea nu este ceva abstract. Chiar acolo, în mocirlă, printre buruieni, tremurând de frig, fac un legământ: îmi voi aminti că, de acum înainte, fiecare zi este minunată, ca un sos cu textură densă, bogat în grăsimi și care poate provoca oricând un atac de cord.

Experimentul TV a fost interesant, însă mă întreb cum este posibil să faci cu adevărat mai fericit un oraș precum Slough sau orice alt loc din lume? Pur și simplu prin eliminarea problemelor? Reducem criminalitatea, scăpăm de clădirile urâte, curățăm aerul poluat, și fericirea va curge ca berea caldă de la robinet? George Orwell era destul de sceptic în privința unei astfel de abordări: „Aproape toți creatorii de utopii seamănă cu un om care are o durere cumplită de dinți și, prin urmare, crede că fericirea înseamnă să nu ai o durere de dinți.”

Are dreptate. Cu siguranță, fericirea nu înseamnă doar „absența suferinței”, așa cum credea ultra-pesimistul Schopenhauer, ci și *prezența* unui lucru. Dar care lucru? Și îi poți determina oare pe locuitorii unui oraș să se schimbe sau poate că, mai întâi, locuitorii orașului ar trebui să-și *dorească* să se schimbe?

În Slough, un lucru este limpede. Teoria fericirii nu a prins rădăcini. Poate că cei cincizeci de participanți la experiment au aflat unul sau două lucruri despre fericire, dar mesajul nu a fost transmis mai departe. Asta înseamnă că teoria este complet greșită? Nu cred asta. E pur și simplu o chestiune numerică. Dacă sădim suficiente semințe ale fericirii – oameni precum Richard Hill, Heather White sau Veronica Puglia –, atunci va intra în acțiune legea creșterii exponențiale. Se va

atinge un punct critic, iar în acel moment, cred că fericirea se va răspândi cu viteza vântului.

Dar ce putem face între timp? Să continuăm să sădim semințe. Și de altfel, sădirea este cea care contează, și nu recolta. Așa cum au notat mulți filozofi, fericirea este un produs auxiliar. Fericirea este, așa cum observa Nathaniel Hawthorne, fluturele care se așază pe umărul nostru, neinvitat.

Așadar, în loc să încercăm să-i facem pe oameni fericiți, poate că ar fi mai bine să urmărim sfatul autorului canadian Robertson Davies: „Dacă nu ești fericit, mai bine nu-ți mai face griji în privința asta și vezi ce comori poți culege din propria ta nefericire.”

Din perspectiva acestor cuvinte, privesc acum bătrânul și ponositul Slough într-o lumină complet nouă. Nu mai este un oraș mult ponegрит din comitatul Berkshire, ținta tuturor glumelor, ci mai curând o comoară de nefericire care așteaptă să fie culeasă.

INDIA

Fericirea este o contradicție

UNELE LOCURI SUNT ASEMENEA FAMILIILOR NOASTRE. Ne sâcâie, mai ales în vacanțe, dar, cu toate astea, ne întoarcem tot timpul la ele, fiindcă știm, în străfundul inimii, că destinele noastre se întrepătrund.

Pentru mine, un astfel de loc este India. O urăsc. O iubesc. Nu alternativ, ci *simultan*. Această seducătoare și exasperantă țară ne învață că este posibil să avem două gânduri contradictorii în același timp, fără să ne explodeze capul. Indienii fac asta tot timpul.

Când s-a urcat la bordul unui avion cu destinația Bombay, în 1958, scriitorul de origine maghiară Arthur Koestler spunea că vrea „să privească Occidentul dintr-o perspectivă diferită, de la o latitudine spirituală diferită”. Da, asta este, mi-am zis eu, când am citit cuvintele lui Koestler. O latitudine spirituală diferită sau, așa cum menționează autorul Jeffrey Paine, „o cale alternativă prin modernitate” – și, ar fi putut adăuga, direct către fericire.

Însă, atunci când Koestler a aterizat la Bombay, căldura și mirosurile pestilențiale l-au făcut să se simtă ca și când „cineva care se ține de glume proaste mi-ar fi pus în jurul capului un scutec ud și urât mirositor”. S-ar putea trage concluzia că India l-a dezamăgit pe Koestler, dar nu cred că este adevărat. India nu dezamăgește. Ea te captivează, te înfurie și, uneori, te contaminează. Ea nu te dezamăgește niciodată.

Mi-am dorit dintotdeauna să fiu corespondent străin, iar India îmi era cu siguranță străină. Prin urmare, atunci când postul de radio NPR mi-a oferit șansa să lucrez și să locuiesc acolo, nu am mai stat deloc pe gânduri, chiar dacă nu mai călcasem niciodată în India. Știam puține lucruri despre această țară, cu excepția clișeele obișnuite legate de îmblânzitorii de șerpi și de sărăcia lucie.

Așadar, într-o zi de decembrie a anului 1993, contrar oricărei judecăți sănătoase, am aterizat pe aeroportul internațional Indira Gandhi din New Delhi, cărând după mine două cufere burdușite cu reportofoane, caiete de notițe și câteva articole de îmbrăcăminte complet nepotrivite pentru clima indiană.

În calitate de corespondent, mă ocupam de subiecte grele, cum ar fi reformele economice, proliferarea nucleară și o epidemie de ciumă bubonică ce contrazicea declarațiile guvernanților potrivit cărora India s-ar afla în plin proces de modernizare. Evident că eram conștient de existența *celeilalte* Indii – India învățătorilor spirituali și a miracolelor –, iar, uneori, această Indie intra în vizorul agențiilor de știri, cum s-a întâmplat în acea dimineață când m-am trezit și am descoperit o națiune întreagă răvășită de „miracolul laptelui”.

Colindând străduțele înguste din districtul Paharganj, îi vedeam pe ucenicii învățătorilor spirituali, nomazi care-și numără fiecare bănuț și rareori se spală. Dar ei se bucurau de un lux pe care eu nu-l aveam: timpul. Petreceau luni de zile lenevind pe plajele din Goa, drogându-se sau străbătând Munții Himalaya. Atunci când nu se drogau, se bălăceau în spiritualitate într-unul dintre multele *ashram*-uri ale Indiei. Ce anume se întâmpla în aceste locuri de retragere colectivă a rămas un mister pentru mine. Am auzit tot soiul de povești despre sex în grup, cât și despre iluminare. Însă, în calitate de jurnalist serios, nu aveam cum să justific o excursie într-un astfel de loc. Am părăsit India după doi ani, fără să fi intrat vreodată într-un *ashram*. M-am simțit înșelat.

Și iată că m-am întors în India, de astă dată cu un scop diferit, care avea legătură cu fericirea. Și cu o întrebare pentru care căutam cu disperare un răspuns: De ce atât de mulți occidentali întregi la minte își părăsesc țările lor bogate și perfect funcționale ca să călătorească într-o țară săracă și disfuncțională în căutarea fericirii? Oare idealizează ei Orientul, lăsându-se păcăliți de șarlatani cu bărbi lungi? Sau poate că orientalistul german din secolul al XIX-lea, Max Müller, avea dreptate când spunea că ne întoarcem din India la „vechea noastră casă”, încărcăți de amintiri, numai să fim în stare să le citim?

De fiecare dată când mă întorc în India – cam o dată pe an – este altfel și totuși la fel. Da, acum este un McDonald's în piața mea preferată din Delhi, dar după colț se află magazinul care vinde statuete reprezentându-l pe zeul Ganesh. Da, sunt telefoane mobile, ATM-uri și cafenele cu internet, însă nimic din toate acestea nu a lăsat vreo urmă în cultura solidă ca o stâncă a Indiei. Acești din urmă invadatori străini nu se deosebesc cu nimic de moguli sau de britanici sau de alți intruși care, de-a lungul secolelor, au încercat să subjuge subcontinentul indian. India a ieșit întotdeauna victorioasă, nu prin respingerea acestor invadatori, ci prin asimilarea lor.

Taj Mahal-ul este considerat astăzi monumentul emblematic al Indiei, însă el a fost construit de către un împărat mogul din secolul al XVII-lea, care, la vremea aceea, nu era cătuși de puțin indian. Acum este. Tot așa, McDonald's s-a adaptat gusturilor indiene și, pentru prima dată în istorie, a renunțat la Big Mac și la toți hamburgerii din meniu, de vreme ce hindușii nu consumă carne de vită. În schimb, oferă McAlloo Tikki, McVeggie și un hibrid culinar, Paneer Salsa Wrap. McDonald's nu a schimbat India, așa cum s-au temut mulți. India a schimbat McDonald's.

La fel se întâmplă și cu acei călători occidentali care își caută fericirea aici. Chiar și înainte ca membrii formației Beatles să mediteze împreună cu Maharishi Mahesh Yogi pe malurile fluviului Gange, străinii au fost atrași de India. Annie Besant, E.M. Forster, Christopher Isherwood, Martin Luther King Jr. și mulți alții. Unii au venit să caute soluții pentru problemele politice de acasă. Alții au dorit să-și depășească condiția lumească, fie și doar pentru o clipă, și să guste din esența divină. Iar alții au vrut doar să se relaxeze. Asta în ciuda faptului că India nu este un loc deosebit de fericit, potrivit lui Ruut Veenhoven și bazei sale de date. Să cauți fericirea într-o țară a nefericirii? O contradicție? Da. Și nu.

Auzisem de un guru nou și extrem de popular, pe nume Sri Sri Ravi Shankar. Are un păr lung, negru și mătăsos, și un zâmbet senin. Este un guru *mainstream*, dacă este posibil așa ceva.

Ashram-ul lui Sri Sri este situat chiar în imediata vecinătate a orașului Bengaluru, un fel de Silicon Valley a Indiei. Bengaluru este Noua Indie, India call center-urilor și shopping mallurilor – „India strălucitoare” –, cum o numește un partid politic. Mulți dintre informaticienii orașului și angajații din call center-uri

evadează în *ashram* ori de câte ori se ivește ocazia. Noua Indie apelează la Vechea Indie pentru mântuire sau, cel puțin, pentru un moment de respiro.

Taxiul în care mă aflu trece pe lângă vaci, câini, hălci de carne agățate în cârlige, magazine de haine, un sediu strălucitor al companiei Oracle, un panou publicitar pe care scrie „*Speak Easy English*” („Învățați să vorbiți engleza repede”). Trecem pe lângă o auto-ricșă, una dintre acele pacoste pe trei roți care bâzâie prin orașele Indiei ca niște roiuri de albine ucigașe. Fumul negru eliminat pe țeava de eșapament mă face să tușesc. Văd un panou pe care scrie „Spitalul cel mai avansat și superspecializat al Asiei”. Boala și remediul. India le are pe toate.

Ajungem în cele din urmă la *ashram*, trecem pe sub o arcadă albă și ne trezim dintr-odată într-o mică Grădină a Edenului, verde, luxuriantă, plină de banane și fructe de mango proaspete. Pare învăluită într-o liniște binecuvântată. Poate că tocmai acesta este secretul *ashram*-ului indian. Poate că ele nu sunt locuri incredibil de liniștite, ci doar par așa, în comparație cu cacofonia lumii de afară.

Primirea este obișnuită, nu chiar atât de prietenoasă cum m-am așteptat. Nu mă îmbrățișează nimeni, de fapt nu pare să-i pese prea mult nimănui de faptul că sunt aici. Sri Sri Ravi Shankar sau Guru-ji, cum i se mai spune în semn de respect, se află pretutindeni. În spatele pupitrului de la recepție zăresc o poză mare cu el. Încă una pe peretele opus. Îi zăresc chipul și pe ecranul unui televizor.

O doamnă respectuoasă îmi întinde un formular și mă roagă să-l completez. Sunt întrebat dacă am mai solicitat vreodată consiliere psihologică. Mint și bifez că nu. La rubrica ocupație, scriu consultant. O altă minciună, în cazul în care nu le place să aibă de-a face cu un jurnalist care să-și vâre nasul prin *ashram*-ul lor. Mă străfulgeră gândul că s-ar putea să fie o idee proastă, din punct de vedere karmic, să scriu minciuni, dar acest gând dispare la fel de iute pe cât s-a ivit.

Ashram-ul este complet autonom, ca o navă de croazieră pentru suflet. Nu ai niciun motiv să pleci de aici. Găsești aici tot ce îți trebuie: mâncare, lenjerie, ATM, farmacie, Internet café. Totul, după cum aveam să aflu destul de repede, cu excepția ironiei, care este o raritate.

Trăgând geamantanul după mine, merg pe o alee care străbate vegetația luxuriantă. Pe o plăcuță scrie: „Vă rugăm să atingeți florile doar cu ochii!” Trec de câțiva oameni. Par îngrijorător de calmi. Îi salut. Ei îmi răspund cu „*Jai Guru Dev*” Ciudat salut, îmi zic eu. Mai târziu aveam să aflu că înseamnă „Victorie pentru Mintea cea Mare”. Nu sunt sigur cine are mintea cea mare, noi sau Guru-ji.

Mă îmbrac în haine mai comode, adecvate locului, și cobor pe o alee în pantă spre sala de mese. Îmi scot pantofii și îi las afară, alături de zecile de alte încălțări.

Un bărbat îmi trănțește în farfurie o mâncare supervegetariană (fără lactate, fără ceapă, fără usturoi), iar eu iau loc. Numai că nu am unde să mă așez. Toată lumea stă pe jos. Unii oameni, în mod natural, își încrucișează picioarele în poziția lotus cu o ușurință desăvârșită. Numai că eu nu sunt unul dintre acei oameni.

Un sfânt, sau un *sadhu*, stă așezat lângă mine. Are o barbă lungă și poartă o îmbrăcămintă de culoarea șofranului.

— *Jai Guru Dev*, îmi spune el.

Se roagă în tăcere, cu palmele împreunate, apoi începe să mănânce. O face cu mare îndemânare, ducând la gură orezul și linte cu mișcări fluide. Eu sunt mai puțin grațios. Îmi împrăști în poală jumătate din mâncare. O grămadă de boabe de orez mi se preling pe bărbie. Doar câteva boabe de linte mai reușesc să nimerească gura, dar din pură întâmplare. Mă simt ridicol. Pot să înțeleg dificultatea cu care cineva care a mâncat cu mâna toată viața face tranziția la cuțit și furculiță, dar ce ar putea fi mai instinctiv, mai uman decât să mănânci cu mâna?

Cineva vine la mine și mă bate pe umăr. Pentru o clipă, mă gândesc că o să-mi dea vreun sfat spiritual – doar suntem într-un *ashram*, la urma urmelor – însă sfatul lui este mult mai practic. Mă informează că trebuie să-mi folosesc numai mâna dreaptă ca să mănânc. Mâna stângă se folosește pentru alte necesități trupești.

Văd câțiva oameni îmbrăcați cu tricouri pe care scrie „Munca în slujba comunității este cheia fericirii”. Adevărul e că studiile confirmă acest lucru. Oamenii care fac voluntariat în mod regulat sunt, statistic, mai fericiți decât cei care nu fac. Mă gândesc să le spun asta, dar renunț repede la idee. Un *ashram* indian nu este un loc potrivit pentru statistici.

La ieșirea din sala unde am luat masa, observ un avizier cu postere în care ne este prezentat imperiul fericirii creat de Guru-ji și aflat în continuă expansiune: Școala de Jurnalism Sri Sri și Școala de Management Sri Sri. De îndată îmi vine în minte sintagma „management guru”. Râd pe înfundate. De fapt, nu tocmai pe înfundate, râd în gura mare. Dar aici nu se sinchisește nimeni. În asta constă frumusețea vieții într-un *ashram*. Poți să izbucnești dintr-odată în râs – sau în plâns sau să dai în mintea copiilor sau să sari ca nebunul într-un picior – și nimeni nu se sinchisește. Într-un *ashram*, totul este îngăduit. Mai puțin lipsa de respect față de Guru-ji. Așa ceva nu e îngăduit sub nicio formă.

Templul principal al *ashram*-ului arată ca un tort de nuntă uriaș, cu trei etaje și cu un bec mare și albastru în vârf. Înăuntru, marmură albă și arcade. Pe scenă, o fotografie a lui Guru-ji. E imensă, are cel puțin doi metri înălțime, este așezată

pe un pedestal și împodobită cu o ghirlandă mare de flori. Marmura albă e rece și simt o senzație plăcută sub picioarele goale.

Însă efectul general este de-a dreptul grotesc – prea multe chestii roz înflorate pe tavan, iar intrarea în templu e flancată de două lebede de peste doi metri înălțime. Dacă mai punem la socoteală și coșurile de gunoi în formă de iepurași, totul creează o atmosferă ce amintește vag de Disneyland.

Lângă fotografia lui Guru-ji stă așezată direct pe podea o mică trupă de muzică. „*Shiva om, Shiva om*”, cântă membrii trupei. În jurul meu, oamenii încep să se miște, la început mai lent, dar, pe măsură ce ritmul devine mai alert, și dansul devine tot mai febril. Unii dansatori încep să se rotească frenetic. Alții se țin de mână. Dar eu? Eu adopt atitudinea mea obișnuită de observator. Mi-e ciudă că nu pot să mă relaxez, nici măcar aici. Dar îmi zic: „de-abia ai ajuns aici, ai puținică răbdare”.

La *ashram* vin mai ales indieni. Specialiști IT din Bengaluru stresați. O femeie a venit în oraș dintr-un stat învecinat. Spera să se înscrie la un curs de informatică organizat de compania Oracle, dar nu mai erau locuri, așa că s-a înscris într-un *ashram*. Informatică sau spiritualitate. În India, ele sunt interșanjabile.

Sunt puțini străini aici. Am făcut cunoștință cu doi dintre ei: Elsa din Portugalia și Eva din Republica Dominicană. Ele sar dintr-un *ashram* în altul. Tocmai au petrecut două săptămâni în *ashram*-ul lui Sai Baba, nu departe de aici. Condițiile de trai de acolo erau mult mai aspre, îmi explică ele. Aveau reguli stricte pe care le impuneau niște zdrahoni ce purtau eșarfe albe. Nu erau condițiile de lux de aici. Nu-mi dau seama despre care condiții de lux este vorba. Eu nu am apă caldă la duș, iar după masă, fiecare își spală farfuria, ceea ce nu mă deranjează, dar nici nu poate fi numit un lux. Însă ceea ce au sacrificat în privința confortului material au câștigat în privința beneficiului spiritual.

— Am văzut lucruri uimitoare, îmi spune Elsa, cu un aer oarecum misterios.

— Swami te cheamă. Nu te duci tu la el. El te cheamă pe tine, mă lămurește Eva.

Eva pare consternată de sărăcia informațiilor oferite în acest *ashram*.

— Nu ne-a spus nimeni unde să mergem, îi spune ea unuia dintre oficialii *ashram*-ului, cu o notă de panică în glas. Nu ni s-a dat nicio informație.

Pare foarte încordată pentru cineva care tocmai a petrecut două săptămâni într-un *ashram* – și, de altfel, nu ar trebui ca noi să găsim informația singuri și nu să ni se spună ce să facem? Nu pentru asta am venit aici?

Azi are loc prima noastră lecție. Suntem în jur de treizeci la cursul numit *Arta de a trăi*, și doar câțiva străini: eu, Elsa și Eva. Stăm așezați direct pe podea, bineînțeles. Profesoara noastră este o indiancă pe nume Ami, fostă corporatistă. Acum, ea împreună cu soțul ei călătoresc în toată lumea, răspândind mesajul lui Guru-ji. Stă așezată în poziția lotus pe un postament, așa încât ea să fie un pic mai înaltă decât noi toți. Poartă un costum tradițional indian *salwar kameez*, lung și vaporos, iar pe chip are cel mai senin zâmbet pe care l-am văzut vreodată de când m-am întors din călătoria în Thailanda.

Începem prin a ne prezenta. Nicio problemă, îmi zic eu. Doar că trebuie să spunem „Îți aparțin!”, pe rând, tuturor celor prezenți în sala de curs. Eu nu prea mă împac cu ideea asta. De-abia i-am cunoscut pe oamenii aceștia. Cum să le aparțin? Mă achit de sarcină, bâiguind partea cu „Îți aparțin!” Apoi ni se comunică regulile *ashram*-ului.

Regula numărul unu: purtați îmbrăcăminte lejeră.

Nicio problemă.

Regula numărul doi: fără alcool în următoarele trei zile.

O oarecare problemă. O să-mi fie dor de paharul de vin pe care îl beau de obicei seara, dar presupun că pot să rezist trei zile și să compensez după aceea.

Iar ultima regulă: fără cafea, ceai sau cofeină de niciun fel.

Problemă mare. Regula asta mă lovește în moalele capului și cu siguranță m-ar fi trântit la pământ, dacă nu aș fi fost deja așezat pe podea. Încep să urzesc în minte planul de evadare. Știam că iluminarea presupune un sacrificiu, dar nu mi-am închipuit că sacrificiul va fi atât de mare. Mă cuprinde panica. Cum o să supraviețuiesc în următoarele 72 de ore fără niciun strop de cafea?

Ami nu intuiește panica mea sau, cel puțin, nu lasă să se întrevadă acest lucru. Trece la următorul exercițiu: meditația ghidată. Am mai cochetat eu în trecut cu ideea de meditație, dar întotdeauna mi s-a părut greu de suportat tăcerea. Când lucrezi la un post de radio, tăcerea este ceva ce trebuie evitat cu orice preț. Sigur, mai inserez câte o secundă sau două de tăcere pentru impresia artistică, dar orice depășește câteva secunde reprezintă un semnal că s-a întâmplat ceva îngrozitor. De aceea se și cheamă timpi morți.

Cât despre exercițiile de respirație? Nu pot să le fac. În mintea mea, fiecare respirație mă aduce cu un pas mai aproape de moarte și de ce să-ți dorești să faci numărătoarea inversă până la propria-ți moarte?

Ami apasă pe butonul de deschidere al unui CD-player, iar vocea înaltă și calmă a lui Guru-ji umple întreaga încăpere.

— Acum vă aflați în deplină armonie cu mediul înconjurător. Fiți recunoscători pentru acest minunat corp, pentru acest instrument.

Instrumentul *meu* este puțin cam dezacordat, cât despre minunat... Da, așa era în 1987. Dar înțeleg ideea. Trebuie să fim recunoscători pentru că suntem în viață. Trebuie să ținem ochii închiși, însă eu trișez și îi deschid o clipă. Zâmbetul lui Ami este radios; pur și simplu strălucește. Asta ar trebui să fie o dovadă suficient de clară că Guru-ji este pe drumul cel bun, că *ashram*-ul este ceva adevărat, totuși nu reușesc să scap de îndoieli.

În același timp, unele cuvinte rostite de Guru-ji, prin intermediul lui Ami, sună adevărat: „Noi continuăm să amânăm fericirea. Fericirea nu poate fi trăită decât în acest moment. Momentul prezent este inevitabil.” Îmi place propoziția asta din urmă. Sună mult mai bine decât vechiul refren dharmic „Fii aici acum!”, care mi s-a părut întotdeauna prea imperativ, ca un ordin. Dar, dacă momentul prezent este inevitabil, atunci aş putea să-l îmbrățișez.

Ami continuă: „Dacă îl rogi pe un copil să aleagă între ciocolată și liniște sufletească, evident că el va alege ciocolata. Dar un adult? Probabil că liniștea sufletească.” Și asta cu condiția ca acel adult să nu locuiască în Elveția, mă gândesc eu. Acolo, ciocolata *este* sinonimă cu liniștea sufletească.

Suntem într-o pauză, așa că profit de ocazie ca să stau de vorbă cu câțiva dintre indienii care participă la cursul unde sunt și eu. Majoritatea lucrează în domeniul IT și au un program foarte încărcat. Cursul *Arta de a trăi* li se pare interesant, fiindcă le oferă o alternativă spirituală fără ca aceasta să implice un sacrificiu pe viață. Nu e nevoie ca ei să devină *sanyasis* („cei care renunță la toate bunurile lumești și urmează calea unei vieți pur spirituale”). Tot ceea ce Guru-ji le cere discipolilor săi este un weekend de trei zile.

Le povestesc despre călătoria mea în căutarea celor mai fericite locuri din lume, despre Ruut Veenhoven și baza lui de date. Dacă e să înțeleagă ceva, atunci cu siguranță că trebuie să fie acești oameni din domeniul IT. Însă ei ridică din sprânceană și mă privesc cu neîncredere.

— Dar de ce să-ți dorești să cuantifici fericirea? întreabă Binda, un inginer de software.

Este o întrebare dezarmant de simplă, iar eu nu am un răspuns satisfăcător. M-am gândit de nenumărate ori dacă *putem* cuantifica fericirea, dar aproape niciodată dacă *ar trebui* să o cuantificăm.

Mulți dintre oamenii ăștia au locuit în străinătate, dar continuă să se întoarcă în India. Oare de ce?

— Imprevizibilul, îmi răspund ei aproape la unison.

Este un răspuns surprinzător. Noi occidentalii privim imprevizibilul ca pe o amenințare, ceva ce trebuie evitat cu orice preț. Ne dorim ca viața noastră de familie, cariera noastră, drumurile noastre, vremea să fie complet previzibile. Siguranța este ceea ce iubim cel mai mult.

Dar iată că niște ingineri IT perfect raționali îmi spun că lor le place imprevizibilul, că tânjesc după el, că nu pot trăi fără el. Am o vagă bănuială, nu pentru prima dată, că India se află la o latitudine spirituală complet inaccesibilă științei fericirii.

La ora mesei, le găsesc pe Eva și Elsa implicate într-o activitate decadentă. Sunt așezate pe scaune. Niște amărâte de scaune de plastic, dar, totuși, sunt așezate la o oarecare distanță de podea, ceea ce pare a fi culmea luxului. Un afiș scris de mână ne înștiințează că scaunele sunt rezervate pentru „persoanele în vârstă și vizitatorii străini”, adică pentru oamenii neobișnuiți cu podeaua. Le sunt recunoscător pentru că mă invită să stau pe scaun alături de ele.

Eva îmi povestește că, la celălalt *ashram*, nu aveau voie să vorbească stând pe scaune, așezați pe podea și în niciun alt fel. Femeile și bărbații stăteau separat.

— Sai Baba vrea să te concentrezi exclusiv asupra dezvoltării spirituale și nu asupra – face o pauză și arată înspre pelvis – conștiinței trupești.

Asta nu-i o problemă, îmi zic eu. Dușul rece pe care îl fac zilnic a avut grijă să-mi elimine orice conștiință trupească.

Astăzi e ziua cea mare. Vom învăța tehnica de respirație *sudarshan kriya*. Acesta este punctul central al cursului. Ne așezăm la locurile noastre pe podea și, din nou, mă contorsionez în poziția de lotus. Ami ne spune să ne dăm jos orice curea din piele, chiar și cureaua de ceas, întrucât este confecționată din piele moartă, care obstrucționează circulația energiei (*pranha*). Acest cuvânt, *pranha*, alături de cuvântul „toxine”, este frecvent întâlnit la orice *ashram*. Eu nu neg prezența niciunuia dintre ele, însă termenii sunt folosiți atât de des, încât aproape că își pierd orice semnificație. Mă crispez ori de câte ori îi aud.

Toți suntem un pic cam neliniștiți. Am auzit de această tehnică de respirație, însă detaliile au rămas un mister pentru noi. Ami ne spune „să ne dăm frâu liber sentimentelor, să nu avem inhibiții și, dacă auzim pe cineva râzând sau plângând, să nu ne holbăm la ei. Este experiența *lor*. Ei au o experiență, nu tu.” Chestia asta mă cam îngrijorează. Oare ce urmează să facem care să ne provoace reacții

emoționale atât de puternice? Nu prea am chef de așa ceva. Au trecut 24 de ore de când am băut ultima cafea și mă simt îngrozitor de morocănos.

Facem exercițiul și descopăr că nu e nimic bizar – un fel de sforăit în timp ce ești treaz. După aceea, stăm lungiți pe spate timp de zece minute. Femeia de lângă mine geme, ca și când ar avea dureri. Sunt un pic îngrijorat și mă gândesc să deschid ochii ca să văd ce se întâmplă, dar asta este experiența ei, așa că nu mă amestec.

În cele din urmă, ni se spune să deschidem ochii și să revenim la poziția lotus. După aceea, ne împărtășim (un alt cuvânt popular în *ashram*) experiențele. Eva începe să vorbească prima, cu o voce pițigăiată:

— Nu am mai avut niciodată o asemenea experiență. Am văzut o mulțime de figuri, inclusiv pe cea a lui Guru-ji. Probabil că acum el este aici cu noi.

Toată lumea aplaudă.

— Eu mi-am pierdut controlul, spune altcineva.

— Eu nu mai simt durerea de cap, spune un al treilea.

Din nou, ropote de aplauze.

— Eu am plecat de aici. Nu știu unde am fost, dar am fost plecată, spune o doamnă care, cu siguranță, s-a întors de unde o fi fost plecată.

Însă Elsa este cea care a avut experiența cea mai spectaculoasă.

— Am văzut focuri de artificii cu ochii minții. Focuri de artificii albastre, roșii, în toate culorile curcubeului. Și am simțit furnicături în picioare, ca și când acestea ar fi fost străbătute de curent electric.

Eu nu am văzut niciun foc de artificii. Sigur, mă simt un pic cam amețit și cam indispus, dar asta s-ar putea să fie din cauza lipsei de cofeină și a proastei circulații sanguine, datorate poziției lotus. Cred că e ceva în neregulă cu mine. Unde îmi sunt focurile de artificii spirituale?

Satish, un inginer IT costeliv, a adormit în timpul exercițiului și încă mai doarme după ce noi ne-am împărtășit experiențele. Cineva îl zgâlțâie pe Satish, însă el e cufundat într-un somn profund și nu se poate trezi. Lecția a luat sfârșit. E timpul să plecăm, dar Satish blochează singura ieșire. Ce e de făcut? Ami ne spune să pășim peste el și să nu-i deranjăm experiența. În timp ce pășesc peste trupul întins și sforăitor al lui Satish, nu pot să nu mă gândesc cât de norocos este el. Satish are cea mai bună experiență dintre toate.

La masa de prânz, Eva și Elsa discută cu înflăcărare despre lecția care tocmai s-a terminat.

— Dacă toți am medita zece minute zilnic, lumea ar fi un loc mai bun, spune Eva.

Eva este extrem de sensibilă față de tot ceea ce se petrece în jurul ei. De ani de zile nu mai urmărește jurnalele de știri. Ia totul foarte personal. Îmi povestește că în timpul războiului din Irak i-a apărut un chist la sân. Nu vreau să aud mai mult.

Ceasul deșteptător îmi sună trezirea la ora 6:00 dimineața. Încă o zi fără cofeină. Simt că-mi plesnește capul, nivelul meu de energie este periculos de scăzut. Tot ce pot să fac este să mă târăsc până în locul unde ne facem exercițiile de yoga.

Mă simt un pic mai bine după aceste exerciții. Circulația sângelui mi s-a întors la extremități. Cea de-a doua tehnică de respirație pe care o învățăm (*kriya*) mi se pare un pic mai interesantă. După aceea, mă simt foarte amețit, așa cum nu m-am mai simțit de când am fumat acel hașiș marocan (în scop de cercetare), cu multe luni în urmă. În timp ce stau lungit pe podea, cu palmele în sus, în ceea ce se numește poziția mortului (*shavasana*), îmi trec prin minte tot soiul de imagini. O văd pe Ami dezbrăcată, ceea ce mi se pare OK. Simt de parcă aș muri, și asta mi se pare OK. Se cheamă că am o experiență.

Un alt exercițiu. Suntem grupați separat, pe criterii de gen, și ni se spune să privim în ochii partenerului cu „inocență copilărească”. Partenerul meu este un negustor indian păros de vârstă medie. Mă simt extrem de stânjenit să-l privesc în ochi. După ce exercițiul ia sfârșit, facem din nou pereche cu un alt partener. De data asta, ni se spune să ne povestim viața, și îmi dau seama că mai degrabă aș vorbi cu cineva timp de cinci ore decât să-l privesc în ochi (cu inocență copilărească) timp de cinci secunde.

Apoi ni se prezintă un scurt material video despre Guru-ji. Auzim mărturii de la un fost terorist, de la un prizonier, de la o victimă a unui tsunami, de la un seropozitiv, toți aceștia confirmând puterile extraordinare ale lui Guru-ji și vorbind despre felul cum el și organizația lui le-au schimbat viața. Sri Sri este înfățișat ca un guru multinațional, un jucător pe scena internațională, care ține cuvântări în fața unor instituții destul de limitate precum Asociația Americană de Psihiatrie.

La *ashram* se vorbește adesea de Guru-ji și întotdeauna în termeni reverențioși. Ami clipește des și se înroșește ca o școlăriță îndrăgostită ori de câte ori îi pomenește numele. Asemenea tuturor învățătorilor spirituali, anii de tinerețe ai

lui Sri Sri abundă în povești miraculoase. Se spune că, la vârsta de patru ani, citea *Bhagavad-Gita*, un text sfânt hindus. Când a înființat *ashram*-ul, cu mulți ani în urmă, acest ținut era complet sterp. Așa cum ne explică Ami, „Guru-ji a adus apă de la fântână cu mâna lui și a zis: «Este atâta verdeață și atâta frumusețe aici. Nu le vedeți?» Și așa s-a și întâmplat. Totul, inclusiv această clădire, a luat ființă exact așa cum a spus el că se va întâmpla. Harul lui Guru-ji este aici.”

Mărturisesc sincer că toată această venerație îmi face greață. Dacă mi-aș dori să venerez pe cineva, o am pe soția mea. Nu era nevoie să bat drumul până în India pentru asta. Lingușirea cuiva este tot atât de neproductivă și de enervantă ca și autolingușirea. Narcisismul întors pe dos tot narcisism rămâne.

Am avut șansa să-l cunosc personal pe Guru-ji. Cu câteva zile înainte să merg la *ashram*, am fost la Delhi, în vizită la niște prieteni, când am observat un mic anunț în care se spunea că Sri Sri Ravi Shankar urmează să țină o conferință intitulată „Succes fără stres”. Nu puteam să ratez așa ceva.

Ajung devreme, dar deja s-a format o coadă lungă. Suntem controlați superficial înainte să intrăm într-o sală mare. La intrare se află o cutie de lemn unde putem să lăsăm întrebări pentru Guru-ji. Scriu și eu o întrebare, împăturesc foaia de hârtie și o strecur în cutie.

Un guru nu poate fi ascultat pe stomacul gol. Merg la snack-bar, îmi cumpăr o pungă de pop-corn și apoi mă așez în primul rând. Pe scenă se află o canapea învelită într-un material auriu, cu două măsuțe de o parte și de alta. În spatele canapelei este un afiș mare pe care scrie „Succes fără stres, cuvântare susținută de sfinția sa Sri Sri Ravi Shankar” Iar dedesubt, logourile celor cincisprezece sponsori. Se pare că e nevoie de o grămadă de bani pentru a ține în mișcare mașinăria învățătorului spiritual.

Guru-ji întârzie. Spectatorii încep să își piardă răbdarea, când, dintr-odată, se sting luminile și începe să cânte o mică trupă așezată direct pe scenă. *Shiva om, shiva om*. Ritmul se întetește, iar spectatorii încep să bată din palme în ritmul muzicii. *Shiva om, Shiva om*. O voce intonează: „Înainte să vii era întuneric, acum este lumină.” *Shiva om, Shiva om*. Apoi intră Guru-ji, iar spectatorii se ridică în picioare și îl ovaționează, de parcă ar fi o vedetă de muzică rock.

Guru-ji se scaldă în lumina unui reflector, ca într-o rază de soare. Poartă un veșmânt alb vaporos. În jurul gâtului are cea mai mare ghirlandă de flori pe care am văzut-o în viața mea. Cred că aceasta cântărește peste douăzeci de kilograme. Sunt uimit că poate suporta o asemenea greutate în jurul gâtului. Guru-ji aprinde făclia pentru ceremonii, în timp ce demnitari și oameni de afaceri îmbrăcați în

costume îl privesc cu admirație. Acum Guru-ji vorbește. Își mișcă buzele, dar noi nu-l putem auzi. Spectatorii murmură îngrijorați. Ce se întâmplă cu Guru-ji? Cum putem să-i urmăm sfaturile înțelepte dacă nu le auzim?

Guru-ji își tot pipăie un obiect pe veșmânt. Îl bate ușor cu vârful degetelor. Nimic. Bate din nou cu vârful degetelor. Tot nimic. Se foiește din nou. Bate iarăși cu vârful degetelor și, de data asta, în sala de conferințe răsună un sunet grav și înfundat, urmat de vocea ascuțită și înțeleaptă a lui Guru-ji.

— Totul depinde de un buton micuț, spune el, cu o strălucire atotștiutoare în ochi.

Spectatorii râd și aplaudă. Când un guru spune așa ceva, cuvintele lui sunt impregnate cu o semnificație adâncă, în vreme ce, dacă am spune eu sau dumneavoastră același lucru, oamenii ar considera că vorbim doar despre un buton micuț și despre nimic altceva. Așa cum unii oameni sunt celebri pentru că sunt celebri, tot astfel și învățătorii spirituali sunt înțelepți pentru că sunt înțelepți. Ei nu pot da greș.

Guru-ji ne spune să o salutăm pe persoana de lângă noi, ceea ce și facem.

— Ați salutat-o din toată inima sau a fost doar un gest formal? ne întreabă el. Ați salutat precum o stewardesă care spune „Vă doresc o zi plăcută!”? Atunci nu ați salutat cu adevărat.

Spectatorii izbucnesc în râs.

Guru-ji ne spune că un copil zâmbește de patru sute de ori pe zi. Adulții doar de șaptesprezece ori. Adulții căsătoriți chiar și mai puțin, spune el, iar mulțimea izbucnește din nou în râs.

— Ce este viața fără zâmbet, fără râs? O persoană stresată nu poate zâmbi.

Guru-ji se plimbă dintr-o parte în alta a scenei, luând după sine toți spectatorii, ca orice bun orator. Ne spune că avem nevoie să creăm un spațiu pentru imperfecțiune în viața noastră.

— De ce ne pierdem cumpătul? Fiindcă iubim perfecțiunea. Faceți un pic de loc imperfecțiunii în viața voastră. Mă urmăriți?

— Da! strigă spectatorii la unison.

Luminile se estompează și ni se spune să ne măsurăm fâlcile și sprâncenele. Este chiar o senzație plăcută. Apoi, ni se indică să pronunțăm sunetul „om”. Este un cuvânt în sanscrită, limba vechilor texte hinduse, o limbă bazată pe vibrații. În sanscrită, nu doar auzi cuvintele, le și simți.

Să auzi și să simți o mie de oameni rostind „om” în același timp este un lucru extraordinar. Simți că vibrează aerul din jur. Îmi place asta, îmi spun, da, îmi place

asta, și îmi dau seama cât de mult asociez India cu sunetele – strigătele melodioase ale vânzătorilor ambulanți, claxonul strident al autoricșelor, incantațiile preoților hinduși. Orice sunet, nu doar cele sfinte, este o vibrație. Iar o vibrație este, bineînțeles, mișcare. Aer care se lovește de aer. Nimic mai mult. Și totuși, această simplă lege a fizicii poate conduce la un concert de pian de Mozart sau la șoaptele unui îndrăgostit sau la pocnetul unei arme semiautomate.

Ajungem la momentul întrebărilor. O femeie scoate o hârtiuță din cutia de lemn. Prima întrebare este chiar a mea. Nu-mi vine să cred. Trebuie să fie zeci, dacă nu sute, de întrebări în acea cutie. Cum e posibil să o aleagă chiar pe a mea? Probabil că acesta e un semn. În India, totul reprezintă un semn.

O citește cu voce tare.

— Este fericirea cel mai înalt ideal sau există un țel mai măreț pe care ar trebui să-l atingem?

Este întrebarea care mă sâcăie de foarte multă vreme. Am străbătut mii de kilometri în căutarea celor mai fericite locuri din lume, plecând de la premisa că fericirea este, așa cum credea Aristotel, suma tuturor lucrurilor. Dar oare așa este? Sau există un țel mai important?

Guru-ji răspunde fără ezitare.

— Da, există ceva mai înalt decât fericirea. Iubirea.

Spectatorii aplaudă.

Guru-ji așteaptă ca aplauzele să se domolească, iar apoi continuă:

— Nu doar că iubirea este mai presus de fericire, dar, în competiția dintre adevăr și iubire, iubirea învinge. Trebuie să năzuim către o iubire care nu deformează.

Nu știu sigur ce vrea să spună prin ultima parte a afirmației. Însă nu mai am cum să aflu. S-a trecut deja la următoarea întrebare:

— Ce se întâmplă cu noi după ce murim?

Este o întrebare importantă, cea mai importantă, și toți spectatorii, inclusiv eu, stăm cu răsuflarea întretăiată.

Înainte de a răspunde, Guru-ji face o pauză, pentru a spori efectul dramatic.

— Aș putea să vă spun, dar vreau să păstrez suspansul. Nu aș vrea să ajungeți dincolo și să spuneți: „Exact la asta mă așteptam. Ce plictiseală!”

Spectatorii râd. Însă eu mă simt păcălit. M-am ocupat de suficient de multe conferințe de presă ca să știu când cineva reușește să ocolească răspunsul cu dibăcie.

Acum se strigă întrebări din public. Unele răspunsuri ale lui Guru-ji sunt înțelepte, altele sunt superficiale. Câteva sunt și una, și alta.

- Cum putem stopa terorismul?
- Terorismul este pur și simplu o lipsă de cultură. Fiecare copil ar trebui să învețe câte ceva despre religie, atunci n-ar mai crede că alții sunt răi.
- Cum pot să-mi cunosc soarta?
- Viața este o combinație între libertate și destin, iar partea frumoasă e că nu știi unde începe una și se sfârșește cealaltă.
- Când o să câștig un miliard de rupii?
- Întrebă un prezicător. Dar nu uita că el îți va cere o sută de rupii.
- Așteptările conduc la dezamăgiri, prin urmare ce trebuie să fac?
- Aștepți un răspuns de la mine? Mai bine să nu aștepti.
- Când va scăpa India de corupție?
- Când vă veți ridica și veți lupta împotriva corupției.

Îmi place acest răspuns. Este adevărat și presupune acțiune din partea celui care pune întrebarea. Hinduismul este o religie a acțiunii, mai curând decât a credinței. În *Bhagavad-Gita*, Krishna îi spune lui Arjun că acțiunile sale, și nu convingerile sale, îl vor elibera. Sau, așa cum spune Guru-ji:

— Când ești în cada de baie, trebuie să te miști nițel ca să simți căldura.

Întrebările venite din public par să fie fără sfârșit, însă Guru-ji ridică o mână și spune că regretă, dar timpul pentru întrebări s-a epuizat și dispare de pe scenă.

Spectatorii se ridică și pleacă. Toți par mulțumiți de spectacolul din această seară. Eu plec cu sentimentul că tocmai am primit echivalentul spiritual al pop-cornului: gustos, ușor de înghițit, cu o oarecare valoare nutritivă, dar nu pe deplin satisfăcător.

Eu, personal, nu sunt în stare să separ mesajul de mesager. Antenele mele sunt sensibile la cel mai mic semn de ipocrizie și, odată detectată, neutralizează orice înțelepciune pe care mi-ar putea-o împărtăși un guru. Însă nu toată lumea gândește așa.

În anii 1980, un guru foarte popular, pe nume Bhagwan Shree Rajneesh sau Osho, a atras o mulțime de adepți în India și apoi în Statele Unite. A întemeiat un *ashram* în Oregon, un complex extrem de vast și de bine pus la punct. Osho propovăduia importanța iubirii și a deschiderii către spiritualitate. S-a dovedit însă că Osho cumpărase, din prea multă iubire, 93 de automobile Rolls-Royce și, până la urmă, a fost arestat de autorități pentru încălcarea condițiilor de imigrare. I-am citit învățăturile, iar unele dintre ele mi s-au părut de bun-simț, însă mașinile

Rolls-Royce au fost o mare lovitură pentru mine. Nu-l mai puteam lua în serios pe Osho.

Nu același lucru s-a întâmplat și cu prietena meu indiană Manju din Delhi. Manju, o avocată cu scaun la cap, nu vedea niciun motiv să renunțe la înțelepciunea lui Osho din cauza Rolls-Royce-urilor.

— Păstrez ce e bun și arunc ce e rău, mi-a spus ea într-o zi, pe când luam masa împreună.

Cu alte cuvinte, indienii nu pretind perfecțiune, și nici măcar consecvență, din partea învățătorilor lor spirituali. Guru este un înțelept. Guru este un escroc. Două idei contradictorii care coexistă confortabil în mintea indiană a lui Manju.

Este ultima mea zi la *ashram*. Cursul s-a încheiat. Îmi iau rămas-bun de la Ami. Ea îmi zâmbește cu căldură și îmi spune:

— O să aibă loc o revoluție spirituală, poate că nu în decursul vieții noastre, dar o să vină cu siguranță.

Îi răspund fără convingere, „Sper să fie așa!”, după care plec.

Îi invidiez pe oamenii ca Ami. Are mintea limpede, este plină de energie, fața îi radiază. Mi-aș dori să fiu și eu așa. Ce mă împiedică să fiu ca ea? Sunt eu oare atât de atașat de ironie și de inteligență? De succes? După un an întreg de călătorii și de reflecții cu privire la fericire am ajuns la concluzia că niciunul dintre aceste lucruri nu conduce la fericire, dar cu toate astea, nu pot să renunț la ele.

Îmi iau rămas-bun de la Eva și de la Elsa, care sunt înnebunite după noul lor guru. Deja își fac planuri să participe și la cursul pentru avansați. Eva mă îmbrățișează cu putere. Îmi spune că arăt diferit – mai calm și cu mai multă energie. Mă înfior la auzul acestor cuvinte, dar are dreptate. Mă simt mai relaxat. Respir mai adânc. Am supraviețuit trei zile fără cafea, iar durerile de cap aproape că mi-au dispărut. Mi-a revenit la normal și circulația periferică.

De unde au venit toate astea? Nu-mi amintesc niciun moment anume și nicio poziție în care să-mi fi contorsionat trupul. Poate că așa se petrece iluminarea. Nu printr-o lovitură de tunet sau printr-un fulger năpraznic, ci picătură cu picătură, până când, într-o bună zi, îți dai seama că ți s-a umplut paharul.

Problema cu *ashram*-ul indian este că, odată ce ai ieșit din el, te-ai întors în India. Taxiul în care mă aflu este blocat în trafic. Simt arsuri în gât de la gazele de eșapament. Mă ustură ochii. Traficul mi se pare și mai haotic decât era în urmă cu câteva zile, sau poate că mintea mea, limpezită și decofeinizată, este acum mai

conștientă de prezența caniculei, a prafului și a zgomotului. Am fost dintotdeauna foarte sensibil la zgomot, un impediment dovedit împotriva fericirii, ceea ce eseistul Ambrose Bierce numea „duhoarea din ureche”.

În cele din urmă, ajungem la o clădire cu două etaje dintr-o zonă foarte aglomerată a orașului. Proprietarul clădirii este un artist pe nume Suresh. Auzisem că închiriază camere, iar casa lui este un fel de salon circular. Toată lumea trece pe aici. Mi s-a părut un mod bun de a-mi reveni, dacă acesta este cuvântul potrivit, după experiența pe care am avut-o la *ashram*, și o ocazie bună să cunosc mai bine orașul.

Clădirea este proiectată de Suresh însuși. A construit casa în jurul unui migdal. Iubește atât de mult acest copac, încât prietenii lui îi spun în glumă că s-a însurat cu el.

Mă cațăr cu bagajele pe o scară circulară. Salonul este ticsit cu tablouri, cărți și antichități hinduse. În chiuveta de la bucătărie zace un maldăr de vase murdare. Pe deasupra cojilor de mango și a zațului de cafea roiesc muște ca o escadrilă de elicoptere de atac.

— Menajera a lipsit azi, îmi explică Suresh.

În India, toată lumea are menajeră, chiar și artiștii săraci.

Deși e încă dis-de-dimineată, salonul lui Suresh e deja foarte animat. Oamenii stau tolăniți, fumează țigări și beau cantități uriașe de cafea, riscând să-și coboare nivelul de energie la cote periculoase, dar fără să le pese câtuși de puțin. În aer plutesc fumul și ironia. Inspir adânc.

— Bine ați venit în anti-*ashram*, îmi spune cineva.

Fac cunoștință cu Harsha, al cărui nume înseamnă „fericire”, cu Vikram, cu Arjun și cu alții ale căror nume le-am uitat.

Am nimerit în toiul unei discuții aprinse pe teme actuale. Oamenii se plâng de continua dezvoltare urbană și de felul cum se transformă orașul lor iubit pe zi ce trece. Sosirea mea, direct de la *ashram*, le-a deviat discuția de la blocajele rutiere la spiritualitate. Este o cotitură bruscă, dar acest grup o poate depăși cu ușurință.

— Trăim într-o țară bazată pe sindromul lui Dumnezeu, spune Vikram, sau Viki, cum îl strigă prietenii.

Viki poartă un cercl de aur într-o ureche și o cămașă de culoarea șofranului și vorbește cu foarte multă deschidere într-o țară care nu este atât de deschisă în legătură cu astfel de lucruri.

— Oamenii au nevoie de cârje, spune Viki, iar acești guru reprezintă cârjele.

Mă simt obligat să-i apăr pe guru, mai cu seamă pe al meu, un impuls care mă surprinde. Le povestesc despre tehnica respirației pe care am învățat-o și despre relaxarea care a urmat.

— Cineva inventează o tehnică a respirației și apoi vrei să primești de la el toate răspunsurile, spune un sculptor vânjos pe nume Vivek.

— Creierul se oxigenează mai bine și de aici provine senzația de plutire, spune Roy, care este medic și știe cum stau lucrurile astea.

Roy tratează mulți pacienți, fără să se întâlnească vreodată cu ei. Citește radiografiile pacienților unui spital din Statele Unite.

OK, deci există o explicație medicală pentru amețeala pe care am simțit-o. Și asta o face mai puțin reală?

— Este ca o pedichiură spirituală, se amestecă în discuție un altul. Te simți mai bine o vreme, însă nu se schimbă nimic cu adevărat.

— Oamenii sfinți trebuie să practice lepădarea de sine, spune Viki. Până la urmă, despre asta este vorba, despre lepădare și jertfă de sine.

Le povestesc acestor sceptici cum Guru-ji a profețit crearea unui *ashram* ca o oază de vegetație luxuriantă într-un ținut stâncos și arid unde experții credeau că nu poate crește nimic.

Mitologie guru clasică, spune cineva. Ei întotdeauna anunță că vor construi ceva sau că vor cultiva ceva, chiar dacă experții spun că nu este posibil. Însă aceste revelații sunt întotdeauna retrospective. Ele sunt manifestări ale credinței, nu există niciun fel de dovezi, prin urmare nu pot fi confirmate, nici infirmate.

— De ce nu pot oamenii să stea și să mediteze în liniște? spune altcineva.

— Este prea plictisitor, spune Viki.

— Poți să fii autentic și fals în același timp? întreb eu.

— Se pare că da, spune Suresh. Asta este India.

— În India, totul este adevărat, iar contrariul său este și el adevărat, spune altcineva.

Simt că mi se învârt capul și e gata să explodeze. Suresh, intuindu-mi starea de disconfort, îmi oferă o cafea, dar eu îl refuz politicos. Am supraviețuit deja trei zile în variantă decofeinizată. Vreau să văd cât de mult mai pot rezista.

Conversația se mută de la subiecte superficiale la subiecte profunde și înapoi la subiecte superficiale. Mă trec fiori metafizici. E abordat subiectul *samsara* („credința orientală potrivit căreia ne naștem iarăși și iarăși, până când dobândim iluminarea”). Atunci suntem eliberați și nu ne mai întoarcem pe acest pământ.

— Pe mine nu mă deranjează să mă întorc în chip de câine sau de copac, spune Viki. Nu mă grăbesc să părăsesc această planetă.

— Undeva în univers, cineva a primit o fărâma de timp. Noi suntem acea persoană, este fărâma noastră de timp, spune Suresh enigmatic.

Scurta explozie de optimism de la Viki s-a evaporat și acum își exprimă o nouă nemulțumire.

— Știți care este cea mai profitabilă afacere în țara asta? Religia. Sunt foarte cinic, spune Viki, de parcă s-ar fi îndoit cineva de asta. Dacă am o problemă, merg la cel mai bun prieten al meu, nu la un guru. Acești guru câștigă o groază de bani. Nu cred că este vreunul autentic. Toți sunt niște escroci.

Cineva se ridică și pleacă. Altcineva intră. În India, casa unui om este castelul său. Însă este un castel fragil, fără ziduri de apărare, și poate fi ușor invadat atât de prieteni, cât și de dușmani. În apartamentul meu din Delhi, s-au perindat o mulțime de oameni: instalatori, electricieni, curieri, sfinți, funcționari guvernamentali, șoferi de taxi. Poate fi îngrozitor de enervant; uneori, vrei și tu să stai în indispensabili, fără să fii deranjat de nimeni. Însă acest flux nesfârșit de oameni care se perindă prin viața ta înseamnă că nu ești niciodată singur în India.

În salonul lui Suresh, conversația șerpuiește precum Gangele, revărsându-se dintr-un subiect în altul, fără vreo logică anume. Totuși, revin mereu în discuție schimbările care se petrec în Bengaluru.

— Ne-am transformat cu toții în bufnițe, spune Viki. Oamenii stau treji toată noaptea, lucrează sau se distrează. Și de ce se grăbește toată lumea? Traficul e un coșmar.

— Și să nu uităm de telefoanele mobile, spune cineva.

— Toți au telefon mobil, spune Viki, exact pe tonul pe care l-ar folosi dacă ar spune „Toți au tuberculoză.”

— Tu ai telefon mobil, Viki? îl întreb eu.

— Da, am, răspunde el cu sfială, în timp ce scoate din buzunar un telefon nou-nouț. Dar eu îl bombănesc tot timpul. Eu am atitudinea potrivită.

— Oamenii ăștia dependenți de tehnologia de ultimă oră vor fi complet epuizați la treizeci, treizeci și cinci de ani, spune cineva. Se vor trezi într-o bună zi și își vor da seama că viața a trecut pe lângă ei.

Tocmai reflectam la aceste chestiuni, când sosește Emma. Gâfâie în timp ce urcă scările, trăgând după ea două valize enorme. Zborul de la Londra a fost un coșmar, a durat 24 de ore. Nu, nu are nevoie să doarmă, are nevoie de o țigară și de o cafea, iar Suresh i le oferă prompt pe amândouă.

Emma este ceea ce se numește un „refugiat hedonic” de prima mână. Când avea cinci ani și se afla la Londra, trăgea de sariurile femeilor în restaurante. Unul dintre primele cuvinte pe care le-a rostit a fost „India”.

A reușit să călătorească în India pentru prima oară la vârsta de 25 de ani. A zburat la Delhi și a sărit într-un taxi, plonjând în nebunia traficului indian. Majoritatea oamenilor consideră asta descurajant, aproape înfricoșător, dar nu și Emma. Ea stătea pe locul din spatele șoferului și se simțea cuprinsă de o adâncă liniște sufletească. Poate că a plâns, poate că nu. Nu-și mai aduce aminte. Știa cu certitudine un singur lucru: era acasă.

După ce își bea cafeaua și își fumează țigara, Emma se aruncă pe un scaun și se amestecă în discuția noastră.

— Ce îți place așa de mult în India? o întreb eu.

— Îmi place sunetul claxoanelor, îmi plac auto-ricșele, femeile care își balansează ulcioarele pe cap, vânzătorii de arahide care-și laudă marfa, clopotele templelor. Îmi place accentul indian. E fără sfârșit. Îmi place totul.

Nu pot să nu remarc faptul că majoritatea lucrurilor enumerate de ea sunt de natură acustică. India este un festin pentru urechi. Poate că asta se va schimba, pe măsură ce indienii se îmbogățesc, dar, sincer vorbind, nu e nimic mai îngrozitor de anost decât sunetul prosperității. Zumzetul anost al unui aparat de aer condiționat sau clicăitul înăbușit al unei tastaturi nu pot concura nici pe departe cu strigătele melodioase ale vânzătorilor ambulanți dintr-o piață în aer liber sau cu sunetul ritmic al mașinilor de cusut dintr-un atelier de croitorie. Până și traficul din Lumea a Treia, cu simfonia lui de claxoane stridente, este mai plăcut decât șuieratul monoton al unei autostrăzi moderne.

Emma a locuit cândva în Bengaluru. Așa i-a cunoscut pe Suresh și pe cei din grupul său de prieteni. Acum Emma locuiește la Londra, dar se întoarce adeseori în India. Urmează o lecție de geografie a Indiei. Încep să povestesc despre oamenii pe care îi cunosc, despre legături, despre despărțiri. Un miliard de suflete în India, iar ei par să-i cunoască pe toți. Țara asta este un lanț de cercuri care se intersectează la infinit.

Emma își deschide valiza, iar eu nu pot să-mi cred ochilor. Înăuntru se află zeci și zeci de genți, frumos ambalate în plastic. Emma se ocupă de o afacere cu genți. Le concepe în atelierul ei de creație din Londra și le fabrică în Hong Kong și aici, în Bengaluru. Îi povestesc despre pasiunea mea pentru genți și observ cum i se luminează dintr-odată privirea. Este privirea unui traficant de droguri care tocmai a făcut cunoștință cu un narcoman înrăit.

O rog pe Emma să-mi analizeze obsesia mea pentru genți. După cum vă amintiți, dețin o colecție de genți pe care majoritatea oamenilor, inclusiv specialiștii în domeniul tulburărilor psihice, ar considera-o mult peste limita normalului.

— Hmmm, spune ea, ca un psihanalist care se confruntă cu un caz fascinant. Este un fel de colac de salvare. Și apoi, în geantă porți niște lucruri, bagajul tău. Obsesia ta reprezintă o prelungire a bagajului tău emoțional. Da, asta este: ai nevoie de un loc în care să-ți pui bagajul emoțional.

Nu-i rău. Nu-i rău deloc.

Fac cunoștință cu Chandra, un tip durduliu care stă în apartamentul de la parter. Are o chelie impresionantă și poartă un costum *kurta* verde, care îi ajunge până la genunchi. Mă duce cu gândul la un marțian prietenos. De fapt, Chandra este specialist în geografie culturală. A locuit în Statele Unite timp de 18 ani, în locuri precum Waco, Texas și Fargo, în Dakota de Nord. Chiar și astăzi, simpla menționare a cuvântului „Fargo” e de ajuns ca să-i dea frisoane. De asemenea, a făcut o mare pasiune pentru serialul *Seinfeld*, iar în fiecare dimineață se trezește cu senzația enervantă că trebuie să ajungă undeva, oriunde, până la ora 8.30.

— Și de-abia anul trecut am reușit pentru prima oară să dorm după-amiaza fără să mă simt vinovat, adaugă el.

Simt nevoia să fac o pauză de conversație, așa că ies pe terasă. Cândva mi-a spus cineva că, dacă vrei să cunoști India, e de ajuns să stai la un colț de stradă, orice colț de stradă, și să-ți rotești privirea 360 de grade. O să vezi totul. Tot ce-i mai bun și tot ce-i mai rău din oameni. Ridicolul și sublimul. Sacrul și profanul. Aici, unde mă aflu eu acum, nici măcar nu e nevoie să-mi rotesc privirea. De pe terasă se vede totul. Dacă privesc într-o direcție, văd o mahala. Un talmeș-balmeș de maghernițe care, la prima vedere, par o grămadă de gunoi. Doar când privești mai atent, îți dai seama că locuiesc oameni acolo. Dacă te uiți în altă direcție, zărești o clădire lucioasă din sticlă, sediul companiei Cisco Systems.

Așa cum am mai spus, în India totul reprezintă un semn, mai ales panourile publicitare. Cum este cel de vizavi, pentru o companie care se cheamă Soluții Sublime. Habar n-am cu ce se ocupă compania respectivă, probabil că ceva în domeniul IT, dar îmi place la nebunie numele.

Mă întorc în salon și mă amestec și eu în toiul conversației.

— Totul e adevărat. Și totul e fals, spune cineva, și toată lumea e de acord.

Emma e deja la a cincea ceașcă de cafea și la a șaptea țigară. I s-au dilatat pupilele și acum vorbește foarte repede. Deodată, se sting luminile, iar ventilatorul

din tavan se oprește. Eu încep să transpir pe loc. Însă discuția își urmează cursul nestingherită.

— Bengaluru este capitala penelor de curent, spune cineva.

— Dar ce fac companiile high-tech? întreb eu. Cum se descurcă în condițiile astea?

— Ei, haide, îmi zice Viki, de parcă aș fi îngrozitor de naiv, ceea ce e foarte adevărat. Marile companii au supergeneratoare de curent. Ele au un circuit separat, propriul lor circuit.

— Întreaga lume IT funcționează într-un circuit separat, spune Chandra, și e clar că nu vorbește doar despre electricitate.

Angajații companiilor high-tech, cei care au tras lozul cel mare, trăiesc în comunități închise, care poartă nume precum Dollar Colony. Își fac cumpărăturile în malluri, care au și ele propriile lor generatoare de curent. Acești oameni se închină zeiței bogăției, Lakshmi.

În locul clădirilor vechi din Bengaluru care sunt demolate răsar clădiri de birouri sau câte un shopping center.

O întreb pe Emma unde se plasează pe scara fericirii.

— La cinci, ba nu, la patru. De fapt, poate că la 3,5.

Scade tot mai mult, pe măsură ce se gândește mai bine, ceea ce, cum i-ar spune orice thailandez, este exact problema ei.

— Ar trebui să fiu mai fericită, însă mi s-a cuibărit în suflet frica și mi-am pierdut încrederea. Când eram pictoriță, când eram mai tânără și nu aveam nimic, eram fericită.

Cercetătorii au descoperit că, pe parcursul unei vieți, fericirea ia forma literei U. Suntem cei mai fericiți în tinerețe și la bătrânețe. Emma se află acum în punctul cel mai de jos, într-o depresie emoțională. Dar nu mă lasă inima să-i spun asta. Mă tem că nivelul ei de fericire s-ar reduce și mai mult.

Emma îmi spune că energia este mai bună aici decât la Londra. Iar mă întâlnesc cu acest cuvânt, dar de data asta nu mă mai trec fiorii. Rostit aici, de un refugiat hedonic care fabrică genți și fumează de zor, nu pare să sune câtuși de puțin fals.

Viața mea în comunitatea de artiști intră într-o rutină plăcută. Mă trezesc în fiecare dimineață înainte de răsăritul soarelui, un obicei prost pe care l-am deprins la *ashram*, și fac exercițiul de respirație *kriya*. OK, deci este vorba doar despre oxigenarea creierului, nimic transcendentă. Dar nici că-mi pasă. Mă ajută să mă simt bine. Îmi dă energie. (Dumnezeule, am început și eu să folosesc

cuvântul ăsta.) Și, având în vedere că nu mai beau cafea, am nevoie de cât mai multă energie.

După aceea, ies pe terasă și admir răsăritul soarelui deasupra mahalalei de vizavi. Sărării își trăiesc viața mult mai în public decât noi ceilalți. Un copil stă pe vine și face caca, o femeie ajută un bărbat să se spele, îi toarnă în cap câteva găleți de apă. Un alt bărbat are o așchie înfiptă în talpa piciorului; în jurul lui s-au adunat câțiva oameni care încearcă, probabil, să-i dea o mână de ajutor. Un alt bărbat se spală pe dinți. Cei mai mulți dintre acești oameni sărmani au slujbe și câștigă în jur de trei dolari pe zi. Dar ei nu sunt, nici pe departe, cei mai săraci oameni din India. Tocmai asta este frumusețea vieții în această țară – indiferent de cât de jos te afli pe scara socială, se găsește întotdeauna cineva și mai jos decât tine. O scară infinită.

Suresh mă duce cu motocicletă lui într-unul dintre parcurile orașului. Înainte să devină Orașul IT, Bengaluru era cunoscut drept Orașul grădină. E încă devreme, dar parcul este plin de oameni care se plimbă, meditează, urinează, fac yoga, râd. La întoarcere, ne oprim să cumpărăm niște *idli* și alte chestii spongioase care se mănâncă la micul dejun în sudul Indiei.

Restul zilei îl petrec lenevind. Mai citesc câte ceva, mă mai gândesc la cafea. Dar, cea mai mare parte a timpului mi-o petrec stând pur și simplu. Indienii, și mai ales bărbații indieni, se pricep de minune la asta. Sunt adevărați experți. Nu mă pot lua la întrecere cu ei, dar îmi dau silința pe cât posibil.

La un moment dat, Chandra, marțianul cel prietenos, ne propune să mergem la cafeneaua Khoshy, unde să ne continuăm „activitatea”. Khoshy are o îndelungată tradiție, datând încă din anul 1940, cu șapte ani înainte ca India să-și câștige independența de sub dominația britanică.

Cafeneaua a rămas aproape neschimbată. Pereții sunt de culoarea muștarului și au nevoie urgentă să fie zugrăviți. Ventilatoarele din tavan se învârt, dar nu prea repede. Nimic nu se mișcă prea repede la Khoshy. Nici ospătarii, nici bucătarii, nici clienții, și tocmai în asta constă farmecul lui. Oamenii petrec zeci de ore aici, se întâlnesc cu prietenii, își beau puncii de ghimbir și mănâncă „*smileys*”, adică niște cartofi prăjiți care au forma unor fețe zâmbitoare.

Astăzi ne întâlnim cu Meena, prietena lui Chandra. Este jurnalistă la un cotidian național. Are părul cărunt, tuns scurt, și o minte foarte ageră.

— Te rog să nu mă înțelegi greșit, îmi spune Meena, cu capul ușor înclinat într-o parte. Învățătorii guru au și ei rostul lor. Doar că nu sunt pentru mine.

Nu mă gândisem niciodată la modul ăsta. Învățătorii guru au rostul lor.

Meena a petrecut odată șase luni în Statele Unite, când a lucrat pentru *Baltimore Sun*. De-abia aștepta să plece de acolo. Este o distanță prea mare între oamenii din Statele Unite, iar prin asta ea vrea să spună mai mult decât o distanță fizică, deși este vorba și despre asta. Străzile i s-au părut înspăimântător de liniștite. Unde se află toți oamenii? se întreba ea.

— Americanii sunt așa de ocupați, spune ea. Când nu sunt ocupați cu munca, sunt ocupați cu relaxarea.

Comand o limonadă. La fel comandă și Meena, plus masala de arahide, fără chili.

— Ce-ar putea învăța americanii în India? o întreb pe Meena.

— Ați putea învăța să vă relaxați, să trăiți vieți suprapuse. Noi suntem o țară anume făcută pentru asta. Acceptăm o mulțime de imperfecțiuni. Ați putea și voi să fiți așa.

Și cu toate astea, India copiază America. Malluri comerciale, comunități cu circuit închis, fast-food. Toate astea sunt acum aici. Însă pe Meena nu o interesează noua față poleită a Indiei. Ea preferă India tradițională, care, de fapt, nu a fost niciodată lipsită de strălucire.

— Clasa de mijloc din India se distanțează de sărăcie, iar acest lucru e periculos, spune ea. Vechea cale pe care mergeau oamenii către Dumnezeu trecea prin suferință și prin jertfa de sine, era calea asceților *sanyasi*. Acum tinerii nu mai sunt interesați de așa ceva. Toți vor *insta-guru*.

Chandra întărește ideea:

— Acești noi guru nu pretind niciun fel de sacrificiu.

Chandra se oferă să mă conducă înapoi acasă pe scuterul lui. Doi bărbați, nu tocmai ușurei, pe un biet scuter care merge împleticit. Suntem atât de aproape de celelalte autovehicule, încât simt în fluierile picioarelor arsura de la gazele de eșapament emenate de mașini. Zilele trecute am fost martorul unui accident, iar acum văd peste tot semnele unui pericol iminent. Ne depășește o ambulanță, cu sirena urlând, și îmi dau seama că e prima dată când văd o ambulanță în India. Acum trecem pe lângă un panou pe care scrie „Asistență medicală pentru traumatisme craniene și ale coloanei vertebrale”. Oh, Doamne, îmi zic eu, încă un semn. O să avem un accident. Dar, câteva minute mai târziu, Chandra parchează scuterul în fața clădirii noastre. Suntem teferi.

Seara ies din nou pe terasă. Aerul este blând și răcoros. Privesc înspre mahala – e imposibil de evitat – și văd câțiva puști scormonind într-un morman de gunoi, căutând vreun lucru pe care să-l poată vinde pentru câteva rupii. După ce trăiești

câțiva ani în India, devii imun la astfel de scene. Dar întotdeauna se ivește ceva care-ți străpunge armura, oricât de groasă ar fi devenit ea.

Zăresc o fetiță, nu cred că are mai mult de patru ani. Cu o mână răscolește prin gunoi, iar în cealaltă mână ține ceva. Oare ce ține? Îmi încordez privirea și îmi dau seama că e un animal de pluș, un ursuleț murdar, dar intact. Mi se topește armura. Asta nu e imaginea unei țări fericite. Este imaginea unei țări în care, așa cum nota Mark Twain, orice viață este sacră, cu excepția vieții umane. E adevărat că indienii țin mult la familie și la cercul lor de prieteni, însă, în afara acestui cerc, nu mai observă pe nimeni altcineva. De aceea, casele indienilor sunt imaculate, în vreme ce, la doar câțiva pași de ușa casei, zac mormane de gunoi. Sunt în afara cercului lor.

Emma tocmai s-a întors dintr-o vizită la fabrica ei de poșete și a întins pe jos grămezi de genți. Genți peste tot, genți splendide. Sunt tentat să mă dezbrac și să mă tăvălesc printre genți, dar mă abțin. Mă aflu într-un loc tolerant, dar toleranța are și ea limitele ei.

Mă duc la bucătărie și observ că acum chiuveta este imaculată, muștele s-au retras. Probabil că s-a întors Mona, menajera lui Suresh.

O aud pe Mona înainte să o văd. Brățările pe care le poartă la încheieturile mâinilor și la glezne zângănesc melodios. Auzisem că Mona este extrem de fericită, chiar dacă e săracă lipită pământului și locuiește într-una dintre mahalalele pe care le văd de pe terasă. Mona știe un singur cuvânt în engleză – „super” – de aceea, îl rog pe Suresh să ne ajute cu traducerea.

— Mona, ești fericită?

— Da, desigur, sunt fericită.

— Și care e secretul fericirii după tine?

— Nu trebuie să te gândești prea mult. Nu trebuie să ai nimic în minte. Cu cât gândești mai mult, cu atât mai nefericit vei fi. Trăiește fericit, mănâncă fericit, mori fericit!

Și în timp ce spune replica finală, își flutură brațele într-un gest teatral. Mona și thailandezii s-ar înțelege de minune.

— Dar Mona, tu nu ai probleme? Cum te descurci cu banii?

Își flutură din nou brațele, de data asta cu mai multă putere, dându-mi de înțeles că gândesc prea mult. Și că vorbesc prea mult. Discuția a luat sfârșit. Are treabă de făcut. Mona se îndepărtează ușor, însoțită de zângănitul brățărilor.

Nu prea știu ce să cred despre Mona. Sunt conștient de mitul periculos al sălbaticului nobil și fericit. Au atât de puțin, dar sunt atât de fericiți. Din punct de vedere statistic, acest lucru nu este adevărat. Cele mai sărace țări din lume sunt și cele mai puțin fericite, iar acest lucru este adevărat și în cazul Indiei. Se află la nivelul de jos pe scara fericirii lui Ruut Veenhoven.

Însă Mona nu este o statistică. Ea este o persoană, și încă una care pretinde că e fericită. Cine sunt eu să o contrazic? Sărăcia nu garantează fericirea, dar nici nu o neagă.

Cu câțiva ani în urmă, cercetătorul în domeniul fericirii Robert Biswas-Diener a discutat cu sute de oameni ai străzii din Calcutta, săraci lipiți pământului, și le-a evaluat nivelul de fericire (pe baza declarațiilor acestora). Apoi a făcut același lucru cu câteva sute de oameni ai străzii din Fremont, California.

A reieșit că cei din Calcutta sunt cu mult mai fericiți decât cei din California, deși oamenii străzii din California beneficiază de adăpost, mâncare și servicii medicale. Biswas-Diener a explicat rezultatul surprinzător prin faptul că oamenii străzii din Calcutta au foarte puține bunuri materiale, însă ei au legături sociale puternice. Familie. Prieteni. Eu aș merge cu un pas mai departe și aș spune că în India nimeni nu este lipsit de un cămin. Poate lipsit de o casă, dar nu de un cămin.

Cred că mai există și un alt motiv pentru care săracii din Calcutta sunt mai fericiți decât cei din America. Dacă un indian este sărac, asta se datorează sorții, zeilor sau unei karme negative acumulate într-o viață anterioară. Cu alte cuvinte, nu ei sunt vinovați. Dacă un american este sărac, acest lucru e văzut ca un eșec personal.

Într-o zi, m-am trezit că sunt singur în toată clădirea lui Suresh, un fapt destul de rar. Stau tolănit pe canapea, citesc o carte și ascult la radio muzică pop hindusă, când aud zăngănitul inconfundabil al brățărilor Monei. Pe unul dintre umerii ei se leagănă grațios o găleată cu rufe. Între noi se naște o conversație, chiar dacă nu vorbim o limbă comună. De la pantomimele mele cu Liuba din Republica Moldova, nu am mai experimentat așa ceva.

Mona mă „întreabă” dacă vreau să beau un ceai. O refuz politicos, dar ea insistă. Ar trebui să beți un ceai. Să pornesc ventilatorul din tavan? E o idee bună. E foarte cald. Poate că viteza e prea mare; să-l dau mai încet. Mona îmi dă de înțeles – în stilul ei clarvăzător – că e mai bine să nu fac două lucruri deodată. Ea închide radioul. După câteva minute, îmi spune că mi se răcește ceaiul și că ar fi bine să-l beau. Mona exprimă toate aceste lucruri prin fluturări muzicale ale

brațelor. Trag concluzia că, la naiba cu statisticile, Mona e fericită. Și înțeleaptă pe deasupra.

Acum suntem în plină sărbătoare. Tradiția spune că *Diwali* este Festivalul Luminii, dar, în zilele noastre, a devenit Festivalul Zgomotului și al petardelor insuportabile. Fiecare stradă se transformă într-un adevărat teatru de război. Căinii sunt traumatizați, ca și mine. Trei zile neîntrerupte, îmi bubuie în urechi acest zgomot infernal. Și nu mai vorbesc de fum. Plutește deasupra orașului, care pare acum un imens câmp de luptă.

Pe terasă, Suresh și Emma se pregătesc pentru sărbătoare. Emma face un bol *Diwali*: lumânări și flori plutesc într-un vas cu apă. Aprindem câteva artificii. Al meu nu stă aprins. Suresh îmi spune că zeul lui preferat este Shiva, distrugătorul, „fiindcă trebuie să distrugi ca să crezi”.

Emma îmi spune că, în India, ea nu simte niciodată apropierea sfârșitului iminent, chiar dacă acest lucru ar fi absolut normal.

— Însă, când sunt în Marea Britanie, mă cuprinde adesea frica de moarte.

Suresh pregătește un pachet cu prăjituri pentru copiii vecinilor, iar Mona îl duce într-o sacoșă de cumpărături. Stăm așezați sub migdalul bătrân care se întinde ca o boltă peste terasă.

— Suresh, nu te sature niciodată de toți oamenii ăștia care vin și pleacă neîncetat? Nu simți nevoia să fii singur uneori?

— Nu, pot fi singur chiar și atunci când sunt oameni în jurul meu. Este o tehnică pe care o stăpânesc foarte bine.

* * *

Urmează să plec în curând din India. Îmi mai rămâne timp pentru o ultimă vizită la cafeneaua Khoshy, unde am devenit client fidel. Am aranjat o întâlnire cu un profesor pe nume Sundar Sarukkai. El a scris un articol despre fericire, care mi-a atras atenția. Într-un singur paragraf scurt, a reușit să surprindă un paradox care mă tot preocupă de ceva vreme: „Dorința este sursa suferinței, însă dorința este și sursa acțiunii. Cum contracarăm lipsa acțiunii, dacă nu există nicio dorință care să ne motiveze?”

Exact. Hinduismul – ca majoritatea religiilor orientale – ne spune că năzuința, chiar și năzuința spre fericire, se întoarce împotriva ta. În clipa în care încerci să te perfecționezi, eșuezi. Pe de altă parte, pierzi și dacă zaci toată ziua ca un zombie. Atunci ce-i de făcut?

Sundar pare să aibă câteva răspunsuri. Este licențiat atât în filozofie, cât și în fizică. Are un păr bogat și este rudă cu Guru-ji.

Ne așezăm la o masă mai retrasă. Îl simpatizez pe loc. Are ochii scânteietori ai lui Guru-ji, dar este lipsit de evlavie fățișă a acestuia. Ard de nerăbdare să vorbim despre ambiție, acest substantiv care, mai mult decât orice altceva, mi-a sabotat strădaniile mele în căutarea fericirii. Este sursa succesului meu, dar și a suferinței mele. O contradicție pe care numai un indian o poate înțelege cu adevărat.

— Toți suntem ambițioși. Ține de natura umană. Întrebarea este ce preț suntem dispuși să plătim pentru ambiție. Nu doar un preț economic, ci și unul social. Americanul de rând este dispus să plătească un preț mai mare decât indianul de rând.

— Dar indienii nu vor să aibă succes?

— Ba da, sigur că vrem, dar noi abordăm dezamăgirea într-un mod diferit. Atitudinea noastră este următoarea: „OK, ai făcut tot ce ți-a stat în putință, acum lasă universul să decidă.”

— Ce vreți să spuneți?

— Ceea ce unii oameni numesc noroc, noi numim Dumnezeu. Dar hai să-i spunem imprevizibilul. Faci același lucru de zece ori și nu reușești ce-ți propui. Dar a unsprezecea oară reușești. Întregul univers este ceea ce se numește noroc și probabilitate. Așa că acceptăm totul.

Mă întâlnesc din nou cu această credință hindusă potrivit căreia viața este *maya*, adică „iluzie”. Odată ce vedem viața ca un joc, nu cu mult mai important decât un joc de șah, atunci lumea pare mai puțin încrâncenată, pare mai fericită. „Eșecul personal devine un motiv de îngrijorare tot atât de mic ca și în cazul în care ai juca rolul ratatului într-o piesă la un teatru de vară.”, scrie Huston Smith în cartea sa *The World's Religions* („Religiile lumii”). Dacă totul este teatru, nu mai contează ce rol joci, atâta vreme cât îți dai seama că este doar un rol. Sau, cum spunea Alan Watts: „Un om autentic este cel care știe că are de jucat un rol important și îl joacă plin de entuziasm.”

Stăm la cafea și discutăm nestingheriți de vreo două ore bune. Nu ne grăbește nimeni, nu avem nimic pe ordinea de zi. Totul este imprevizibil, dar într-un sens bun. Simt cum timpul se dilată. Îmi dau seama că asta e ceea ce îmi place în India. Micile nestemate ascunse în mijlocul mizeriei, sărăciei și lăcomiei. Îndrăznesc să spun că sunt fericit.

— Locul unde stăm noi, pe bulevardul *Shanti* la numărul 1, este cel mai fericit loc din India, spusesese Emma la scurt timp după ce sosise. La momentul respectiv, nu știam la ce se referă. Acum știu. „*Shanti*” este un cuvânt care în limba sanscrită înseamnă „pace lăuntrică”. Poate că acest loc nu este tocmai un anti-*ashram*. Poate că este doar un alt fel de *ashram*.

Peste câteva ore urmează să plec din India. Bengaluru nu mai are liniște. Festivalul Diwali este în plină desfășurare. Petardele explodează fără încetare. În aer plutește un fum gros și înecăcios. Suresh mă conduce spre o străduță lăturalnică, unde mă așteaptă un taxi. Mă simt de parcă mă îmbarc în ultimul elicopter care decolează din Saigon. Îl îmbrățișez pe Suresh și îi spun să fie fericit. Taxiul pornește, iar casa de pe bulevardul *Shanti* numărul 1 dispare într-un nor de fum.

Mă simt ușurat că plec din nebunia asta. Dar parcă aș vrea să rămân. O contradicție? Da, însă pot trăi cu această contradicție și chiar pot învăța să mă bucur de ea.

AMERICA

Fericirea este acasă

DOCKOMINIUM (CASĂ PLUTITOARE). Cuvântul plutea în aer ca un fruct de mango perfect copt. Nu știam ce înseamnă, dar suna rotund și zemos, și de-abia așteptam să mușc din el.

Cuvântul era rostit de prietenul meu Craig Baggott. Craig era un tip mătăhălos, avea părul cărunt și zburlit și niște ochi care clipeau cu subînțele atunci când spunea chestii precum „*dockominium*” Ceea ce se întâmpla adesea.

Craig era în stare să facă adevărate acrobații cu un sul de hârtie igienică, răsucind-o cu grație printr-o manevră pe care el o numea „dansul hârtiei igienice”. Craig iubea mașinile și băutura răcoritoare *Mountain Dew* – două pasiuni pe care le combina adesea în călătoriile lui spontane de-a lungul și de-a latul Americii. Îl înșfăca pe unul dintre copiii săi, câteva nave de *Mountain Dew* și pe-aici ți-e drumul. Craig nu se oprea pentru pauza de toaletă. Nu cred că era o chestie macho, ci mai curând faptul că, el nefiind un tip religios, în sens convențional, găsea un soi de pace transcendentă, atunci când conducea pe autostradă, și nu vroia să o întrerupă.

Nu știu pe nimeni care să se simtă mai bine în propria-i piele decât Craig. Toată energia pe care cei mai mulți dintre noi o cheltuim făcându-ne griji în legătură cu carierele și căsniciile noastre, precum și cu toate fleacurile vieții, Craig a canalizat-o înspre a fi el însuși. Sunt sigur că asta este o întrebuințare mult mai eficientă și mai nobilă a energiei pe care o numim viață.

De aceea, atunci când Craig a rostit cuvântul „*dockominium*”, am ciulit urechile. Un *dockominium* este o combinație între un *dock* („doc”) și un *condominium* („proprietate comună”). Nu sunt un pasionat nici al docurilor, nici al proprietăților comune, dar nu știu de ce combinația dintre cele două cuvinte mi se părea irezistibilă. Partea cu „*dock*-ul” suna frivol și iresponsabil, căci ce este un doc fără o barcă și ce este o barcă dacă nu un sac de bani plutitor? Însă partea cu „*ominium*” ancora întreaga afacere într-o probitate financiară solidă, căci ce este un „*condominium*” dacă nu o investiție și ce este o investiție dacă nu exact opusul unei bărci? De aici geniul lui *dockominium*.

Îmi imaginam o viață fericită și lipsită de griji, care constă mai ales din cocktailuri sorbite din pahare cu umbrele. Îmi imaginam că locuitorii *dockominium*-urilor se bronzază cu ușurință, că ei nu poartă niciodată cravate și rareori simt nevoia să-și bage cămășile în pantaloni. Îmi doream cu disperare să fiu unul dintre ei.

Craig m-a asigurat că Miami este locul unde se găsesc aceste *dockominium*-uri. De ce nu? mi-am zis eu. După un deceniu de topăială dintr-un colț în altul al lumii, în calitate de corespondent extern, era timpul să mă întorc, iar Miami mi s-a părut a fi un loc bun ca să mă reacomodez cu America. Un mic pas înapoi acasă. Miami avea climă tropicală, corupție și agitație politică. Cu toate aceste lucruri mă obișnuisem deja peste mări și țări. Miami, alături de Hawaii și părți ale Californiei, înseamnă pentru americani Grădina Edenului. Unii oameni (cei vârstnici) vin la Miami să moară, în timp ce alții (cubanezii) vin aici să renască. Eu nu eram nici vârstnic, nici cubanez, dar îmi doream un nou început și îmi închipuiam că o să fiu locuitorul ideal al orașului Miami.

Am aterizat împreună cu soția mea pe sărăcăciosul aeroport din Miami într-o vizită de recunoaștere. Am ieșit din aeroport și am intrat în delicioasa combinație de căldură și umezeală. Aerul umed era împânzit de sunetul multor limbi, dar niciuna nu era limba engleză. Da, mi-am zis eu, inspirând adânc, aș putea fi fericit aici.

În ziua următoare am primit un telefon. Era din partea unui alt prieten al lui Craig, care ne anunța că acesta se prăbușise în timp ce juca Tetris. Fiica lui adolescentă îl găsisse prăvălit pe jos. Ea a făcut tot ce trebuie – a sunat la Salvare, a lăsat ușa deschisă când a fugit la lift în întâmpinarea medicilor – dar a fost prea târziu. Craig se prăpădise. În fișa medicală se menționa cauza morții lui Craig: infarct miocardic. Eu însă aveam propria mea teorie. Inima lui Craig, atât de mare și de generoasă, pur și simplu cedase din prea multă dăruire.

Cuvintele rostite de cei răposați poartă o semnificație aparte pe care e imposibil să o ignori. Așa s-a întâmplat în cazul profeției lui Craig cu privire la Miami. În clipa aceea, cu ochii plini de lacrimi, știam că o să mă mut la Miami. Nu mai aveam nicio îndoială.

Miami este asociat cu fericirea, dacă nu chiar cu paradisul însuși. Plaje. Palmieri. Soare. Însă paradisul vine și cu presiunile lui inerente. Țipă la tine: „Fii fericit!”. Îmi amintesc că odată, în drum spre serviciu, am trecut pe lângă un panou publicitar în care apărea fotografia unei mașini decapotabile galbene marca VW Beetle, iar dedesubt erau scrise cuvintele: „Suferința nu ți se potrivește. Îndrăznește să fii fericit!” Ce vrea să spună această reclamă? Vrea să spună că, în secolul XXI, fericirea americanilor nu mai este lăsată pe seama zeilor sau a norocului, așa cum s-a întâmplat până acum în istorie. Nu, fericirea este acum la îndemâna fiecăruia dintre noi. Avem nevoie doar de suficientă voință pentru a o invoca, de suficientă îndrăzneală pentru a o testa și, bineînțeles, de suficienți bani pentru a ne permite o mașină decapotabilă marca VW Beetle, cu radio prin satelit și scaune din piele.

Obsesia de azi a americanilor pentru găsirea fericirii coincide cu o epocă de o nemaivăzută prosperitate materială. Mulți comentatori ai fenomenului au sugerat că acest fapt nu este câtuși de puțin o coincidență. Încă din anii 1840, Alexis de Tocqueville nota că America era populată de „atât de mulți oameni norocoși, care se frământă în mijlocul bogăției lor”. Sau, așa cum scrie Kevin Rushby în recenta sa istorie a paradisului: „Orice discuție despre paradis începe doar atunci când s-a pierdut ceva”. Oare noi ce am pierdut? mă întreb.

Locul ocupat de America pe scara fericirii nu este atât de sus precum v-ați putea imagina, având în vedere statutul nostru de superputere. Nu suntem, în niciun caz, cea mai fericită națiune de pe pământ. Într-un studiu realizat de Adrian White, de la Universitatea Leicester din Marea Britanie, la capitolul fericire, Statele Unite se aflau pe locul 23 în lume, în urma unor țări precum Costa Rica, Malta și Malaezia. E adevărat că cei mai mulți americani – 84%, potrivit unui studiu – se declară ca fiind ori „foarte”, ori „destul de” fericiți, dar e mai prudent să afirmăm că Statele Unite nu sunt atât de fericite pe cât sunt de bogate.

Există suficient de multe dovezi în sprijinul afirmației potrivit căreia suntem mai puțin fericiți în ziua de azi decât eram în trecut, așa cum arăta psihologul David Myers în cartea sa *The American Paradox: Spiritual Hunger in an Age of Plenty* („Paradoxul american: Foame spirituală într-o vreme a abundenței”). Din

1960, rata divorțurilor s-a dublat, rata sinuciderilor în rândul adolescenților s-a triplat, rata criminalității s-a mărit de patru ori, iar numărul deținuților s-a mărit de cinci ori. A crescut și numărul persoanelor cu depresii, cu tulburări de anxietate și cu alte probleme psihice. (Există dovezi concludente că ne confruntăm cu o creștere reală a numărului acestor cazuri, și nu doar cu o mai mare disponibilitate de a le diagnostica.)

Cum se împacă toate acestea cu imensa bogăție de care dispunem? Suntem cea mai bogată țară din lume, cea mai bogată națiune din toate timpurile. Pe de o parte, această bogăție este un lucru bun. Supraviețuirea nu reprezintă o problemă pentru cei mai mulți dintre americani. Cei mai bogați sunt, în medie, (puțin) mai fericiți decât americanii mai săraci. Totuși, există un fapt care contrazice argumentul bani-egal-fericire: Ca națiune, suntem de trei ori mai bogați decât eram în 1950, și totuși nu suntem mai fericiți. Ce se întâmplă oare?

În mod evident, unul dintre motive îl reprezintă creșterea așteptărilor. Noi nu ne comparăm cu America anilor 1950, ci cu America zilelor noastre și, mai precis, cu vecinii noștri de azi. Spunem că banii nu aduc fericirea, dar ne comportăm ca și cum banii ar aduce fericirea. Când sunt întrebați ce anume le-ar îmbunătăți calitatea vieții, cei mai mulți americani răspund că banii le-ar îmbunătăți calitatea vieții, potrivit unui studiu realizat de Universitatea din Michigan.

Industria cărților de dezvoltare personală nu este de mare ajutor. Pornind de la premisa că fericirea se află în interiorul nostru, literatura motivațională ne determină să privim în noi înșine, când, de fapt, ar trebui să privim în afara noastră. Nu la bani, ci la alți oameni, la comunitate și la acele legături interumane care sunt, în mod evident, sursele fericirii noastre.

Americanii lucrează mai multe ore și fac naveta la serviciu pe distanțe mai lungi decât practic orice alt popor din lume. Parcurgerea unor distanțe atât de mari pentru a ajunge la serviciu este în detrimentul fericirii noastre, cât și al sănătății noastre. Fiecare minut petrecut pe drum este un minut în minus petrecut cu familia și cu prietenii – acele activități care ne fac fericiți.

În cartea sa *Bowling Alone* („Cum să joci bowling singur”), politologul Robert Putnam explică în mod convingător faptul că spiritul nostru comunitar se destramă. Petrecem tot mai puțin timp alături de familie și de prieteni; facem parte din tot mai puține grupuri comunitare. Trăim din ce în ce mai mult o viață fragmentată. Internetul și alte tehnologii moderne ne pot alina singurătatea, dar nu au eliminat-o.

Americanii, la fel ca toți ceilalți oameni, nu sunt deloc pricepuți să prezică ce anume ne va face fericiți și ce nu ne va face fericiți. Această ciudățenie a psihicului uman este frustrantă mai ales în cazul americanilor, fiindcă noi, mai mult decât orice altă națiune, dispunem de mijloacele necesare pentru căutarea îndârjită a fericirii. Un fermier din Bangladesh ar putea crede că un Mercedes Clasa S îl va face fericit, dar probabil că el va muri fără să-și testeze această convingere. Nu același lucru se poate spune și despre noi americanii. Noi putem dobândi multe dintre lucrurile despre care credem că ne vor face fericiți și de aceea suntem nedumeriți și dezamăgiți atunci când aceste lucruri nu ne fac fericiți.

În ultimii cincizeci de ani, nivelul de fericire al americanilor a rămas remarcabil de stabil, neperturbat de evenimentele cataclismice. După atacurile de la 11 septembrie 2001, cercetătorii nu au constatat nicio scădere semnificativă a nivelului de fericire al americanilor. Criza rachetelor cubaneze din 1962 a determinat o *creștere* de scurtă durată a nivelului de fericire națională. Majoritatea oamenilor își extrag fericirea din viața cotidiană. Istoricul Will Durant spunea că „istoria a fost de prea multe ori o reflectare a cursului sângeros al evenimentelor. Adevărata istorie a civilizației este o consemnare a ceea ce s-a întâmplat pe margine.”

Noi rămânem o națiune profund optimistă. Două treimi dintre americani spun că sunt optimiști în legătură cu viitorul lor. Presupun că ei speră că vom fi mai fericiți.

Când vine vorba să ne gândim la fericire, să medităm pe marginea ei, să ne facem griji din cauza ei, să ne plângem de lipsa ei și, bineînțeles, să plecăm în căutarea ei, Statele Unite sunt într-adevăr o superputere. Opt din zece americani spun că se gândesc la fericirea lor cel puțin o dată pe săptămână. Simpla dimensiune a industriei cărților de dezvoltare personală este o mărturie atât a nemulțumirii, cât și a convingerii noastre în posibilitatea reînnoirii de sine.

Nicio altă națiune din lume nu glorifică fericirea atât de pregnant ca Statele Unite într-un document fondator. Sigur că Declarația de Independență doar consfințește dreptul la *căutarea fericirii*. Depinde de noi, așa cum spunea Benjamin Franklin, să o găsim. Facem acest lucru urmând diferite căi, unele legale, altele nu. Unele înțelepte, altele mai puțin.

Una dintre căile urmate de americani în căutarea fericirii este deplasarea în spațiu. Într-adevăr, la temelia națiunii americane se află neastâmpărul. Ce au fost pelerinii puritani dacă nu niște refugiați hedonici, plecați în căutarea fericirii pe alte meleaguri? Și ce este mult trâmbișatul nostru „spirit al frontierei” dacă nu dorința de a găsi un loc mai fericit? „În America, să-ți croiești drum prin

lume înseamnă să părăsești lumea pe care ai cunoscut-o înainte.”, scria editorul și profesorul Ellery Sedgwick în autobiografia sa *The Happy Profession* („Meseria care te face fericit”).

Sedgwick scria aceste cuvinte în 1946. De atunci am devenit încă și mai mobili. În fiecare an, aproape 40 de milioane de americani se mută dintr-un loc într-altul. Unii fac această alegere în căutarea unui serviciu mai bun sau pentru a fi mai aproape de o rudă bolnavă. Însă mulți se mută pur și simplu fiindcă își închipuie că vor fi mai fericiți în altă parte.

Asta a funcționat în cazul refugiaților hedonici pe care i-am întâlnit în călătoriile mele – Linda, Lisa, Rob, Jared. Acești oameni au fost atrași de „energia” locurilor respective? Nu sunt așa de sigur. Cred că o mai bună explicație este faptul că și-au îngăduit să fie oameni diferiți într-un loc diferit.

Posibilitatea de a ne alege locul în care să ne trăim viața este, din perspectiva istoriei umane, un fenomen foarte recent. De-a lungul secolelor, cei mai mulți oameni creșteau acolo unde erau plantați. Trebuia să se întâmple vreo catastrofă – inundație, foamete sau hoardele mongolilor cu care te trezeai la ușă – ca să fii obligat să te muți în altă parte. Cu excepția celor foarte bogați, care, sincer vorbind, au fost dintotdeauna puțin cam instabili, oamenii nu se mutau dintr-un simplu moft. Aventura, în sensul bun al cuvântului, este un concept modern. Până în epoca modernă, aventura era ceva impus din afară, nu era ceva ce îți doreai și, cu siguranță, nu era ceva pentru care mai și plăteai bani. Vechea zicală chinezească „Să trăiești în vremuri interesante!” era de fapt un blestem.

Care este cel mai fericit loc din Statele Unite? Știința fericirii nu mă ajută să găsesc un răspuns concludent la această întrebare. Christopher Peterson de la Universitatea din Michigan mi-a spus că oamenii devin mai fericiți cu cât se mută mai spre vest. Însă teoria lui contrazice descoperirile lui David Schkade de la Universitatea din California din San Diego. El și colegii lui au făcut sondaje în rândul locuitorilor din California și din Michigan și au aflat că aceștia sunt la fel de fericiți sau de nefericiți (depinde din ce perspectivă privim). Locuitorii din Michigan își închipuie că ar fi mai fericiți dacă s-ar muta în California, o convingere pe care Schkade o numește „o iluzie a focalizării”. Locuind în frigurosul și întunecatul Michigan, acești oameni își imaginează o viață mai fericită în California, fără să ia însă în calcul aspectele negative ale vieții de acolo: traficul aglomerat, prețurile mari la proprietățile imobiliare, incendiile din păduri, ca să nu dăm decât câteva exemple. „Niciunul dintre lucrurile asupra cărora ți-ai focalizat atenția nu va mai conta atât de mult precum crezi.”, spune el în concluzie.

Am citit și alte studii potrivit cărora vestul mijlociu al Statelor Unite este zona cea mai fericită, sau regiunea Ozark, sau micile orașe cu o populație de sub 100.000 de locuitori. Este frustrant de inconcludent. Însă un lucru este limpede: diferențele *din interiorul* unei țări nu sunt nici pe departe atât de mari ca diferențele *dintre țări*.

M-am străduit să-mi placă Miami. Chiar m-am străduit. Am făcut tot ce mi-a stat în putință să mă integrez. Am mers la plajă. Am studiat spaniola. Am băut cantități mari de cafea cubaneză. La un moment dat, mi-a trecut prin cap să-mi fac și un implant mamar. Dar toate astea m-au lăsat rece.

Poate că mi-ar plăcea Miami dacă aș fi latino. Națiunile latino-americane sunt neașteptat de fericite aici, dată fiind relativa lor sărăcie. Unele studii sugerează că latinii păstrează acest bonus al fericirii atunci când imigrează în Statele Unite. L-am întrebat despre asta pe prietenul meu Joe Garcia, un american de origine cubaneză. El crede că este ceva adevăr în asta.

Pe de o parte, este accentul pe care îl pun latinii pe familie.

— Noi avem o concepție de viață comunitară. Faci parte din ceva cu mult mai mare decât propria ta persoană, mi-a spus Joe, în timp ce stăteam tolăniți, în stilul Miami, la o cafenea unde vezi și ești văzut. Și mai este și accentul pe care îl punem pe ideea de a trăi clipa. Avem o expresie în spaniolă care s-ar traduce: „Ce ai dansat nu ți se mai poate lua înapoi.”

Este o teorie frumoasă, însă eu sunt un dansator prost. Nu e de mirare că Miami nu-i pentru mine.

Raiul unuia poate fi iadul altuia, iar reciproca este tot atât de valabilă. Atunci când misionarii europeni au debarcat pentru prima oară în Groenlanda cu multe secole în urmă, cu intenția de a-i converti pe locuitorii păgâni la creștinism, ei au adoptat tehnica obișnuită: dacă vă convertiți, veți ajunge în rai; dacă nu vă convertiți, veți fi condamnați la o veșnicie în iad.

— Dar cum arată acest iad? au întrebat groenlandezii curioși.

— Oh, este foarte, foarte cald, le-au răspuns misionarii. E cald tot timpul.

Groenlandezii au cuprins cu privirea tundra arctică înghețată, care era casa lor, și au răspuns:

— Mulțumim, dar noi alegem iadul.

„Paradisul îmbătrânește”, îmi spune vecinul meu Andy, atunci când îi pun această întrebare delicată. Ne aflăm în casa lui din Miami. Andy se pregătește să o vândă și să plece din oraș. S-a săturat.

S-a mutat aici cu 22 de ani în urmă, nu pentru că aici era paradisul, ci pentru că tocmai terminase armata și primise un job. Era tânăr și necăsătorit. Viața era frumoasă. Totuși, nu s-a simțit niciodată acasă în Miami. Nu i s-a potrivit.

Andy este, așa cum spune el, „o persoană de apă dulce, nu o persoană de apă sărată”. Afirmă asta ca și când ar fi o predispoziție biologică, precum tipul somatic sau nivelul de colesterol.

Evenimentele din august 1992 ne pot ajuta să înțelegem de ce Andy este așa de supărat pe Miami. Cu toate că au trecut cincisprezece ani de atunci, Andy încă mai aude, cu urechea minții, sunetul acela ca huruitul unui tren de marfă, încă mai simte casa zgâlțâindu-se, încă își mai amintește cum s-a trezit și a văzut o mulțime de bărci în curtea din fața casei, deși el nu locuia aproape de apă. „A fost ceva îngrozitor!”, spune el despre Uraganul Andrew, cel mai devastator uragan din istoria Statelor Unite, după Uraganul Katrina.

În curtea lui s-a adunat un morman de dărâmături înalt de aproape trei metri. Nu au avut curent electric timp de două luni. Și totuși, oamenii continuau să se mute în Florida de Sud, căutând paradisul acolo unde pentru Andy era iadul pe pământ.

Andy tânjește după schimbarea anotimpurilor. O schimbare adevărată a anotimpurilor, nu cele două anotimpuri din Miami: cald și insuportabil de cald. Vrea să simtă gradația temperaturii și o schimbare în calitatea aerului, să experimenteze un ciclu natural, să simtă trecerea timpului. În Miami, o lună se contopește cu următoarea lună, iar viața pare dureros de veșnică.

În Miami, Andy nu s-a simțit în largul lui din punct de vedere cultural, cum spune el. Nu vorbește spaniola și, din cauza asta, nu a putut lucra ca agent imobiliar. Îi consideră pe localnici, indiferent de etnia lor, necivilizați.

— Sunt aici de 22 de ani și mi-a ajuns până peste cap.

— Când ai clacat? îl întreb eu.

— De foarte multă vreme. Trebuie să scap de aici.

— O să-ți fie dor de ceva din Miami?

— De absolut nimic. Nici de climă, nici de copaci, nici de plajă. De absolut nimic.

Da, se pare că într-adevăr Andy ar fi trebuit să plece din Miami cu mult timp în urmă. Să stai într-un anumit loc prea mult timp este ca și cum ai sta într-o

relație prea mult timp. Începi să simți un gust amar, crește posibilitatea apariției unor conflicte domestice, iar împăcarea devine imposibilă.

Andy a studiat bine problema și a pus ochii pe Carolina de Nord. Zona muntoasă din vestul statului. Mai precis Asheville. Micuțul oraș, cu o populație de aproximativ 70.000 de locuitori, corespunde perfect așteptărilor lui; are munți, pe care Andy îi iubește, și anotimpuri.

A vizitat orașul și a simțit imediat o mare liniște sufletească. Nu tocmai un sentiment religios – nu este un cuvânt pe care l-ar folosi Andy –, însă Asheville are un efect calmant, narcotic asupra lui Andy. Îi place și mărimea orașului. Asheville este suficient de mare ca să aibă o viață culturală înfloritoare și o mare varietate de restaurante, dar nu este atât de mare, încât să fie apăsător de problemele marilor orașe, cum ar fi traficul infernal și o rată crescută a criminalității. Andy recunoaște că probabil nu se va duce la prea multe expoziții de artă sau la spectacole de teatru, dar îi place să știe că ele sunt acolo, pentru orice eventualitate.

Cea mai mare temere a lui Andy este că a descoperit orașul Asheville prea târziu.

— Nu vreau să ajung în Asheville și să constat că restul Floridei s-a mutat deja acolo.

Cynthia Andros a luat-o înaintea lui Andy în urmă cu trei ani. Ea s-a mutat deja la Asheville. A crescut în Miami și simte pentru acest oraș cam aceeași afecțiune pe care o simte și Andy.

Suntem într-un restaurant japonez din Asheville și mâncăm sushi. Cynthia mă previne că este în stare să mănânce o grămadă de sushi, așa că mai comandăm și altceva – o mulțime de *tekka maki*, demne de piața de pește Tsukiji din Tokyo. Pentru un oraș atât de mic, Asheville are excesiv de multe restaurante asiatice, centre de yoga și „întâlniri rituale ale bărbaților”

Cynthia este un suflet zburdalnic, a locuit la Paris, la San Diego și în multe alte locuri. În urmă cu trei ani, a hotărât că e timpul să se mute. A luat o hartă și alte materiale ajutătoare și a încercat să calculeze – da, acesta este cuvântul, să calculeze – unde ar putea fi fericită cu adevărat. A fost un gest cât se poate de calculat.

Cynthia avea câteva criterii foarte clare. Nu vroia să se mute într-o zonă de șes anostă, atât din punct de vedere topografic, cât și cultural. Voia patru anotimpuri, dar o climă temperată. Asta a eliminat Minneapolis-ul, care altminteri se situa undeva în topul clasamentului. Nu poate trăi în zone cu umiditate scăzută; îi

provoacă migrene. Și astfel au fost eliminate state precum Arizona și New Mexico. Și mâncarea este foarte importantă. Are nevoie de acces regulat nu doar la brânză feta, ci la „o varietate de brânzeturi feta”.

Cynthia este fotograf de natură, de aceea trebuia să fie aproape de lumea naturală. Dar avea nevoie și de lumea artistică, de muzica live și de alte forme ale vieții culturale.

Până la urmă, nu a fost partea rațională, calculată a creierului Cynthiaei cea care a luat decizia de a se muta la Asheville, ci partea intuitivă. Se afla în vizită la părinții ei în Sarasota, Florida, când Carolina de Nord a început să se i ivească pe neașteptate de pretutindeni. Apărea pe panourile publicitare, în reclamele de la televizor. Când deschidea o revistă la întâmplare, pac, îi picau ochii pe câte un articol despre Carolina de Nord. Mai ales despre munții din Carolina de Nord. Cynthia nu mai fusese niciodată în Carolina de Nord, dar uite că acest loc se insinua în viața ei.

— M-a copleșit pur și simplu, și ce altceva aș fi putut să fac decât să râd? Așa că am râs.

Nu prea știu cum să interpretez relatarea Cynthiaei. Când aud asemenea povești fantastice, prima mea reacție este de neîncredere. Nu cred în semne – cu excepția momentelor când sunt în India, unde sunt semne la tot pasul. Dar apoi, am reflectat mai adânc. Semnele de care vorbește Cynthia sunt oare atât de diferite de experiența mea cu Craig? Și acea experiență a fost un semn, deși, la momentul respectiv, nu am considerat-o așa.

Cynthia s-a uitat pe o hartă a Carolinei de Nord și a descoperit că sunt munți doar în partea vestică a statului și că nu este decât un oraș în zona muntoasă: Asheville. Așa că l-a vizitat. Câteva luni mai târziu, s-a mutat la Asheville.

Aici Cynthia se simte în largul ei, se simte acceptată.

— Știi, îmi spune ea cu voce scăzută, dacă ieși afară din oraș, te trezești că intri în micile localități din „Centura Bibliei”* . Acolo sunt oameni care nu călătoresc niciodată. Am cunoscut o mulțime de oameni care nu au mers niciodată cu avionul. Nici nu-ți vine să crezi.

Atunci îmi dau seama că Asheville este o insulă. O insulă de liberalism irascibil într-un stat care nu este atât de liberal. Insulele pot fi locuri paradisiace sau ale autoexilului, și nu sunt sigur în care categorie se înscrie Asheville.

* Denumire dată unui grup de state din zona sud-estică și sud-centrală a Statelor Unite ale Americii, în care protestantismul evanghelic conservator joacă un rol foarte puternic în viața socială și politică, iar locuitorii acestor state înclină să aibă un mod de viață fundamental creștin. (n. trad.)

O întreb pe Cynthia dacă este fericită în Asheville.

— Da, îmi răspunde ea.

Îi place faptul că poate ajunge oriunde cu mașina în cincisprezece minute. Îi plac munții, care sunt atât de aproape, încât îi poate îmbrățișa. Îi place faptul că poate merge la operă sau la un spectacol de teatru. Asheville nu corespunde tuturor criteriilor ei – nu există nicio masă consistentă de apă în apropiere și niciun aeroport important –, dar chiar și paradisul presupune unele compromisuri.

Însă Cynthia nu este încă pregătită să numească Asheville casa ei. Este casa ei „pentru moment”, spune ea. Îmi dau seama că asta este problema cu veșnicii călători de felul Cynthia și cu mulți dintre noi americanii aflați într-o perpetuă căutare a fericirii. Poate că suntem destul de fericiți acum, dar vor exista întotdeauna și un mâine, și perspectiva unui loc mai fericit, a unei vieți mai fericite. De aceea, toate opțiunile sunt lăsate pe masă. Nu suntem niciodată dedicați trup și suflet acelui loc. Ceea ce cred că este un lucru periculos. Nu putem iubi un loc sau o persoană, dacă suntem întotdeauna pe picior de plecare.

Laurey Masterton a ajuns la Asheville din motive complet diferite. Era la sfârșitul anilor 1980 și Laurey lucra în New York ca maestru de lumini pentru producții de teatru. Avea nevoie de o pauză și s-a înscris într-un program al organizației Outward Bound. La acea vreme, existau cinci centre ale organizației Outward Bound pe teritoriul Statelor Unite. Ea l-a ales pe cel din Carolina de Nord din cauza șerpilor. Laurey era îngrozită de șerpi, iar Carolina de Nord avea mai mulți șerpi veninoși decât orice altă zonă. Așa că a ales Carolina de Nord. Își închipuia că, dacă își va înfrunta temerile, va face asta și în sens mai larg.

Laurey s-a îndrăgostit de Munții Blue Ridge. Aici a descoperit că are calități de lider. Nu după mult timp, a devenit instructor în cadrul organizației Outward Bound, și-a făcut bagajele și s-a mutat la Asheville. La început, viața a fost grea. Laurey era obișnuită să fie în miezul tuturor lucrurilor, numai că în Asheville nu prea existau toate lucrurile. Totuși, a rezistat eroic.

— Simțeam că mă aflu în locul potrivit, mi-a spus ea.

Într-o seară, pregătea cina pentru șeful ei, care dădea o petrecere. Printre invitați erau și câțiva ștabi din Asheville, iar unul dintre ei i-a spus lui Laurey:

— Gătești foarte bine. Ar trebui să-ți deschizi un restaurant.

I-a dat lui Laurey o carte despre cum să procedeze și i-a oferit niște sfaturi.

Laurey numește ceea ce i s-a întâmplat „firul de aur” Mai întâi se ivește o potecă destul de ștearsă, dar care apoi se distinge din ce în ce mai limpede, dacă

ești dispus să privești atent. Iar Laurey a privit cu mare atenție. Și-a deschis o firmă de catering, după aceea un restaurant. Când m-am întâlnit cu ea recent în Asheville, într-o zi ploioasă de vară, am băut împreună câte o cafea în noul ei restaurant luxos din centrul orașului.

Mi-a plăcut de ea pe loc, un sentiment pe care nu l-am mai avut de când l-am întâlnit pe Karma Ura în Bhutan. Iar când Laurey îmi povestește că i-au murit amândoi părinții, la câteva luni distanță, pe când ea avea doar doisprezece ani, și că a învins de două ori în lupta cu cancerul, atunci totul capătă sens. Ce nu te omoară nu doar că te face mai puternic, ci și mai sincer.

Laurey este fericită în Asheville. De câte ori se întoarce dintr-o călătorie, primul lucru care o impresionează atunci când coboară din avion este blândețea aerului, ca și când i-ar mângâia pielea. Iar apoi munții. Îi simte de parcă ar cuprinde-o în brațe.

— Eu mă conectez în profunzime cu locul în care mă aflu, îmi explică ea.

Când pleacă de acasă, după doar cinci minute de mers cu mașina, intră în desișul pădurii sau în desișul unui restaurant thailandez. Ea este membră a Camerei de Comerț, dar se poate prezenta totuși la serviciu în pantaloni scurți și în adidași.

Laurey crede că Asheville are ceva special. A auzit atât de multe povești uimitoare despre cum au ajuns mulți oameni aici, încât nu mai este surprinsă atunci când aude încă una.

— O mulțime de oameni învârtesc globul pământesc și degetul li se oprește în dreptul orașului Asheville.

Ea recunoaște că există tensiuni în Asheville. Tensiuni între vechii locuitori care nu vor să se schimbe nimic, nou-veniții care vor să se schimbe totul și cei care locuiesc aici de zece ani și care vor să încuie ușa în urma lor.

Când s-a mutat la Asheville, se rostogoleau ciulinii pe strada principală și nu erau mai mult de două restaurante în oraș. Zilele trecute, a ieșit să ia masa în oraș și a fost șocată că nu a recunoscut nici măcar o singură persoană. Nu i s-a mai întâmplat așa ceva până acum.

— Asheville înseamnă acasă? o întreb eu.

Din nou acea ușoară ezitare. Acea lipsă a dedicației totale.

— Sunt aici de douăzeci de ani, deci cred că pot numi acest loc acasă. Toate lucrurile la care țin sunt aici.

Răspunsul ei îmi aduce aminte de ceva ce mi-a spus cândva un regizor de film islandez. Ca să afli unde este cu adevărat acasă, trebuie să răspunzi la o singură întrebare simplă. Acea întrebare este: „Unde vrei să mori?”

— Unde vrei să mori? o întreb eu pe Laurey.

— În Vermont, unde am copilărit, îmi răspunde ea.

Acolo, și nu în Asheville, este locul unde vrea să-i fie împrăștiată cenușa.

Problema cu găsirea paradisului este faptul că s-ar putea să-l găsească și alții. Și tocmai asta se întâmplă cu Asheville. S-a răspândit vestea că Asheville este un loc extraordinar. Revista *Money*, revista *Outside* și altele, toate au spus asta.

Asheville este acum la mare căutare. Însă lucrurile s-ar putea îndrepta într-o direcție nedorită. Cynthia a mai văzut astfel de situații. S-a întâmplat în Destin, Florida. Ea a locuit acolo mai mulți ani și a văzut cum acel loc s-a transformat „dintr-un sat liniștit de pescari într-un ceva nedefinit și suprapopulat de oameni lacomi.” Și Cynthia se teme că s-ar putea întâmpla același lucru și cu Asheville. Paradisul este o țintă în continuă mișcare.

EPILOG

Am ajuns deja acolo?

CĂUTAREA MEA A LUAT SFÂRȘIT. Am străbătut zeci de mii de kilometri. Am îndurat întunericul amiezii în Islanda și căldura solidă în Qatar, eficiența exigentă în Elveția și imprevizibilul în India. Am supraviețuit unei tentative de lovitură de stat, am savurat mici victorii și am deplâns pierderea unui Stilou Ridicol de Scump. E posibil să fi salvat viața unui gândac nătâng. Am fumat hașish marocan și am mâncat carne putredă de rechin. Am și renunțat la cafea pentru o vreme.

Și acum, iată-mă din nou în aeroportul din New York, încercând să-mi umplu timpul care mi-a rămas până la plecarea avionului înapoi acasă către Miami. Sunt deja la al doilea pahar de Bloody Mary. Îmi plac la nebunie barurile din aeroport. Toată lumea e din altă parte, toată lumea se îndreaptă în altă parte, și totuși în aer plutește o stare de bine. Toți suntem învăluiți în inevitabila clipă prezentă.

Îmi zic că e o atmosferă foarte budistă, când zăresc numele barmanului scris pe ecuson. Nu-mi vine să-mi cred ochilor. Scrie negru pe alb „Happy”

— E numele tău adevărat? îl întreb eu.

— Da. Tata a fost așa de fericit când m-am născut că mi-a pus numele ăsta.

— Scuză-mă că te întreb – sunt sigur că toată lumea îți pune întrebarea asta – dar care este?

— Care este ce?

— Secretul – de a fi tu însuți, de a fi Happy?

— Continuă să zâmbești. Chiar și atunci când ești trist. Continuă să zâmbești. Nu chiar cel mai profund sfat, ce-i drept. Dar Happy este înțelept, căci numai un nebun sau un filozof ar face generalizări exhaustive cu privire la natura fericirii. Cum eu nu sunt filozof, iată concluziile mele: Banii contează, dar mai puțin decât credem și nu așa cum credem. Familia este importantă. La fel ca și prietenii. Invidia este toxică. La fel ca și gândirea excesivă. Plajele sunt opționale. Încrederea nu. Și nici recunoștința.

Dacă mă aventurez mai departe, pătrund în ape tulburi. Fericirea este un teritoriu alunecos. Am întâlnit în călătoriile mele o mulțime de contradicții. Elvețienii sunt rigizi și fericiți. Thaiandezii sunt relaxați și fericiți. Islandezii sunt fericiți atunci când beau, moldovenii sunt nefericiți atunci când beau. Poate că mintea unui indian ar putea digera aceste contradicții, dar mintea mea nu poate. Exasperat, îl sun pe unul dintre experții în studiul fericirii, John Helliwell. Poate că mă ajută el cu câteva răspunsuri.

— E simplu, îmi spune el. Nu există doar o singură cale către fericire.

Evident. Cum de nu m-am gândit la asta? Doar Tolstoi a spus cândva că toate țările nefericite sunt la fel, în vreme ce țările fericite își găsesc fericirea fiecare în felul ei.

Ar merita să reflectăm puțin la importanța carbonului. Noi nu am mai fi aici fără el. Carbonul stă la baza întregii vieți, fie ea fericită sau nu. Însă carbonul este un atom cameleonic. Asamblat într-un anumit fel – în șiruri strânse, bine sudate –, el se transformă într-un diamant. Asamblat într-un alt fel – complet dezorganizat –, el se transformă într-o mână de funingine. Felul cum este aranjat face toată diferența.

Locurile sunt la fel. Nu contează atât de mult elementele, cât mai ales felul cum sunt aranjate și în ce proporție. Dacă le aranjezi într-un fel, obții Elveția. Dacă le aranjezi altfel, obții Moldova. Important este să obții echilibrul perfect. Qatarul are prea mulți bani, dar nu are suficientă cultură. Nu are cum să absoarbă toți acei bani.

Apoi avem exemplul Islandei, o țară care nu are dreptul să fie fericită, și totuși este. Islanda reușește să obțină echilibrul perfect. O țară mică, dar cosmopolită. Întuneric și lumină. Eficiență și relaxare. Spiritul de inițiativă american împletit cu responsabilitatea socială europeană. O combinație perfectă și fericită. Iar liantul care ține laolaltă întregul demers este cultura. Ea face toată diferența.

Am unele îndoieli săcăitoare cu privire la călătoria mea. Nu am fost peste tot. Însă îndoielile mele merg dincolo de chestiunile legate de itinerar. Mă întreb dacă

fericirea este într-adevăr bunul cel mai de preț, așa cum credea Aristotel. Poate că Guru-ji, Sri Sri Ravi Shankar, are dreptate. Poate că iubirea este mai importantă decât fericirea. Cu siguranță că există momente în viață când fericirea pare lipsită de orice relevanță. Întrebați o mamă care își crește singură copiii dacă este fericită și probabil că va răspunde: „Nu puneți întrebarea corectă.” Da, vrem să fim fericiți, dar pentru motivația justă. Până la urmă, cei mai mulți dintre noi ar alege o viață rodnică și plină de sens și nu o viață pustie și fericită, dacă este posibil așa ceva.

„Nefericirea are un scop,” spune psihologul David Myers. Are dreptate. Nefericirea ne alertează în privința pericolelor. Este ceea ce ne stârnește imaginația. Așa cum ne demonstrează islandezii, nefericirea își are farmecul ei apetisant.

Un titlu de pe site-ul BBC-ului mi-a atras atenția zilele trecute: „Tratamentul cu țărână sporește fericirea”. Cercetătorii de la Universitatea Bristol din Marea Britanie au tratat câțiva bolnavi de cancer la plămâni cu bacterii „prietenoase” care se găsesc în sol. Pacienții au declarat că se simt mai fericiți și au observat o îmbunătățire a calității vieții lor. Cercetarea, deși este departe de a fi încheiată, relevă un adevăr esențial: Mizeria ne priește. „Viața bună... nu poate fi numai desfătare. Trebuie să conțină și obstacole, și adevăr,” nota geograful Yi-Fu Tuan.

Tuan este un mare geograf al vremurilor noastre și un om ale cărui scrieri m-au însoțit de-a lungul călătoriilor mele. Unul dintre capitolele autobiografiei sale se intitulează „Mântuirea prin geografie”. Titlul este ironic, dar nu în totalitate, căci geografia poate fi salvarea noastră. Mediul nostru înconjurător ne modelează și, dacă ducem această idee taoistă puțin mai departe, am putea spune că noi *suntem* mediul nostru înconjurător. Acolo afară. Aici înăuntru. Nu e nicio deosebire. Văzută din această perspectivă, viața pare mult mai puțin solitară.

* * *

Cuvântul „utopie” are două sensuri. Înseamnă atât un „loc bun”, cât și „nicăieri”. Așa și trebuie să fie. Cred că cele mai fericite locuri sunt cele care reflectă exact această latură a paradisului. Nu am putea trăi alături de un om perfect; tot așa, nu cred că ne-am dori să trăim într-un loc perfect. „O fericire care să dureze toată viața! Nimeni nu ar putea îndura așa ceva: ar fi iadul pe pământ,” scria George Bernard Shaw, în piesa *Om și supraom*.

Ruut Veenhoven, custodele bazei de date, avea dreptate când spunea: „Fericirea presupune condiții decente de trai, nu paradisul pe pământ.” Noi, oamenii, suntem extrem de adaptabili. Am supraviețuit unei epoci glaciare. Putem

supraviețui în orice condiții. Găsim fericirea într-o varietate de locuri și, așa cum ne-au demonstrat locuitorii orașului Slough din Marea Britanie, locurile se pot schimba. Orice atlas al fericirii ar trebui să fie schițat în creion.

Pașaportul meu stă acum cuminte în sertarul biroului de acasă. Reînvăț plăcerile vieții domestice. Simpla bucurie de a mă trezi în același pat în fiecare dimineață. Plăcuta conștientizare a faptului că familiaritatea aduce și mulțumire, nu doar dispreț.

Totuși, din când în când, călătoriile mele ies din nou la suprafață în moduri total neașteptate. Deunăzi iPod-ul meu și-a dat duhul și am pierdut întreaga colecție de muzică, aproape două mii de cântece. În trecut, aș fi spumegat de furie. Însă, de data asta, furia mi s-a risipit precum o furtună de vară și, spre surprinderea mea, m-am trezit rostind în gând cuvintele thailandeze *mai pen lai* („Nu-ți face griji! Lasă lucrurile să-și urmeze cursul!”). Acum sunt mult mai conștient de natura corozivă a invidiei și fac tot posibilul să o sugrum din fașă. Nu mă mai afectează așa de mult eșecurile. Admir frumusețea unui cer plumburiu de iarnă. Pot să recunosc un zâmbet autentic de la o poștă. Am început să apreciez mai mult legumele și fructele proaspete.

Dintre toate locurile pe care le-am vizitat, dintre toți oamenii pe care i-am întâlnit, îmi revine înconținut în minte figura lui Karma Ura, înțeleptul bhutanez care a ieșit învingător în lupta cu cancerul. „Nu există fericire personală.”, mi-a spus el. „Fericirea este sută la sută relațională.” Atunci nu am luat ad litteram ce mi-a spus. Credeam că exagerează ca să-și întărească punctul de vedere, și anume că relațiile noastre cu alți oameni sunt mai importante decât credem noi.

Însă acum îmi dau seama că el a vrut să spună exact ceea ce a spus. Fericirea noastră este total și profund legată de ceilalți oameni: familie, prieteni, vecini, femeia de serviciu pe care aproape că nici nu o observi. Fericirea nu este un substantiv sau un verb. Este o conjuncție. Un țesut de legătură.

Așadar, am ajuns deja acolo? Am găsit fericirea? Încă mai sunt posesorul unui număr obscen de mare de genți și sunt în continuare predispus la accese istovitoare de ipohondrie. Dar am și momente de fericire. Învăț, așa cum ne sfătuia W.H. Auden, să dansez atât cât se poate. El nu a spus să dansăm *bine*, și îi sunt recunoscător pentru asta.

Nu sunt sută la sută fericit. Mai aproape de fifty-fifty, aș spune. Ceea ce, la drept vorbind, nu e chiar așa de rău. Nu, nu e rău deloc.

Waterford, Virginia, iulie 2007

POSTFAȚĂ

De când *Geografia fericirii* a ajuns pe rafturile librăriilor, cu un an în urmă, „știința” fericirii și-a continuat marșul triumfal. Specialiștii în știința fericirii scriu studiu după studiu, într-un efort tenace de a identifica, cu o precizie cvasi-științifică, ce anume ne face fericiți.

Aceste studii sunt asemenea unor delicatese suculente, echivalentul jurnalistic al crenvurștilor în aluat, care sunt gustoși și creează dependență, dar care nu sunt deloc hrănitori. Oamenii de vârstă medie sunt – surpriză – nefericiți, aceasta este concluzia unui studiu. Oamenii care fac des sex sunt – din nou surpriză! – mai fericiți decât cei care nu fac, spune un alt studiu.

De fapt, chiar în timp ce scriu aceste cuvinte, un alt studiu pe tema fericirii a atras atenția opiniei publice. Însă acesta este diferit. S-a constatat că – iar acest lucru *este* într-adevăr surprinzător – lumea e din ce în ce mai fericită. Cel puțin în cazul unui eșantion de patruzeci de țări din lumea largă, potrivit concluziilor prezentate de prestigiosul *World Values Survey* din cadrul Universității Michigan.

Cercetătorii se arată nedumeriți de această creștere bruscă a fericirii globale. Ronald Inglehart, unul dintre cei mai importanți cercetători în domeniu, bănuiește că toleranța și libertatea de alegere din multe țări (deși evident că nu în toate) ar putea fi o posibilă explicație. Dar el nu este sigur de acest lucru.

Când am aflat despre acest studiu, am simțit o undă de satisfacție. Intuiția mea a fost corectă. Lumea nu doar se destramă, ci se și unește. Lăsând la o parte știrile amenințătoare, oamenii din lumea largă reușesc să găsească frânturi de bucurie în marasmul vieții cotidiene.

Da, poate că știrile zilei sunt sumbre, dar, slavă Domnului, cei mai mulți dintre noi nu ne întemeiem fericirea pe știrea zilei. Ne-o întemeiem pe starea relațiilor noastre și pe acele momente furate când, pentru o scurtă clipă de grație, ne pierdem în pura bucurie de a fi. Aceasta se poate întâmpla atunci când facem un lucru cu adevărat special, deși putem trăi clipe transcendente și în timp ce spălăm vasele sau fredonăm o melodie a trupei Beatles. Aceasta este banalitatea fericirii.

O altă explicație posibilă pentru înclinația globală către fericire este mobilitatea. În fiecare an, tot mai mulți oameni se mută într-un alt oraș sau într-o altă țară. Poate că descoperă locul unde se află fericirea.

Exact asta aveam în minte atunci când i-am rugat pe cititori să-mi povestească despre locurile pe care le consideră cele mai fericite. Am primit sute sau poate chiar mii de răspunsuri. Unele erau mai vagi din punct de vedere geografic („continentul Africa”), în vreme ce altele erau extrem de precise („hamacul de pe terasa casei mele”). Am fost uimit să constat cât de multe dintre locurile pe care le considerați fericite au legătură cu trândăveala: privitul stelelor; citirea unei cărți; bălăcitul picioarelor în apă caldă; ascultarea broaștelor, a insectelor, a hienelor și a altor forme de viață sălbatică – în linii mari, curată lăncezeală. Nimeni nu mi-a povestit despre vreo plimbare cu caiacul pe apele învolburate ale fluviului Zambezi sau despre escaladarea Muntelui K2. Trândăveala poate fi „rădăcina răului” (Chaucer), „ultimul refugiu al minților slabe” (Lord Chesterfield), „începutul tuturor viciilor” (Kafka), „Marea Moartă care înghite toate virtuțile” (Benjamin Franklin), dar se pare totuși că este esențială și în cazul unui loc fericit.

Pentru a găsi această binecuvântată trândăveală, suntem dispuși să cutreierăm lumea în lung și-n lat. Mai mulți cititori mi-au scris că, după ce mi-au citit cartea, au renunțat la serviciu și au pornit în călătorie – luni sau chiar ani de zile sau, așa cum mi-a spus o tânără, „pe termen nelimitat”. Mă simt măgulit, dar, sincer, și un pic cam îngrijorat, nu doar fiindcă detest când văd că cineva îmi urmează sfaturile, ci și din cauza naturii călătoriei în zilele noastre.

Nu e ușor să călătorești. Mai întâi sunt cheltuielile care cresc pe zi ce trece. Apoi este umilința pe care trebuie să o înduri, atunci când ești dezbrăcat și pipăit de fiecare dată, înainte să te urci în avion. Odată urcat în avion, ai de înfruntat aerul otrăvit și încarcerarea autoimpusă care se numește călătoria aeriană modernă. Și mai îngrijorătoare este întrebarea nu tocmai nesemnificativă legată de ceea ce vei găsi la destinație.

De curând am îndurat o călătorie de 36 de ore de la locuința mea de lângă Washington D.C. până la Bali. Când în sfârșit am ieșit din aeroport și m-a lovit

căldura tropicală, mă așteptam să văd temple hinduse și alte întrupări ale bogatei culturi balineze. În locul lor, m-am trezit privind țință la un Starbucks nou-nouț. În astfel de momente ești tentat să te întrebi: de ce să te mai ostenești să pleci de acasă? Însă, în răstimpul cât îmi savurez ceașca de Grande Latte, debarc pe o insulă învecinată, Lombok, și străbat sate care nu s-au schimbat prea mult în ultimii patru sute de ani. Și îmi zic că da, încă mai merită osteneala să călătorim. Călătoriile încă mai au darul de a ne impresiona, de a ne atinge sufletele.

Prelungirea naturală a călătoriei este migrația, iar unii cititori au dorit să știe dacă ar trebui să se mute în locuri fericite precum Islanda sau Bhutan. Probabil, dacă acolo îți este sufletul, dar important nu este să ne mutăm în acele locuri, ci mai curând să permitem acelor locuri să ne miște pe noi. Acum, mai mult decât niciodată, cred în capacitatea geografiei de a ne transforma. Dacă ne schimbăm domiciliul, este posibil să ne schimbăm pe noi înșine. Asta nu înseamnă că țările îndepărtate conțin o energie specială sau că locuitorii acestor țări posedă cunoștințe secrete (deși s-ar putea să fie așa), ci este vorba despre ceva mult mai simplu: prin schimbarea locului unde trăim, prin reorientarea noastră, ne eliberăm din cătușele așteptărilor noastre. Exilați într-un loc diferit, ne îngăduim să fim oameni diferiți.

În mod straniu, deși suntem o națiune cu un nestăpânit dor de ducă, o națiune care are practic la temelie neastâmpărul, noi americanii nu avem o părere prea bună despre cei care pornesc în călătorie fără o țință clară. Pentru noi, ideea de a pleca în căutarea unui loc mai prielnic înseamnă a da bir cu fugiții. Credem că sufletele fără rădăcini fug de ceva. Poate că așa este, dar e posibil ca ele să fugă și *înspre* ceva.

Totuși, locurile fericite pot fi asemenea unui drum alunecos. Un cititor îmi povestea cât de mult a urât – a urât! – Bangkok-ul în primele lui două călătorii, dar, în mod miraculos, s-a îndrăgostit de acest oraș cu ocazia celei de-a treia călătorii. Tot așa, un alt cititor mi-a spus că s-a îndrăgostit de un loc – oricare ar fi el – la prima vizită, dar apoi s-a plictisit de el în următoarele călătorii.

Toate locurile fericite au un lucru în comun: ele îți dau sentimentul că „viața este mult mai amplă decât anii pe care îi ai de trăit și decât toate realizările tale personale”, așa cum a precizat unul dintre cititorii mei. Cu alte cuvinte, este vorba despre locuri care să-ți împrăști sufletul, locuri de pelerinaj. Uneori, aceste pelerinaje presupun o călătorie în jurul lumii; alterori, distanța parcursă este de câțiva pași. Acesta este cazul celui mai tânăr corespondent al meu, un băiețel de șase ani, Theodore din Omaha, Nebraska, care îmi spune că, pentru el, cel mai

fericit loc din lume este „în pat, cu o carte bună în mână și învelit într-o pătură calduroasă”.

Câțiva cititori m-au certat fiindcă „am generalizat” în legătură cu locurile pe care le-am vizitat. Da, așa este. Evident că am generalizat. Cum aș fi putut scrie despre zece națiuni fără să fi generalizat? Asta fac scriitorii, asta facem cu toții. Observăm detalii și apoi extrapolăm. Problema nu este dacă generalizăm, ci felul cum generalizăm. Am încercat să fiu cât mai corect cu putință, fiind conștient de faptul că orice lucrare aparținând literaturii de călătorie este un instantaneu, care surprinde un anumit loc, într-un anumit moment, văzut prin ochii unui anumit om. Nu este ceva definitiv.

Cert este că nu toate culturile sunt la fel. Ele sunt diferite; altminteri, nu am mai avea nevoie de antropologi sau de reclame publicitare. „Spune-mi cum te îmbraci, cum te porți, care îți sunt obiceiurile, căror zei te închini – și îți voi spune cine ești”, a afirmat marele scriitor și globe-trotter polonez Ryszard Kapuściński. „Omul nu doar creează cultura, ci o locuiește, o poartă cu el – omul este cultură”, spune Kapuściński în încheiere. Se pare că unele culturi se pricep mai bine decât altele la jocul de-a fericirea.

În timp ce călătoream prin Statele Unite și vorbeam despre cartea mea la radio și la televiziune, mi-am dat seama că unele dintre concluziile mele despre fericire au fost înțelese greșit de unii oameni. Mă refer mai ales la convingerea mea potrivit căreia așteptările prea înalte duc la *nefericire*. „Cum puteți să spuneți una ca asta?” m-a apostrofat un domn. „Unde ar mai fi America azi”, m-a întrebat el, iar mânia lui străbătea undele radio, „dacă fondatorii Americii ar fi avut așteptări mici?”

Îi înțelegeam punctul de vedere. Înainte să scriu această carte, și eu credeam la fel. Însă am învățat să fac deosebirea dintre așteptările reduse și indolență. Atunci când danezii, un popor nespus de fericit, spun că nu au așteptări prea mari nu înseamnă că sunt leneși. La fel, atunci când Krishna susține că o persoană este înțeleaptă „când toate acțiunile sale sunt eliberate de povara anxietății cu privire la rezultate”, el nu propovăduiește lenea. Este posibil, chiar dezirabil, să întreprinzi o acțiune cu un efort de 100%, fără să fii câtuși de puțin preocupat de rezultate. Asta am încercat să fac cu *Geografia fericirii*, precum și cu viața mea, dar, nefiind nici danez, nici un zeu hindus, mă împotmolesc adesea pe calea împlinirii acestui ideal.

La final, aș dori să mă adresez oamenilor cumsecade din Republica Moldova, întrucât mulți dintre ei și-au răpit din timp pentru a-mi scrie. Vă mulțumesc

pentru limbajul pitoresc și pentru cuvintele binevoitoare prin care mă îndemnați să îmi pun capăt zilelor. O să trec peste asta, dar vă mulțumesc încă o dată pentru că v-ați gândit la mine. Între timp, vă rog să-mi citiți cartea. Cred că o să vă dați seama că sunt corect și, în cele din urmă, plin de afecțiune față de țara dumneavoastră. Și vă rog să nu uitați că nu eu am declarat că națiunea dumneavoastră este cea mai nefericită din lume, ci chiar dumneavoastră. Moldovenii înșiși se declară nefericiți în toate sondajele de opinie.

Ceea ce nu înseamnă că nu vă puteți schimba. Națiunile, la fel ca și persoanele, sunt remarcabil de elastice. Ne putem întinde fără grijă în moduri noi și dătătoare de satisfacții. Eu știu asta prea bine. Am încercat, încerc în continuare și nu m-am rupt – încă.

MULȚUMIRI

CA O NEMILOASĂ IRONIE A NATURII UMANE, scrierea unei cărți despre fericire se dovedește a fi un demers istovitor și, uneori, nefericit – nu doar pentru autor, ci și pentru cei care au ghinionul să se intersecteze cu el pe drumul vieții. Le datorez întreaga mea recunoștință acestor oameni care, contrar oricărei logici și oricărui instinct natural de autoconservare, mi-au oferit cu generozitate ajutorul lor pentru ducerea la bun sfârșit a acestui demers:

Agentul meu literar, Sloan Harris, a crezut de la bun început în acest proiect și m-a călăuzit cu pricepere și compasiune prin apele învolburate ale lumii editoriale. Cary Goldstein și Nate Gray de la Editura TWELVE mi-au oferit un sprijin extrem de prețios. Cu ochiul său de vultur, Timothy Mennell a șlefuit manuscrisul până la cele mai mici detalii.

Editorul Jonathan Karp reușește să-l facă fericit până și pe cel mai mizantrop dintre scriitori. Jon a coordonat proiectul din faza de concepție până la punctuația finală. El știe când să lase un scriitor să scrie și când să intervină ca să-l salveze de el însuși.

Le sunt recunoscător colegilor de la departamentul de știri externe al postului *National Public Radio* pentru sprijinul și colegialitatea lor de-a lungul anilor. Redactorul-șef al departamentului de știri de la NPR, Ellen Weiss, s-a arătat foarte înțeleghătoare față de îndelungata mea absență.

Am primit sfaturi și încurajări de la numeroși oameni în etapele-cheie ale proiectului. David Shenk și Laura Blumenfeld mi-au oferit sfaturi prețioase în legătură cu lumea editorială. Bobbie Roessner mi-a adresat cuvinte înțelepte de

încurajare – cuvinte care m-au ajutat să trec cu bine peste multele încercări de-a lungul drumului sinuos și anevoios către fericire.

Este practic imposibil să călătorești în atât de multe țări, așa cum am călătorit eu, fără să te bazezi pe amabilitatea – și pe relațiile – atâtor oameni binevoitori. Cu scuzele de rigoare față de cei pe care cu siguranță i-am omis, îmi exprim recunoștința față de Tony Judge, Karl Blöndal, Odai Sirri, Kaleb Brownlow, Kavita Pillay, Lisa Kirchner, Stokes Jones, Grace Pless, Krista Mahr, Leif Pettersen, Michael Hawley și Linda Neuman. În Elveția, prietenul meu Bruno Giussani mi-a dăruit cu generozitate din timpul și cunoștințele sale. În Bhutan, Mark Mancall mi-a împărtășit din cunoștințele lui profunde despre această țară și m-a pus în legătură cu oamenii potriviți.

Îi mulțumesc lui Joe Garcia pentru că a explicat unui anglo-saxon ars de soare cum stau lucrurile cu Miami, iar celor de la Universitatea din Miami le mulțumesc pentru că mi-au oferit un birou, precum și acces la impresionanta lor bibliotecă. Multe dintre paginile acestei cărți au fost scrise în incinta librăriei Books & Books din Miami, al cărei proprietar, Mitchell Kaplan, s-a numărat printre primii susținători ai proiectului meu. Asistenta mea, Gretchen Beesing, a explorat cu multă pricepere lumea densă și surprinzător de înșelătoare a ceretării în domeniul fericirii, și îi sunt extrem de recunoscător pentru acest lucru. În Olanda, cei care se ocupă cu atâta devoțiune de Baza de Date Universală a Fericirii mi-au pus la dispoziție informațiile necesare.

Le sunt recunoscător celor care m-au găzduit cu atâta amabilitate în țările prin care am călătorit: Susan Gilman, Scott Neuman, Rob Gifford, Nancy Fraser și Suresh Jayaram. Ei mi-au oferit nu doar un pat în care să dorm, ci și o mulțime de sfaturi și sugestii. Sarah Ferguson mi-a oferit sprijin moral pe tot parcursul proiectului, precum și cel mai bun sanctuar pe care și l-ar putea dori un scriitor.

Mai mulți oameni au citit primele variante ale manuscrisului și mi-au oferit sugestii prețioase: Amy Bickers, Chuck Berman, Barbara Brotman, Dan Charles și Dan Grech. Mă înclin în fața lor.

Familia nu este doar o sursă de fericire, ci și de sprijin literar. Le sunt profund îndatorat părinților mei și fratelui meu, Paul, pentru că mi-au tolerat firea morocânoasă înainte, în timpul și după realizarea acestui proiect. Îi mulțumesc din toată inima ficei mele Sonya, una dintre marile surse de fericire din viața mea, pentru că a îndurat cu răbdare absența mea de acasă. Le mulțumesc, de asemenea, socrilor mei, precum și lui Marie Jo Paris pentru că au avut grijă de ea în timp ce eu colindam lumea în lung și-n lat.

În cele din urmă, vreau să-i mulțumesc soției mele, Sharon. Practic, această carte nu ar fi existat fără ea. A îndurat cu mult curaj și stoicism acel tip special de nefericire care se abate asupra nevestelor autorilor care scriu pe tema fericirii. Nu a renunțat niciodată la acest proiect și nici la mine, iar pentru asta îi sunt recunoscător dincolo de cuvinte. Ea este editorul meu, este confidenta mea. Ea este fericirea mea. Această carte îi este dedicată.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Anonymous, *The Bhagavad Gita*, traducere de Juan Mascaro, Penguin Books, 1962.
- Anonymous, *The Poetic Edda*, traducere de Carolayne Larrington, Oxford University Press, 1996.
- Aristotel, *The Nichomachean Ethics*, Penguin Books, 2004.
- Auden, W.H., *Letters from Iceland*, Random House, 1969.
- Belliotti, Raymond Angelo, *Happiness is Overrated*, Rowan and Littlefield, 2003.
- Bentham, Jeremy, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Kessinger Publishing, 2005.
- Carpenter, Russ și Blyth Carpenter, *The Blessings of Bhutan*, University of Hawaii Press, 2002.
- Crossette, Barbara, *So Close to Heaven: The Vanishing Buddhist Kingdoms of the Himalayas*, Alfred A. Knopf, 1995.
- Csikszentmihályi, Mihály, *Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life*, Basic Books, 1997.
- Csikszentmihályi, Mihály, *Flow: The Psychology of Optimal Experience*, HarperPerennial, 1991.
- Curry, S.S., *The Smile*, School of Expression, 1915.
- Diener, Ed și Eunkook M. Suh, editori, *Culture and Subjective Well-Being*, MIT Press, 2000.
- Durant, Will, *The Story of Philosophy: The Stories and Opinions of the Greater Philosophers*, Simon & Schuster, 1926.
- Epstein, Joseph, *Envy: The Seven Deadly Sins*, Oxford University Press, 2006.

- Fossedal, Gregory A., *Direct Democracy in Switzerland*, Transaction Publishers, 2005.
- Fox, Kate, *Watching the English: The Hidden Rules of English Behavior*, Hodder & Stoughton, 2005.
- Frankl, Viktor E., *Man's Search for Meaning*, Beacon Press, 2006.
- Frey, Bruno S. și Alois Stutzer, *Happiness & Economics*, Princeton University Press, 2002.
- Goodrich, Charles A., *The Universal Traveler*, Collins, Sheldon and Converse, 1838.
- Haidt, Jonathan, *The Happiness Hypothesis: Finding Modern Truth in Ancient Wisdom*, Basic Books, 2005.
- Hall, Peter, *Cities in Civilization*, Pantheon, 1998.
- Hilton, James, *Lost Horizon*, Pocket Books, 1960.
- Hoggard, Liz, *How to Be Happy*, BBC Books, 2005.
- Huntington, Samuel P. și Lawrence E. Harrison, editori, *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*, Basic Books, 2000.
- Jacobs, Jane, *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books, 1992.
- Kahneman, Daniel, Ed Diener și Norbert Schwarz, editori, *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology*, Russell Sage Foundation Publications, 1998.
- Kellert, Stephen R. și Edward O. Wilson, editori, *The Biophilia Hypothesis*, Island Press, 1993.
- King, Charles, *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture*, Hoover Institution Press Publications, 2000.
- Kunley, Drukpa, *The Divine Madman: The Sublime Life and Songs of Drukpa Kunley*, traducere de Keith Dowman și Sonam Paljor, Pilgrims Publishing, 2000.
- Lane, Robert E., *The Loss of Happiness in Market Democracies*, Yale University Press, 2000.
- Layard, Richard, *Happiness: Lessons from a New Science*, Penguin, 2006.
- Lencek, Lena și Gideon Bosker, *The Beach: A History of Paradise on Earth*, Penguin Books, 1999.
- MacKaye, James, *The Happiness of Nations: A Beginning in Political Engineering*, B.W. Huebsch, 1915.
- Maugham, W. Somerset, *The Gentleman in the Parlour: A Record of a Journey from Rangoon to Haiphong*, Paragon House, 1989.

- McMahon, Darrin M., *Happiness: A History*, Grove Press, 2006.
- Mehta, Gita, *Karma Cola*, Mandarin Paperbacks, 1990.
- Mulder, Niels, *Inside Thai Society: Interpretations of Everyday Life*, The Pepin Press, 2006.
- Muller, F. Max, *India: What Can it Teach Us?*, Penguin Books India, 2000.
- Nettle, Daniel, *Happiness: The Science Behind Your Smile*, Oxford University Press, 2006.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *The Portable Nietzsche*, traducere și redactare de Walter Kaufmann, The Viking Press, 1968.
- Nisbett, Richard E., *The Geography of Thought: How Asians and Westerners Think Differently and Why*, Free Press, 2004.
- Offer, Avner, *The Challenge of Affluence: Self-Control and Well-Being in the United States and Britain since 1950*, Oxford University Press, 2006.
- Paine, Jeffery, *Father India: Westerners Under the Spell of an Ancient Culture*, HarperPerennial, 1998.
- Prebble, Stuart, *Grumpy Old Men*, BBC Books, 2006.
- Redmond, Mont, *Wondering into Thai Culture, or Thai Whys and Otherwise*, Redmondian Insight Enterprises, 1998.
- Ronaldshay, Lord, *Lands of the Thunderbolt: Sikkim, Chumbi & Bhutan*, Snow Lion Graphics, 1987.
- Rushby, Kevin, *Paradise: A History of the Idea that Rules the World*, Constable, 2006.
- Russell, Bertrand, *The Conquest of Happiness*, Routledge Classics, 2006.
- Sale, Richard, *Xenophobe's Guide to the Icelanders*, Oval Books, 2000.
- Saul, John Ralston, *Voltaire's Bastards: The Dictatorship of Reason in the West*, Vintage Books, 1993.
- Schoch, Richard, *The Secrets of Happiness: Three Thousand Years of Searching for the Good Life*, Scribner, 2006.
- Schumacher, E.F., *Small is Beautiful: A Study of Economics as if People Mattered*, Vintage, 1993.
- Schwartz, Barry, *The Paradox of Choice: Why More is Less*, Ecco, 2005.
- Seligman, Martin E.P., *Authentic Happiness*, Free Press, 2002.
- Singh, Khushwant, *We Indians*, Orient Paperbacks, 1982.
- Smith, Huston, *The World's Religions: Our Great Wisdom Traditions*, Harper Collins, 1991.
- Steinberg, Jonathan, *Why Switzerland?*, Cambridge University Press, 1996.

- Tocqueville, Alexis de, *Democracy in America*, traducere de Harvey C. Mansfield și Delba Winthrop, University of Chicago Press, 2002.
- Trumble, Angus, *A Brief History of the Smile*, Basic Books, 2004.
- Tuan, Yi-Fu, *The Good Life*, University of Wisconsin Press, 2003.
- Tuan, Yi-Fu, *Escapism*, The Johns Hopkins University Press, 1998.
- Tuan, Yi-Fu, *Space and Place: The Perspective of Experience*, University of Minnesota Press, 1977.
- Tuan, Yi-Fu, *Who am I? An Autobiography of Mind, Emotion and Spirit*, University of Wisconsin Press, 1999.
- Twain, Mark, *Following the Equator: A Journey Around the World*, Dover Publications, 1989.
- Ura, Karma și Karma Galay, editori, *Gross National Happiness and Development*, Center for Bhutan Studies, 2004.
- Veenhoven, Ruut, *Conditions of Happiness*, Springer, 1984.
- Watts, Alan, *The Philosophies of Asia*, Tuttle Publishing, 1999.
- Wierzbicka, Anna, *Emotions Across Languages and Culture: Diversity and Universals*, Cambridge University Press, 1999.

ERIC WEINER a fost, timp de un deceniu, corespondent extern al postului de radio american National Public Radio.

A fost trimis special la New Delhi, Ierusalim, Tokyo și a transmis reportaje din peste 30 de țări. A fost, de asemenea, corespondent al NPR la New York, Miami și, în prezent, la Washington, D.C.

Eric Weiner a fost reporter la *The New York Times* și bursier John S. Knight la Universitatea Stanford. Articolele sale au apărut în *Los Angeles Times*, *Slate*, *The New Republic*, precum și în alte publicații. După ce a călătorit în întreaga lume, s-a stabilit în zona Washingtonului.

Este autorul lucrărilor *Geografia geniului* (Editura NICULESCU, 2017) și *Man seeks God* (Twelve, Grand Central Publishing, 2011).

s e m n a l

**Un scriitor morocănos.
ZECE ȚĂRI.
Îl va face vreuna dintre ele
FERICIT?**

„O carte încântătoare, amuzantă și convingătoare.”

Washington Post

**„Emoționantă și profundă, *Geografia fericirii* este
o carte cu adevărat captivantă.”**

National Geographic

**„Eric Weiner este lipsit de prejudecăți și dă dovadă
de mult simț al umorului în această carte fascinantă
și plină de umor, o analiză atentă și inteligentă a no-
țiunii de fericire.”**

Booklist

Mulți autori au încercat de-a lungul timpului să descrie ce este FERICIREA; câțiva ne-au arătat unde se află aceasta, ce putem învăța de la oamenii care aparțin unor culturi diferite și felul cum expatrierea îți poate schimba starea de spirit. În *Geografia fericirii*, Eric Weiner, nefericit autodeclarat și corespondent extern al postului de radio american *National Public Radio*, călătorește în câteva dintre cele mai fericite locuri din lume. Plină de momente inspirate și epifanii binemeritate, această carte fermecătoare te va face mai fericit pe măsură ce vizitezi locuri precum:

- India, unde fericirea și suferința merg mână în mână;
- Bhutan, unde regele a făcut din Fericirea Națională o prioritate națională;
- Elveția, ai cărei locuitori cred că invidia este marele inamic al fericirii;
- Islanda, care, în ciuda frigului, a izolării și a eșecului, se numără printre cele mai fericite locuri din lume.

www.niculescu.ro

ISBN 978-606-38-0153-2

NICULESCU

19.90 Lei